

**DEZAVANTAJLI BÖLGELERDE YEREL
EKONOMİK KALKINMA: FARKLI GELİŞMİŞLİK
DÜZEYİNE SAHİP BÖLGELERDE
KARŞILAŞTIRMALI BİR UYGULAMA**

Ahmet KADİROĞLU

İktisat Anabilim Dalı

Doç. Dr. Esra Sena TÜRKO

Erzurum - 2022

Her hakkı saklıdır

T.C.
ERZURUMTEKNİKÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**DEZAVANTAJLI BÖLGELERDE YEREL EKONOMİK KALKINMA:
FARKLI GELİŞMİŞLİK DÜZEYİNE SAHİP BÖLGELERDE
KARŞILAŞTIRMALI BİR UYGULAMA**

DOKTORA TEZİ

Ahmet KADİROĞLU

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Esra Sena TÜRKO

ERZURUM-2022

Doktora Tezi Onay Sayfası

ONAY

Ahmet KADİROĞLU tarafından hazırlanan Dezavantajlı Bölgelerde Yerel Ekonomik Kalkınma: Farklı Gelişmişlik Düzeyine Sahip Bölgelerde Karşılaştırmalı Bir Uygulama adlı bu çalışma 22.08.2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından İktisat Ana Bilim Dalı, İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat Bilim Dalında **doktora tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı	Prof. Dr. Ömer YILMAZ Atatürk Üniversitesi	imza
Danışman	Doç. Dr. Esra Sena TÜRKO Erzurum Teknik Üniversitesi	imza
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Abdulkadir KAYA Bursa Teknik Üniversitesi	imza
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Emine Demet EKİNCİ HAMAMCI Erzurum Teknik Üniversitesi	imza
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Ş. Mustafa ERSUNGUR Atatürk Üniversitesi	imza

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım. / /20....

Doç. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ

Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu ve tezimin erişim sürecine ilişkin aşağıdaki beyanımı kabul ediyorum.

28/09/2022

İmza

Ahmet KADİROĞLU

☐ Tezle ilgili patent başvurusu yapılması / patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun/.../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

☐ Enstitü Yönetim Kurulunun/.../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	V
ABSTRACT	VI
TABLolar LİSTESİ.....	VII
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XIII
KISALTMALAR LİSTESİ	XIV
ÖN SÖZ.....	XV
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YEREL EKONOMİK KALKINMA TEORİK ÇERÇEVESİ

1.1. TANIM VE TEMEL KAVRAMLAR.....	4
1.2. KAVRAMIN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ.....	7
1.2.1. Küreselleşme	9
1.2.2. Geleneksel Kalkınma Politikalarının Başarısızlığı	10
1.2.3. Bilgi Ekonomisi	11
1.2.4. Yerel Kalkınma Potansiyelinin Desteklenmesi.....	12
1.2.5. Yeni Yerelleşme.....	13
1.3. YEREL EKONOMİK KALKINMA YAKLAŞIMLARI.....	14
1.4. YEREL EKONOMİK KALKINMANIN AKTÖRLERİ	17
1.4.1. Yerel Yönetimler.....	19
1.4.2. Kamu Kurumları	21
1.4.3. Özel Sektör.....	22
1.4.4. Sivil Toplum Kuruluşları	23
1.4.5. Bölgesel Kalkınma Ajansları Ve Kalkınma İdaresi Başkanlıkları.....	25
1.4.6. Meslek Örgütleri	26
1.4.7. Firmalar	27
1.4.8. Meslek Eğitimi Veren Kurumlar.....	29
1.4.9. Üniversiteler.....	30
1.4.10. Teknoparklar Ve Kuluçka Merkezleri.....	32
1.5. YEREL EKONOMİK KALKINMADA TEMEL İLKELER VE FAALİYETLER..	33
1.5.1. Yönetişim	33
1.5.2. Beşeri Sermaye.....	34
1.5.3. Sosyal Sermaye	36

1.5.4. Kurumsal Sermaye	37
1.5.5. Dışsallıklar	38
1.5.6. Ağ Faaliyetleri.....	39
1.5.7. İşbirliği	41
1.5.8. Sürdürülebilirlik	42
1.5.8.1. Sürdürülebilir Yerel Ekonomik Kalkınmanın Hedefleri	46
1.5.8.2. Sürdürülebilir Yerel Ekonomik Kalkınmanın İlkeleri	47
1.6. YEREL EKONOMİK KALKINMA POLİTİKALARI, STRATEJİLERİ VE MÜDAHALE ARAÇLARI.....	49
1.7. YEREL EKONOMİK KALKINMA İLE GELENEKSEL KALKINMA ARASINDAKİ FARKLILIKLAR VE BENZERLİKLER	54
1.8. YEREL EKONOMİK KALKINMANIN ÖLÇÜLMESİ	57
1.8.1. Göstergeler	57

İKİNCİ BÖLÜM

BÖLGELERARASI GELİŞME FARKLILIKLARI VE YEREL EKONOMİK KALKINMA

2.1. BÖLGELERİN GELİŞMİŞLİK DÜZEYİNE GÖRE TANIMLANMASI.....	62
2.1.1. Bölge Türleri	64
2.1.1.2. Ekonomik Yapı Açısından Bölge Türleri	65
2.1.1.3. Ekonomik Gelişme Düzeyi Açısından Bölge Ayrımı.....	71
2.2. BÖLGELERARASI GELİŞME FARKLILIKLARININ SEBEPLERİ.....	75
2.2.1. Bölgesel Farklılıkların Ortaya Çıkışı Ve Nedenleri.....	77
2.2.2. Bölgesel Farklılıkların Sakıncaları.....	79
2.2.2.1. Geri Kalmış Bölge Sorunları	80
2.2.2.2. Gelişmiş Bölgelerin Sorunları	80
2.2.2.3. Optimal Kent Büyüklüğü.....	81
2.3. BÖLGELERARASI GELİŞME FARKLILIKLARINI GİDERİCİ POLİTİKALAR.....	81
24. BÖLGELERARASI GELİŞME FARKLILIKLARI VE YEREL EKONOMİK KALKINMA	87
2.5. YENİ YERELLEŞME UYGULAMALARI.....	90

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEZAVANTAJLI BÖLGELERDE YEK: TÜRK ARICILIK ENDÜSTRİSİNDE KARŞILAŞTIRMALI BİR UYGULAMA

3.1. YEREL EKONOMİK KALKINMA KONUSUNDA GERÇEKLEŞTİRİLEN UYGULAMALI ARAŞTIRMALAR.....	93
3.2. ARICILIK ENDÜSTRİSİ	97
3.2.1. Dünyada Arıcılık.....	98
3.2.2. Türkiye’de Arıcılık.....	107
3.3. ADANA VE BİNGÖL İLLERİNİN EKONOMİK GÖSTERGELERİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI	115
3.4. AMPİRİK ANALİZ.....	117
3.4.1. Araştırmanın Önemi Ve Amacı	117
3.4.2. Araştırmanın Ön Kabulleri Ve Sınırlılıkları	118
3.4.3. Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi.....	118
3.4.4. Anketin Uygulanması Ve Verilerin Toplanması.....	119
3.4.5. Anketin Niteliği.....	120
3.4.6. Araştırmada Kullanılan İstatiksel Yöntemler.....	122
3.5. TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER.....	123
3.5.1. Genel Bilgiler	123
3.5.2. İşletme	128
3.5.3. Üretim	139
3.5.4. Destekler	186
3.5.5. Satış Ve Pazarlama.....	192
3.5.6. Sorunlar	204
3.5.7. Ağ Faaliyetleri.....	211
3.5.8. Yatırımlar	220
3.5.9. Bölgenin Avantaj Ve Dezavantajları	222
3.5.10. Bölgede Arıcılığın Gelişmesi İçin Gerekli Olan Yatırım/İyileştirme Konuları ..	225
3.6. VERİLERİN İSTATİKSEL ANALİZİ.....	226
3.6.1. Adana ve Bingöl’deki Arıcı İşletmeler Arasındaki Farklılıkların Mann-Whitney U Testi İle Analizi.....	226
3.6.1.1. Genel Bilgiler Konusunda Farklılıklar	227
3.6.1.2. Arıcı İşletmelerde Farklılıklar	228
3.6.1.3. Üretim Konusunda Farklılıklar	229
3.6.1.4. Devlet Destekleri Konusunda Farklılıklar	234
3.6.1.5. Satış Ve Pazarlama Konusunda Farklılıklar	237

3.6.1.6. Sorunlar Konusunda Farklılıklar	238
3.6.1.7. Ağ Faaliyetleriyle İlgili Farklılıklar	242
3.6.1.8. Bölgenin Avantaj Ve Dezavantajları Konusunda Farklılıklar	242
3.6.1.9. Bulunulan Bölgede Arıcılık Faaliyetlerinin Gelişmesi İçin Gerekli Olan Yatırım/İyileştirme Alanlarında Farklılıklar	243
3.6.2. Adana Ve Bingöl'deki Arıcı İşletmeler Arasındaki Farklılıkların Ki-Kare Bağımsızlık Analizi	244
3.6.2.1. İşletme	245
3.6.2.2. Üretim Faaliyetleriyle İlgili Hipotezler	248
3.6.2.3. Devlet Destekleriyle İlgili Hipotezler	249
3.6.2.4. Satış Ve Pazarlama Faaliyetleri İle İlgili Hipotezler	251
3.6.2.5. Sorunlarla İlgili Hipotezler	253
3.6.2.6. Ağ Faaliyetleri İle İlgili Hipotezler	254
3.6.2.7. Yatırımlar İle İlgili Hipotezler	258
3.6.2.8. Bölgenin Avantaj Ve Dezavantajları İle İlgili Hipotezler	260
3.6.3. Faktör Analizi	260
3.7. DERİNLEMESİNE GÖRÜŞMELER	266
SONUÇ VE ÖNERİLER	273
KAYNAKÇA	288
EKLER	321

ÖZET
DOKTORA TEZİ
DEZAVANTAJLI BÖLGELERDE YEREL EKONOMİK KALKINMA: FARKLI
GELİŞMİŞLİK DÜZEYİNE SAHİP BÖLGELERDE KARŞILAŞTIRMALI BİR
UYGULAMA
Ahmet KADİROĞLU
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Esra Sena TÜRKO
2022, 330 sayfa

Jüri: Doç. Dr. Esra Sena TÜRKO (Danışman)
Prof. Dr. Ömer YILMAZ (Üye)
Prof. Dr. Abdulkadir KAYA (Üye)
Doç. Dr. Emine Demet EKİNCİ HAMAMCI (Üye)
Dr. Öğr. Üyesi Ş. Mustafa ERSUNGUR (Üye)

Bu çalışmanın amacı, dezavantajlı bölgelerde yerel ekonomik kalkınmanın karakteristik özelliklerini araştırmaktır. Bu doğrultuda, karşılaştırmalı bir analiz yapabilmek için farklı gelişmişlik düzeyine sahip Adana ve Bingöl illerinde arıcılık endüstrisinde faaliyet gösteren 630 arıcı işletmeye saha araştırması uygulanmıştır.

Veri seti Tek Örneklem Kolmogorov-Smirnov testi, Mann-Whitney U testi ve Ki-Kare Bağımsızlık testleri ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçları, işletmeler arasında 125 değişkenin 115 tanesinde faaliyet gösterdiği illere göre farklılıklar bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca, 74 değişkenin 61 tanesinde işletmelerin faaliyette bulundukları il ile ilişki tespit edilmiştir. Adana ve Bingöl’de faaliyet gösteren arıcı işletmeler arasında yerel ekonomik kalkınmanın karakteristik özellikleri, aktörleri, stratejileri açısından farklılıklar bulunduğu ve bu farklılıkların yerel ekonomik kalkınma literatürünü destekler nitelikte olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yerel Ekonomik Kalkınma, Dezavantajlı Bölgeler, Bölgesel Kalkınma, Arıcılık Endüstrisi, Bingöl, Adana

ABSTRACT
Ph.D. DISSERTATION
**LOCAL ECONOMIC DEVELOPMENT IN DISADVANTAGED REGIONS: A
COMPARATIVE SURVEY IN REGIONS WITH DIFFERENT LEVELS OF
DEVELOPMENT**
Ahmet KADIROĞLU
Advisor: Assoc. Dr. Esra Sena TÜRKO
2022, 330 page

Jury: Assoc. Dr. Esra Sena TÜRKO (Consultant)
Prof. Dr. Ömer YILMAZ (Member)
Prof. Dr. Abdulkadir KAYA (Member)
Assoc. Dr. Emine D. EKİNCİ HAMAMCI (Member)
Assist. Prof. Dr. Ş. Mustafa ERSUNGUR (Member)

The aim of this study is to investigate the characteristics of local economic development in disadvantaged regions. In this direction, in order to make a comparative analysis, a survey was carried out on 630 beekeeper enterprises operating in the beekeeping industry in Adana and Bingöl provinces with different development levels.

The data set was analyzed by using Single Sample Kolmogorov-Smirnov test, Mann-Whitney U test and Chi-Square Independence tests. Analysis results indicated that mean ranks for two groups differ significantly from each other in 115 variables among 125 variables according to the provinces in which they operate. Additionally, significant relations were detected between 61 variables among 74 and the province in which the beekeeper enterprises operate. It was determined that there are differences between the beekeeper enterprises operating in Adana and Bingöl in terms of the characteristics, actors and strategies of local economic development, and these differences support the local economic development literature.

Key Words: Local Economic Development, Disadvantaged Regions, Regional Development, Beekeeping Sector, Bingöl, Adana.

TABLÖLAR LİSTESİ

<u>Tablo No</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
1	Yerel Yönetim ve Diğer Paydaşlar Arasındaki YEK Ortaklığının Olası Sonuçları	19
2	Önerilen Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri Seti	48
3	Rekabet Gücüne Dayalı Ve Kabiliyete Dayalı Yerel Ekonomik Kalkınmanın Karşılaştırılması	54
4	Geleneksel Yukarıdan Aşağıya Geliştirme Politikaları İle Aşağıdan Yukarıya Yek Yaklaşımları Arasındaki Temel Farklar	56
5	YEK Göstergelerinin Tanımı.....	58
6	Farklı Kalkınma Bağlamlarında Göstergeler Ve Yöntemler	59
7	Türkiye’de Polarize Bölge Sınıflandırması	69
8	Dünya Kovan Varlığı (2020)	98
9	Miktar Bazında Dünyanın En Çok Bal Üreten Ülkeleri	99
10	Miktar Bazında Dünyanın En Çok Bal Mumu Üreten Ülkeleri	100
11	Miktar Bazında En Çok Bal İhraç Eden Ülkeler	101
12	Değer Bazında En Çok Bal İhraç Eden Ülkeler	102
13	Miktar Bazında En Çok Balmumu İhraç Eden Ülkeler	103
14	Değer Bazında En Çok Bal Mumu İhraç Eden Ülkeler.....	104
15	Miktar Bazında En Çok Bal İthal Eden Ülkeler	104
16	Değer Bazında En Çok Bal İthal Eden Ülkeler	105
17	Miktar Bazında En Çok Balmumu İthal Eden Ülkeler	106
18	Değer Bazında En Çok Balmumu İthal Eden Ülkeler	106
19	Türkiye’de Kovan Varlığı (adet).....	108
20	Türkiye İllere Göre Bal Üretimi	110
21	Türkiye İllere Göre Balmumu Üretimi	112
22	Türkiye Bal İthalat ve İhracatı	113
23	Türkiye’de 2020 yılı Ülkelere Göre Bal İhracatı (kg).....	114
24	İllere Göre Cinsiyet Dağılımı	123
25	Yaşadığı Yer	124
26	Eğitim Düzeyi	125
27	Medeni Durum.....	126
28	Çocuk Sayısı	126
29	Arıcılık Yapmadaki Temel Amaç.....	127

30	Arıcılığı Öğrenme Şekli.....	128
31	Arıcılık Yapma Süresi	129
32	Arıcılığı Yapma Şekli	130
33	Arıcılığın Yapıldığı Araziye Sahip Olma Durumu.....	130
34	Sahip Olunan Arılık Sayısı	131
35	Arılıkta Kendisi Dâhil Toplam Çalışan Sayısı	132
36	Arılıkta Aileden Çalışan Sayısı	133
37	Son 3 Yıl İçinde Arıcılık Gelirlerinde Değişim.....	134
38	Arıcılık Gelirinin Toplam Gelir İçindeki Payı.....	135
39	Başlangıçtaki Kovan Sayısı	136
40	Hâlihazırda Kovan Sayısı	137
41	Arıcılıkla İlgili Takip Edilen Yayın ve Bilgi Kaynakları	138
42	Üretilen Tüm Ürünler İçinde Arı Ürünlerinin Oranı	139
43	Üretilen Tüm Ürünler İçinde Et ve Süt Ürünlerinin Oranı.....	140
44	Üretilen Tüm Ürünler İçinde Meyve ve Sebze Ürünlerinin Oranı	141
45	Üretilen Tüm Ürünler İçinde Hububat Ürünlerinin Oranı.....	142
46	Üretilen Tüm Ürünler İçinde Arıcılık Malzeme ve Ekipmanlarının Oranı	143
47	Üretilen Arı Ürünleri İçinde Süzme/Petek Bal Oranı.....	144
48	Üretilen Arı Ürünleri İçinde Ana/Oğul Arı Oranı	145
49	Üretilen Arı Ürünleri İçinde Balmumu Oranı	146
50	Üretilen Arı Ürünleri İçinde Propolis Oranı	147
51	Üretilen Arı Ürünleri İçinde Polen Oranı	148
52	Üretilen Arı Ürünleri İçinde Arı Sütü Oranı.....	149
53	Üretilen Arı Ürünleri İçinde Arı Zehri Oranı	150
54	Üretilen Arı Ürünleri İçinde Arı Ekmeği Oranı	151
55	Girdilerin Temin Yeri (Yeni Alınan Kovan-İl İçinden)	152
56	Girdilerin Temin Yeri (Yeni Alınan Kovan-Bölge İçinden)	153
57	Girdilerin Temin Yeri (Yeni Alınan Kovan-Yurtiçinden).....	154
58	Girdilerin Temin Yeri (Yeni Alınan Kovan-Kendim Üretiyorum)	155
59	Girdilerin Temin Yeri (Ana Arı Kolonisi-İl İçinden).....	156
60	Girdilerin Temin Yeri (Ana Arı Kolonisi-Bölge İçinden).....	157
61	Girdilerin Temin Yeri (Ana Arı Kolonisi-Yurtiçinden)	158
62	Girdilerin Temin Yeri (Ana Arı Kolonisi-Kendim Üretiyorum).....	159

63	Girdilerin Temin Yeri (Temel Petek-İl İçinden)	160
64	Girdilerin Temin Yeri (Temel Petek-Bölge İçinden)	161
65	Girdilerin Temin Yeri (Temel Petek-Yurtiçinden).....	162
66	Girdilerin Temin Yeri (Temel Petek-Kendim Üretiyorum)	163
67	Girdilerin Temin Yeri (Kovan Çıtası-İl İçinden).....	164
68	Girdilerin Temin Yeri (Kovan Çıtası-Bölge İçinden)	165
69	Girdilerin Temin Yeri (Kovan Çıtası-Yurtiçinden).....	166
70	Girdilerin Temin Yeri (Kovan Çıtası-Kendim Üretiyorum)	167
71	Girdilerin Temin Yeri (Çerçeve Teli-İl İçinden)	168
72	Girdilerin Temin Yeri (Çerçeve Teli-Bölge İçinden).....	169
73	Girdilerin Temin Yeri (Çerçeve Teli-Yurtiçinden)	170
74	Girdilerin Temin Yeri (Çerçeve Teli-Kendim Üretiyorum).....	171
75	Girdilerin Temin Yeri (Arı Keki-İl İçinden)	172
76	Girdilerin Temin Yeri (Arı Keki-Bölge İçinden)	173
77	Girdilerin Temin Yeri (Arı Keki-Yurtiçinden).....	174
78	Girdilerin Temin Yeri (Arı Keki-Kendim Üretiyorum)	175
79	Girdilerin Temin Yeri (Şeker-İl İçinden)	176
80	Girdilerin Temin Yeri (Şeker-Bölge İçinden)	177
81	Girdilerin Temin Yeri (Şeker-Yurtiçinden).....	178
82	Girdilerin Temin Yeri (Şeker-Kendim Üretiyorum)	179
83	Yurtdışından Girdi Temini	180
84	Ekipmanların Bakım ve Onarımı.....	180
85	Arıların Sağlığı ve Bakımı Konusunda Hizmet Alma Durumu.....	181
86	Arıcılık Malzemelerini Temin Etmede Zorluk Düzeyi	182
87	İşletmede Yıllık Denetimlerin Yapılma Durumu	183
88	Dolum ve Paketleme Süreci	184
89	Balın Kalite Analizinin Yapıldığı Yer	185
90	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK)'nın Hibe ve Desteklerinden Haberdar Olma Durumu	186
91	Koloni Başına Destek Uygulamasından Faydalanma.....	186
92	Devlet Destekleri	187

93	Devlet Desteklerinden Faydalanma Konusunda Çeşitli Kurumlardan Sağlanan Eğitim, Bilgilendirme, Teknik Destek, Proje Üretme Gibi Hizmetlerin Değerlendirilmesi	188
94	Çeşitli Kurumlardan Proje veya Hibe Desteği Alma Durumu	189
95	Arıcılık Kredisi Kullanımı	190
96	Bakanlıktan Öncelikle Destek Talep Edilen Konular.....	191
97	Özel Temalı Ürün Üretimi.....	192
98	Üretilen Arı Ürünlerinin Satış Yeri (Kendim Satıyorum)	193
99	Üretilen Arı Ürünlerinin Satış Yeri (İşleyiciye)	194
100	Üretilen Arı Ürünlerinin Satış Yeri (Perakendeciye)	195
101	Üretilen Arı Ürünlerinin Satış Yeri (Toptancıya).....	196
102	Üretilen Arı Ürünlerinin Satış Yeri (Birlik Veya Kooperatife).....	197
103	Üretilen Arı Ürünlerinin Satış Yeri (Doğrudan Tüketicie)	198
104	Üretilen Ürünlerin Satış Kanalları	199
105	Üretilen Ürünün Kendi Markasıyla Satılma Durumu.....	200
106	Üretilen Arı Ürünlerinin Satılmasında Bölge Dağılımı (İl İçinde).....	200
107	Üretilen Arı Ürünlerinin Satılmasında Bölge Dağılımı (Bölge İçinde)	201
108	Üretilen Arı Ürünlerinin Satılmasında Bölge Dağılımı (Yurtiçinde).....	202
109	Üretilen Arı Ürünlerinin Satılmasında Bölge Dağılımı (Yurtdışında)	203
110	Arıcılıkta En Önemli Sorun	204
111	Bal Pazarlamasında Karşılaşılan En Önemli Sorun.....	205
112	Arıcılık Faaliyeti Yürütülürken Yaşanan Sorunlar	206
113	Üretim Sorunlarının Çözümünde En Çok Destek Olan Kurumlar	207
114	Satış Ve Pazarlama Konusundaki Sorunların Çözümünde En Çok Destek Olan Kurum	208
115	Arıcılık Konusundaki Desteklerden Faydalanma Sürecinde En Çok Destek Olan Kurum	209
116	Üretim Sorunlarının Giderilmesi, Yeni Ürün Geliştirme, Satış, Pazarlama Gibi Konularda Faaliyetlerinden Faydalanılan Kurumlar	210
117	İş Geliştirme, Pazarlama veya Girişimcilik Gibi Konularda Eğitim Almış Olma	211
118	Vakıf, Dernek Bir Kuruluşa Üyelik.....	212
119	Arıcılar Birliğinin Hizmetlerinden Faydalanılan Alanlar.....	212

120	Arıcılıkla İlgili Bir Kooperatife (Pazarlama ya da Üretim) Üyelik.....	213
121	Arıcıların Başka Bir İşletmeye Sahip/Ortak Olma Durumu.....	214
122	Arıcıların Sahip/Ortak Olduğu Diğer İşletmelerin Türleri	215
123	Diğer Arıcı İşletmelerin Arıcı İşletmede Ortaklığının Bulunması Durumu ...	216
124	Diğer Arıcılarla İşbirliği Yapılan Faaliyet Alanları.....	216
125	Diğer Arıcı İşletmelerle İşbirliği Kurulmasının Ana Nedenleri	217
126	Diğer Yerel Arıcılarla, Görüş Alışverişi Yapar, Problemleri ya da Stratejileri Tartışma	218
127	Diğer Yerel Arıcılarla Dostluk İlişkileri Kurmanın Arıcılık Faaliyetler İçin Önemli Nitelik Olduğunu Düşünme.....	219
128	Diğer Yerel Arıcılarla Kurulan İlişkilerin Kaynağı.....	220
129	Son Zamanlarda Yatırım Yapılan Alanlar	221
130	Bölgenin Avantaj ve Dezavantajları	222
131	Bölgenin Avantajları.....	223
132	Bölgenin Dezavantajları	224
133	Bölgede Arıcılığın Gelişmesi için Gerekli Olan Yatırım/İyileştirme Konuları	225
134	Genel Bilgiler Konusunda Farklılıklar	227
135	Arıcı İşletmelerde Farklılıklar	228
136	Üretilen Tüm Ürünlerin Dağılımında Farklılıklar	229
137	Arı Ürünleri Üretiminde Farklılıklar	230
138	Arıcılıkta Kullanılan Girdilerin Temin Yeri Açısından Farklılıklar.....	231
139	Arıcılıkta Kullanılan Girdilerin Temin Yeri Açısından Farklılıklar-2	232
140	Arıcılıkta Kullanılan Girdilerin Temin Yeri Açısından Farklılıklar-3	233
141	Üretim Faaliyetlerinde Farklılıklar	234
142	Devlet Destekleri Konusunda Farklılıklar	234
143	Çeşitli Kurumlardan Sağlanan Eğitim, Bilgilendirme, Teknik Destek, Proje Üretme Gibi Hizmetlerin Değerlendirilmesinde Farklılıklar	235
144	Bakanlıktan Destek Talebi.....	236
145	Üretilen Arı Ürünlerinin Satışında Farklılıklar	237
146	Üretilen Arı Ürünlerinin Satış Bölgelerinde Farklılıklar.....	237
147	Arıcılıkta En Önemli Sorunlarla İlgili Farklılıklar	238
148	Bal Pazarlamasında Karşılaşılan En Önemli Sorun.....	239

149	Arıcılık Faaliyetini Yürütürken Yaşanan Sorunlar	240
150	Üretim Sorunlarının Giderilmesi, Yeni Ürün Geliştirme, Satış, Pazarlama Gibi Konularda Faydalanılan Kurumlar	241
151	Ağ Faaliyetleri Konusunda Farklılıklar	242
152	Bölgenin Avantaj ve Dezavantajları Konusunda Farklılıklar.....	242
153	Bulunulan Bölgede Arıcılık Faaliyetlerinin Gelişmesi İçin Gerekli Olan Yatırım/İyileştirme Alanlarında Farklılıklar.....	243
154	İşletme İle İlgili Hipotezler.....	247
155	Arıcı İşletmelerin Üretim Faaliyetlerine Ait Hipotezler.....	248
156	Desteklerle İlgili Hipotezler	249
157	Pazarlama ve Satış Faaliyetleriyle İlgili Hipotezler	251
158	Arıcı İşletmelerin Sorunları İle İlgili Hipotezler	253
159	Arıcı İşletmelerin Ağ Faaliyetleriyle İlgili Hipotezler	254
160	Arıcı İşletmelerin Yatırım Faaliyetleriyle İlgili Hipotezler.....	258
161	Arıcı İşletmelerin Bulundukları Bölgenin Avantaj ve Dezavantajları İle İlgili Hipotezler	260
162	Açıklanan Toplam Varyans	263
163	Döndürülmüş Bileşenler Matrisi.....	264

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Şekil No</u>	<u>Şekil Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
1	Ekonomik Ve Toplumsal Gelişimin Çevresel Sürdürülebilir Kalkınma Modeli	43
2	Üç Sütun Modeli	44
3	2020 Yılı İBBS-1'e Göre Türkiye Kovan Varlığı	109
4	2020 Yılı İBBS-1'e Göre Türkiye Bal Üretimi	111
5	2020 Yılı İBBS-1'e Göre Türkiye Balı Üretimi %	113
6	Yamaç-Birikinti Grafiği	265

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GÜ	: Gelişmiş Ülkeler
GOÜ	: Gelişmekte Olan Ülkeler
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GSKD	: Gayri Safi Katma Değer
ILO	: International Labour Organization
İBBS	: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
OECD	: Organization for Economic Cooperation and Development
PİKOM	: Pilot Üniversite Koordinasyon Merkez Birimi
SEGE	: Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
SYEK	: Sürdürülebilir Yerel Ekonomik Kalkınma
TKDK	: Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
UNDP	: United Nations Development Programme
UNOPS	: United Nations Office for Project Services
YEC	: Yeni Ekonomik Coğrafya
YEK	: Yerel Ekonomik Kalkınma

ÖN SÖZ

Gelişmekte olan ülkeler (GOÜ) yerel topluluklarda yoksulluğun azaltılması, eşitsizliğin azaltılması ve küreselleşmenin olumsuz sonuçlarıyla başa çıkılmasına yardımcı olmak için ek hedeflerle yerel ekonomik kalkınma (YEK) politikaları uygulamıştır. 1990'lı yıllardan itibaren YEK'e yönelik saha araştırması içeren birçok çalışma gerçekleştirilmiştir. YEK üzerine genel teorik çalışmalar, kökeni, tanımları, anlamı, stratejileri, müdahaleleri, zorlukları ve programları kapsayan çalışmalar yapılmıştır. Türkiye'de YEK'e yönelik genel teorik çalışmalar, küresel yaklaşımlar, tarihsel süreç, kümelenme ve mali yardım programları, girişimcilik, KOBİ'ler ve sektörler üzerinden saha araştırmasını içeren çalışmalar yürütülmüştür.

Bu çalışmada, arıcılık endüstrisinin Bingöl ve Adana illerinin YEK sürecine etkisini ortaya koyarak Bingöl ilinin yerel olarak kalkınmasına katkı sunması hedeflenmektedir. TRB1 bölgesinde Bingöl ili arı ürünleri üretiminde en yüksek paya sahip olmasından ve üretim verimliliği açısından yine en verimli il olmasından dolayı arıcılık endüstrisi Bingöl ilinin yerel ekonomik kalkınmasına katkı sağlayacak önemli potansiyele sahiptir. Ancak arıcılık endüstrisi, beklenen ekonomik katkıyı sağlamamaktadır. Bu kapsamda Bingöl ilinde arıcılık endüstrisinin potansiyelinin ve ekonomik etkilerinin tespit edilmesi, YEK'e yönelik yatırımların yapılması ve mevcut yatırımların niteliklerinin artırılmasında devlet tarafından gerçekleştirilecek büyüme plan ve programları ile belirlenecek politika önlemleri Bingöl ili açısından önemli hale gelmektedir. Çalışmanın, YEK'in çeşitli yönleriyle karşılaştırmalı olarak incelendiği başka çalışmalara ve arıcılık endüstrisinde yapılacak karşılaştırmalı saha araştırmalarına öncülük etmesi beklenmektedir.

Çalışmamı hazırladığım süre içerisinde ilgisi ve yardımları için danışmanım Doç. Dr. Esra Sena TÜRKO'ya; katkıları ve rehberlikleri için jüri üyesi hocalarım Prof. Dr. Ömer YILMAZ'a; Prof. Dr. Abdulkadir KAYA'ya; Doç. Dr. Emine Demet EKİNCİ HAMAMCI'ya ve Dr. Öğr. Üyesi Ş. Mustafa ERSUNGUR'a ve doktora eğitimi boyunca destek olan eşim Hafsa KADİROĞLU'na ve aileme teşekkür ederim.

Ahmet KADİROĞLU

Erzurum-2022

GİRİŞ

YEK yaklaşımının temeli, bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarına dayanmaktadır. Bölgeler arasındaki gelişimsel farklılıklar bugünün gelişmiş ülkelerinde (GÜ) 1870'lerde ortaya çıkmış, ancak II. Dünya Savaşı sonrası dönemde önemli ölçüde azalmıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısında ekonomik kalkınma çabalarına başlayan gelişmekte olan ülkelere (GOÜ) bölgelerarası eşitsizlikler giderek artmıştır (Bayramoğlu, 2013: 28).

Hem az gelişmiş hem de GOÜ veya bölgelerin kalkınması açısından geleneksel bölgesel kalkınma anlayışının eksik kaldığı durumlarda, yerel bilgi, kaynak ve avantajlar gibi yerel potansiyellerin değerlendirilmesine dayalı yeni bir kalkınma yaklaşımı, YEK yaklaşımı ortaya çıkmıştır (Çayın, 2017: 2). YEK kavramının ortaya çıkışı 1970'lere kadar gitse de, girişimcilik, iş geliştirme, altyapı geliştirme ve yerel ortaklıklar gibi dinamik ve her şeyi kapsayan bir strateji yaklaşımı 1990'ların sonuna kadar benimsenmemiştir. 1990'lardan sonra gelir dağılımındaki dengesizlikler ve bölgelerarası hızla artan eşitsizlikler gibi birçok faktör bu stratejilerin farklılaşmasında etken olmuştur. Ancak küreselleşme süreci ve ekonomilerin homojen ve bütünleşik yapısı YEK yaklaşımlarında farklı bakış açıları ortaya çıkarmıştır (Alüftekin, 2007: 28).

YEK yaklaşımının popüleritesinin artmasında geleneksel kalkınma politikalarına olan güvenin kaybolması önemli rol oynamıştır (Çetin, 2007: 156). Geleneksel kalkınma modellerine yönelik eleştiriler sonucunda ortaya çıkan YEK modeli, özellikle yerel potansiyeli harekete geçirerek yerel aktörlerle işbirliğine dayalı aşağıdan yukarıya yaklaşımı savunan, ortak bir strateji ve plan içinde hareket etmeyi gerektiren bir modeldir (Kan ve Yılmaz, 2021: 1670).

Özellikle gelişme farklılıklarının bulunduğu ülkelerde daha az gelişmiş bölgelerde sanayi üretimine yönelik bir endüstri tabanı bulunmadığı için bu bölgelerde, bölge ekonomisinin ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılık ürünlerine dayalı bir görünüm sergilemektedir. Kurulu olan bu ekonomilerin daha yüksek katma değer yaratacak şekilde organize edilmesini sağlayacak düzenleme veya politikalarla bu bölgelerin kalkınmasına bir ivme kazandırma hedeflenmektedir. Bu durum genel olarak sürdürülebilir kırsal kalkınma adı altında gerçekleştirilmektedir.

Son dönemlerde bölgesel dengesizliklerin giderilmesinde politika uygulayıcılar özellikle dezavantajlı bölgelerde YEK sürecine katkı sağlayacak endüstrilerin desteklenmesi noktasında bir takım uygulamalara başvurmuştur. Bunlardan birisi de

dezavantajlı bir bölge olan Bingöl ilinde arıcılık endüstrisinin yerel ve ulusal yönetimler tarafından desteklenmesi olmuştur. Bu kapsamda Bingöl ilinde arıcılık endüstrisinin ekonomik potansiyeli ve etkileri tespit edilerek, YEK özelliklerini hangi ölçüde yansıttığını ve yerel bir kalkınmaya katkı sağlamak üzere çeşitli çözüm önerileri oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, dezavantajlı bölgelerde yerel ekonomik kalkınmanın karakteristik özelliklerini araştırmaktır. Bu amaçla, araştırmanın uygulama kısmını dezavantajlı bir bölge olan Bingöl ilinde gerçekleştirilmesine karar verilmiştir. Bingöl ili Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından hazırlanan Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (SEGE) 6. kademe gelişmiş illeri arasında sıralanmaktadır (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2017: 62). Bingöl, Türkiye'nin sosyo-ekonomik olarak en az gelişmiş bölgeleri arasında bulunmaktadır. Bingöl'de arıcılık endüstrisi, YEK'e katkıda bulunacak potansiyele sahip bir faaliyet olarak değerlendirilmiş, bölgesel veya ulusal düzeyde destek mekanizmaları tarafından desteklenmiştir. Bu doğrultuda, Bingöl Üniversitesinde arı ve arı ürünlerini araştırmak üzere Pilot Üniversite Koordinasyon Merkez Birimi (PİKOM) açılmıştır. Bingöl ilindeki üreticilere yönelik proje destekleri verilmiştir. Bingöl, Türkiye ortalamasının üzerinde arıcılık faaliyetlerinin gerçekleştiği dezavantajlı bir bölgedir. Araştırmada karşılaştırmalı bir analiz yapabilmek için arıcılık faaliyetlerinin yoğun olarak gerçekleştiği dezavantajlı bir bölge olmayan ve aynı zamanda Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2017: 46)'na göre SEGE endeksinde 27. sıra ve 3. kademe gelişmiş iller içerisinde yer alan Adana saha araştırmasına dâhil edilmiştir. Araştırmada Bingöl ve Adana illerinin YEK literatüründe belirtilen özelliklerine ne derece sahip oldukları irdelenecektir. Bingöl ilinde YEK'in gerçekleştirilebilmesi yönünde politika önerilerinde bulunulacaktır. Araştırma, ayrıca Bingöl'de arıcılık faaliyetlerinin mevcut durumunu ortaya koyması açısından önemlidir.

Çeşitli kurumlar tarafından hazırlanan sektör raporlarında Türkiye'nin arıcılık endüstrisinde ihracat potansiyeline sahip olduğu belirtilmektedir. Diğer taraftan, Türkiye doğal bal üretiminde dünyada Çin'den sonra ikinci sırada yer almakta olup üretim kapasitesi açısından oldukça avantajlı bir konumdadır. Çalışma, arıcılık endüstrisinin gelişmesi konusunda Türkiye'nin hangi yönleriyle avantaj ve dezavantajlara sahip olduğunu da bir anlamda irdilemiş olacaktır. Bu doğrultuda araştırma üç ana bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde, YEK'in tanımı ve temel kavramların açıklanması, kavramın ortaya çıkışı ve gelişimi, YEK yaklaşımları, YEK'in aktörleri, YEK'te temel ilkeler ve faaliyetler, YEK politikaları, stratejileri ve müdahale araçları, YEK ile geleneksel kalkınma arasındaki farklılıklar ve benzerlikler ve YEK'in göstergeleri irdelenmiştir. İkinci bölümde, bölgelerarası gelişme farklılıkları ve YEK ele alınmış, bölgelerin gelişmişlik düzeyine göre tanımlanması, bölgelerarası gelişme farklılıklarının sebepleri, bölgelerarası gelişme farklılıklarını giderici politikalar, bölgelerarası gelişme farklılıkları ve YEK ve yeni yerelleşme uygulamaları gibi çeşitli yönleriyle irdelenmiştir. Çalışmanın üçüncü ve son bölümü Türkiye arıcılık endüstrisinde gerçekleştirilen saha araştırmasından oluşmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YEREL EKONOMİK KALKINMA TEORİK ÇERÇEVESİ

1.1. TANIM VE TEMEL KAVRAMLAR

1970’lerden sonra hükümetler bölgesel kalkınma politikalarını terk ederek geleneksel bölgesel ekonomik kalkınma anlayışını değiştirmiştir. 1970’li yıllardan itibaren gündeme gelen özelleştirme uygulamaları küreselleşmenin bir aracı olarak kullanılırken, küreselleşme sürecinde “yerel” kavramı giderek önem kazanmıştır. Bu kavramla birlikte devletin işlevleri azalmış ve merkezi yönetim yerini yerel karar alma mekanizmasına bırakmıştır. Yerel kavramı, işbölümü ve o mekândaki aktörlerin ortak çıkarları için iş birliği yapmaları, kolektif bilinç, yerel aktif kapasitenin oluşum düzeyi, sosyal sistemi etkilemek için iktidarın gücü gibi çok geniş bir çerçevede ele alınabilir. (Göktürk, 2006: 24).

1970 krizi üretimin örgütlenmesi, üretim faktörlerinin önemi ve akışkanlığı, yönetim sistemleri ve ideolojik düzlemde büyük etkiler yaratırken, bu dönemdeki çalkantılardan ve kavramların tersine dönmesinden bölgeler etkilenmiştir. 1970’lerde bölge kavramından yerellik kavramına dönüş olmuştur. Krizle birlikte değişen bakış açısı, kalkınma sürecinde toplumun bir alt birimi olarak tanımlanan bölge yerine yerel kavramını gündeme getirmiştir (Eraydın, 2004: 2). Yerel, büyük şehirlerden küçük kasabalara kadar değişen herhangi bir kentsel alan olarak tanımlanır ve ayrıca kasabalarla bağlantılı kırsal alanların dâhil edilmesini ifade eder (Musakwa, 2008: 22).

Diğer taraftan “yerelleşme” terimi, projelerin veya programların finansal, idari veya hizmet sunum sistemlerinin yeniden düzenlenmesini destekleyip desteklemediğini belirlemeden önce herhangi bir ülkede dikkatlice analiz edilmesi gereken çeşitli kavramları kapsar. Yerelleşme, kamu işlevlerine ilişkin yetki ve sorumluluğun merkezi hükümetten bağımsız veya yarı bağımsız devlet kuruluşlarına ve/veya özel sektöre devredilmesi olan karmaşık çok yönlü bir kavramdır (Böckenförde, 2011: 1).

Yerelleşme, gerileyen sanayi bölgelerinin yenilenmesiyle ilgili son tartışmalarda tekrarlanan bir tema olmuştur. Ekonomik faaliyetin sözde “küreselleşmesi” bağlamında, tamamlayıcı bir yerelleşmenin daha az önemli olmaktan çok daha önemli hale geldiği iddia edilmektedir. Literatürde, yeni ekonomik koordinasyon biçimlerinden, kurumsal yapılardan ve kamu politikası geliştirmeden kaynaklanan ekonomik kalkınma ikilemini

anlama ve çözüme yöntemlerinin en azından bir parçası olarak yerelleştirme ön plana çıkmaktadır. Yerelleştirme, yerel çıkar gruplarının (local interest groups) endişelerine hitap ettiği ve yerel ekonomilerin gelecekteki refahı üzerindeki etkisinin yerelleştirilmesine ve artan yerel yetkilendirmeye dayalı değişim vizyonlarına katkı sağladığı için dikkat çekmiştir. Günümüzde, yerelleşme gündemi, gerileyen sanayi bölgelerinde ekonomik yenilenme için stratejiler ve önlemler paketini kabul görmüş ve gerekli bir köşe taşı haline gelmiştir (Pike ve Tomaney, 1998: 407-408).

YEK terimi, bu süreçte esas olarak mevcut finansman kaynaklarıyla faaliyet gösteren aktörlerdeki sürekli hareket ve değişiklikler sürecini ifade eder. YEK, merkeziyetçilikten ademi merkeziyetçi bir düzenleme sistemine geçiş sürecinden sonra yerel özyönetim birimlerinin ekonomik kalkınmayı etkileyen önemli bir aktör olduğunu ve ticari kuruluşlarla birlikte ülkenin ekonomik hayatında yerini aldığını göstermektedir. Bu nedenle, birçok teorisyen ve uygulayıcı YEK kavramını tam olarak belirlemeye çalışmıştır (Petrevska vd., 2016: 118-119).

Yerel kalkınma yaklaşımı, bölgesel olarak kümelenmiş, esnek üretim faktörlerine sahip yerel Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme (KOBİ)'lerin birbirleriyle etkileşimi, bu etkileşimlerden doğan yenilikçi bir alan ve bu sistemi yönetecek bir kurumsal sistemi temel almaktadır. Yerel potansiyelleri kullanan ve yeni yerel potansiyelleri yaratanlar da KOBİ'ler olacaktır. Bununla birlikte, ekonomik potansiyeli kullanma konusunda yerelin demokratikliği ve yerinden yönetim ilkeleri de göz önünde bulundurulmaktadır. Çünkü yerel kalkınmadan etkilenecek olan en önemli paydaş yerel toplumdur. Dolayısıyla, yerel kalkınma yerel unsurların, yerel ekonomiyi katılımcı olarak planlaması ve bunu yerel kurumlarla beraber yönetmesi ile mümkün olacaktır (Çakmak, 2006: 53). Yerel kalkınma en kısa haliyle, yerel alanda uygulanan ekonomik ve sosyal gelişim politikaları olarak ifade edilebilir (Küçük ve Güneş, 2013: 29).

YEK'in belirli bir tanımı zor olmasına rağmen, esasen yerel bir alandaki ekonomik değişimi vurgulamak ve bunlara yanıt vermek için tasarlanmış yerel tabanlı eylemleri ifade eder (Nel ve Binns, 2002: 185). Zaaijer ve Sara (1993: 129)'a göre YEK, temelde yerel yönetimlerin ve/veya toplum temelli grupların (community based groups) mevcut kaynakları yönettiği ve yeni işler yaratmak ve bir ekonomik alanda ekonomik faaliyeti teşvik etmek için özel sektörle veya birbirleriyle ortaklık düzenlemelerine girdikleri süreçtir. Kurulan ortaklıkların hedefi, belirlenen müdahale alanları, stratejiler, politikalar

ve uygulamada kullanılan araçlar değişebilir. Bu değişiklikler, YEK literatürüne yaklaşımlar olarak yansımaktadır (Türko ve Kadiroğlu, 2017: 355).

YEK yaklaşımı, kamu ve özel aktörler arasında işbirliğinin var olduğu belirli bir bölgesel alanda veya yerel yönetim bölgesinde yürütülen “yerele sahip olunan, katılımcı bir kalkınma sürecidir”. YEK girişimleri, yeterli istihdam ve sürdürülebilir büyüme sağlamak için yerel varlıklara ve ekonomik avantajlara güvenir. YEK, ekonomik stratejiden kaynaklansa da, sosyal dışlanma ve yüksek düzeyde yoksulluk gibi sosyal sorunları ele alma ek amacına sahiptir ve bu nedenle yaklaşımda daha bütünseldir. YEK yaklaşımlarının en önemli yönlerinden biri, tasarım ve uygulama süreçlerinin çeşitli topluluk grupları arasında tartışma fırsatı sağlaması ve aynı zamanda karar alma süreçlerine aktif katılımı savunmasıdır. YEK stratejisi, “yerel firmaların rekabet gücünü artırmak; içe dönük yatırımları çekmek; istihdam edilebilir becerileri yükseltmek ve yerel altyapıyı geliştirmek” olarak sıralanabilmektedir (ILO, 2010: 14).

YEK, bölgesel bir kavramdır ve özellikle yerel olarak mevcut kaynakları daha iyi kullanarak yerel ekonomiyi büyümeye, rekabet etmeye ve daha fazla iş yaratmaya teşvik etmeyi amaçlayan yerel kalkınmanın veya bölgesel yönetimin bir parçasıdır (Trah, 2004:1). Helmsing ve Egziabher (2005: 1) YEK’i yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları (STK), toplum temelli gruplar ve özel sektör arasında mevcut kaynakları yönetmek, istihdam yaratmak ve iyi tanımlanmış bir bölgenin ekonomisini canlandırmak için ortaklıkların kurulduğu bir süreç olarak değerlendirmektedir. Dahası YEK girişimleri, aktörleri, kuruluşları ve kaynakları harekete geçirir, diyalog ve stratejik eylemler yoluyla yeni kurumlar ve yerel sistemler geliştirir. Bununla birlikte, YEK kavramı dinamik bir kavramdır, pasif bir durumdan ziyade aktivizmi ve olayları vurgular. Bu nedenle terimin tek bir tanımına ulaşmaya çalışan birçok yazar, tek olarak kabul edilebilecek ve genel kabul edilebilecek tek bir tanım üzerinde fikir birliği sağlayamamıştır. Blakely ve Bradshaw (2002, 25), eğer yerel düzeyde çalışılırsa, yerel düzeyde ekonomik kalkınmanın ve istihdamın teşvik edilmesinin başarılı olma ihtimalinin daha yüksek olduğunu ifade etmişlerdir.

Başka bir tanıma göre YEK, yerel paydaşlar tarafından yönlendirilen, sonuca dayalı yerel girişimler olarak tanımlanır. Ekonomik büyümeyi ve gelişmeyi teşvik etmek için yerel kaynakları, fikirleri ve becerileri tanımlamayı ve kullanmayı içerir. (Garidzirai vd., 2019: 20). YEK, yerel bir ekonominin yerel sakinler için zenginlik yaratma

kapasitesindeki artışı temsil eder (Bartik, 2003: 10). Blakely (1994, XVI)'e göre ise YEK, hükümetlerin veya topluluk temelli kuruluşların (community-based organizations) ticari faaliyetleri ve/veya istihdamı teşvik etmek veya sürdürmek için dâhil olduğu süreci ifade eder. YEK'in temel amacı, mevcut olan insani, doğal ve kurumsal kaynakları kullanarak toplumu kalkındıran sektörlerde yerel istihdam fırsatlarını canlandırmaktır.

YEK için her şeyi kapsayan tek bir somut tanım olmamasına rağmen, yaklaşımlarının benzer özelliklere dayanması muhtemeldir. Bu özellikler şunları içerir: YEK'in bölgesel temelli olması, aktörleri yaşadıkları bölgenin geleceğini iyileştirmeleri için güçlendirmeye çalışmasıdır. Bu nedenle, dış paydaşlar, başarılarını güvence altına almak için YEK yaklaşımlarına dâhil olmaya teşvik edilir. Ancak doğası gereği YEK yaklaşımları “yerel mülkiyettir” ve büyük ölçüde yerel aktörler tarafından tasarlanır ve uygulanır. İkinci özellik, YEK'in katılıma dayalı olduğu fikriyle ilgilidir. Yaklaşımına göre, çeşitli yerel aktörler, yerel bölgenin tam ekonomik potansiyeline ulaşmak için bölgesel ve yerel yönetimler, STK'lar ve uluslararası kuruluşlarla birlikte çalışmalıdır. Bu katılım, kamu ve özel aktörler ile diğer sosyal ve politik gruplar arasında oluşturulan ortaklıklarla sonuçlanır. Üçüncüsü, sürdürülebilir ekonomik kalkınma arayışında, YEK yaklaşımları, farklı paydaşların etkileşimini teşvik ederek, yoksulluğu ve eşitsizliği azaltma amaçlarıyla ekonomik büyüme ve istihdam yaratma ideallerini birleştirmenin yollarını bulmaya çalışır (Rodrigues-Pose ve Tijmstra, 2009: 37-38).

1.2. KAVRAMIN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

YEK kavramı ilk kez 1970'li yıllarda ortaya çıkmıştır. Ancak, 1990'lı yılların sonuna kadar girişimcilik, iş geliştirme, alt yapının ve yerel ortaklıkların geliştirilmesi gibi dinamik ve tüm yerel ekonomiyi ele alan bir strateji yaklaşımı benimsenmemiştir. 1990'lı yıllardan sonra gelir dağılımında dengesizlikler ile bölgeler arasında hızla artan eşitsizlikler gibi nedenlerden dolayı bu stratejiler farklılaşmaya başlamıştır. Ayrıca, küreselleşme ile ekonomilerin benzer ve bütünleşik bir yapı göstermesi YEK yaklaşımlarında farklı bakış açıları geliştirmiştir (Timurçin, 2010: 45). YEK yaklaşımı bölgeler arası gelişme farklılıkları temeline dayanmaktadır. Bölgeler arası gelişme farklılıkları 1870'li yıllarda günümüz GÜ'lerde ortaya çıkmış, ancak II. Dünya Savaşı sonrası büyük ölçüde azalmıştır. Ekonomik gelişme çabalarına 20. yüzyılın ikinci yarısında başlayan GOÜ'lerde ise bölgeler arasındaki eşitsizlikler giderek artmıştır (Dinler, 1994: 138-140).

Ulusal kalkınma hamlelerine rağmen ülke içinde farklı gelişmişlik düzeylerinin var olması, zamanla kamu yönetimlerini farklı arayışlara yönlendirmiştir. Bu bağlamda, 1960'lı yıllardan itibaren merkezi hükümetin inisiyatifinde olan Keynesyen politikalarla bölgesel kalkınma politikaları merkezi bir görünüm almıştır. Büyük hibeler verme, vergi muafiyetleri sağlama veya maliyetleri düşürmek için teşvik uygulamaları ile bölge dışından imalat sanayi yatırımlarıyla yabancı sermaye yatırımcısı çekme ve ağır alt yapı yatırımlarıyla bölgeyi geliştirme gibi temel hedefler oluşturulmuştur (Amin, 1999: 365). Fakat bu politikaların gerçekleştirilebilmesi merkezi hükümetin bütçesi ile doğrudan ilişkili olmuştur. 1970'lerden sonra ortaya çıkan krizlerle zayıflayan merkezi bütçelerden dolayı Keynesyen bölgesel kalkınma planları başarılı olamamıştır. 1980 dönemi öncesindeki bölgesel kalkınma politikalarının istihdamı ve bölgesel geliri artırma amacı verimlilik düşüncesinin tümüyle arka planda kalmasına neden olmuştur (Atak, 2011: 9). Böylece 1950'lerden sonra kalkınma iktisadının hâkim olduğu dönemden 1980 yılına kadar Keynesyen merkezli bölgesel kalkınma politikaları bölgesel dengesizliklere çözüm üretemeyen, aksine sürekli kamu harcamalarına ihtiyaç duyan yerel ekonomiler oluşmuştur (Deviren ve Yıldız, 2014: 14).

1980'lerde bölge bilimine yönelik eğilimler artan bir şekilde büyüyerek yeni bölgesel yaklaşımları ortaya çıkarmıştır. Bölgesel kalkınma yaklaşımları yanında genel ekonomi politikalarından ayrı, merkezi olmayan, yerele özel gelişme ve kalkınma politikaları geliştirilerek YEK anlayışı önem kazanmıştır. Bu köklü değişimin temel hedefi, özellikle altyapı yatırımları ve yabancı sermaye yatırımlarından gerekli düzeyde faydalanamamış bölgelerin bu politikalara özen gösterecek şekilde kalkınmalarını sağlamaktır. Yerel alanda iş ortamının verimli hale getirilmesi, kamu ve özel sektörün işbirliği yapması, yerelde yaşayan halkın yaşam kalitesini ve güvenliğini sağlamaya yönelik bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu anlayışı sürdürmek için bütüncül stratejiler sağlayan araçlar ve beşeri sermayenin geliştirilmesi için birçok farklı araç kullanılmıştır. Diğer taraftan, hizmet sektörünün geliştirilmesi ve imalat sanayi temelli ekonomik gelişmenin benimsenmesi de bu dönemde YEK'in gerçekleştirilmesinde temel hedefler içerisinde yer almıştır (Quan ve Nelson, 2005: 19).

1990'lı yıllarda Yeni Ekonomik Coğrafya (YEC) yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım P. Krugman öncülüğünde M. Fujita, J. F. Thisse, R. E. Baldwin, P. Martin ve G. Ottaviano tarafından gerçekleştirilen çalışmalarla geliştirilmiştir (Fujita ve Krugman, 2004:

140). YEC teorisi, belirli bir coğrafi alanda ekonomik yığılmaların türlerinin açıklanma şeklini ortaya koymaktadır. Diğer bir ifadeyle, işletmeler için ilgi çekici gelen yerleşim yerlerinin özelliklerini belirlemeye çalışmakta ve ekonomik faaliyetlerde coğrafi yapıyı açıklamaya çalışmaktadır (Ekinci ve Ersungur, 2013: 206).

1960-1990 döneminde uygulanan geleneksel bölgesel kalkınma yaklaşımlarının yerine uygulanan YEK yaklaşımı ile merkezi politikalar yerini yerel inisiyatiflere bırakmıştır. Böylece temel organizasyon birimi olan merkezi hükümet yerel düzenlemelere daha az müdahaleci konumuna gelmiştir. Yerel potansiyellere dayalı büyük ve örgütlenmiş ekonomik yapıları, KOBİ'lerden oluşan yeni sanayi bölgelerini ve işletme yoğunlaşmasını ortaya çıkarmayı amaçlayan YEK yaklaşımı en uygun yerel kalkınma yaklaşımı olarak kabul görmüştür (Bayramoğlu, 2013: 32).

1.2.1. Küreselleşme

Küreselleşme, 20. yüzyılın son on yılında ve uluslar, ekonomiler ve insanlar arasında oluşan yeni bir etkileşim döneminde belirleyici bir eğilim olmuştur. Küreselleşme, ticaret, yatırım ve sermaye akışları yoluyla ekonomik bütünleşmeyi, siyasi etkileşim, bilgi ve bilgi teknolojisi ve kültürü kapsayan küresel entegrasyon süreci olarak tanımlanabilir (Panayotou, 2000: 1).

Günümüzde küreselleşme ve bölgesel bütünleşme, ekonomik sınırları kaldırarak hem kitlesel düzeyde hem de yerel düzeyde ulusal ekonomileri yeniden yapılandırmaya başlamıştır. Uygulanan ekonomi politikaları, kamu öncülüğünde ulusal kalkınma anlayışını ve politikalarını yavaşlatırken, tam tersine yerel ekonomileri ve YEK çabalarını ön plana çıkarmaya başlamıştır. Öte yandan, dış ticaretin serbestleştirilmesi, finansal serbestleşme ve sübvansiyonların kademeli olarak kaldırılması gibi ekonomik uygulamalar, yerel üreticilerin rekabetin giderek arttığı bir ortamda faaliyet göstermesine neden olmakta ve bu gelişmeler ülke ekonomisini etkilemektedir (Öztürk, 2015: 14).

Küreselleşme ile birlikte ulus-devletler, ülke içindeki ekonomik politikalarını belirlemede gücünü kaybetmeye başlamıştır. Dünyadaki küreselleşme eğilimleriyle birlikte ekonomilerin bölgeselleşme ve yerelleşme eğilimlerinden dolayı, devletin politika yapıcılığı rolündeki gücünü uluslararası kuruluşlar, bölgesel birlikler ve yerel yönetimlerle paylaşması gerekmektedir (Oman, 1996: 23).

Küreselleşme üretimin belirli alan, mega-kent ve bölgelerde yoğunlaşmasına yol açmıştır. Bu ise yerel ekonomiler üzerinde önemli boyutlarda etkiler oluşturmıştır. Küreselleşmenin meydana getirdiği mega kentlerde ve üretim koridorlarında oluşan ranttan yerelin tümü aynı oranda fayda sağlamamaktadır. Yerelin bazı kesimleri ve meslekleri yeni üretim modelinden yüksek gelir elde ederken, diğer kesim aynı derecede gelir elde edememektedir. Küreselleşmenin oluşturduğu alansal etkilerin temelinde, teknolojik gelişme yer almaktadır. Üretim teknolojilerinde meydana gelen yenilikler 1980 öncesi üretimin parçalanması sonucunu doğurmuş ve üretimde uzmanlaşma yaratmıştır. Dolayısıyla üretim artık birkaç büyük firma elinde değil yüzlerce farklı firmalar üzerinden gerçekleşmeye başlamıştır. Böylece yerel ekonomilerin dünya piyasası ile bütünleşme süreçleri tamamlanmıştır (Çakmak, 2006: 35-38).

Küreselleşme, yerel ekonomilerin dış ticaret ve sanayileşme stratejilerinde de yapısal değişimlere neden olmuştur. Ekonomi politikalarının bu şekilde değişim yaşaması ulusal ekonomiler yanında yerel ekonomiler üzerinde de önemli etkileri olmuştur. Dış ticaret ve sanayileşme sürecinde, bazı endüstriler koruma kalkanı altında belirli seviyede gelişme göstermiş olsa da düşük verimlilik pahasına gerçekleştirilen bu uygulamalar, ulusal ekonomilerin dışa açılmasıyla birlikte sürdürülebilir olmamıştır (Çakmak, 2006: 41).

Küreselleşmenin sayısız olumlu yönü vardır. Örneğin, GOÜ'lere doğru daha fazla para aktıkça, bu ülkelerdeki insanların ekonomik olarak başarılı olmaları ve genel yaşam standartlarını yükseltmeleri için daha iyi bir şans oluşmaktadır. Küresel rekabet, yaratıcılığı ve yeniliği teşvik eder ve mal/hizmet fiyatlarını kontrol altında tutar. GOÜ'ler, bu teknolojilerin gelişmesiyle ilgili artan zorlukların çoğunu yaşamadan mevcut teknolojinin faydalarından yararlanabilmektedir. İşbirliğinde bir avantaj, etkileşim ve koordinasyon için gelişmiş bir yetenek ve sorunlara ilişkin küresel bir farkındalık olduğu için, hükümetler ortak hedeflere doğru birlikte daha iyi çalışabilmektedirler. Özetle küreselleşme, dünyanın ekonomik kalkınması üzerinde olumlu bir net etkiye sahiptir (Levy, 2012: 142).

1.2.2. Geleneksel Kalkınma Politikalarının Başarısızlığı

1980'lerde geleneksel kalkınma yaklaşımının sunduğu politikalar başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 1980 sonrası dönemden 1990'lı yıllara kadar neo-liberal politikaların önem kazanmasıyla birlikte geleneksel kalkınma yaklaşımı önemli derecede sekteye uğramıştır. Neo-liberal politikaların temel hedefi ekonomik kalkınma için devlet müdahaleciliği yerine liberal politikalar ve özelleştirme uygulamaları olarak belirlenmiştir. 1990'lı yıllarda

kalkınmaya alternatifler anlayışı ile bir bütün olarak geleneksel kalkınma yaklaşımının terkedilip yerine yerel kalkınma düşüncesi yerleşmiştir. Post kalkınma olarak adlandırılan bu düşünce değişikliği, yerel kültürün ve bilginin önemi, geleneksel söylemlere karşı eleştirel duruş ve yerelleştirilmiş, çoğulcu hareketlerin savunulması ve geliştirilmesi olarak piyasaya hâkim olmuştur (Ziai, 2015: 833-834).

Merkeziyetçi kalkınma yaklaşımlarının başarısızlığı ülke ekonomilerini yerel iş kolları oluşturarak istihdam sağlama, yerel halkı üretime teşvik etme, yerel düzeyde kişi başı milli gelir oranını yükseltme gibi sürdürülebilir kalkınma yaklaşımına itmiştir (Beer, 1996: 1). Bu çerçevede, yeni ürün, yenilikçi çevre, yenilik ağıları ve araştırma enstitülerinin yer aldığı yeni bölgesel politikalar ortaya çıkmıştır (Tekin, 2011: 4). Hareketli bölgesel ekonomi ve endüstriyel bölge temelli bölgesel politika önerileri, yerel düzeyde bir bölgenin herhangi bir yöresine uyarlanabilecek tek bir strateji olmadığını ortaya koymuştur (Çetin, 2007: 158).

Bu gelişmelerle beraber, geleneksel kalkınma politikaları yerine merkezden taşraya yetki devri, taşradan yerel yönetimlere yetki devri, yetkinin her kademede bir alta devri ve yetkilerin topluma-özel sektöre devri şeklinde yönetim anlayışlarının önemi artmıştır. Katılımcı, çoğulcu, özerk ve adem-i merkeziyet anlayışı yeni yüzyılda devlet politikalarına yön vermiştir. Bu yaklaşımların işaret ettiği yerelleşme neredeyse tüm ülke ekonomilerinde genel kabul gören ve üzerinde durulan bir yaklaşım olmuştur. Yerelleşme hareketiyle geleneksel kalkınma politikalarının başarısızlığından kaynaklanan olumsuzlukların yok edilmesi için daha demokratik ve katılımcı bir yönetim oluşturma hedeflenmektedir (Akbulut ve Göküş, 2017: 80).

1.2.3. Bilgi Ekonomisi

Bilgi ekonomisi, özünde, bilgi yaratma ve kullanma becerisine dayanan bir ekonomidir (Julien, 2008: 28). “Bilgi ekonomisi” geniş yelpazesi, çok çeşitli faaliyetleri ve yorumları kapsamaktadır. Kökenleri 1960’ların başlarına dayanan en eski yaklaşım, yeni bilim temelli endüstrilerin yükselişine ve bunların sosyal ve ekonomik değişimdeki rolüne odaklanmaktadır. Bazı analistler, son otuz yılda ekonominin bu sektörlerinde istihdamdaki belirgin büyümeye dikkat çekerek, bu kategoride profesyonel hizmetler ve yayıncılık gibi diğer bilgi açısından zengin endüstrileri içermektedir. Bu iş kolunu birleştiren temel fikir, bir yenilik kaynağı olarak teorik bilginin merkeziliğidir (Powell ve Snellman, 2004: 200). Bilgi ekonomisi dört temel noktaya odaklanmaktadır (Winden vd., 2007: 528):

- a) Mevcut bilginin verimli kullanımı, bilgi yaratılması ve girişimcilik için teşvikler sağlayan ekonomik ve kurumsal bir rejim;
- b) Bilgiyi yaratabilen ve kullanabilen eğitimli ve yetenekli bir nüfus;
- c) Bilginin etkin iletişimini, yayılmasını ve işlenmesini kolaylaştırabilecek dinamik bir bilgi altyapısı;
- d) Artan küresel bilgi stokundan yararlanabilen, onu yerel ihtiyaçlara özümseyip uyarlayabilen ve yeni yerel bilgi yaratabilen araştırma merkezleri, üniversiteler, düşünce kuruluşları, danışmanlar, firmalar ve diğer kuruluşlardan oluşan bir sistem.

Doğal kaynaklarla karşılaştırıldığında bilginin rolü, fiziksel sermaye ve düşük vasıflı emek daha fazla önem kazanmıştır. Hız farklı olsa da, tüm OECD ekonomileri bilgi temelli bir ekonomiye doğru ilerlemektedir (Brinkley, 2006: 3). Bilgi ekonomisinde, bilgi ve iletişim teknolojilerinin kolaylaştırdığı bilgi dağıtımı, kullanımı ve yaratılması ekonomik ve sosyal hayatın merkezinde yer almaktadır (Bastalich, 2010: 846). Bilgi ekonomisinin ve küreselleşmenin gelişmesi ve uluslararası rekabet baskısı, yerel ekonomilerde yaratıcılığın ve yeniliğin önemini artırmıştır. Aynı zamanda, küreselleşme, yerel yetenekler ve ortamlardan kaynaklanan yerel farklılıkları vurgulamaktadır. Rekabet edebilmek ve hayatta kalabilmek için yerel ekonomilerin bilgi ekonomisine doğru kaçınılmaz kaymasının bir sonucu olarak, giderek daha fazla bilgiye dayalı faaliyetler ve bunlarla ilgili gelişmeler kentsel çevreleri yeniden şekillendirmeye başlamıştır (Yiğitcanlar, 2010: 1770-1772). Endüstride, bilgiye dayalı bir ekonomiye geçiş, organizasyonda yukarıdan aşağıya hiyerarşik yapılardan yarı özerk ekip ağları gibi daha düz yapılara geçişi içerir. Diğer taraftan, yerel ekonomiler için ademi merkeziyetçilik, daha fazla deneyim ve öğrenme için alan sağlar ve merkezi olmayan birimler arasındaki rekabet, önemli bir teşvik sağlayabilir (Stiglitz, 1999: 9).

1.2.4. Yerel Kalkınma Potansiyelinin Desteklenmesi

Mülkiyete dayalı YEK politikaları 1930'larda bölgesel politikanın bir parçası olarak ortaya çıkmış ve 1970'lerde yerel yönetimler tarafından benimsenmiştir. Ancak 1979'dan beri kentsel politikanın itici gücü haline gelmiştir. Başlangıçta bu politikalar, ileri fabrikaların inşası biçimini aldı. Mevcut korumacı hükümet politikaları altında, mülkiyete dayalı politikalar basit doğrudan hükümden dönüştürülmüştür. Doğrudan

kalkınma, son çare politikası haline gelmiş ve bunun yerine özel kalkınma için bir dizi inisiyatif geliştirilmiştir. Buna paralel olarak, yerel yönetimler de YEK'e yönelik giderek daha karmaşık mülkiyete dayalı yaklaşımları teşvik etmişlerdir (Jones, 1996: 797).

YEK programlarının ilk türü, yalnızca bazı uygun firmalara, genellikle KOBİ'lere hizmet veya mali yardım sağlayan veya yardım için kendi seçtikleri ya da programlar tarafından seçilen firmalara destek sağlamak içindir. Bu tür hizmetler veya mali yardım, kuruluşun yöneticileri veya çalışanları için bilgi veya eğitim ya da kuruluşun başlatılması veya genişletilmesi için kamu mali desteğini içerebilir. İkinci tür bir program, programın finansmanına yardımcı olan daha yüksek düzeydeki bir yönetim tarafından sıkıntılı olarak belirlenmiş belirli bir bölgede bulunan tüm firmalara mali yardım veya hizmetler sağlar. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki örnekler arasında, birçok eyalet hükümeti tarafından desteklenen kurumsal bölge programları, Başkan Clinton'un idaresi altındaki federal hükümet tarafından yürürlüğe konan "Güçlendirme Bölgesi" programı ve 1960'larda başlatılan Appalachian Bölge Komisyonu sayılabilir. Üçüncü tip bir program, programa sponsor olan bölge genelinde ve yardım almaya uygun tüm firmalara veya hemen hemen tüm firmalara yardım sağlar. Ancak genellikle firma uygunluk kılavuzları en büyük ekonomik faydaları sağladığı düşünülen firma türlerine yönelik yardımı hedefler. Bu tür programlar için ortak bir hedef, ürünlerini programa sponsor olan alanın dışına ihraç eden üreticiler veya diğer "ihracat bazlı" firmalardır. Ancak bazen programlar daha dar bir şekilde bazı yüksek teknoloji endüstrileri gibi belirli bir endüstriye yöneliktir. Bu programlar şunları içerir: bir alanı yeni kurumsal tesisler için bir konum olarak pazarlamak; yeni tesisler veya tesis genişletmeleri ile yönetsel sorunların çözülmesine yardımcı olmak; yeni veya genişletilmiş tesisler için vergi indirimleri, sahaya özel altyapı veya özelleştirilmiş işçi eğitimi sağlamak ve yerel hizmetleri veya altyapıyı geliştirmek için bir bölgedeki ağlar veya firma kümeleri ile çalışmaktır (Bartik, 2002: 3).

1.2.5. Yeni Yerelleşme

Küreselleşme ile birlikte yerellik kavramı ortaya çıkmıştır. Ancak yeni yerelleşme kavramı klasik yerelleşmeden farklıdır. Yaklaşık iki asırdır tartışılan klasik yerelleşme kavramı, ülke içinde merkezden yerele doğru görev, kaynak ve yetki verilmesini yani merkezi otoriteye göre yerel otoritelerin güçlendirilmesi olarak ifade edilir. Küreselleşmenin sonucu olarak ortaya çıkan yeni yerelleşmede ise, merkezi otoritenin elinde bulundurduğu karar verme, kaynak oluşturma, planlama yapma vb. yetkilerin yerel

otoriteler yanında taşra yönetimlerine, yarı özerk kurum ve kuruluşlara, gönüllü kurumlara (vakıf, dernek vb.), meslek birlikleri ve işletmelere verilmesi olarak ifade edilmektedir. Yeni yerleşme, yerel yönetimleri güçlendirmeye yönelik politikalar izlemekte, ancak esasında yetki organlarının piyasa güçlerine devrini amaçlamaktadır (Olgun, 2007: 112).

Başka bir tanıma göre ise yeni yerleşme, güç ve kaynakları merkezi kontrolden uzaklaştırmayı ve ön saflardaki yöneticilere, yerel demokratik yapılara ve yerel tüketicilere ve topluluklara, üzerinde anlaşmaya varılmış bir ulusal asgari standartlar ve politika öncelikleri çerçevesi içinde vermeyi amaçlayan bir stratejidir. Bununla birlikte, yeni olmasına rağmen, ‘kazanılmış özerklik’ ve ‘kısıtlı takdir yetkisi’ ve daha yakın zamanda ‘çifte yetki devri’ ve ‘yer şekillendirme’ olarak adlandırılan ve çeşitli şekillerde tasvir edilen ‘yeni yerelcilik’ kavramı dinamik yapısını korumaktadır (Davies, 2009: 15).

Elektronik bilgi hizmetleri oluşturmak için gerekli bilgisayar ve grafik teknolojilerinde becerilere sahip işgücü havuzunun büyük şehirlerde daha kapsamlı olması nedeniyle yeni yerleşme ekonomileri ortaya çıkmıştır (Wood ve Parr, 2005: 11).

Yeni yerleşme, rekabet eden yerellikler oluşturarak, yerel otoritelerin, serbest piyasada küresel sermayeyi yerele çekmek için kaynaklarını pazarlayan ve her türlü hizmeti sunabilen birimlerin ortaya çıkmasını hedeflemektedir (Taylan ve Topçu, 2015: 36).

1.3. YEREL EKONOMİK KALKINMA YAKLAŞIMLARI

YEK teorisine yönelik birçok farklı yaklaşım mevcuttur. Tüm dünya ekonomilerinde YEK araştırma ve politikalarına üç tema hâkimdir. İlk olarak, YEK, politika, araştırma ve geliştirmede yerel temsilcilik açısından, topluluk düzeyinde veya kentsel alanlardaki mahallelerde girişimciliği teşvik etmeye yönelik yerel ilhamlı çabalar olarak “aşağıdan yukarıya girişimler” olarak adlandırılır. Coffey ve Polese’nin (1985) ekonomik kalkınmaya yönelik aşağıdan yukarıya yaklaşımın dört aşamalı modeli, içsel faktörlerin büyüme için gerekli koşulu sağladığı yerel girişimciliğe odaklanmaktadır. Ayrıca girişimci ve insan sermayesi yerel kalkınma için önemli faktörlerdir. Aşağıdan yukarıya yaklaşım, bireylerin ve kurumların rolünü vurgularken, yerel katılım, eylem, politikalar ve kurumlar açısından popüler girdiye değer veren YEK’e yönelik toplum katılımını genişletmeyi amaçlamaktadır. Özellikle, Bryant’ın (1987) çerçevesi, üç temel YEK boyutunu sıralamakta ve topluluk katılımının unsurlarını, yani hedef ve hedef

belirleme, strateji seçimi ve uygulaması, yerel kaynakların seçimi ve kullanımı olarak sıralamaktadır (Turvey, 2006: 210).

İkincisi, yerel ekonomilerde stratejik planlamanın önemidir. Bir stratejik planlama süreci olarak Bryant ve Preston (1990: 4) YEK'i planlama çerçevesinde “bir amacı olan bir süreç, yani toplumun ihtiyaçlarını ve hedeflerini daha etkin bir şekilde karşılamak için ekonomik faaliyetin büyüme, düşüş ve yeniden yapılanma modellerini etkilemek.” olarak ele almıştır. Yerel toplulukların ekonomik kalkınması için yerel ajansların planlama ve danışmanlık işlevlerine odaklanma, eşitlik, kredi ve teknik yardım ihtiyacı, kaynak istihdamı ve uygun kalkınma modeli sorunlarını ele almaktır (Turvey, 2006: 210).

Üçüncüsü, yerel kalkınmanın yanı sıra girişimci bakış açılarına yapılan vurgudur. Bunlardan biri, Harvey'in (1989) şehirlerde ve topluluklarda yönetimcilikten girişimciliğe doğru politika yöneliminde değişen bir eğilimi fark etmesidir. Hizmet sunumuna ve vergi indirimine odaklanan yönetimci eğilim, YEK'i aktif olarak destekleyen girişimci bir yönelime kaymaktadır. YEK'in değişkenliği ve dinamizmiyle, yerel durumlar ve zorluklarla ilgili olarak farklı “yerel” modeller geliştirilebilir. Geleneksel YEK modelinde, yerel ekonomilerin gelişimi, ihracat tabanı ve ekonominin diğer motorları aracılığıyla iş ve istihdamın teşvik edilmesi ve elde tutulmasına bağlıdır. YEK, ekonomiyi çeşitlendirme çabaları yoluyla gelişimsel olabilmesi yanında sektörel, bölgesel ve ulusal stratejilerle bağlantıları aracılığıyla yapısal olabilmektedir (Turvey, 2006: 210).

Helmsing, üç ana YEK girişimi kategorisi arasında bir ayrım yapmaktadır. İlki, geniş bir şekilde toplumun ekonomik kalkınması olarak tanımlanabilecek eylemleri ifade eder. Toplumun ekonomik kalkınması, bir takım özellikler zorunlu olarak farklı olsa da, hem kırsal hem de kentsel alanlara uygulanabilmektedir. Yani, geçim kaynaklarını iyileştirmenin ve yoksulluğu ve kırılganlığı azaltmanın başlıca yolu olarak ekonomik faaliyetin hane halkı çeşitlendirmesini kolaylaştırmasıdır. İkinci kategori, kurumsal gelişmeyi ifade eder. Bu kategori, işletmeleri (kümeleri) doğrudan hedefleyen ve içeren girişimlerden oluşur. Toplumun ekonomik kalkınmasının aksine, bu kategori uzmanlaşmaya ve piyasa bağlamında uzmanlaşmaya yönelik engellerin üstesinden gelmeye dayanır. Yerel kalkınmanın üçüncü kategorisi, bir bölgenin ekonomik ve fiziksel gelişiminin genel planlaması ve yönetimini ifade etmektedir (Helmsing, 2003: 69-70).

Blakeley (1989) YEK sürecini bir dizi göreve ayırmıştır. Bu görevler aşağıdakileri içerecek şekilde düzenlenmektedir: Veri toplama ve analiz; yerel kalkınma hedeflerinin,

stratejilerinin ve kriterlerinin seçilmesi; yerel kalkınma projelerinin seçilmesi; eylem planları oluşturmak ve finansal alternatifleri analiz etmek; fizibilite ve proje detaylarının belirlenmesi; genel kalkınma planının hazırlanması ve uygulanmasını planlamadır (Krumholz, 1999: 83).

Davids (2004: 4) YEK'in aşağıdaki dört ilkesini sunmaktadır:

İlk olarak YEK, ekonomiyi canlandırmak ve yeni iş fırsatları yaratmak için kaynakları belirlemek, kullanmak için tasarlanmış süreçtir. YEK, belirli bir eylem veya program değildir; daha ziyade, toplumun geniş bir yelpazesinin bireysel katkılarının toplamıdır. Yerel yönetimler, firmalar, emekçiler, STK'lar ve bireyler becerileri, kaynakları ve fikirleri birleştirerek ekonomik durumlarını iyileştirmeye çalıştığında ortaya çıkar. İkincisi, YEK, tüm sektörlerden yerel halkın yerel ticari faaliyetleri canlandırmak için birlikte çalıştığı, esnek ve sürdürülebilir bir ekonomi ile sonuçlanan katılımcı bir süreçtir. Yoksullar ve marjinaller de dâhil olmak üzere herkes için iş yaratmaya ve yaşam kalitesini iyileştirmeye yardımcı olacak bir araçtır. YEK, yalnızca kamu, özel ve sivil toplum sektörlerini ortaklıklar kurmaya ve ortak ekonomik zorluklara işbirliği içinde çözümler bulmaya teşvik ettiğinde var olur. Üçüncüsü, YEK süreci, yerel önceliklere ulaşmak, örneğin eşitliği teşvik etmek, yoksulluğu azaltmak, yerel ekonomiyi istikrara kavuşturmak ve daha iyi hizmetler sunmak için belediye vergileri oluşturmak için ticari girişimi, emeği, sermayeyi ve diğer yerel kaynakları etkin bir şekilde kullanmak için yerel katılımcıları güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Son olarak YEK, artan özgüven, temel insan ihtiyaçlarının karşılanması, karşılıklı bağlılık ve entegre sosyal ve çevresel hedefler gibi yerel değerleri benimser. YEK projelerinin iş açısından mantıklı olması gerekir. Yatırımcılar yerel ekonomiye yatırım yapmadan önce bürokrasi prosedürlerinin sınırlı olması ve ekonomik temel verilerin mevcut olması gerekir. Ölçemediğiniz şeyi yönetemezsiniz, stratejilerin ve projelerin başarısını değerlendirmek için temel verilerin mevcut olması gerekir. Hükümetler iş yaratmazlar, ancak iş ve girişimcilerin gelişebileceği bir ortam sağlar (Makhubo, 2015: 22).

Tipik olarak YEK yaklaşımları, bazıları örtüşen aşağıdaki faaliyet türlerinden bir veya daha fazlasını içerir (Beer ve Haughton, 2003: 5):

- Bazen ortaklar arasında paylaşılan bir strateji olarak, bazen tek bir ajans stratejisi olarak, üzerinde anlaşmaya varılmış bir YEK stratejisinin sağlanması;
- Yerel ekonominin durumu ve daha geniş ekonomik bağlamı üzerine araştırma;

- Yer tanıtımı, yani bir bölge veya yörenin pazarlanması;
- Altyapı ve yenilenme veya diğer planlara yatırım için devlet finansmanından daha fazla pay için lobi yapmak;
- İşleri bir bölgeye çekmek veya bir bölgedeki işleri elde tutmak için doğrudan iş sübvansiyonları; teknoloji transferi, yenilik ve kümelenme programları;
- İşgücü piyasası girişimleri;
- Küçük firmaların desteği;
- Kültürel endüstrilerin gelişimi;
- Amiral gemisi ve ‘simge’ geliştirme projeleri;
- Turizm promosyonu;
- Yerli topluluklar, göçmen topluluklar, kadınlar, gençler gibi belirli gruplar için uygun ekonomik müdahaleler gibi bir dizi başka olası yaklaşım.

1.4. YEREL EKONOMİK KALKINMANIN AKTÖRLERİ

Yerel yönetimlerin ekonomik politika oluşturmaya ciddi bir şekilde geri döndükleri 1980’lerin başından bu yana, gelişmekte olan yerel ekonomilerde payı olan ve dolayısıyla ekonomik faaliyeti etkili bir şekilde kolaylaştırmak ve etkilemek için harekete geçirilmesi gereken aktörlerin sayısı önemli ölçüde artmıştır (Agranof ve McGuire, 1998: 69). YEK’e daha yakından bakıldığında, bu modelin liderlik, girişimcilik ve kurumlarla ilgili olduğunu, ancak spesifik olarak bir yerde faaliyet gösteren yerel aktörleri göz ardı ettiğini açıkça ortaya koymaktadır (Pennik, 2014: 251). Canzanelli (2001: 9), ayrıca yerel düzeydeki ekonomik kalkınmanın yerel paydaşların uyum içinde çalıştığı bir süreç olduğunu göstermiştir. Böyle bir süreç, yerel paydaşlar arasındaki ortaklıkları teşvik edecek ve kolaylaştıracak, stratejilerin ortak tasarımı ve uygulanmasını mümkün kılacaktır.

Yerellikler ve bölgeler, kendi gelişimleri için giderek daha fazla sorumluluk almaya yönlendirilmektedir. Çoğunlukla varsayılan olarak ve zaman zaman tasarım gereği, yerel aktörler bunu yapmak için bir dizi süreç geliştirmiştir. Yerel kalkınma politikası için yetkinlik geliştirmek, yavaş ve zor bir sosyal öğrenme sürecidir. Ancak Latin Amerika deneyimleri, bu durumun başarılı YEK girişimleri başlatmak için bir ön koşul olduğunu göstermektedir (Helmsing, 2001: 9).

Yerel bir ekonomik kalkınma sürecinin başarısını sağlamak için birkaç aktör seferber edilir (Yatta, 2015: 8):

- Belediye Meclisi: Karar verme ve uygulama için ana organ.
- Yerel YEK Komitesi: Kilit yerel kuruluşların ve diğer yerel aktörlerin yaklaşık 15-20 temsilcisinden oluşan bir danışma organı. Bu komite aynı zamanda belediye meclisleri üyelerinin yanı sıra hinterlanddaki toplulukları ve yerel yönetimleri de içerir.
- Diyalog Grupları: Bunlar, sürecin her bir bölümünü gerektiği gibi desteklemek için eğitilmiş gruplardır. Fikirler geliştirir, projeler geliştirir ve ana amaç ve hedeflerin yanı sıra belirlenen programları tartışırlar. Diyalog grupları ayrıca, belirlenen hedefler dâhilinde projeleri destekleyen YEK komitesine karşı bir baskı grubu görevi görür.
- Yerel topluluklara çeşitli kuruluşlar aracılığıyla ve ayrıca gerekirse hedef gruplar aracılığıyla danışılır. Bu sürece, iyi uygulamalara, yerel standartlara ve istişareyi sürdürme becerisine uygun olarak yerel düzeyde karar verilir.

YEK, her seviyedeki tüm devlet dairelerini, tüm sektörleri ve genel topluluğu kapsaması gerektiğini belirtir. YEK önceliklerinin planlanması, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesinde her paydaşın uzman rolünden yararlanılmalıdır. YEK girişimlerinin toplum üzerindeki etkisini ölçmenin, belediyelere hangi YEK projelerinin etkili olduğunu ve hangi yaklaşımların hangi koşullarda daha iyi çalıştığını belirlemede yardımcı olacağını kabul etmekte ve belirtmektedir. Bu, topluluklara maksimum fayda sağlamak için YEK projelerinin önceliklendirilmesine ve belediye hedeflerinin gerçekleştirilmesine yardımcı olabilir (Winny, 2020: 19-20).

Rejim teorisinin önerilerini ve eleştirilerini dikkate alarak, YEK'deki kilit aktörler arasındaki karşılıklı ilişkileri incelemek için burada üç alan ele alınmaktadır. Birincisi, farklı kurumlar arasında bazı ortak hedeflerin olduğu varsayımı araştırılır. Farklı ajansların YEK hedeflerinin uyumluluğu, yapısal konumları ve kurumsal özellikleri ışığında yorumlanır. İkincisi, kilit aktörleri ortaklıklar kurmaya motive eden kilit mekanizmalar araştırılır, ortaklıkları geliştirmede 'kamu', 'özel' ve 'diğer dış' kaynakların önemi değerlendirilir ve bu ortaklıkların çatışması ve dengesi araştırılır. Üçüncüsü, merkezi hükümet ve AB'nin yüksek mekânsal politika müdahalesi bağlamında kurulur ve farklı mekânsal ölçeklerdeki aktörler arasındaki ilişkiler incelenir (Wong, 1998: 465).

YEK ile ilgili olarak, üç ana sektörden aktörler ilgi çekicidir. Bunlar özel, kamu ve topluluk/gönüllü sektörlerdir. Bu sektörlerde YEK'i etkileyen bir dizi aktör/paydaş vardır (Wekwete, 2014: 15).

Ortaklıklar, herhangi bir etkili YEK teşvikinin merkezinde yer alır ve yerel yönetim, sürece diğer paydaşların katılımının ötesinde gerçek ortaklıklara geçmelidir. Gerekli tüm paydaşlarla ortaklıklar kurması gerekmektedir. Bunun nedeni, bu ortaklıkların Tablo 1'de gösterildiği gibi kilit paydaşlarla belirtilen sonuçları üretebilmesidir (Oduro-Ofori, 2011: 222).

Tablo 1

Yerel Yönetim ve Diğer Paydaşlar Arasındaki YEK Ortaklığının Olası Sonuçları

Paydaşlar	Olası sonuçları/faydaları
Ekonomik kuruluşlar, dernekler ve özel ekonomik sektör	-Ekonomik varlıkların yerel ekonomisini ve işleyişini anlar, girişimciliği teşvik eder. -Kamu özel sektör ortaklıklarını kolaylaştırır.
Yükseköğretim ve araştırma kurumları	-YEK ve ilgili alanlarda ortak araştırmayı destekler. - Bilgi, uzmanlık, teknik tavsiye ve danışmanlık becerilerine erişimi artırır.
Yerel ve geleneksel liderlik ve topluluk grupları	-Gönüllüleri harekete geçirir, yerel yönetim ve topluluk ortaklıklarını teşvik eder. -Teslimatı güçlendirir ve hesap verebilirliği ve şeffaflığı
Komşu yerel yönetimler (ilçeler)	-Ortak program ve projeler oluşturur ve uygular. -Ortak kaynaklara erişimi iyileştirir. -Ortak kalkınma zorluklarını birlikte çözer.
Merkezi hükümet ve ajansları	-Yerel düzeyde YEK için etkili koordinasyon, kolaylaştırma ve diğer kaynaklara erişimi sağlar.
Finansal kurumlar	-İşletmeler için finansman sağlar. - Ekonomik kuruluşlara danışmanlık sağlar.
Uluslararası geliştirme ortakları	- Kapasiteyi iyileştirmek için kaynak, destek ve uzmanlık sağlar.

Kaynak: Oduro-Ofori, 2011: 222

1.4.1. Yerel Yönetimler

Bölgesel kalkınmanın gerçekleşmesinde artık tek aktör merkezi hükümet değildir. Yetki ve sorumlulukların paylaşımında yeni aktörlere ihtiyaç vardır. Bunların başında da

yerel yönetimler gelmektedir. Yerel yönetimler, teknik olarak devletin bir parçası olmasına rağmen, bölgesel kalkınmanın ana aktörleri olarak hareket etmek için yerel topluluklara fiziksel ve psikolojik olarak yeterince yakındır. Merkezi karar alma mekanizmasına sahip ülkelerde bile, yerel yönetimler YEK'e öncülük etmede giderek daha aktif bir rol oynamaktadır (Bilgin, 2002: 316).

Yerel yönetimler, YEK'in önde gelen birçok aktöründen biridir. Yerel makamların, YEK için elverişli bir ortam yaratmada büyük ölçüde öncü rolü oynaması gerekmektedir. Ancak yerel yönetimler doğrudan YEK desteğine bütçelerinin çok küçük bir kısmını harcarlar. Yerel yönetimler, hizmet sunumunu geliştirme ve yerel girişim gelişimini ve rekabet gücünü hızlandırmak için ekonomik fırsat kaynağı olarak işlev görür (Anamogsi, 2016: 45).

Yerel yönetimler, YEK'de inisiyatif üstlenebilecek özellikte kurumlardır. İl ve belediye yönetimlerinden oluşmaktadırlar. Bu kurumlar, yerel toplumun sahip olduğu demokratikleşme düzeyine bağlı olarak farklı faaliyetler ortaya koyabilirler. Faaliyetlerinin önündeki en büyük tehdit, kısa vadeli politik tercihler ile uzun vadeli sosyal ve ekonomik çıkarlar arasında seçim yapmak durumunda kalmalarıdır (Türko, 2020: 52).

Belediyelerin, küresel, yerel, bölgesel ve ulusal ilişkiler ağı içerisinde önemli rolü bulunmaktadır. Kentsel hizmetler sunan belediyelerin sorumluluk üstlendikleri diğer bir alan da yerel kalkınmadır. Kentsel yoksulluğu azaltmak için belediyeler, yatırımları özendirmek, yerel üreticiler arasında aracılık yapmak, ortak bulmak ve sinerji yaratacak işbirliği ilişkileri gibi faaliyetlerde bulunmaktadır. Burada belediyeler, diğer kent temelli aktör ve paydaşlarla birlikte yerel kalkınma konusunda sorumluluk üstlenmektedir. Belediyelerin rolünü bir katalizöre benzetmek mümkündür, süreçleri kolaylaştıran, hızlandıran ve etkinleştiren bir fonksiyonu vardır (Türko, 2020: 52).

Yerel ekonomi genellikle işveren örgütleri, işçi sendikaları ve yerel yönetimler gibi sosyal aktörler arasındaki ortaklıkla işletilir. Yerel ortaklıklar, etkin bir şekilde çalışan ve piyasa başarısızlıklarını tamamlayan mekanizmalar yaratabilir. Bu, yerel ekonominin sürdürülebilir kalkınması için önemlidir. Hataların düzeltilmesi, yerel ekonominin sürdürülebilir gelişiminin temeli olarak da hizmet edebilir (Lim, 2003: 336). Bölgede yerel iş kapasitesini geliştirmeye, yenilikçi faaliyetleri desteklemeye, bütünleşik bir yaklaşım çerçevesinde iç kaynakları kullanarak bu hedeflere ulaşmaya çalışan yerel kalkınma yaklaşımı; kamu ve özel sektör kurumlarının katıldığı uzlaşmaya yönelik faaliyetlerle yerel

ekonomiyi yeniden planlamayı, düzenlemeyi ve inşa etmeyi amaçlar (Zengin vd., 2014: 108).

1.4.2. Kamu Kurumları

Kamu sektörünün YEK'e katılımı çeşitli argümanlara dayanmaktadır. Kamu yararı argümanı, tüketicilerin belirli mallar ve hizmetler için ücretlendirilemeyeceği gerçeği karşısında hükümetin katılımını haklı çıkarır. Bunun nedeni, onlardan elde edilen faydaların toplu olması ve her bireyin ne kadar faydalandığını ölçmenin imkânsız olmasıdır. Diğer argüman piyasa başarısızlığına odaklanır. Özellikle tekелci davranış, risk ve belirsizlik ve hem olumlu hem de olumsuz dışsallıklar nedeniyle piyasanın verimli çalışmadığı durumlarda hükümetin eylemine ihtiyaç duyulduğunu belirtir. Son argüman, hükümetlerin, insanların ödeme kabiliyetine ve ödeme istekliliğine bakılmaksızın, belirli mal ve hizmetlere erişim sağlama taahhüdüne dayanmaktadır (Manuel, 1997: 9). Bu sektördeki bazı paydaşlar arasında ulusal ve yerel yönetimler ve bunların kurumları/bölümleri/ajansları/alt birimleri bulunmaktadır. Geçmişteki ulusal uygulamaların aksine, yerel yönetimler genellikle kendilerinin YEK'e dâhil olan birçok oyuncudan biri olduğunun farkındadır. Çoğu yerel yönetim, bütçelerinin küçük bir bölümünü doğrudan ekonomik kalkınma desteğine harcamaktadır. Bununla birlikte daha da önemlisi, temel işlevlerini yerine getirme ve bir ekonomik fırsat kaynağı ve işletme gelişimini ve rekabet gücünü artıran veya engelleyen bir hizmet olarak önemlerini fark etme tarzlarıdır (Helmsing, 2003: 75).

Özel sektör, ekonominin özel kâr için çalışan ve devlet tarafından kontrol edilmeyen kısmından bahseder. Devletin parçası olan işletmeler kamu sektörünün bir parçasıdır; özel, kar amacı gütmeyen kuruluşlar gönüllü sektörün bir parçası olarak kabul edilir. YEK projelerinin başarıya ulaşmasını sağlamak için özel kuruluşlar ve bireyler, belediyelerle bir ortaklık içinde işbirliği içinde çalışır. Belediyelerden aldıkları destekle kendi amaç ve hedeflerini gerçekleştirebilmektedirler. Ayrıca, kamu sektörünün ana rolü, yerel yönetimden mali yardım yoluyla bölgede iş yaratılmasına yol açacak olan ekonomik kalkınmadır. Asıl amaç kâr olsa da nihayetinde yoksulların ihtiyaçları karşılanacaktır (Makhubo, 2015: 52).

YEK, kilit bir oyuncu olan kamu yönetiminin rolünden ayrılamaz. Kamu kurumları, özellikle ulusal ve uluslararası ekonomik plan ve programların tanımlandığı ve onaylandığı merkezi düzeyde ve hepsinden önemlisi yerel düzeyde yer almaktadır. Burada, idari ademi

merkeziyetçilik ve özerklik ilkesi sayesinde, belediyeler, hatta bazen küçük veya çok küçük olan kamu kurumları, bölgeyi kendi düzenlemeleri ve politikaları ile yönetir. Tüm sosyal bilim alanlarında, kamu kurumlarının YEK’de temel bir rol oynadığına dair çapraz bir bilimsel fikir birliği vardır. İktisatçılar, etkili kamu politikası ve ekonomik kalkınmayı takip etmede kurumların önemini vurgulamışlardır (örneğin, Coleman, 1988; Granovetter, 1973). Kamu kurumları bir yandan ekonomik faaliyetlerin içinde yer aldığı kuralları tanımlar. Öte yandan, yönetilen bölgedeki ekonomik sonuçları etkileyen temel faktörler olan teşvikler ve caydırıcılar üreten ekonomik etkileşimleri yönlendiren kamu politikalarını belirlerler (De Matteis vd., 2021: 5-6).

Kamu kurumları YEK sürecini kolaylaştırabilir, ancak bazı kısıtlamalara dikkat çekilmiştir: sınırlı mali kaynaklar, yetersiz insan ve fiziksel kapasite. Mataya’ya göre (tarihsiz:14-16), kamu kurumları YEK sürecinde altı farklı zorlukla karşılaşmaktadır; yerel yönetim politikasının yetersiz uygulanması ve ilgili eylemlere bağlılık; çoğu proje kırsala dayalıdır ve gıda güvenliğine odaklanır; proje verilerinin ve bilgilerinin zayıf iletişimi; kurumlar arasında siyasi müdahale ve çatışma; iş kültürü eksikliği ve zayıf kaynak seferberlik kapasitesi ve bağışçılara bağımlılıktır (Reddy ve Wallis, 2012: 77).

1.4.3. Özel Sektör

Özel Sektör, genellikle ekonominin özel olarak ve kâr amaçlı işletilen bölümüdür. Bu sektör yatırımlar yaratabilir, istihdam yaratabilir ve ticarete konu olan mallar üretebilir. Teknik ve yönetsel beceriler ve mali hükümler dâhil olmak üzere bir dizi kaynağa sahiptir. Bazı kilit aktörler/paydaşlar arasında özel şirketler, firmalar ve çeşitli büyüklükteki diğer ticari varlıklar bulunmaktadır (Oduro-Ofori, 2011: 49). Açıkça görülüyor ki yerel üreticilerin kendileri işletme gelişiminde kilit aktörlerdir. Firmalar arası işbirliği ve ortak eylem merkezi bir rol oynar. Bununla birlikte yerel üreticiler, rekabeti işbirliğiyle birleştirmeyi zor bulmaktadır. Bazı yorumcular, yukarıda sıralanan türden ortak eylem ve şirketler arası işbirliğinin kolay gelmediğini ve bir tür dış katalizör veya aracılık rolü gerektirdiğini belirtmiştir. Bu noktada üretici birliklerinin ekonomik kalkınmadaki çoklu rolleri giderek daha fazla önem kazanmaktadır (Helmsing, 2003: 75). Diğer taraftan, YEK, büyük şehirlerdeki olası seçici müdahaleler dışında, özel sektörle ortaklık ve angajman ilkelerine dayanan bir stratejiden ziyade bir yerel yönetim işlevi olarak görülmektedir (Nel ve Rogerson, 2016: 111).

Özel sektörün YEK’de dört temel alanı vurgulanmaktadır: birincisi, yerel kalkınma süreçlerinin katılımcısı ve ara sıra başlatıcısı olarak yer alması; ikincisi, kamu-özel sektör ortaklıklarını geliştirme faaliyetlerinde ana ortak olarak girmesi; üçüncüsü, ülkenin gelişmemiş bölgelerini canlandırmak için bazı doğrudan girişimlerde başrol oyuncusu olarak yer alması; dördüncüsü ise yerel küçük işletme gelişiminin destekleyicisi ve kolaylaştırıcısı olarak rol almasıdır (Rogerson, 1996: 97).

Büyükşehir belediyeleri ve büyük şehirlerde faaliyet gösteren aktörler özel sektörle etkin YEK ağları kurdukça, bunlar strateji geliştirmeye yönelik katılımcı bir yaklaşımı kolaylaştırır ve özel sektör ve yerel yönetim için YEK’in farklı rollerine odaklanmayı kolaylaştırır. Yerel yönetim ile özel sektör arasında ağların olmaması ve çok az etkileşim olması durumunda, yerel yönetim, rolünü YEK için kolaylaştırıcıdan ziyade katılımcı olarak yorumlar ve geçici proje tabanlı bir yaklaşım benimser. Bir bütün olarak daha küçük yerel yetkililer, YEK’e yönelik olarak özel sektör yerine marjinal topluluklar tarafından katılıma özel olmasa da çok daha güçlü bir vurgu yapmaktadır. Van der Heijden, daha büyük merkezlerde hükümetin özel sektörle çalışmaya daha fazla istekli olduğunu gözlemlemektedir. Buna karşılık, daha küçük merkezlerde YEK aktörleri çoğunlukla kendi rollerini resmi iş yerine insanların yanında olarak görmekte olduklarını ifade etmektedir (Rogerson, 2010: 486).

Genel olarak, fikirlerin ve kaynakların paylaşımını teşvik etmek için YEK aktörleri ve özel sektör arasında daha yüksek düzeyde bir etkileşim, bu yapılanmadan faydalanmak için önemli bir adım olması yanında daha küçük belediyelerin daha etkili bir şekilde YEK’e yönelmesi ve öncelik vermesi için önemli bir faktör olabilir (Rogerson, 2010: 486).

1.4.4. Sivil Toplum Kuruluşları

Bu sektör, toplum temelli ve diğer STK’ları içerir. Bu STK’lar, belirli bir bölgede geliştirme çalışmaları yapan yerel veya uluslararası olabilirken kar amaçlı veya kar amacı gütmeyen kuruluşlar da olabilir. Bu, geleneksel hükümet sistemlerini ve kurumlarını da kapsayacak şekilde genişletilebilir. Gana bağlamında, bu sektördeki kilit paydaşlardan biri geleneksel otoritedir. Otorite, ülkenin uzunluğu ve genişliği boyunca arazinin çoğuna sahip ve kontrol etmektedir. Bu sektör, diğer sektörlerin yapamayacağı ya da hiç teşebbüs etmediği gelişme yaklaşımlarını deneme, yenilik yapma ve öncülük etme becerisine sahiptir. Ayrıca, bu kuruluşların çoğu, YEK’e yardımcı olacak, açıkça tanımlanmış bir misyona yönelik derin taahhütlere sahiptir. Aynı zamanda, katılımcı kalkınma faaliyetleri

ve YEK ile ilgili olan aşağıdan yukarıya kalkınma yaklaşımlarını da uygular (Oduro-Ofori, 2011: 49). Derneklerin ve federasyonların birçok önemli avantajı vardır. İlk olarak, üyeler sesini duyurabilir. Önde gelen kuruluşlar, daha fazla etki sağlayabilir. İkinci olarak, dernekler bilgi ve deneyimlerin paylaşımını kolaylaştırabilir ve öğrenmeye katkıda bulunabilir. Üçüncüsü, daha büyük boyutları ve operasyon ölçeği sayesinde, dernekler taban düzeyinde mümkün olmayan işlevleri üstlenebilir. Son olarak, ikinci ve üçüncü kademe kuruluşlar, hem devlete hem de pazara karşı özerkliği güçlendirebilir (Helmsing, 2003: 75).

STK'lar, sahip oldukları avantajları faaliyet gösterdikleri bölgenin yerel/bölgesel kalkınmasında kullanarak ulusal ve toplumsal kalkınmayı sağlayabilecek işlevleri vardır. STK'ların YEK'e yönelik işlevleri şu şekilde sıralanabilir (Genç ve Erdoğan, 2013: 179):

- Gelir dağılımdaki adaletsizliklerin giderilmesi,
- Yoksulluğun azaltılması,
- Bölgenin ekonomik kaynaklarının verimli ve etkin kullanılmasını sağlayarak bölgenin ekonomik kalkınmasına katkıda bulunmak,
- Yurttaşlık bilinci ve sorumluluğu oluşturarak, yerel politikaların oluşturulmasında ve uygulanmasında halkın rol almasını sağlamak,
- Demokrasi bilincini geliştirerek yerel halkın yönetime katılımını sağlamak ve böylece katılımcı demokrasi anlayışını ve halkın siyasi gelişimini sağlamak,
- Sosyal yardımlaşma ve hayırseverlik anlayışını güçlendirerek, özellikle eğitim ve iş imkânlarında destekleyici rol oynamak; aynı zamanda vatandaşlar arasında birlik ve beraberlik duygularını pekiştirmek ve toplumsal gelişmeyi sağlamak,
- Kamu denetimi yoluyla yerel yönetimler üzerinde etkin bir şekilde hesap verebilir bir yönetim yapısının oluşturulmasını sağlamak.

Van Rooy (2007: 11), STK'ların ve ortaklıkların birçok hükümet ve finans kurumu tarafından modern kırsal kalkınma süreçlerinin temel taşı olarak görüldüğünü ifade etmektedir. Devlet programları ve devlet tarafından finanse edilen kuruluşlar, topluluk geliştirme girişimlerinin hayata geçirilmesinde ve çoğu durumda bu girişimlerin sürdürülmesinde sıklıkla kritik bir rol oynamaktadır (Makhubo, 2015: 54).

Özetlemek gerekirse, STK'lar kamu hizmetlerini sunarak toplumun tüm kesimlerinin kalkınmaya dâhil edilmesini sağlar. Yöre halkının eğitime erişimine katkıda bulunarak kültürel gelişime yardımcı olur. Mesleki eğitim projeleri ile yerel halkın

işgücüne katılımını kolaylaştırır. İstihdama ulaşma konusunda danışmanlık sağlar. İşgücüne katılımı artırarak bireyleri ekonomik olarak güçlendirir ve toplumdaki gelir eşitsizliğini azaltmaya yönelik çalışmalar yürütür. Böylece ekonomik kalkınmayı destekler (Çin ve Altun, 2021: 280).

1.4.5. Bölgesel Kalkınma Ajansları Ve Kalkınma İdaresi Başkanlıkları

Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği bölgesel kalkınma ajansını; sektörel veya genel kalkınma sorunlarını belirleyen, çözümler için çeşitli fırsat veya yöntemler seçen, sorunların çözümünü en etkin şekilde sunmak için projeler geliştiren kurumsal bir yapı olarak tanımlar (Kadiroğlu ve Türko, 2018: 51)

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının (BKA) ilk örneği ABD’de 1931’de kurulan Tennessee Valley Authority’dır (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006: 87). BKA’lar II. Dünya Savaşı’ndan sonra Batı Avrupa ülkelerinde yaygınlaşmaya başlamıştır. 1950’li yıllarda kurulan BKA’lar, savaş sonrası dönemde yeniden yapılanma amacına hizmet etmiştir. Zaman içinde BKA’nın amaç ve faaliyetleri oldukça genişlemiş, bölgesel kalkınma anlayışı değişmiştir. 1960-70’li yıllarda yabancı yatırım çekmek ve endüstriyel bölgeleri yönetmek BKA’ların faaliyetlerine eklenmiştir. Küreselleşme ile değişen bölgesel kalkınma anlayışı BKA’lara da yansımış, bu yaklaşımda önemle vurgulanan, uygulamada katılımcılık, demokrasi ve toplumsal kapasitenin geliştirilmesi ilkeleri, BKA’ların amaç ve faaliyetlerinin tanımlarını şekillendirmiştir. BKA’lar bölge kalkınması için strateji geliştirmek, bölgenin rekabetçiliğini artıracak çalışmalarda bulunmak, bölgeye yatırım çekmek, bölgede fiziki ve beşeri sermayeyi geliştirmek, bilgi toplamak ve yaymak, ulusal ve uluslararası fonları yönetmek ve bölge çıkarlarını savunmak olarak özetlenebilecek, birbirini tamamlayıcı nitelikte faaliyetlerde bulunurlar (EURADA, 1999: 19).

BKA’ların nerelerde kurulabileceğine dair bir ilke olmamasına rağmen, işlevsel olmaları için bazı değişkenler gereklidir. Bu değişkenler; yeterli nüfus, girişimcilik altyapısı, nitelikli işgücü, bölgesel kalkınma stratejileri üzerinde fikir birliği, belirli bir bölgede kalkınmaya uygun sektörlerin varlığı, rekabetçi bir iş ortamının varlığı, devlet desteğinin sağlanması ve altyapının geliştirilmesi olarak sınıflandırılabilir (Turan, 2005: 193).

Diğer taraftan bölge kalkınma idareleri, bölgesel kalkınma farklılıklarının giderilmesi amacıyla kurulmuş uzman birimlerdir. Dünyanın birçok farklı yerinde, dezavantajlı bölgelerin kalkınmasını planlamak, bu bölgelerde projeler yürütmek ve

izlemek amacıyla kurulmuş örnekleri bulunmaktadır. İsimleri, faaliyet alanları ve hukuksal statüleri farklılık gösterebilmektedir. BKİB'ler dezavantajlı bölgelerde, yeni kurulması planlanan endüstrilerin veya ekonomik faaliyetlerinin master planlarının yapılması ve gelişime açık sektörlerin tespit edilmesi gibi faaliyetler, bölgede faaliyet gösteren girişimcilerin bütçelerini aşan büyüklükte maliyet araştırmaları yapmaktadır (Türko, 2020: 54-57).

1.4.6. Meslek Örgütleri

Meslek örgütleri birçok farklı çalışanların üye oldukları geniş bir kitle gruplarıdır. Bu grup içinde ticaret ve sanayi odaları, esnaf ve sanatkâr odaları, sendikalar, birlikler ve dernekler sayılabilir. YEK içinde önemli bir aktörler grubunu temsil etmektedir. Bu kuruluşların bazıları ulusal düzeyde örgütlenmeye sahipken yerel veya bölgesel düzeyde birimleri bulunmaktadır. Bazıları ise sadece yerel veya bölgeseldir. Yerel işletmelerin üst örgütü niteliğindeki meslek kuruluşları yerel/bölgesel kalkınmanın önemli aktörleridir. Bunların, kalkınma sürecindeki yeri ve ağırlığı, ekonomik gelişmişlik yanında sosyal sermayenin genel düzeyi ile ilişkilidir. Endüstriyel bölge ve yeni endüstriyel bölge literatüründe meslek örgütleri önemli aktörler arasında yer alırlar. Aktörler arasında informal ilişkiler genellikle bu kuruluşlar aracılığıyla gelişir ve bölge içinde bilginin yayılması gerçekleşir (Türko, 2020: 41).

Meslek örgütlerinin ekonomik kalkınmaya katkıları, piyasayı destekleyen ve piyasayı tamamlayan faaliyetler olarak ikiye ayrılabilir. İlki, daha çok yükselen kapitalist ekonomilerin yaratıldığı dönemlerle ilgilidir. İkincisi ise GOÜ'lerdeki birçok derneğin faaliyet gösterdiği bağlam, kapsamlı devlet ve piyasa başarısızlıklarından biridir ve birçok dernek faaliyeti, (iyi işleyen piyasaları bozmak için lobicilik güçlerini kullanmak yerine) hem devletlerin hem de piyasaların işleyişini iyileştirmek için tasarlanmıştır. Birlikler, ekonomik kalkınmayı destekleyecek faaliyetler aracılığıyla, hem diğer firmalar için mevcut olan hem de kapitalist ekonomilerin işleyişi için gerekli olan temel kamu mallarının sağlanmasını destekleyerek piyasaların genel işleyişini güçlendirebilir (Haggart, 2000: 125).

Meslek örgütlerinin, bireysel iş performansı üzerindeki etkileri aracılığıyla ülkelerin, bölgelerin ve yerel ekonomilerin ekonomik kalkınması ve rekabet gücü üzerinde önemli rolü ve etkisi bulunmaktadır. Literatüre meslek örgütleri ile ilgili olarak birçok farklı görüş yer almaktadır. Örneğin, Streeck ve Schmitter (1985) dernekleri bir 'çıkar

yönetimi' biçimi olarak görmektedir. Üyeleri için sosyal ve ekonomik faydalar elde etmek için dayanışma ağlarını kullanırlar ve hükümet için fayda sağlamak için kullanılabilirler. Lorenz (1993), dayanışmanın, işletmeler arası işlem maliyetlerini azaltan ve aynı zamanda işbirliğinden elde edilen faydaları artıran bir güven düzeyinin geliştirilmesine izin verdiğini öne sürmüştür ve yerel/bölgesel düzeyde dayanışmanın, ticari işlem maliyetlerini düşürmedeki etkisinin geliştiğini tespit etmiştir. Daha geniş bir değerlendirmede Lane ve Bachmann (1997), derneklerin kendilerinin, belirsizliği ve dolayısıyla üyelerine yönelik riski azaltarak ekonomik fayda sağlayan bir güvenin ürünü olduğunu ileri sürmektedirler (Bennett, 1998: 1367).

1.4.7. Firmalar

Firma, endüstri dalında faaliyette bulunduğu, kanunen yasallaştırıldığı ve herhangi bir hükümet ve devletin kanuni doktrinleri ile korunduğu bir kontratlar ve kurallardır. Sosyo-politik durumda, firma sosyal olarak sorumlu bir organizma olarak görülmektedir. Firmanın görülebilen tercih davranışlarından bazıları; istihdam yaratmak, sürdürülebilir kalkınma ve satışta iyi niyet olarak sıralanabilmektedir. Ancak bu hedeflere ulaşmak için hayatta kalması ve baskın bir tedarikçi olarak büyümesi gerekmektedir (Erkan, 2017: 254-259).

Bazen topluluk geliştirme şirketleri veya endüstriyel kalkınma şirketleri olarak adlandırılan YEK şirketleri, aynı zamanda yarı kamusal yerel kalkınma yetkilileridir. Kamu sektörü bunları yaratır ve kısmen finanse eder. Ayrıca hisse senedi ve tahvil satarak, senetler çıkararak veya katkı talep ederek para toplurlar. Yarı kamusaldırlar, çünkü amaçları kâr elde etmek değil, toplumun ekonomik kalkınmasını sağlamaktır. Güçlü bir özel bağlantıya sahip oldukları için, potansiyel firmalarla başa çıkmada genellikle yerel yönetimden daha etkilidirler. YEK şirketleri, terk edilmiş fabrikaları rehabilite ederek veya yenilerini inşa ederek ve bu alanı onlara kiralayarak imalat firmalarına yardımcı olur. Ayrıca, yeni tesisler inşa etmek, arazi veya ekipman satın almak, yer değiştirme maliyetini ödemek vb. için işletmelere kredi verirler (Lyons ve Hamlin, 2001: 52).

Geleneksel endüstrilerdeki küçük yerel firmalarda faaliyet gösteren zayıf girişimciler, üyelerinin davranışları ve hedefleri hakkında bilgi edinmek için dayanışma ağları oluştururlar. Bu ağların birincil işlevi, risk ve belirsizliği azaltmaktır. Daha büyük firmalar; kendi karlarını, piyasa ödemelerini ve kolaylıklarını arttırmak için bilgi ve teknolojiyi kolaylaştıran yeniliklerle bütünleşecek şekilde geliştirilebilir. Ağlar yaklaşımı

genellikle bu grupların ekonomik kalkınmaya yardımcı olabileceği ve hızlandırabileceği görüşünü savunmaktadır (Çetin, 2006: 10).

Daha önce Nel (2001) tarafından belirtildiği gibi YEK, yerel yönetimler, iş dünyası ve STK'ların ekonomik büyüme ve istihdam yaratma için daha iyi koşullar yaratmak için birlikte çalıştıkları süreçtir. YEK'in tanımları, topluluk, iş dünyası ve yerel yetkililerin sürdürülebilir ve topluluğa ve tüm metropol alanına fayda sağlayan ekonomik büyümeyi sağlamak için birlikte çalışması gerektiğini göstermektedir. YEK ve ekonomik kalkınma, iş yaratma, güçlendirme, ekonomik büyüme ve sürdürülebilir ekonomik çevre etrafında odaklanma eğilimindedir. Kalkınma planlarının gerçekleştirilebilmesi için özellikle küçük firmalar ve küçük firma gelişimine ekonomik kalkınma ve YEK'in amaçları göz önünde bulundurularak daha fazla odaklanılmalıdır. Özellikle küçük firmalar ve kayıt dışı sektör, yoksullara ve işsizlere sundukları istihdam ve gelir fırsatları nedeniyle yoksul bölgelerdeki YEK için önemlidir (Gantscho, 2019: 44).

Küçük işletmeler ekonomide önemli bir rol oynar ve ekonomik büyümeye katkıda bulunurlar. Dinamik olmaları yanında esnektirler ve pazar değişikliklerine kolayca uyum sağlayabilirler. Küçük işletmeler yerel topluluk için istihdam sağlar ve ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesine yardımcı olmaktadır (Ganbold, 2008: 6).

KOBİ'lerin YEK'de çok önemli bir araç olduğunu söyleyebiliriz ve günümüz gelişmeleri sonucunda istihdamın önemli bir bölümünün KOBİ'ler tarafından karşılandığı yeni bir dünya ortaya çıkmıştır. KOBİ'lerin ekonomik krizlerden, konjonktürel dalgalanmalardan ve finansal darboğazlardan büyük işletmelere göre nispeten daha az etkilenmesi nedeniyle iş dünyasının dikkatini çekmiş ve “küçük güzeldir” anlayışıyla yeni bir dönem açılmıştır (Çatal, 2007: 334) .

Genellikle, büyük bir firmanın istihdamda ve kişisel gelirden önemli kazançlar sağlayarak yerel ekonomik büyümeyi teşvik edeceği düşünülebilir. Doğrudan etkisinde doğrudan firma tarafından oluşturulan işler ve gelir kesinlikle durumun böyle olduğunu düşündürür. Ancak gerçekte, net ekonomik etkide en büyük ağırlığı, genellikle bölgedeki diğer firmalar üzerindeki etkiler ‘dolaylı etkiler’ taşır. Deneyimler, bu tipik olarak büyük dolaylı etkiler ve teşvik ve rekabet maliyetleri nedeniyle, büyük firmaları cezbetmeyi amaçlayan ekonomik kalkınma stratejilerinin başarılı olma ihtimalinin düşük olduğunu veya yalnızca büyük maliyetlerle başarılı olma ihtimalinin yüksek olduğunu göstermektedir (Edmiston, 2007: 74).

Diğer taraftan dışsal kaynaklı büyük firmalar, YEK'in bölgesel düzeyde gelişmesinde büyük bir rol oynamaktadır. Özellikle çevre bölgelerde, ekosistemin yönetsel yetenek havuzunun gelişmesine katkıda bulunurlar ve yerel işletmelere ticari fırsatlar sunarlar. Ayrıca büyük işletmeler, yerel start-up firmaları için mekan ve kaynak sağlama gibi faaliyetlerde bulunabilirler. Ancak bu faydaların gerçekleşmesi için işletmelerin açık ve işbirliğine açık olması gerekmektedir (Türko, 2020: 35).

1.4.8. Meslek Eğitimi Veren Kurumlar

Mesleki eğitim kurumları aracılığıyla dünyadaki ve ülkemizdeki işgücüne bilgi, beceri ve yetkinlik kazandırılabilmesi yanında mesleki eğitim diğer faktörlerin daha etkin değerlendirilmesine olanak sağlar. Bu bağlamda, mesleki eğitim sistemi hem insan odaklı gelişimin yolunu açmış hem de uluslararası standartlar ve kriterler çerçevesinde yerel ve uluslararası iş piyasalarının beklentilerine cevap verebilmektedir. Ayrıca, mesleki eğitim sistemi, akıl yürütebilen, temel becerilere sahip, bilgiyi günlük yaşamında kullanabilen ve gözlem yapabilen bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2014: XIII).

YEK içinde yer alan eğitim kurumu aktörler, meslek liseleri, yüksekokullar ve üniversitelerdir. Bu gruba mesleki eğitim veren çıraklık eğitim merkezi vb. iş başı eğitim kurumları da dâhil edilebilir. Bu tip eğitim kurumlarının organizasyonları ülkelere göre değişiklik gösterebilmektedir. Yüksekokullar ve meslek liseleri, meslek elemanı veya ara eleman olarak isimlendirilen, teknik bilgi ve beceriye sahip çalışanların yetiştirildiği kurumlardır. Yerel olarak bu kurumların varlığı, endüstriyel bölgeler ve yeni endüstriyel bölgeler literatüründe özellikle vurgulanan önemli bir konudur. Bölgede faaliyet gösteren firmaların, nitelikli çalışan temininde güçlük yaşamamaları beklenmektedir. (Türko, 2020: 43-44).

Mal ve hizmet üreten işletmelerin ihtiyaç duyduğu bilgi, beceri ve yetkinlik düzeyinde nitelikli işgücünü yetiştirmek amacıyla, yükseköğretimde mesleki eğitim uygulamaları yirminci yüzyılın başlarında Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) başlatılmış ve 1960'larda çoğu ülkede geliştirilerek uygulanmıştır (Akpınar, 2003: 10).

Meslek yüksekokulu eğitimi bir süreç olarak değerlendirildiğinde girdileri tarafların beklentileri doğrultusunda değerlendirerek gelişimi destekleyen çıktıların elde edilmesine katkı sağlamaktadır. Meslek okulları yerel ekonomilere yakın olmanın avantajını kullanır ve bölgesel yeniliklere öncülük eder. Bu sürecin doğru yönetilmesi, mesleki eğitimin yanı

sıra uluslararası pazarda katma değeri yüksek ve rekabet avantajı yüksek alanlarda nitelikli profesyonellerin yetiştirilmesini sağlayacaktır (Yıldız ve Talih, 2011: 276).

Günümüzde teknoloji ve bilimin ve buna bağlı olarak sanayileşmenin sürekli ilerlediği ülkelerde, bu ilerlemeye paralel olarak gelişen teknoloji ve sistemleri kullanabilen nitelikli insan gücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Bu aşamada mesleki ve teknik donanımına sahip nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi için verimli olabilecek mesleki ve teknik eğitim sistemlerinin kurulması büyük önem taşımaktadır. Mesleki ve teknik eğitim sistemi kurulurken, mesleki ve teknik okullarda verilen eğitim sayesinde bu okullarda öğrencilere çağdaş teknoloji yöntemleri öğretilmektedir. Mesleki ve teknik okullarda verilen bu teorik ve teknik eğitimler elbette tek başına yeterli olmayacaktır. Bu nedenle bu tür eğitimleri destekleyen ülke ve hükümetlerin, nitelikli insan gücüne ihtiyaç duyan kurum ve kuruluşlarla işbirliği içinde çalışması gerekmektedir. Nitelikli insan gücünün teorik olarak yetiştirilmesi, bu teorik ve teknik bilgileri yorumlayabilmesi, geliştirebilmesi ve kullanabilmesi ve iş hayatı boyunca üretken insanlar olarak çalışabilmesi için ülkedeki işletmelerin bu kişilere staj ve eğitimlerinin sonunda istihdam konularında yardımcı olmaları gerekmektedir. (Yazıcı vd., 2015: 1632).

1.4.9. Üniversiteler

Özgüven çerçevesinde, yerel aktörlerin yerel sorunların çözümüne aktif katılımına ve sinerjinin yerel kalkınma çıkarlarına ihtiyaç vardır. Üniversitenin YEK'deki konumu stratejiktir, çünkü üniversite, ekonomik büyümeyi hızlandırabilen ve ekonominin motoru olan bir bileşen belirleyicisi ve kalkınma ajansıdır. Bununla birlikte, YEK'in incelenmesi ve uygulanması hükümetin rolünü vurgulama eğilimindeyken, üniversitelerin yenilik sistemlerinin ve kalkınma ajanslarının bir unsuru olarak rolü de YEK için koşulların oluşturulması, etkilenebilmesi ve yaratılmasında çok önemlidir. Üniversiteyi baş aktör haline getiren YEK tabanlı bilim ve teknoloji hala sınırlıdır. Yükseköğretimin rolü YEK'de çok önemli ve stratejik bir roldür, ancak yine de nadir çalışmalar YEK'de çalışmanın ana odak noktası olarak üniversiteleri vurgulamaktadır (Supriyadi, 2012: 300).

Üniversitelerin temel işlevleri bilimsel bilgi üretmek, nitelikli insan gücü yetiştirmek ve topluma katkı sağlamak olsa da günümüzde üniversitelerin diğer yönlerden de kuruldukları şehre katkı sağlamları beklenmektedir. Üniversiteler, yerel ekonomiler açısından çok çeşitli insanları istihdam ettikleri, yerel mal ve hizmetleri satın aldıkları ve

kentin kültürel yaşamına ve yapılı çevresine katıldıkları için kentin önemli aktörleridir (Yavuzçehre, 2016: 236).

Üniversiteler ve bağlı kuruluşlarda yürütülen araştırmalarda gerçekleştirilen bilimsel buluşlar ve teknolojik gelişmeler, yeni işletmelerin yaratılması için zemin hazırlarlar. İkinci olarak bu kurumlar, yetenek mıknatısıdır, seçkin akademisyenleri, yetenekli öğrencileri ve azimli bilim insanı ve mühendisleri kendilerine çekerler. Bölgenin teknolojik kapasitesini yükseltir ve gelecekte girişimci veya çalışan olabilecek bireylerden bir havuz oluşmasını sağlarlar. Üçüncü olarak, üniversiteler araştırma merkezi olarak kamu araştırma fonlarından önemli miktarda destek alırlar. Üniversiteler YEK’de önemli bir role sahiptir. Bilgi üreten, beşeri sermayeyi yetiştiren ve ağlar kuran bir aktördür. Son yıllarda üniversitelerin YEK kapsamında değerlendirilebilecek bu rolü daha çok vurgulanmaya başlamıştır (Türko, 2020: 44-45). Yükseköğretim kurumları ile işletmelerin işbirliğini teşvik eden üniversite-sanayi işbirliği programları için; SAN-TEZ ve TÜBİTAK gibi proje kaynakları oluşturulmuştur. Ayrıca yükseköğretim kurumları kapsamında teknoloji bölgeleri, kuluçka merkezleri kurulması teşvik edilmiş, üniversiteler akademi dışında kurum ve işletmeler ile yürüttükleri ortak projelerin büyük ölçüde etkilediği girişimci-yenilikçi üniversite endeksinde sıralanmıştır (Türko ve Kadiroğlu, 2017: 357).

Üniversite, yerel ekonominin sosyal bir kurumudur ve bu kurum şehrin sosyal, kültürel, politik, bilimsel ve fiziksel çevresi ile sürekli etkileşim içinde olduğu gibi, bulunduğu şehrin ekonomisini de sahip olduğu özelliklerle etkilemektedir (Çatalbaş, 2007: 93). Yükseköğretim kurumları (özellikle üniversiteler) hem yerel ekonomi hem de ülke ekonomisi için en önemli tetikleyicilerden biridir. Üniversiteler hem gelir/gider akışı hem de istihdam açısından önemli bir ekonomik birimdir. İçinde bulundukları ekonomiye hem doğrudan hem de dolaylı olarak katkıda bulunurlar. Doğrudan etkiler, üniversitenin üretken faaliyetleriyle bağlantılı olarak yerel gelirin artmasına katkı sağlar; dolaylı etkiler, insan sermayesi stokunun, atmosferik faydaların, bilim parkı etkinliklerinin ve çeşitli diğer dışsalılıkların yükseltilmesi yoluyla işler (Bleaney, 1992: 305).

Bu işlevleri sayesinde üniversiteler, kuruldukları bölgelerde beşeri sermayeye, sosyal sermayeye ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunurlar. Üniversiteler, bölgelerindeki kurumlarla yürüttükleri güçlü işbirlikleri ve paydaş odaklı stratejileri sonucunda bölgesel kalkınmada önemli bir aktör haline gelmektedir (Sedlacek, 2013: 74).

1.4.10. Teknoparklar Ve Kuluçka Merkezleri

Kuluçka Merkezi, katılımcılarına stratejik ve katma değeri bir izleme ve iş danışmanlığı sunmayı amaçlayan bir ortak ofis-çalışma alanı tesisidir (Hackett ve Dilts, 2004: 58). Başka bir tanıma göre kuluçka merkezleri, genellikle ekonomik kalkınma ajanslarının yardımıyla girişimcilerin gelişimini hızlandırmak ve desteklemek için oluşturulan yeni ve popüler organizasyon yapılarıdır (Scillitoe ve Chakrabarti, 2010: 155).

Kulukalar başarılı firmalar üretir; bu firmalar bağımsız ve mali açıdan uygun olduklarında kuluçka makinesinden ayrılabilirler. Kuluçka merkezlerinin temel amacı, kendi belirledikleri kıstaslara göre başarılı firmalar üretmek, inovasyonu ve yerel/bölgesel kalkınmayı sağlayabilecek durumda olan işletmeler üretmektir. Bu noktada kuluçka merkezlerinin en önemli işlevi, girişimcileri ticari faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde, yani finansal kaynaklara erişimden, işletmenin ortaya çıkması için gerekli olan diğer bilgi ve hizmetlerin sağlanmasına kadar desteklemektir (Mas-Verdu vd., 2015: 793).

Kuluçka organizasyonlar tipik olarak bireye kendi işini kurma motivasyonu sağlarlar. Genel eğilim, bu bireylerin çalıştıkları şirketlerde fikirlerinin yönetim tarafından ilgi görmemesidir. Kuluçka merkezleri, sıklıkla girişimciler topluluğunun kolektif bir eylemi olarak ortaya çıkarlar. Bu kurumlar sayesinde nitelikli işgücü bölgeye çekilir ve yerel kurumlar uzman eğitim kursları düzenlerler. Teknoloji transfer ofisi (TTO), Ar-Ge kurum ve kuruluşları ile teknoloji kullanıcısı sanayi şirketleri veya diğer teknoloji ya da Ar-Ge kurum ve kuruluşları arasında bilgilendirme, koordinasyon, araştırmayı yönlendirme, yeni Ar-Ge şirketinin oluşturulmasını teşvik etme, işbirliği geliştirme, fikri mülkiyet haklarının korunması, pazarlanması, satılması, fikri mülkiyetinin satışından elde edilen gelirlerin yönetilmesi konularında faaliyet gösteren yapılardır (Türko, 2020: 45-47).

Birçok ülkede teknopark kurmanın amaçlarından biri, genç işletmelerin rekabetçi pazarlarda elde etmekte zorlandıkları teknik ve lojistik altyapı ve yönetim desteğini sağlamaktır. Bu destekler özellikle küçük yüksek teknoloji işletmelerinin teşvik edildiği sanayileşmiş ekonomiler için önemlidir (Chan ve Lau, 2005: 1251). Teknokentler ve kuluçka merkezleri, bilgi toplama ve kaynak paylaşımı yoluyla işi hızlandırma görevine odaklanan idari merkezlerdir (Özdoğan, 2016: 119).

1.5. YEREL EKONOMİK KALKINMADA TEMEL İLKELER VE FAALİYETLER

1.5.1. Yönetişim

Yönetişim, genel olarak kamu ve özel sektör arasındaki sınırların bulanıklığını ve kamu sektörü politika ve programlarının uygulanmasında çok sektörlü ağların ve ortaklıkların yükselişini yakalamaya çalışan bir kavramdır (Morgan, 2010: 681).

Yönetişim, bir ülkenin ekonomik politikaları ve düzenleyici çerçevesi de dâhil olmak üzere yönetilme şeklinin tüm yönlerini kapsarken; gelişimin başarısı için önemli görülmektedir. bu kavram sadece klasik yönetim teorisine uygun bir etkileşim eğilimi ortaya koymaz; ayrıca iş süreçlerinde aktörlerin etkileşimini amaçlar. Yeni yönetim modeli olarak adlandırılan yönetişim, klasik kamu yönetimi (hiyerarşik) ile piyasa modeli (rekabet odaklı) arasında bir yakınlaşma sağlamaktadır. Yönetişime süreç olarak yaklaşan birçok farklı yazar kavramı: Politika, hükümet ve bürokrasi alanında kararların alınmasında, sosyal ve ekonomik birimler arasında dağıtılan sorumluluk modelini etkileyen kapsamlı bir süreç ya da kamuyu ilgilendiren konularda kararların nasıl alındığına ve bu kamu kararlarında vatandaşların nasıl temsil edildiğine ilişkin toplumda gücün kullanımını belirleyen gelenekler, kurumlar ve süreçler olarak tanımlamaktadır (Özgökçeler, 2014: 71).

Kalkınma literatürü, iyi yönetim ile YEK arasında bir bağlantı görmektedir. Ortaklıklar, yurttaş katılımı, hesap verebilirlik, şeffaflık, açıklık ve hukukun üstünlüğünün yaygınlığı ve insan haklarına saygı yoluyla iyi yönetişimin YEK'i geliştirmesi beklenmektedir. Doğu ve Güney Afrika bölgesinde ademi merkeziyetçilik, iyi yönetim ve YEK için bir araç olarak savunulmaktadır. Bunu desteklemek için ileri sürülen temel argüman, ademi merkeziyetçiliğin karar verme sürecinde merkez ve alt ulusal yönetim birimleri arasındaki güç paylaşımını kolaylaştırmasıdır. Ancak, ademi merkeziyetçilik ile iyi yönetim arasındaki doğrudan ilişkileri gösteren hiçbir kanıt bulunmamaktadır. Birkaç durumda, belirli kurumların varlığı, bu yönde herhangi bir kanıt sunulmadan iyi yönetişimin bir işareti olarak alınır. Yerelleşme ve YEK arasındaki ilişkiler, yerelleşme ve iyi yönetim arasındaki ilişkiler kadar belirsizdir. Böylece, YEK olmadan da ademi merkeziyetçilik olabilir (Matovu, 2002: 126).

Bu zayıf ilişkiler, merkezde demokratik bir kültürün yetiştirilememesi de dâhil olmak üzere çok sayıda faktöre atfedilir. Ayrıca, kamu sorumlulukları yerel yönetimlere devredilmiştir, ancak genellikle yeterli kaynak aktarımı yapılmamıştır. Yerelleştirme girişimlerinin iyi yönetişimi kolaylaştırma ve YEK'i başlatmadaki başarısızlığı, iyi

yönetişim ile YEK arasında hiçbir ilişkinin olmadığı anlamına gelmez. Bunun yerine iyi yönetim, YEK'i artıran faktörlerden biri olarak görülmektedir. Pieterse (2001) yerel yönetimler tarafından iyi yönetişimi YEK'in boyutlarından biri olarak tanımlamıştır. Helmsing (2001) ayrıca iyi yönetişimin daha geniş bir dışsallık yelpazesinden yararlanılmasına izin verdiğini ve böylece bir yerelliğin yerel ekonomik gelişimini artırdığını kabul etmiştir. Bu nedenle, iyi yönetim, sürdürülebilir ve adil YEK'in gerçekleştirilmesi için bir ön koşuldur (Matovu, 2002: 125).

1.5.2. Beşeri Sermaye

Sosyal bir kavram olarak beşeri sermaye kavramının ortak bir tanımı yoktur. En genel anlamıyla insan sermayesi, toplumdaki bireylerin üretim süreciyle ilgili olarak sahip oldukları bilgi, beceri, yetenek, deneyim, işe duygusal bağlılık, davranış ve değerlerin düzeyi; öte yandan, fiziksel ve zihinsel canlılığı veya sağlamlığı ifade eden bir kavramdır. M. Huzh (1998) beşeri sermaye kavramı ile bir hanenin veya bir neslin üretim sürecinde kullanabileceği zaman, deneyim, bilgi ve becerileri ifade etmektedir (Keskin, 2011: 128).

Beşeri sermayenin üretime daha etkin bir şekilde katkıda bulunabilmesi, fiziki sermaye ile beşeri sermaye arasında optimal bir dengenin kurulmasına bağlıdır. Herhangi bir üretim için öncelikle fiziki ve beşeri sermayenin belirli oranlarda bir araya gelmesi gerekir. Dolayısıyla beşeri sermaye ile fiziki sermaye arasındaki tamamlayıcılığın iki farklı boyutu vardır. Bunlardan ilki nicelik olarak birbirini dengeleyebilmek, diğeri ise nitelik olarak fiziki sermaye ile beşeri sermayeyi eşleştirebilmektir. Bir işletme, yüksek düzeyde beşeri sermayeye sahip personel istihdam eder, ancak bu kişilerin beşeri sermayesini etkin bir şekilde kullanabilecekleri teknik donanımı tesis edemezse, söz konusu beşeri sermaye, yeterli kullanım bulamadığı için büyük ölçüde kaybolacaktır. Çünkü çalışan insanların beşeri sermayelerini kullanabilecekleri bir ortam bulamamaları beşeri sermaye israfına neden olmaktadır (Karataş ve Çankaya, 2006: 30).

Di Bartolo'ya (1999) göre, beşeri sermaye kavramı, işgücünün üretkenliği ile örtüşmektedir. Verimlilik, yeteneklere, eğitime, memnuniyet düzeyine, toplumun ve ailenin sağladığı fırsatlara bağlıyken cinsiyet, etnik köken, medeni durum gibi sosyal-demografik faktörlere bağlı olmamalıdır. Verimliliğin değerlendirilmesinde, eğitim düzeyi ve başarısı, iş deneyimi, sağlık geçmişi, iş unvanı, ebeveynlerin eğitim düzeyi vb. gibi çeşitli göstergeler baz alınabilir. Ancak çoğu ampirik çalışmada insan sermayesi sadece eğitim düzeyi ile ölçülmektedir. İnsan sermayesi kapasitesi yüksek ülkeler, daha özelde

eğitim düzeyi yüksek vatandaşlar, uzun vadede ekonomik büyüme ve kalkınma açısından önemli adımlardan birini atmış demektir. İyi eğitilmiş bir iş gücü daha hareketlidir; yeni geliştirilen çeşitli teknolojileri ve karmaşık ekipmanları uygulayarak yeni görevler ve beceriler öğrenmeye eğilimlidir ve problem çözmede daha yenilikçi bir yaklaşıma sahiptir (Şolt, 2020: 61).

1960'larda Becker ve Schultz'un çığır açan katkılarından bu yana, beşeri sermayenin analizi, tartışmalarda giderek daha merkezi bir rol üstlendi, sadece bireysel başarı açısından değil, aynı zamanda ulusların ve bölgelerin büyümesi ve başarısı açısından da önemli rolleri bulunmaktadır. Bunun temel nedeni, gelişmiş toplumların giderek daha fazla bilgiye dayalı bir ekonomiye doğru evrilmesidir, bu sayede üçüncül düzeydeki insan sermayesi ekonomik büyümenin çok önemli bir özelliği olarak görülmektedir. Ancak, beşeri sermaye ile ulusal ekonomik kalkınma arasındaki bağlantı, beşeri sermaye ile YEK arasındaki bağlantı ile aynı olmayabilir. Bunun nedeni, bölgeler üzerinde, birincisi ulusal etkiyi yansıtırken, ikincisi bundan belirgin şekilde farklı olan, birbirinden oldukça farklı iki beşeri sermaye etkisinin olmasıdır. Birincisi, ulusal ekonomilerde olduğu gibi, bir bölgedeki beşeri sermaye, kendisiyle ilişkili dışsallıklar yoluyla ekonomideki toplam üretkenlik üzerinde bir etkiye sahiptir. İkinci olarak ve ulusal ekonomilerden farklı olarak, bir bölgedeki beşeri sermaye, faktörlerin büyük bir mekânsal yeniden dağılımıyla da sonuçlanabilir. Bu iki etki her zaman aynı yönde işlemez, çünkü dışsallıkların yerel bir bölgeye yayılma mekanizması ve işgücü hareketliliğini belirleyen mekanizmalar mutlaka uyumlu değildir. Bu iki etkinin çakıştığı durumlarda bölgeler gelişecek, örtüşmediği durumlarda ise bölgeler mücadele edecektir (Faggian ve Modrego, 2019: 150-151).

Hem fiziksel hem de beşeri sermaye, bir ekonominin üretken kapasitesini doğrudan etkiler. Daha fazla insan sermayesi, fiziksel sermayenin büyüme oranını etkileyebilir. Beşeri ve fiziksel sermaye birbirini tamamlıyorsa, artan beşeri sermaye, fiziksel sermayenin getiri oranını yükseltir. Bir ekonomide, ölçülen girdiler dışındaki faktörlere bağlı olarak çıktıdaki artış anlamına gelen teknik ilerlemenin altında yatan oran, ekonomide ne kadar eğitilmiş işgücü olduğuna bağlı olabilir. Yatırım getirisi oranları, bu tür yatırımların hem doğrudan hem de dolaylı etkilerini dikkate almalıdır (Appleton ve Teal, 1998: 10).

1.5.3. Sosyal Sermaye

Genel olarak, ekonomik kalkınmada sosyal sermaye inşasının amacı, ekonomik büyümeyi destekleyecek bir sosyal ve ekonomik altyapı oluşturmaktır. Bu, ekonomik faaliyeti ve büyümeyi kolaylaştıran daha düzgün bilgi ve kaynak akışına izin veren işletmeler ve ekonomik kalkınma yardımı sağlayıcıları arasında ağlar oluşturarak gerçekleştirilir (Lyons ve Hamlin, 2001: 120).

Blakely (1994)'e göre, YEK ile ilgilenenler, toplulukların ekonomik olarak canlanmasını teşvik etmek için çeşitli stratejiler kullanırlar. Yerel işletmeleri canlandırmaya veya yeni işletmeleri topluluğa taşınmaya teşvik etmeye çalışmaktadırlar. Her iki durumda da, pazarlama ve potansiyel tüketicilerin belirlenmesi ile ilgilenirler. Yerel tüketicileri hedef alırlar veya mal ve hizmet satın almak için tüketicileri topluluğa çekmeye çalışırlar. Ayrıca yerel olarak üretilen mal ve hizmetleri topluluk dışındaki tüketicilere ihraç ederler. Bu stratejiler, topluluk içinde ekonomik üretim yaratmak, yerel istihdam yaratmak ve yerel yaşam standartlarını yükseltmek için tasarlanmıştır (Midegley ve Livermore, 1998: 34).

Bu stratejilerin başarısı hem ekonomik hem de sosyal faktörlere bağlıdır. Fakir bir topluluğa taşınan bir üretim tesisi, yaşayabilirliğini sağlamak için beceri ve bağlılığa sahip işçileri işe alabilmelidir. Benzer şekilde yerel işletmelerin yeniden canlandırılması, yerel halkın bu işletmelere destek vermesini gerektirmektedir. İnsanlar topluluğun dışında bulunan süpermarketlerden alışveriş yapmayı tercih ederse, yerel bir bakkal açmanın pek bir anlamı yoktur. Benzer şekilde, yüksek suç oranlarına ve belirgin sosyal bozulmaya sahip toplulukların dış yatırım çekmesi pek olası değildir (Woodhouse, 2006: 84).

Bunlar gibi sosyal faktörler, YEK'in teşviki ile ilgilidir. Yüksek işsizlik ve suç oranlarının, bozuk okulların ve evlerin ve eğitimli insanların banliyölere göçünün damgasını vurduğu topluluklarda ekonomik stratejilerin tek başına başarılı olması pek olası değildir. Bu topluluklar, YEK'i desteklemek için tasarlanmış sosyal müdahalelere kritik olarak ihtiyaç duyarlar. Bu topluluklarda sosyal sermaye oluşumunu artırarak, sosyal hizmet uzmanları ekonomik stratejilerin başarılı olmasını sağlamaya yardımcı olabilir (Staveren ve Knorringa, 2007: 108).

Sosyal sermaye aynı zamanda YEK'e dolaylı olarak da katkıda bulunabilir. Örneğin, sosyal sermaye oluşumunun madde bağımlılığı ve suç gibi yerel topluluk sorunları üzerindeki iyileştirici etkisi, yerel iş gelişimini iyileştirecektir. Birçok toplulukta,

küçük işletmelerin büyümesi, yüksek düzeyde suç ve diğer sosyal sorunlar nedeniyle gecikmektedir. Ekonomik kalkınmanın bu sorunların kontrol altına alındığı alanlarda başarılı olması daha olasıdır. İyi gelişmiş derneklerin, kulüplerin ve diğer olanakların varlığı da dış yatırımları ve sakinleri canlanma yaşayan topluluklara çekebilir. Artan sosyal sermaye, insanlar arasındaki anlamlı sosyal ilişkileri ve güveni de artırır. Daha önce belirtildiği gibi, güvenin yaratılması hayati bir bileşendir (Midegley ve Livermore, 1998: 37-38).

Bilim adamları sosyal sermayenin ekonomik performansı nasıl artırdığına yönelik dört ana yol belirlemişlerdir: İlki, artan sosyal güven seviyeleri ve güçlü genelleştirilmiş karşılıklılık gelenekleri işlem maliyetlerini azaltır. Yüksek düzeyde güvene ve karşılıklılığa sahip toplumlar, sözleşmeleri uygulamak için resmi kurumlara daha az bel bağlar ve bu nedenle bu tür kurumların oluşturduğu genel giderler için daha az ödeme yapar. İkincil olarak sosyal ağlar, bireysel üyelere sıkıntılı zamanlarda destek kaynakları sağlayarak riski yayar ve grubun bir bütün olarak daha yüksek düzeyde yenilik ve risk almasına izin verir. Üçüncüsü, sosyal ağlar, üyeler arasında bilgi ve yeniliğin hızlı bir şekilde yayılmasını kolaylaştırır ve aksi takdirde karlı işlemleri engelleyebilecek bilgi asimetrisini azaltır. Son olarak dördüncüsü, sosyal ağlar, üyelerin toplu eylem sorunlarını, daha az kaçma ve serbest dolaşım korkusuyla daha kolay çözmelerine olanak tanır (Skidmore, 2001: 59).

1.5.4. Kurumsal Sermaye

Boisier'e göre şirket sermayesi, öncelikle bir bölgede var olan tüm kamu ve özel kurumların toplamıdır. Ancak kurumların varlığının ve sayısının ötesinde, hareket etme ve hızlı karar verme kapasiteleri, organizasyonel esneklikleri (kendilerini şekillendirme yetenekleri ve değişime uyum sağlama kapasiteleri), geçerli anlaşmalar yapma ve geçersiz kılma kapasiteleri ve organizasyonel zekâları (çevrelerini izleme ve öğrenme kapasiteleri) kalkınma açısından fark yaratabilecek sonuçlar doğurmaktadır. Bu yaklaşım, kurum sayısından çok kurumsal yapının yoğunluğunu vurgular. Kurumsal sermayenin en önemli özelliği, yürürlükte olan, kurumlar tarafından alışlagelmiş ve kolaylıkla uygulanan örgütler arası ilişkilerin doğası, bir başka deyişle kurumsal yapının yoğunluğudur (Hopoglu ve Çakmak, 2015: 51).

Michel Garrabé (2007), kurumsal sermaye terimini, “ekonomik ve sosyal üretim süreci içinde, bireyler veya kuruluşlar arasındaki ilişkileri düzenleyen teşvik edici yapıyı oluşturan resmi ve soyut kurumların bütünü” olarak ele almaktadır. Daha yakın

zamanlarda, Joost Platje (2008) kurumsal sermayeyi belirsizliği azaltan, uyarlanabilir verimliliği (yani bir sistemin değişen koşullara uyum sağlama yeteneği) ve sürdürülebilir üretim ve tüketim kalıplarını teşvik eden kurumlar, kurumsal yönetim ve yönetim yapıları olarak tanımlamaktadır (Paul, 2009: 7).

Martin, bölgesel rekabet avantajının altı temel belirleyicisini bildirmektedir. Üretken sermaye (bölgenin geçmişten günümüze olan ekonomik yapısı ve uzmanlaşma türü ve düzeyi de dahil olmak üzere bölgesel işletmelerin yapısı), beşeri sermaye (bölgesel işgücünün becerileri ve yetkinlikleri), yaratıcı sermaye (yenilikçilik, bilgi ve girişimcilik), altyapısal sermaye (kamu ve özel sektörde fiziksel ve bilişsel kaynaklar), sosyo-kurumsal sermayesi (iş ağlarının ve özel sektör kuruluşlarının düzeyi, derinliği ve yönelimi, iş ortamının gelenekleri, kamu kurum ve kuruluşları vb.), kültürel sermaye (kültürel tesis ve varlıkların çeşitliliği ve kalitesi). Kurumlar ve kültür gibi “yumuşak” faktörlerin ekonomik büyümeyi ve ekonomik performansı şekillendirerek bölgesel rekabet avantajı üzerinde etkisi olabilir. Bu anlamda kurumsal “katman” (hem resmi hem de gayri resmi yerel kurumların çeşitliliği ve ortak yönelimi) özellikle önemlidir. Destekleyici kurumlar, iş geliştirmeyi, yeniliği, işgücü becerilerini geliştirmeyi ve yerel işletmeler arasında güven ve işbirliğini teşvik edebilir. Kısacası, yerel kurumlar, yerel ekonominin amacı ve yönü hakkında ortak bir anlayış geliştirmeye yardımcı olabilir (Hopoglu ve Cakmak, 2015: 54).

1.5.5. Dışsallıklar

Dışsallıklar, mekânsal yerleşim nedeniyle firmaların sağladığı avantajları konu alan teorilerin merkezini oluşturmaktadır. Endüstriyel bölgeler, kümelenmeler, yığılma ekonomileri ve ekonomik coğrafya, temelde dışsallıklar üzerine kuruludur (Türko, 2020: 76).

Dışsal ekonomilerin tanımları azdır ve yetersizdir. Bir üretici tarafından diğerine ücretsiz (tazminatsız) sunulan hizmetler (ve hizmet dışlıklar) anlamına geldiği kabul edilmektedir; ancak bu hizmetlerin niteliği ve biçimi ya da ücretsiz olma nedenleri konusunda bir anlaşma yoktur. Ayrıca, dışsal ekonomilerin özel fayda ile toplumsal fayda arasındaki ayrışmanın ve dolayısıyla tam rekabetin optimum duruma yol açamamasının bir nedeni olduğu da kabul edilmektedir; ama bunun pek çok nedeni vardır ve bu nedenlerin kaçının ve hangilerinin “dışsal ekonomiler” başlığı altında toplandığı hiçbir yerde açıklanmamıştır (Scitovsky, 1954: 143).

Dışsal ekonomiler, bağımsız bir üreticinin organize bir işbölümü sistemine gömülü olmaktan elde ettiği rekabet avantajlarıdır. Alfred Marshall'dan itibaren sanayi bölgeleri üzerine düşünceler, dışsal ekonomilerin tam olarak bir dizi bağlantılı faaliyet ve iş alanının uygun bir şekilde düzenlenmesinden, uygun şekilde büyük bir tamamlayıcı ve ikame, insan ve teknik kaynak kümesinden geldiğini ileri sürer. Dışsal ekonomileri, üretici ilkelere (yani kaynaklara) göre, uzmanlaşma, öğrenme ve yaratıcılık ekonomileri olarak sınıflandırmak mümkündür. Bu da iş bölümünün avantajları üzerine klasik Smith'çi düşüncelyi yansıtmaktadır (Bellandi, 2002: 2).

Dışsal ekonomiler, piyasa kuralları dışında, bir ekonomik aktörün diğer aktörler üzerindeki pozitif veya negatif ödenmemiş yan etkileri olarak tanımlanabilir. Bu nedenle dışsal ekonomiler, rekabetçi bir piyasa ekonomisindeki piyasa fiyatlarının, üretimin marjinal sosyal maliyetlerini yansıtmayacağını ima eder. Dolayısıyla, piyasa ekonomisinin kendi başına bir etkinlik durumuna ulaşamayacağı anlamına gelen bir piyasa başarısızlığı ortaya çıkar (Rabellotti, 2016: 32).

Marshall'a göre, dışsal ekonomiler bir endüstrinin firmaları veya "endüstrinin genel gelişimine" ya da "endüstriyel çevrenin genel gelişimi" üzerinden oluşur (Kemp, 1955: 31). Statik yerleşme ekonomileri, bir firma tarafından aynı sektördeki diğer firmaların yakınlığından elde edilen faydaları ifade eder ve doğrudan Marshall'ın çalışmasına bağlanabilir. Buna karşın, statik kentleşme ekonomileri, bir firma tarafından çeşitli endüstrilerin mekânsal yoğunlaşmasıyla bağlantılı daha geniş altyapıdan elde edilen faydalara atıfta bulunur ve özellikle Jacobs'un çalışmasıyla ilişkilidir (Broadberry ve Marrison, 2002: 53). İkinci tür, statik bir referans çerçevesinde yeri olmayan dinamik faktörleri içerir. Ekonomiler, bireysel firmaların maliyetlerinde azalmalara yansır; endüstrinin çıktısı genişledikçe, bireysel firmaların maliyet eğrileri düşer. Daha düşük maliyetler, (i) her firmanın daha yüksek verimliliğinin ve/veya (ii) daha düşük faktör fiyatlarının sonucu olabilir. Düşük faktör fiyatları, rekabetçi ise, tedarik endüstrisindeki dış ekonomileri veya tedarik eden firma tekel ise, tedarik eden firmadaki dahili ekonomileri ifade eder (Kemp, 1955: 31).

1.5.6. Ağ Faaliyetleri

1990'larda bölgenin yenilik yapma kapasitesini artırmak için bir ağ yaklaşımı geliştirildi. Ağ yaklaşımı, "işletme içinde, işletme dışında ve işletmeler arasında ortaya çıkan ve sürekli olan ilişkiler bütünü" olarak tanımlanabilir. Tüketici-üretici ilişkisi,

Üretici-tedarikçi ilişkisi, üretici-üretici ilişkisi ve niversite-sanayi işbirliği şeklinde ağlar oluşabilmektedir. Ağlar, işletmeler ve kurumlar arasındaki işbirliğinin ötesinde bir yapıyı ve sinerjiyi temsil eder. Isaksen'e (1996) göre yenilikçi bir bölgenin temel özelliği bölge içi ve bölge dışı ağlara sahip olmasıdır. Ağ ortamında "görünmez faktörler" ok önemlidir. Bu faktörler; işbirliği, sinerji ve güven gibi sosyoekonomik unsurları içerir (elik, 2019: 879).

Ağ faaliyetleri, firmanın dâhili olarak üretemeyeceği bilgileri bulmasına yardımcı olur. Dolayısıyla bu ağlardaki bilgi akışı, yeni bilgilerin üretilmesi sırasında ortaya çıkan engellerin ortadan kaldırılması için önemli bir araçtır. Diğer firma veya kuruluşlarla bir işbirlikleri ağının parçası olmak ve bu ağların oluşturulması, verimlilik için önemli bir ön koşul olan öğrenme için daha büyük fırsatlar yaratmakta ve dolayısıyla ekonomik performansı artırmaktadır (Gömleksiz, 2018: 20).

Ekonomik kalkınma için ağ faaliyetleri, belirsizlikleri azaltmada ve ortak hedefler belirlemek için bilgi sağlamada çok önemli bir rol oynayabilir. Bu nedenle, farklı hedeflere sahip paydaşlar arasında işlem maliyetlerini azaltmak için ağ faaliyetlerinin belirlenmesi, YEK'in verimliliğini artırabilir. YEK'i teşvik eden veya kısıtlayan bağlamsal faktörler, genellikle bir politika alanında etkileşimde bulunan paydaşların davranışlarını şekillendirir. Etkileşimsel davranışlarını tanımlayarak ekonomik performansı daha verimli üretmek isteyen paydaşların davranış ve stratejilerini etkilerler. Benson (1975), rgtler arası ağların, örgütlerin kıt kaynakları elde ettiği ve dağıttığı mekanizmalar olduğunu öne sürmektedir. Bu anlamda, ekonomik kalkınma paydaşlarının ağları, içinde bulundukları ortamdan etkilenir (Ha vd., 2016: 15-17).

Yeni endüstriyel bölge yaklaşımının önemli isimlerinden Becattini, "bölge etkisini" ve dışsal ekonomilerin yerel yoğunlaşmasından kaynaklanan belirleyicilerini dışsal ekonomilerin eşitleri arasında, ağ faaliyetlerinden doğan "bilgi ve öğrenme ekonomilerini" sıralamaktadır. Bu ağ faaliyetleri, düşük maliyetler anlamına gelen sürekli ve küçük teknolojik yeniliklerle ilgili olabileceği gibi farklılaştırma yoluyla primli fiyatlar anlamına gelen "şekilsel" yeniliklerle ilgili olabilir. Tasarım tabanlı endüstriler –rneğin moda- bu duruma uygundur (Türko, 2020: 73).

Mekânsal iktisat teorilerinde ağ faaliyetleri genellikle beşeri sermaye çerçevesinde ele alınmaktadır. Bölge içinde yerleşik popülasyonun ağ faaliyetleri sayesinde elde ettikleri avantajlar ve bağlantıların türleri, kaynakları irdelenmiştir. Beşeri sermayenin yapısal ve

ilişkisel olmak üzere iki farklı boyutu bulunmaktadır. Beşeri sermaye, sosyal etkileşimler açısından yapısal bir boyut ortaya koymaktadır. Yazarlar bu boyutuyla ilişkili olarak iki farklı mekanizma ve sonuç olduğunu tartışmaktadır. Geleneksel bakış açısı, güven ve işbirliğini kolaylaştıran sosyal normlar ve işlemlerin üretilmesinde, birleşik ağların olumlu etkisini vurgulamaktadır. Diğer taraftan yapısal boşluklar yaklaşımı, çeşitli bilgilere erişim ve komisyonculuk fırsatlarından elde edilen faydalara ilişkin alternatif bir bakış açısı önermektedir (Türko, 2020: 73-74).

1.5.7. İşbirliği

Ekonomik kalkınma için topluluklar arasında işbirliği faaliyetleri, toplulukların ekonomik ve sosyal refahını geliştirmek için önemli bir mekanizmadır. Yıllar boyunca akademisyenler, politika yapıcılar ve yorumcular, ekonomik kalkınmada rekabete karşı işbirliği konusuna büyük önem vermişlerdir. Bazı yazarlar, diğer avantajların yanı sıra işbirliğinin, yerel yönetimlerin dış ekonomiye erişmesi, karar verme kapasitesini artırması, kaynak kapasitesini geliştirmesi, daha büyük dış ölçek ekonomileri elde etmesi, pazar gücünü geliştirmesi, maliyet etkinliğini sağlaması ve kazanç elde etmesi için daha iyi bir mekanizma sağladığına inanmaktadır. Bu avantajlar göz önüne alındığında, işbirliğinin faydaları bireysel bir ekonominin ötesinde birden çok topluluğa uzanır (Arku, 2014: 101).

Bir işletmenin sürdürülebilirliği, kendi doğal kaynakları, kullanımlarının etkinlik derecesi ve bölgedeki veya endüstrideki diğer sanayi işletmeleri ile üretim işbirliği için iyi koşullar tarafından belirlenmektedir. Kooperatif etkileşimi, yeniden dağıtım döngüsünün sürekliliğini sağlayan yeniden dağıtımları nedeniyle belirli bir işletmede belirli kaynakların eksikliğini telafi etmektedir. İşbirliğinin gelişimi, tarihsel olarak, toplumsal işbölümünün doğal büyüme süreci tarafından koşullanmaktadır. Endüstriyel işbirliğinin yeni faktörleri, her şeyden önce, üretim ve küreselleşme sürecindeki derin değişikliklerin etkisi altında ortaya çıkmaktadır. Geleneksel olarak, endüstriyel işletmelerin işbirliği ile görev, uzmanlık ve benzersiz bir dizi yeterlilik açısından endüstrilerin her birinin potansiyelinin etkin kullanımını en üst düzeye çıkarmaktır. Uzmanlaşmanın, yoğunlaşmanın ve üretim bileşiminin büyümesi kadar işbirliğinin gelişmesi, toplumsallaşma sürecinin yoğunlaşmasını tamamlamaktadır (Fomina vd., 2018: 468).

Diğer taraftan MacGregor (1929), sanayi bölgelerinin temel özelliklerinden rekabet ve işbirliğinin birleşiminin altını çizmektedir. McGregor'a göre işbirliği, rekabeti düzenlemenin yeni bir yoludur. Kuruluşlar, tek başlarına çözebileceklerinden daha fazla

sorunu çözebilirler. İşbirliği, ademi merkeziyetçilik ile daha ileri bir boyuta taşınır. Aynı bölgede üretim yapan birçok firma için demiryolu, liman, kamu hizmetleri vb. büyük ölçekli üretim nedeniyle faydalıdır. Ancak yerleşim yeri dağınık olan firmalara bu hizmetlerin verilmesi maliyet nedeni ile uygun olmayabilir. İşbirliği, firmaların değerli kaynaklara erişmelerini, riskleri dağıtmalarını ve pazarlara etkin bir şekilde girmelerini sağlar. İşbirliği genellikle firmaların kendi başlarına elde edemeyecekleri hedeflere ulaşmalarını kolaylaştırır (Türko, 2017: 42).

YEK literatürü içinde işbirliği, ağırlıklı olarak, firmaların üretim ve pazar sorunlarını çözmelerini, ihracat kapasitelerini geliştirmelerini amaçlayan bir ilişkiler ağını tanımlamaktadır. Bu ilişkiler ağında firmaların yanı sıra, meslek örgütleri ve yerel kurumlar bulunmaktadır. Firmalar, toplu hareket ettiklerinde, tek başlarına çözebileceklerinden daha fazla sorunun üstesinden gelebilirler. İşbirliği aynı bölgede yerleşik olma şeklinde ifade edilebilecek yerelleşme söz konusu ise, daha ileri bir boyuta taşınır. Aynı bölgede üretim yapan çok sayıdaki firma için demiryolu, liman, kamu hizmetleri vb. götürülmesi, üretim ölçeğinin büyüklüğü nedeniyle faydalı bulunmaktadır. Fakat dağınık yerleşimi olan firmalara bu hizmetlerin götürülmesi maliyet nedeniyle uygun bulunmayabilmektedir. İşbirliği firmaların değerli kaynaklara ulaşımını sağlar, riskleri dağıtır ve pazarlara etkin bir şekilde girmelerine olanak sağlar. İşbirliği, genel olarak firmaların kendi başlarına ulaşamayacakları hedeflere ulaşmalarını kolaylaştırır. Firmalar arası işbirliği, yeniliğin yayılmasında önemli bir kaynaktır (Türko, 2020: 64-65).

1.5.8. Sürdürülebilirlik

Tartışmalar ışığında, çeşitliliğe rağmen, YEK'e yönelik üç farklı yaklaşım tanımlanabilir: “geleneksel ekonomik kalkınma”, “toplumsal ekonomik kalkınma” ve “sürdürülebilir yerel ekonomik kalkınma (SYEK)” (Bingham ve Mier, 1993: VIII). Pek çok yerel ve ulusal hükümet politikası artık sürdürülebilir kalkınmayı bir hedef olarak görmektedir. Kavramın tanımları değişiklik gösterse de, çoğu aşağıdaki temel ilkeleri ima eder (Newby, 1999: 67):

- Yaşam kalitesi (sosyal, ekonomik ve çevresel yönler ve bunları birbirine bağlayan faktörler),
- Adalet ve eşitlik,
- Katılım ve ortaklık,
- Çevreye özen / ekolojik kısıtlamalara saygı,

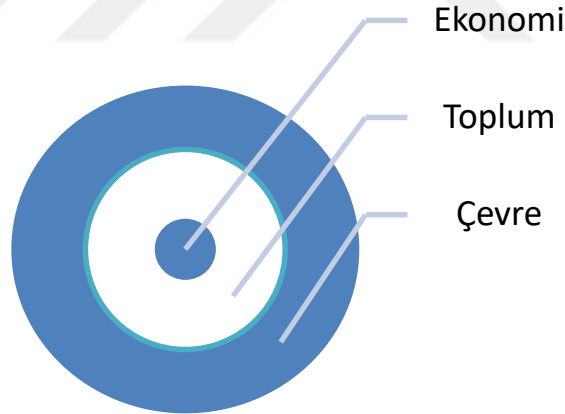
- Gelecek için düşünölmüş ve ihtiyatlılık ilkesidir.

Geleneksel yaklaşım, içe dönük yatırım ve tanıtım, endüstriyel çalışma alanlarının inşası ve yönetimi, yeni büyüme sektörlerine yardımcı olma ve eğitim programlarını destekleme gibi önlemlerle formel ekonomi içinde işleyen politikaları vurgular. YEK'in 'daha sürdürülebilir' biçimleri, 'uzun vadeli' ve 'nesiller arası eşitliğin' dikkate alınmasını içerir. "Taşıma kapasitesi" ve "denge" (sosyal, ekonomik ve çevresel) kavramları yaygın olmakla birlikte girişimlere katılımı ve topluluk sahipliğini teşvik eder (Richards ve Hall, 2000: 5-6).

SYEK politikasının, ekonomi, toplum ve çevrenin birlikte ele alınması gereken üç kritik unsurla ilgili olduğu konusunda akademisyenler ve uygulayıcılar arasında artan bir fikir birliği vardır (Njam ve Cleveland, 2005: 114). Şekil 1'de gösterilen üçlü sacayağına göre ekonomi toplumun içerisinde yer alırken, toplum ekonomi ile birlikte çevrenin kapsamında yer almaktadır.

Şekil 1

Ekonomik Ve Toplumsal Gelişimin Çevresel Sürdürülebilir Kalkınma Modeli

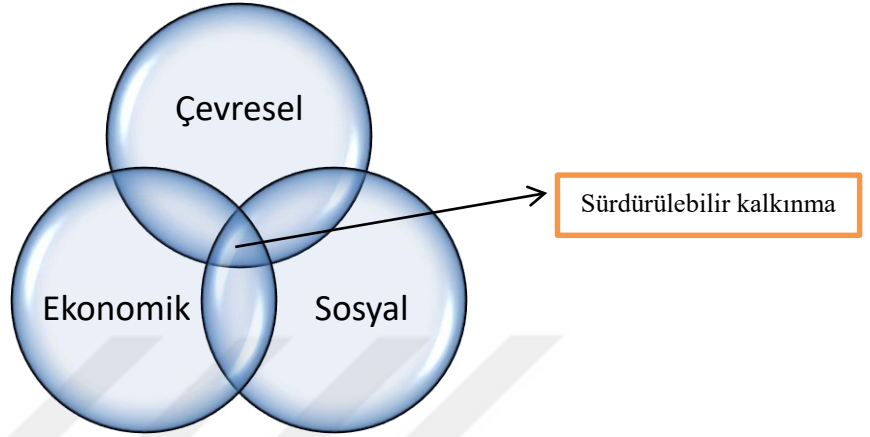

Kaynak: Akgöl, 2010: 153

Ekonomik açıdan bakıldığında, sürdürülebilir kalkınma, Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH) gibi geleneksel ekonomik büyüme ölçümlerinin ötesine ve daha fazla refah ölçümüne geçer. Çevresel olarak sürdürülebilir kalkınma, yeni yatırımların toplumun doğal çevresini nasıl etkilediğine dair büyük bir endişeye sahiptir. Çevre dostu, yeşil işlerin yaratılmasına ek olarak, sürdürülebilir kalkınma aynı zamanda su, hava ve toprak kalitesinin korunması anlamına da gelebilir. Son olarak sürdürülebilir kalkınmanın toplumun sosyal yönleriyle, toplum içinde sosyal sermaye inşa etmeyi, tüm insanların

yararlandığı eşitlikçi kalkınmayı sağlamayı ve eğitim ve öğretim yoluyla beşeri sermayenin geliştirilmesini içerebilir. (Wilson ve Polter, 2020: 611).

Şekil 2
Üç Sütun Modeli

Kaynak: Akgül, 2010: 154

Bu modelde birbirinden ayrı fakat kendi içerisinde bağlantılı biçimde işleyen ekonomik, çevresel ve sosyal süreçler insan için ortak bir değer üretir ve bu değer, üçlü sacayağın kesişmesi sonucu ortaya çıkar. Bu üçlü sacayağın birlikte gerçekleştiği ortak kesişim noktasında ise sürdürülebilir kalkınma ortaya çıkar. Belirlenen üç bileşen aynı zamanda ayrı ayrı ele alındığında toplumun ekonomik gelişim sürecini, varlığını sürdüren ekosistemi ve sosyal adalet temeline dayanan sosyal eşitliği temsil etmektedir (Akgül, 2010: 154).

Sürdürülebilir bir yerel ekonomi geliştirmek, özel ve topluluk girişimlerini teşvik etmeyi, yerel kaynaklardan en iyi şekilde yararlanmayı ve ekonomiyi içeriden geliştirmek için yenilikçi yollar geliştirmeyi içerir. Nihayetinde, ekonomiyi bireylerde bir amaç ve tatmin duygusu ve toplum genelinde yaşam kalitesinde sürdürülebilir iyileştirmeler sağlamak için bir araç olarak görmek anlamına gelmektedir. Bununla birlikte bu vizyon gerçeğe dönüşecekse, yerel bir ekonomiyi neyin sürdürülebilir kıldığını, uygulayıcılar ve politika yapıcılar tarafından kullanılabilecek açık ve yapılandırılmış bir şekilde iletme hayati önem taşımaktadır (Newby, 1999: 69).

Aşağıda ortaya konan ana temalar, tatmin edici çalışma, refah yaratma, sosyal içerik ve sağlıklı bir çevreyi birleştirmeyi amaçlayan SYEK modelinin temel unsurlarını

temsil etmektedir. Temel temalardan yola çıkılarak ortaya konulan faaliyetler, SYEK'in gelişmesi için gerekli görülmektedir (O'Sullivan ve Jackson, 2002: 329).

- *Kapasite geliştirme ve eğitim:* Sosyal dışlanmanın üstesinden gelmek ve insanların mevcut fırsatlardan en iyi şekilde yararlanmasını sağlamak için bir platform sağlar.
- *Topluluk işletmesi:* Sürdürülebilir topluluk yenilenmesini teşvik eden kurumları destekler ve iş ve gelir üreten ve daha geniş sosyal ve çevresel hedefleri karşılayan sosyal girişimciler, topluluk işletmeleri ve kooperatifler için teşvik eder.
- *Kredi ve sermayeye erişim:* Düşük maliyetli kredi ve sermayeye erişim ve kontrol sağlayan mekanizmalar bireyler, işletmeler ve topluluk girişimleri için teşvik edilmelidir.
- *Yerel iş geliştirme:* Destekleyici bir çerçeve, yeni işletmelerin oluşturulmasına ve yerel firmaların büyümesine ve gelişmesine yardımcı olabilir. Bu mevcut iş, destek ajanslarını ve kültürel ve çevresel sektörler gibi yeni iş fırsatlarından en iyi şekilde yararlanmayı içerir.
- *İç yatırıma yönelik sürdürülebilir yaklaşımlar:* Bir kalkınmanın ve ilgili altyapının tüm etkilerini dikkate alan seçici bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Yalnızca yerel topluluk, işletmeler ve çevre üzerinde olumlu etkileri olan teklifler aktif olarak desteklenmelidir.
- *Sorumlu iş uygulaması:* İyi çevre yönetimi açısından sorumlu iş uygulamalarını teşvik etmek, çalışanlara değer vermek ve yerel topluluklarla bağlar geliştirmektir. Bu, işletmelerin hayatta kalmasını ve büyümesini desteklemek için işin bir parçası olarak görülmelidir.
- *İşe erişim ve işin dağıtımı:* İyi çocuk bakımı ve toplu taşıma hizmetlerinin yanı sıra işverenlerin ihtiyaçlarını yerel becerilerle eşleştiren yerel işgücü programları ve ücretli iş deneyimi sunan ve topluluk ihtiyaçlarını karşılayan Ara İşgücü Piyasaları gibi mekanizmalar yoluyla iyileştirilebilir.
- *Yerel olarak ticaret:* Yerel firmalar arasındaki tedarik zincirleri işletmelere ve çevreye fayda sağlayabilir ve yerel kaynaklardan en iyi şekilde yararlanmak iş yaratabilir ve bir bölgeden beceri ve servet 'sızmasını' azaltabilir. Yerel para

birimi sistemleri, insanları becerilerini daha iyi değerlendirmeye, geliştirmeye ve kullanmaya teşvik edebilir (O’Sullivan ve Jackson, 2002: 330).

1.5.8.1. Sürdürülebilir Yerel Ekonomik Kalkınmanın Hedefleri

Türkiye’nin sürdürülebilir kalkınma 2030 gündeminin uygulanmasına yönelik ilk adımları raporuna göre SYEK’in hedefleri şu şekilde sıralanabilir (Kalkınma Bakanlığı, 2016: 17-22):

- Yoksulluğu her yerde sona erdirmek,
- Açlığı sona erdirmek, gıda güvenliğini sağlamak ve beslenmeyi artırmak ve sürdürülebilir tarımı teşvik etmek,
- Sağlıklı yaşamlar sağlama ve her yaştan herkes için refahı teşvik etme,
- Kapsayıcı ve eşit kalitede eğitim sağlamak ve herkes için yaşam boyu öğrenme fırsatlarını teşvik etmek,
- Cinsiyet eşitliğini sağlamak ve tüm kadınları ve kızları güçlendirmek,
- Herkes için su ve sanitasyonun kullanılabilirliğini ve sürdürülebilir yönetimini sağlamak,
- Herkes için uygun fiyatlı, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerjiye erişim sağlamak,
- Herkes için sürdürülebilir, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, tam ve üretken istihdamı ve insana yakışır işi teşvik etmek,
- Dayanıklı altyapı oluşturmak, kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşmeyi ve yeniliği teşvik etmek,
- Ülkeler içinde ve arasında eşitsizliği azaltmak,
- Şehirleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir hale getirmek,
- Sürdürülebilir tüketim ve üretim kalıpları sağlamak,
- İklim değişikliği ve etkileriyle mücadele için acil önlem almak,
- Sürdürülebilir kalkınma için okyanusları, denizleri ve deniz kaynaklarını korumak ve sürdürülebilir şekilde kullanmak,
- Karasal ekosistemlerin sürdürülebilir kullanımını korumak, eski haline getirme ve teşvik etme, ormanları sürdürülebilir bir şekilde yönetmek, çölleşmeyle

mücadele etmek ve arazi bozulumunu durdurmak ve biyolojik çeşitlilik kaybını durdurmak,

- Sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve kapsayıcı toplumları teşvik etmek, herkes için adalete erişim sağlamak ve her düzeyde etkili, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumlar inşa etmek,
- Sürdürülebilir kalkınma için uygulama araçlarının güçlendirilmesi ve küresel ortaklığın yeniden canlandırılmasıdır.

Sıralanan tüm bu hedeflerle, 2030 yılına kadar sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin etkin ve verimli şekilde gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır. Ancak, toplumların küresel hedefler ile elde edeceği başarı bu hedeflere ne kadar çok sadık olmalarıyla da yakından ilişkilidir. Bu hedefler arasında yer alan “Sürdürülebilir kalkınma için küresel bir ortaklığın yeniden canlandırılması” maddesi ülke ekonomisinin sürdürülebilir olarak büyüyen bir ekonomiye dönüşmesi, günümüz ekonomilerin küresel hale geldiği göz önüne alınarak küresel ortaklıkla mümkün hale gelebileceği için önemli bir yere sahiptir (Özkan, 2017: 16).

1.5.8.2. Sürdürülebilir Yerel Ekonomik Kalkınmanın İlkeleri

Sürdürülebilir kalkınmada ekonomik, sosyal ve çevresel faktörler dengeli bir şekilde dikkate alınmalıdır. SYEK’de bu üç faktörün kendi içerisindeki bağlantıları da önem arz etmektedir. Ekonomik ve sosyal faktörler, gelir dağılımı, yoksulluğun azaltılması ve işsizlik problemlerinin çözümü gibi konularda birbirleriyle etkileşim halindedir. Yerelin sosyo-ekonomik koşulları istikrara kavuştuğunda, çevreye yaklaşımı da sürdürülebilir hale gelecektir. Gelişmekte olan ekonomiler, daha çok doğal kaynaklara bağlı olarak yaşamlarını sürdürmektedirler. Gelişmiş ekonomilerde ise, doğal kaynakları kullanımları daha düzenlidir. Sosyal ve çevresel faktörler, gelir dağılımındaki eşitliği sağlamanın yanında, doğal kaynakların da eşit bir şekilde kullanılmasını öngörür (Gürlük, 2010: 87). Tablo 2’de SYEK’e yönelik önerilen göstergeler sunulmuştur.

Tablo 2
Önerilen Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri Seti

Göstergeler	Stok Göstergeler	Akım Göstergeler
Temel refah	Sağlığa göre ayarlanmış yaşam beklentisi	Yaşa özgü ölüm ve hastalık indeksi (yer tutucu)
	Orta öğretim sonrası eğitim almış nüfusun yüzdesi	Orta öğretim sonrası eğitime kayıt
	Normalden sıcaklık sapmaları	Sera gazı emisyonları
	Yer seviyesinde ozon ve ince partikül konsantrasyonları	Duman oluşturan kirletici emisyonları
	Kaliteye göre ayarlanmış su mevcudiyeti	Su kütlelerine besin yüklemeleri
	Doğal yaşam alanlarının parçalanması	Doğal yaşam alanlarının diğer kullanımlara dönüştürülmesi
Ekonomik refah	Kişi başına reel net yabancı finansal varlık varlığı	Yabancı finansal varlıklara kişi başına reel yatırım
	Kişi başına reel üretilen sermaye	Üretilen sermayeye gerçek kişi başına net yatırım
	Kişi başına gerçek insan sermayesi	Kişi başına reel net insan sermayesine yatırım
	Kişi başına gerçek sermaye	Kişi başına reel net doğal sermaye tükenmesi
	Enerji kaynakları rezervleri	Enerji kaynaklarının tükenmesi
	Maden kaynakları rezervleri	Maden kaynaklarının tükenmesi
	Kereste stokları	Kereste kaynaklarının tükenmesi
	Deniz kaynakları stokları	Deniz kaynaklarının tükenmesi

Kaynak: UN, 2008: 10-11

Görüldüğü gibi, önerilen küçük küme iki gösterge alanına bölünmüştür. Birinci alan, göstergelerin toplumun refahı için gerekli olan stokları ve akışları ölçtüğü gerçeğini

yansıtacak şekilde temel refah olarak adlandırılmıştır. İkinci alan, ekonomik refah olarak adlandırılır. İçindeki göstergeler, piyasa faaliyetlerinden elde edilen refahla daha dar bir şekilde ilişkilidir (UN, 2008: 11).

1.6. YEREL EKONOMİK KALKINMA POLİTİKALARI, STRATEJİLERİ VE MÜDAHALE ARAÇLARI

En genel anlamda YEK, halkın refahını daha iyi hale getirmek için yerel ekonomik süreçlere kasıtlı müdahale anlamına gelmektedir. YEK'in nihai hedefinin 'yaşam kalitesini' veya 'yaşam standardını' geliştirmek olduğu genel bir görüş gibi görünmektedir (Gebert ve Bajmocy, 2014: 5). Son yıllarda, bölgesel/yerel büyüme ve kalkınma teorilerinin odağı değişmiştir. Büyüme ve alan kavramları ile birlikte, altta yatan normatif varsayımlar da değişmiştir (Capello, 2009: 30). YEK, sürdürülebilir büyüme sağlama ve faaliyet gösterdiği bölgelerdeki yoksulların ihtiyaçlarını karşılama hedeflerini bir araya getirmeye çalışır (Rodriguez-Poze ve Tijmstra, 2005: 38). YEK, yalnızca kendi kalkınma stratejilerini tasarlama ve uygulama konusunda daha fazla özerkliğe sahip yerellere vermekle kalmaz, aynı zamanda kapasite oluşturmaya ve yerel aktörlerin güçlendirilmesini de teşvik ederek yerel paydaşların katılımına ve kalkınma stratejilerinin sürdürülebilirliğine daha fazla vurgu yapar (Azunu ve Mensah, 2019: 407). Yerel özerk yönetimin ekonomik kalkınma açısından önemli hedefleri arasında; girişimcilik için uygun koşulların yaratılması; diğer topluluklar ve bölgeler, ulusal ve bölgesel hükümetler, işletmeler ve STK'lar ile kurumsal bağların kurulması, beşeri ve fiziksel kaynakların (altyapı) iyileştirilmesi ve kamu kurumlarından gelen işin kalitesinin artırılması sayılabilir (Hnat vd., 2005: 137).

Literatürde sıklıkla ifade edildiği gibi YEK'in amacı, yerel sakinler için istihdam fırsatları yaratmak, yoksulluğu azaltmak ve kaynakları ve fırsatları tüm yerel sakinlerin yararına yeniden dağıtmaktır (Mensah vd., 2013: 164). Bu sürecin amaçları, yerel halkın ekonomik ve sosyal imkânlarını genişleterek yaşam kalitesinin iyileştirilmesine dayanmaktadır. YEK, yerel ekonominin büyümesini teşvik etme, rekabeti teşvik etme ve yerel olarak mevcut kaynakların daha iyi kullanımı yoluyla daha fazla iş fırsatı yaratma temel amaçlarıyla yerel veya bölgesel kalkınmaya yönelik bir yaklaşımdır (Pike vd., 2006: 22). YEK, yerel alanlarda kamu hizmetlerini sürdürmek ve geliştirmek için ihtiyaç duyduğu hem işleri ve teknolojiyi hem de vergileri tesis ederek daha fazla yatırımın çekilmesine yardımcı olur. Bu, herhangi bir alandaki başarı prosedürlerinin en önemli

bileşeni olabilir. YEK genellikle birkaç hedefe ulaşmak için kullanılır. YEK'in uygulanmasında belirlenen amaçlar ise (Maliki vd., 2008: 70-71):

- Yatırım ortamı yaratma,
- Yerel ekonomiyi büyütmek amacıyla yerel işletmeleri desteklemek,
- Bölgede yerel, ulusal ve uluslararası girişimciliği teşvik etme,
- Yerel ekonomide sürdürülebilir büyüme sağlama,
- Yüksek ve istikrarlı istihdam seviyeleri yaratma ve koruma,
- Sürdürülebilir toplulukların büyümesine katkıda bulunma,
- Yeni KOBİ'lerin bölgede kurulmasına ve büyümesine yardımcı olarak ek iş sağlayıcıları ve vergi mükellefleri oluşturma,
- Bölgede ekonomik rekabet gücünü güçlendiren iş fırsatları yaratma, yerel halkın becerilerini geliştirme, yabancı rekabet gücünün önüne geçmek,
- Sakinlerin yaşam kalitesini iyileştirme,
- Planlama ve anlaşma sağlamada zamanı ve değişkenliği azaltmak için iç prosedürleri iyileştirme,
- Küçük kırsal işletmeleri, yerel ekonomiye yarattıkları istihdam ve ekonomik faydaları artırmayı teşvik etme,
- Topluluk desteği ve katılımı oluşturma,
- Toplumun ihtiyaçlarını karşılamak ve bölgedeki iş piyasasının güçlü yönlerini artırmak için kaliteli hizmetler sunabilen işletmeleri desteklemek,
- Eğitim koşullarını geliştirmek, iş büyümesini teşvik etmek ve yardımcı bir iş aracı olarak personel eğitiminin önemini vurgulamak için yerel paydaşlarla ortak çalışma,
- Yüksek kaliteli bir yaşam ortamı ve çeşitlendirilmiş bir pazar yaratmak şeklinde ifade edilebilir.

YEK genellikle küçük ölçekli topluluk temelli girişimlere ve yerel becerilere dayanır. Bu nedenle YEK, bir bölgedeki insanların geçim kaynaklarını iyileştirmek için yerel kaynaklara ve becerilere bağlıdır. YEK, katılımcı topluluklar için somut faydalar sağlayarak oynayacağı tanımlanmış bir role sahip, uygun maliyetli ve toplumu güçlendiren bir süreçtir (Nel, 2001: 1006). YEK'in diğer önemli bir yönü, yerel toplulukların sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlamak için sürekli olarak diğer dış paydaşlarla birlikte çalıştığı bütünsel bir topluluk yaklaşımı olmasıdır. Stratejik olarak,

YEK'in tanıtımı, yerel ekonomik potansiyelin, kurumsal çevrenin ve sosyoekonomik beklentilerin kapsamlı bir analizine dayalı bir stratejinin tasarlanmasını ve uygulanmasını gerektirir (OECD, 1993: 34). Ekonomik kalkınma stratejisi ve kurumsal kapasite oluşturma bu kombinasyonu, sosyoekonomik sürdürülebilir kalkınma hedefinin oluşturulmasına ve bu hedefe ulaşılmasına yardımcı olabilir (Azunu ve Mensah, 2019: 408).

YEK, ulusal ekonomik büyüme ihtiyaçlarını karşılayanın merkezinde yer alır ve ayrıca yerel düzeyde daha fazla demokrasi ve şeffaflığı destekleyebilir. YEK ortaklıkları, çeşitli hedeflere ulaşmak için çeşitli stratejiler kullanabilir. Bölgesel bir ekonomideki toplulukların, stratejilerinin bir parçası olacak anahtar programlara karar vermeleri gerekecektir. Aşağıda YEK stratejisinin açıklayıcı bileşenleri sıralanmıştır (EGAT/UP and The Urban Institute, 2003: 3):

- ✓ İstihdam fırsatlarını genişletmek,
- ✓ Yerel vergi tabanının güçlendirilmesi,
- ✓ Kültürel mirasın korunması,
- ✓ Sürdürülebilir çevre,
- ✓ Mesleki eğitim fırsatları yaratmak,
- ✓ Sivil ve iş liderlerini harekete geçirmek,
- ✓ Yerel ve bölgesel düzeyde siyasi liderliğin ve istikrarın güçlendirilmesi,
- ✓ Başkent dışındaki bölgelerde ekonomik fırsatları teşvik etmek,
- ✓ İş ortamının iyileştirilmesi,
- ✓ Özel yatırımı artırmak,
- ✓ Yoksulluğun azaltılmasıdır.

Stratejik olarak planlanmış YEK, bir bölgenin yerel ekonomik kapasitesini güçlendirmek, yatırım ortamını iyileştirmek ve yerel işletmelerin, girişimcilerin ve işçilerin üretkenliğini ve rekabet gücünü artırmak için topluluklar tarafından giderek daha fazla kullanılmaktadır. Toplulukların yaşam kalitesini iyileştirme, yeni ekonomik fırsatlar yaratma ve yoksullukla mücadele etme yetenekleri, YEK'in süreçlerini anlayabilmelerine ve değişen ve giderek artan rekabetçi piyasa ekonomisinde stratejik olarak hareket edebilmelerine bağlıdır (World Bank, 2006: 1).

Küreselleşmiş bir dünyada geleneksel kalkınma programları yerine YEK stratejilerinin benimsenmesiyle ilgili sayısız ekonomik ve sosyal avantajlar mevcuttur.

Sosyal avantajlardan biri, YEK stratejilerinin yerel toplumları güçlendirmesi ve yerel diyalog oluşturmasıdır. Bir diğeri ise, YEK stratejilerinin hazırlanması ve uygulanmasının yerel kurumları daha şeffaf ve hesap verebilir hale getirmesine yardımcı olarak sivil toplumun gelişmesine katkıda bulunmasıdır. Bununla birlikte, YEK'in ekonomik avantajları en büyük gücüdür (Rodriguez-Pose, 2001: 11). YEK stratejileri, ekonomik faaliyeti bir bölgeye yerleştirmeye ve ekonomik faaliyeti o yerin belirli ekonomik koşullarına ve karşılaştırılmalı avantajlarına bağımlı hale getirmeye çalışırken, küresel ekonomik ortamdaki değışikliklere daha dayanıklı şirketmelerde sürdürülebilir istihdam yaratırlar. Ayrıca, yerel paydaşları dâhil ettikleri ve bir bölgedeki ekonomik faaliyeti temel aldıkları için, YEK stratejileri insana yakışır iş hedeflerine ulaşılmasına katkıda bulunabilir (Rogerson ve Rogerson, 2010: 468).

White ve Gasser (2001), YEK stratejilerini karakterize eden dört özellik önermiştir:

- 1) Katılım ve sosyal diyalog gerektirirler,
- 2) Bölge esasına dayanırlar,
- 3) Yerel kaynakların seferber edilmesini ve rekabet avantajlarını içerirler,
- 4) Yerel olarak sahip olunan ve yönetilen özelliklere sahiptirler.

Dört özelliğın tamamının nihai hedefi, insana yakışır işler yaratmak ve ekonomik faaliyeti canlandırmak olan yerel kaynakları ve küresel bağlamda rekabet avantajını kullanarak ortak bir kalkınma stratejisinin ortak tasarım ve uygulama sağılayan, YEK'i "tanımlanmış bir bölgenin ana özel ve kamu paydaşları arasında ortaklık düzenlemelerini teşvik eden bir katılımcı kalkınma süreci" olarak gören ILO YEK programı tarafından kullanılan YEK tanımına dâhil edilmiştir (Rodríguez-Pose, 2002: 8-9).

Her YEK stratejisi yerel olarak uyarlanmış ve benzersiz olsa da, en yaygın olarak dört tür politika kullanılır (Rodríguez-Pose, 2001: 9):

1. Yerel firmalar: Yerel firmaların rekabet gücünü artırmayı amaçlayan politikalar,
2. İç Yatırım: Yeni içe dönük yatırımı çekmeyi amaçlayan politikalar,
3. İşgücü becerileri: Yerel ekonomide yerel insan sermayesini ve beceri havuzunu geliştirmeyi amaçlayan programlar ve projeler,
4. Altyapı: Yerel altyapıyı yükseltmeyi amaçlayan faaliyetlerdir.

YEK, girişimci-rekabetçi, kentsel verimlilik ve ilerici-rekabetçi olarak adlandırılan üç farklı strateji içerir. Tipolojilerin kısa açıklamaları faydalı olabilir.

Girişimci rekabete dayalı stratejiler, istihdam yaratmada yerel karşılaştırmalı avantajların ve küçük işletmelerin önemini vurgular. Yerel yönetimler, mevcut veya potansiyel büyüme sektörlerini belirlemede ve yerel işletmeleri araştırma, krediler, hibeler, danışmanlık, tesisler, teknik altyapı vb. yoluyla doğrudan desteklemede proaktif bir rol oynarlar. Belediyeler, bulundukları yerin belirli ekonomik güçlerini belirlemek için araştırmalar yaparlar ve hatta bazıları yerel bir sanayi stratejisi oluşturabilirler (Bond, 2003: 152).

Kentsel verimliliğin savunucuları, yerel yönetimlerin, kısmen yerelde yaşama ve iş yapma maliyetlerini düşürerek kentsel üretkenliği artırması gerektiğini savunmaktadırlar. Bazıları bunun en iyi şekilde hükümet müdahalesini en aza indirerek, özellikle vergileri ve hizmet ücretlerini düşürerek ve mümkün olan yerlerde hizmetleri özelleştirerek başarılacağını savunmaktadır. Buna karşılık diğerleri, güçlü hükümet planlamasının verimliliği elde etmenin anahtarı olduğuna inanmaktadır (Bond, 2003: 152).

“Gelişimci-rekabetçi” stratejiler arasında, insan kaynakları geliştirmede YEK stratejileri için kilit bir odak noktası olarak tanımlanmaktadır. Tartışılan konu, özellikle yoksullar arasında düşük beceri seviyeleri, potansiyel yatırımcıların karşılaştığı temel bir engel olduğudur. Ayrıca, uygun becerilere sahip olmadıkları sürece, yoksul insanların yeni işler ne olursa olsun yararlanmaları pek olası değildir. Yerel yönetimler, yerel eğitim kurumlarının kurulmasını destekleyebilir veya yerel alandaki ulusal eğitim kurumlarının faaliyetlerine odaklanabilir. Ek olarak, belediye ile iş yapan şirketler, firmaların çalışanları için asgari miktarda eğitim vermelerini şart koşabilmektedir (Bond, 2003: 153).

Rekabet gücüne dayalı ve kabiliyete dayalı YEK stratejisi aşağıdaki yönlerle göre karşılaştırılabilir. YEK’in amacı nedir? Değerlendirmenin merkezinde ne var? Gelirin YEK’deki rolü nedir? Sosyal ve çevresel yönler hangi rolleri oynuyor? YEK’in bilgi temeli nedir? Karşılaştırmanın sonuçları Tablo 3’de sunulmuştur (Gébert, 2015: 7).

Tablo 3
Rekabet Gücüne Dayalı ve Kabiliyete Dayalı Yerel Ekonomik Kalkınmanın Karşılaştırılması

Gösterge	Rekabet gücüne dayalı yerel ekonomik kalkınma	Yeteneğe dayalı yerel ekonomik kalkınma
Yerel ekonomik kalkınmanın amacı	Yaşam kalitesidir (dolaylı olarak gerçek gelir ve istihdam).	Yeteneklerin genişletilmesidir.
Değerlendirme merkezi	Gerçek gelir, rekabet avantajlarıdır. (Araçlar)	Yerel sakinler mevcut imkanlarıyla ne yapabilir? (dönüştürme faktörleri, yetenekler)
Gelirin kalkınmadaki rolü	Tam olarak gerçek gelir, yerel sakinlerin yaşam kalitesini artıran kalkınmanın hedefidir.	Gerçek gelir, değerli işler başarmak için diğerlerinden gelen bir yoldur. Gerçek gelirin kullanımı, farklı dönüştürme faktörlerinden etkilenir.
Yerel ekonomik kalkınmanın bilgi temeli	Amaç, zor bilgidir.	Yerel sakinlerin sahip olduğu öznel, yumuşak bilgilerdir.
Sosyal ve çevresel yönler	Sosyal ve çevresel yönler tamamlayıcı veya yardımcı role sahiptir.	Sosyal ve çevresel faktörler strateji veya değerlendirmeye entegre edilir.

Kaynak: Gébert, 2015: 7

1.7. YEREL EKONOMİK KALKINMA İLE GELENEKSEL KALKINMA ARASINDAKİ FARKLILIKLAR VE BENZERLİKLER

Küreselleşmenin ortaya çıkardığı olumsuzluklarla, geleneksel yukarıdan aşağıya kalkınma yaklaşımlarının başarısızlığı, devam eden kalkınma yaklaşımlarının sorgulanmasına yol açmıştır. Bu nedenle, YEK yaklaşımı çerçevesinde birçok çeşitli politika ve strateji üretilmeye başlanmıştır. Bu doğrultuda, Kalkınma Organizasyonu (OECD), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Ekonomik İşbirliği ve Uluslararası İşgücü Organizasyonu (ILO), Birleşmiş Milletler Proje Hizmetleri Ofisi (UNOPS) ve Avrupa Birliği (AB) gibi uluslararası organizasyonlar gelişmiş ve birçok GOÜ'lerde YEK politika ve uygulamalarına destek vermektedir (Çetin, 2007: 153).

Geleneksel geliştirme stratejileri ile stratejik olarak planlanmış YEK arasında birkaç temel fark vardır. Her şeyden önce, geleneksel kalkınma stratejileri kalkınmaya sektörel bir yaklaşım benimseme eğilimindeyken, YEK bölgesel bir yaklaşım benimsemekte ve endüstriyel bir sektörden ziyade bir bölgenin veya yerelliğin gelişimine odaklanmaktadır. İkinci olarak, kalkınma stratejileri genellikle yukarıdan aşağıya doğru olup, yerel aktörlerden çok az girdi alarak veya hiç girmeden, müdahalenin nerede gerekli olduğuna merkezi hükümet karar verir. Buna karşılık, YEK yaklaşımı aşağıdan gelişime odaklanır ve her alanda ekonomik kalkınmanın teşvik edilmesi ihtiyacını savunur. Ulusal kurumlar, hızla değişen yerel ve bölgesel ihtiyaçlara etkin bir şekilde yanıt veremeyecek kadar uzak olsalar da, yerel kurumlar çok daha esnek olabilir ve diğer yerel ekonomik ve sosyal aktörlerle daha kolay etkileşim kurabilir. Bu, yerel paydaşlarla işbirliği içinde kalkınma stratejileri oluşturmalarına ve yerel ihtiyaçlara daha uygun hale getirmelerine olanak tanır. Son olarak, geleneksel kalkınma stratejileri, ek ekonomik faaliyetleri teşvik edeceği umuduyla büyük firmaları cezbetmek için finansal teşvikleri kullanarak büyük endüstriyel projelere veya altyapı yatırımlarına odaklanma eğilimindedir (Rodríguez-Pose ve Tijmstra, 2005: 4).

YEK ile geleneksel yukarıdan aşağıya yaklaşımlar arasındaki temel farklar Tablo 4'de özetlenmiştir ve dört alanla ilgilidir. Bunlardan birincisi, geleneksel yukarıdan aşağıya yaklaşımlarda kalkınma stratejilerinin nerede uygulanacağına dair karar, yerel aktörlerin çok az katılımı ile veya hiç katılımı olmaksızın merkezi hükümet planlayıcıları ve geliştiricileri tarafından alınırken, YEK uygulamaları, ekonomik potansiyeli ve her alanın rekabet avantajını kullanarak tüm bölgelerde kalkınmayı gerçekleştirmeyi destekler. Kalkınma stratejisini başlatma girişimi yerel olarak veya güçlü yerel desteğiyle alınır. İkinci olarak, kararların nerede ve nasıl alındığının bir sonucu olarak, geleneksel politikalar genel olarak bakanlıklar veya merkezi hükümet kurumları tarafından tasarlanır, yönetilir ve uygulanır. Aksine yerel aktörlerin YEK stratejilerine katılımı, dahil olan tüm aktörlerin çok daha fazla dikey ve yatay koordinasyonunu gerekli kılar. Üçüncü temel fark, kalkınma yaklaşımıyla ilgilidir. Geleneksel politikalar sektörel bir yaklaşım benimseme eğilimindedir. Ekonomik dinamizm oluşturmaya katkıda bulunan belirli endüstriyel sektörlerin teşviki, bu politikaların ana hedeflerinden biri olmuştur. YEK, ekonomik kalkınmayı başarmanın bir yolu olarak bölgesel bir yaklaşım kullanır. Her bölgenin ekonomik, sosyal ve kurumsal koşullarının teşhisi ve yerel ekonomik potansiyelin belirlenmesi, herhangi bir kalkınma stratejisinin üzerine inşa edildiği temellerdir.

Dördüncü ve son olarak, her iki yaklaşım da ekonomik faaliyeti çekme biçimleriyle birbirinden ayrılır. Geleneksel yaklaşımlar, ekonomik faaliyeti çekmek ve sürdürmek için mali desteğe, teşvik paketlerine ve sübvansiyonlara dayanırken, YEK bu tür faaliyetlerden kaçınma eğilimindedir ve daha fazla ekonomik faaliyetin geliştirilmesi ve çekilmesi için temel koşulların iyileştirilmesine odaklanır (Casanova, 2004: 31).

Tablo 4

Geleneksel Yukarıdan Aşağıya Geliştirme Politikaları İle Aşağıdan Yukarıya Yek Yaklaşımları Arasındaki Temel Farklar

Geleneksel kalkınma	Yerel ekonomik kalkınma
1. Müdahalenin gerekli olduğu alanlarla ilgili kararların merkezde alındığı yukarıdan aşağıya yaklaşım	1. Genellikle aşağıdan gelen inisiyatif ile tüm bölgelerde kalkınmanın teşvik edilmesi
2. Merkezi yönetim tarafından yönetilir	2. Farklı hükümet kademeleri arasında merkezi olmayan, dikey işbirliği ve kamu ve özel kuruluşlar arasında yatay işbirliği
3. Kalkınmaya sektörel yaklaşım	3. Kalkınmaya bölgesel yaklaşım (yerellik, çevre)
4. Diğer ekonomik faaliyetleri canlandırmak için büyük endüstriyel projelerin geliştirilmesi	4. Yerel ekonomik sistemin değişen ekonomik ortama kademeli olarak uyarlanmasını teşvik etmek için her alanın gelişme potansiyelini en üst düzeye çıkarmak
5. Ekonomik faaliyeti çekmek için ana faktör olarak finansal destek, teşvikler ve sübvansiyonlar uygulanır.	5. Ekonomik faaliyetin gelişmesi için temel koşulların sağlanması

Kaynak: Rodriguez-Pose, 2001: 10

YEK'in temel vurgu noktaları şöyle ifade edilebilir (Göymen, 2004: 5):

- Kalkınmanın odağında insan olmalıdır. Salt büyümeyi hedefleyen; büyümenin bireylere ve topluma nasıl yansıdığını ihmal eden yaklaşımlar yeterli değildir.
- Büyüme mümkün mertebe kapsayıcı ve eşitlikçi olmalıdır. Kalkınmanın öncülüğünü belediyeler üstlenirken kalkınma politikalarının sonuçlarının toplumun değişik kesimlerini nasıl etkilediğini izlemeli ve kalkınma sürecinde

eşit olarak pay alamayan kesimleri gözeten ve ayrıcalık tanıyan adımlar atılmalıdır.

- Kalkınma çok boyutlu bir olgudur ve bu boyutlar içerisinde “tamamlayıcılık etkisi” oluşturulması gerekmektedir.

Teorik olarak geleneksel ve yeni kalkınma yaklaşımlarının ortaya çıkış noktaları farklı olmasına rağmen, bu iki yaklaşım birbirinin rakibi olmasının aksine birbirini tamamlayıcısı olduğu da görülmektedir. Dolayısıyla, her iki yaklaşımda Keynesyen bölgesel politikaların sürdürülemez olduğu, kümelenmenin yerel/bölgesel kalkınmanın temel belirleyicisi olduğu, mekân veya bölgenin önemli olduğu ve YEK’e yönelik tüm süreçlerde kurumların önemli derecede rolünün olduğu vurgulanmaktadır (Rodriguez-Pose, 2011: 356).

1.8. YEREL EKONOMİK KALKINMANIN ÖLÇÜLMESİ

1.8.1. Göstergeler

Her bölgenin kendine özgü ekonomik, kültürel ve sosyal değerleri bulunmaktadır. YEK çerçevesinde bu özellikleri ortaya koyacak geniş ve yeterli bir ölçüm bulunmamaktadır. Bu durum yerel ekonomilerin gelişme süreçlerini yürütebilecek kapasitelerini geliştirmelerine engel teşkil etmektedir (Özmen, 2007: 32). YEK’in belirlenebilmesi için genel kabul görmüş bir ölçme yönteminin gerekliliğine rağmen, her bir yörenin kendine özgü özelliklerinden dolayı belirli bir ölçüm yöntemi belirlemek oldukça güçtür. Diğer taraftan, YEK’in ölçülebilmesi için YEK düzeyinde, belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesinde ve karar alma sürecinde yardımcı olabilecek birçok gösterge vardır.

Wong (1998) YEK göstergelerini belirleyebilmek için yaptığı araştırmaya göre, YEK göstergeleri için temel genellemeleri iki gruba ayırmıştır. Birinci grupta yer alan geleneksel ekonomik gelişme faktörleri mekânsal ve fiziksel altyapı, insan, endüstriyel yapı, sermaye, finans, bilim ve teknoloji olarak sayılabilir. Çalışmadaki geleneksel faktörler, özellikle klasik iktisatçılar tarafından ilgi görmüş olmakla birlikte, YEK’in gerçekleştirilmesi için önemli unsurlardır. Geleneksel ekonomik faktörlerin yabancı yatırımcıları da bölgeye çekmede önemli olduğu da belirtilmiştir. İkinci grupta yer alan soyut faktörler ise yaşam kalitesi, kurumsal kapasite, iş kültürü ve toplum kimliği ve imajı olarak ifade edilebilir. İkinci faktörlere yönelik teorik ve ampirik çalışmalar yürütmek

zordur. Çünkü YEK ile soyut faktörler arasındaki nedensellik ilişkisi her zaman doğru orantılı değildir. Ayrıca soyut verilerin elde edilmesi ve ölçülmesi güç olduğu için bu verilerin içeriğini anlamak zordur (Wong, 1998: 708). Wong (2002, 1836)'a göre YEK sürecine ait temel göstergeler on bir başlık altında incelenebilmektedir. Söz konusu göstergeler, gösterge yöntemleri ve etkilerine ilişkin özet bilgiler Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5
YEK Göstergelerinin Tanımı

Mekânsal faktörler	-Üretim ve tüketim sürecinde bir alan ile ortakları arasındaki mekânsal etkileşimden elde edilen erişilebilirlik avantajı. Örneğin, pazarlar, tedarikçiler, büyük iş merkezleri.
Fiziksel faktörler	-Geliştirme için uygun sitelerin, tesislerin ve diğer yapıları çevre kaynaklarının kullanılabilirliği ve maliyetidir.
Altyapısal faktörler	-Bir bölgenin taşınmaz ve uzun vadeli sabit üretim için oluşturulmuş faktörleridir. -Kamu malları olduğu kadar diğer ekonomik kalkınma faaliyetlerinin gelişimini kolaylaştıran sermaye mallarıdır.
İnsan kaynakları	-İş gücünün varlığı, katılım düzeyi, kalitesini, tutumu, maliyeti ve diğer özellikleridir.
Sermaye ve finans	-Yerel işletmelere yatırım için ve ekonomik kalkınma amaçları için mali kaynaklardır (para ve kredi gibi).
Bilgi ve teknoloji	-Araştırma, bilgi geliştirme ve teknolojik inovasyon faaliyetlerinin varlığıdır.
Sanayi yapısı	-Bir ekonomide endüstriyel sektörlerin karışımıdır. Birkaç endüstriyel sektörün yoğunlaşma derecesi, büyüme potansiyelini veya ekonomik değişikliklere karşı savunmasızlığını etkileyebilir.
Yaşam kalitesi	-Bir yerin, doğal ve yapıları çevrenin kalitesini, kamusal olanakları ve yaşam maliyetini içeren pazarlanamayan kamu malları açısından arzu edilirliliğini ifade eder.
İş kültürü	-Girişimciliği ve iş kurma yetenekleri ve yenilik yapma ve uyum sağlama kapasitesi gibi yerli iş faaliyetlerinin dinamiklerini ifade eder.
Toplum kimliği ve imajı	-Halkın bir topluluktaki günlük yaşamlarına karşı karşılıklı işbirliği ve sosyal duyarlılık derecesini, iş geliştirmeye karşı tutumlarını ve bu karakterin dış dünya tarafından nasıl algılandığını ifade eder.
Kurumsal kapasite	-Yerel politikaların tutarlılığını ve ekonomik kalkınma faaliyetlerine destek ve yardım sağlamak için yerel aktörler arasındaki işbirliğini ifade eder.

Kaynak: Wong, 2002: 1836

Wong (2002), başka bir çalışmasında üç boyut (sosyal, ekonomik ve fiziksel) ile geliştirilen bir 'değerleyici-teorik yaklaşım' yöntemini kullanarak nicel bir YEK gösterge sistemi geliştirmeye çalışmıştır. İlk faktör grubu; fiziksel faktörler, mekan, insan kaynakları, finans ve sermaye, altyapı, bilgi ve teknoloji ve endüstriyel yapı gibi geleneksel faktörlerden oluşur. Diğer taraftan, kurumsal kapasite, girişimcilik kültürü, topluluk kimliği ve imajının yanı sıra yaşam kalitesinin faktörleri, soyut faktörler olarak adlandırılmıştır.

Diğer taraftan, Hodge ve Midmore (2008: 32) tarafından sektörel ve bölgesel kalkınma göstergeleri ve yöntemlerini ifade eden çalışmasında, YEK göstergelerini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Tablo 6'da YEK'in belirleyicilerinin kısa bir özeti gösterilmiştir.

Tablo 6
Farklı Kalkınma Bağlamlarında Göstergeler Ve Yöntemler

	Göstergeler	Gösterge yöntemleri	Etkileri
Sektörel	-Çiftlik gelirleri -Tarımsal nüfus	-Çiftlik modelleri -İşletme ve emtia çalışmaları	-Dar bir bakış açısıyla, kırsal refahın önemli belirleyicilerini kaçırmak.
Çok sektörlü	-Çiftlik hane geliri -İstihdam ve işsizlik -Yerel katma değer -İstihdam gelirleri	-Hane halkı anketleri -Girdi-çıktı analizi -Oluşturulan iş başına maliyet	-Tarım sektörü ile sınırlı olmak, -Sosyal ve çevresel sorunları kaçırmak.
Bölgesel	-Nüfustaki değişim -Dezavantajlı nüfus oranı -Ortalama gelir -Hizmet sunum oranı	-Fayda-maliyet analizi	-Nüfus ve belirli yerel koşullar arasında gelir ve refahtaki farklılıkları kaçırmak.
Yerel	-Sosyal göstergeler -Özel durumlarda insan miktarı -Bireysel deneyimler	-Durum çalışmaları -Kalitatif analiz -Müzakereci yöntemler	-Tüm deneyimleri dikkate alma kapasitesinin miktarını belirleme ve birleştirme ile ilgili sorunlar, -Yüksek işlem maliyetleri

Kaynak: Hodge ve Midmore, 2008: 32

Tablo 6’da görüldüğü gibi YEK’in incelendiği boyuta göre farklı göstergeleri ve etkileri bulunmaktadır. Bölgelerin yerel potansiyelleri ve ekonomik yapılarına göre uygulanacak stratejilerin göstergeleri farklılaşmaktadır. Teorik olarak belirtilen bu göstergeler çerçevesinde YEK’i gruplandırmak ve etkinliğini ölçmek bazı zorluklar içermektedir. Bundan dolayı, literatürde yapılan çalışmalarda da YEK’in temel belirleyicilerinin ekonomik yapıya, sosyal ve demografik iyileşmelere, çevresel faktörlere bağlı olduğu vurgulanmaktadır (Tankovic ve Zlatar, 2014: 256).

Ekonomik göstergeler, bölgenin ekonomik yapısı ve kalkınma becerisini ortaya koymaktadır. Bu kapsamda yer alan temel ekonomik göstergeler; sektör payları, kurumsal yapı ve performans, yatırım, işgücü nitelikleri, rekabet, çalışma altyapısı, tek bir endüstriye bağımlılık, tarımın çeşitlendirilmesi ve verimliliği, finansal kaynakların çeşitliliği, talep ve arzın fiziksel özellikleri, istihdam özellikleri ve diğer parasal özellikler olarak ifade edilebilir (Holmberg ve Sandbrook, 1992: 32).

YEK’in sosyal ve demografik yönlü göstergeleri, yerelin sosyal gelişmişlik düzeyinin ölçülmesinde kullanılmaktadır. Bu göstergeler, nüfus yoğunluğu, hizmet durumu (sağlık, eğitim, yerel hükümet), kültürel yapı, eğitim seviyesi, göç yapısı, kültürel mirasın korunması, sosyal altyapıya erişim, sosyal dayanışma, topluluk bilinci, yaşam kalitesi ve beklentisi gibi faktörler gelmektedir (Holmberg ve Sandbrook, 1992: 32).

YEK’in çevresel göstergeleri, SYEK sürecinde çevresel kalitenin ve iklim özelliklerinin belirlenmesinde kullanılmaktadır. Bu bağlamda, yerel/bölgesel mekanların coğrafi veya jeopolitik konumları, kentleşme düzeyi, biyo-çeşitliliğe dayalı turizm veya turlar (doğa turu, safari turu gibi), çevresel ve ekolojik sürdürülebilirlik, çevresel alanların kullanımı, doğal kaynakların korunması, sera gazı emisyon değerleri, hanehalkı çevresel atıkları, enerji kullanım oranları (su, elektrik, doğal gaz gibi), atık ürün yönetimi ve geri dönüşüm değişkenleri YEK’in temel çevresel göstergeleridir (Holmberg ve Sandbrook, 1992: 32).

YEK uygulamasında daha küçük veya daha büyük bir başarı, sayısız faktörden etkilenir; bazıları YEK’in uygulandığı tüm ortamlarda ortaktır, diğerleri ise belirli bir topluluğa ve yönetildikleri bölgeye özgüdür. Her şeyden önce, YEK’i etkileyen birincil faktörler iki gruba ayrılabilir; doğal ve sosyal faktörler. Doğal faktörler; yer ve doğal kaynaklardır. YEK’in temel sosyal faktörleri şunlardır; ademi merkeziyetçilik derecesi yani yerel yönetimlerin özerkliği, yerel yönetimlerin girişimcilik kapasitesi, ekonominin

sektörel yapısı, ekonominin mevcut durumu veya yerel işletmelerin pazar rekabet gücünün varlığı, fiziksel altyapının gelişme düzeyi, yerel halkın işsizlik oranı, yerel işgücünün eğitim yapısı ve teknik kapasitesi, makroekonomik ve politik istikrar, hukukun üstünlüğünün varlığı ve yargı erkinin etkinliği ve tarafsızlığı olarak sınıflandırılabilir (Petrevska vd., 2016: 123).

Bu faktörlerin her biri, doğal veya sosyal olsun, büyük bir ağırlık taşır ve bu faktörlerden herhangi birinin yokluğu, bir topluluğun veya bir bütün olarak toplumun yerel ekonomik gelişimini önemli ölçüde engeller ve yavaşlatır. YEK kavramının potansiyelini en üst düzeye çıkarmak için, tüm bu faktörlerin, özellikle sosyal faktörlerin mümkün olan en üst düzeye çıkarılması gerekir (Petrevska vd., 2016: 123).

İKİNCİ BÖLÜM

BÖLGELERARASI GELİŞME FARKLILIKLARI VE YEREL EKONOMİK KALKINMA

2.1. BÖLGELERİN GELİŞMİŞLİK DÜZEYİNE GÖRE TANIMLANMASI

Bölgesel dengesizlik konusu sanayi devriminin etkisiyle başlayıp, II. Dünya savaşı ile hız kazanmıştır. Bu süreçte devletin ekonomiye daha fazla müdahale etmesinden dolayı bilim adamları bölgesel dengesizlik konusuyla daha yakından ilgilenmeye başlamış, bölgesel kalkınma ve bölgesel ekonomi üzerine yapılan çalışmalar hızlanmıştır (Kuran, 2019: 4).

Literatürde, “Bölge” ve “Bölgesel kalkınma” kavramları henüz tam olarak açıklığa kavuşturulamamıştır. Bu kavrama yönelik yapılan tartışmalar birbirinden farklı amaçlara göre farklı türdeki bölge ölçeklerinin kullanılmasından dolayı oluşmaktadır. Bölge kavramından ya kendi içerisinde belirli özelliklere sahip bir kara parçası ya da bir ülkenin kendi içerisinde belirli kıstaslara göre bölümlere ayrılan alanlar anlaşılmaktadır (Gündüz, 2006: 2).

Bölge kavramının tanımı ve içeriği dönemler itibari ile değişiklik gösterebilmektedir. Bilimsel olarak kökü Latince de region: alan-çevre anlamı taşıyan bölge birçok anlamı olan, birçok boyuta sahip ve sınırları zor belirlenen bir kavram olarak ele alınmaktadır. Bu sebepten dolayı, kullanım amaçlarına göre birbirinden farklı bölge tanımlarının yapılmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda, bölge tanımlamalarında kullanılan başlıca göstergelerin; kültürel, coğrafik, yönetsel ve etnik kentsel olduğu görülmektedir (İldırar, 2004: 8).

Bölge kavramının ortaya atıldığı ilk dönemlerde Christaller ve Losch bölgeyi hiyerarşik sistem olarak tanımlamışlardır. Her bölgede az sayıda büyük üst düzey şehir ve çok sayıda küçük alt düzey şehir vardır. Bir şehrin planı, sunulan malların çeşitliliğine göre belirlenmektedir. Bu da farklı mallar için pazar alanlarının göreceli büyüklüğüne göre belirlenir. Şehirlerin kendisinden daha yüksek seviyedeki şehirlerden mal ithal ederek, kendisinden daha düşük seviyedeki şehirlere mal ihraç ederek ve kendisiyle aynı seviyedeki diğer şehirlerle herhangi bir etkileşime girmediği varsayılmaktadır. Hoover ve Giarratani (1985)’e göre bölge, birbirine bağlı iş merkezleri olarak ifade edilmiştir. Bu bölgelerde emek, sermaye ve emtia akışları başka bölgelere göre daha yaygındır. Bu

bölgelerin diğerk bir özelliğı, faaliyetler tek bir yerden yürütölür. Richardson (1979)'a göre bölge, iç işlevsel entegrasyon sağılayan çok merkezli bir yer olarak tanımlamaktadır. Karl Fox (1994)'e göre ise bölge, fonksiyonel ekonomik alan olarak tanımlamaktadır (Dawkins, 2003: 133).

Bu doğrultuda bölge, bir coğrafik alanı belirli özelliklere göre parçalara ayırmanın ötesinde bir kavramdır. Alanlarını belirli bölümlere ayırmayı ifade eden diğerk kavramlardan farklılığı ortaya koyularak, bölge teriminin daha iyi anlaşılması sağlanacaktır. Mekân (space), zon ve saha (area) terimlerinin, bölge (region) teriminden önemli farklılıkları vardır. Saha terimi başka hiçbir içeriğı olmayan, herhangi bir alandaki sınırlandırmadır. Zon terimi, belirli bir özellik temel alınarak bu özelliğı taşıyanlar ve taşımayanlar olacak şekilde tüm mekânı ikiye bölmeyi ifade etmektedir. Bölge teriminin mekân teriminden farklılaştığı yönü ise, mekân teriminde belirli bir sınır ve devamlılık kavramı yoktur (Sevinç, 2011: 38).

Brasche (2001)'e göre, bölgesel kalkınma politikalarının merkezinde olan ve bölge olarak nitelendirilen kavrama, farklı kriterlere göre tanımlamalar yapılabilmektedir. Bölgeler, homojenlik faktörü esas alınarak sınıflandırılabilir. Bunlar (Akpınar, 2013: 35):

- Coğrafi bölgeler (kıyı ve dağlık bölgeler vb.),
- Tarihsel bölgeler (tarihteki ortak kökenler, eski sınırlar vb.),
- Kültürel bölgeler (etnik çoğunluk, dil, din vb.),
- Yerleşim ve yoğunluk açısından bölgeler (merkezi ve çevre bölgeler, yüksek ve düşük nüfus yoğunluklu bölgeler vb.).

Diğerk taraftan bölgeler, yeni ekonomik yapılanma ve ortak çıkar faktörleri temelinde de sınıflandırılabilir. Bunlar (Ortadağ, 2010: 54);

- Belirli sektörlerin hâkim olduğı alanlar (turizm, sanayi, tarım, gemi inşa vb.),
- Ülkenin sınır bölgelerinde yer alan ve komşu ülkenin ekonomik aktivitelerinden etkilenen alanlar,
- Uzun mesafeli trafik akışı bağlamında transit bölgeleri (Alp dağları vb.),
- Ortak bir yerleşim alanının ekonomik yapısından etkilenen bölgeler (Akdeniz ülkeleri, Baltık denizine kıyısı olan ülkeler vb.) gibi tanımlamalar yapılabilir.

Diğerk taraftan bölge kavramı geleneksel ve küresel anlamda da tanımlanabilir. Son onlu yıllarda gelişen küreselleşme ve bölgeselleşme (bölgesel birliklerin oluşumu), postmodernizm, bilginin yükselen değeri, post-Fordist üretime geçiş vb. sosyal, ekonomik, politik ve teknolojik değişimler geleneksel bölge kavramının sorgulanmasına yol açmıştır.

Geleneksel anlayış bakımından bölge, yerel birimlerin yan yana gelmesiyle mekânsal bütünlüğü oluşan, ulus devletin kontrolünde, sınırları belirlenmiş bir birimdir. Küresel anlayış açısından ise bölge, ilişki ağı ile belirlenen, mekânsal süreklilik şartı olmayan yerellerin meydana getirdiği, uluslararası ilişkilere doğrudan açılan, sınırları değişebilen bir birimdir. İlişkiler ağının niteliği ve ilişkilerin yoğunluğu, hem yerelin hem de bölgenin gelişmişliğini belirlemektedir (DPT, 2000: 7).

Tüm bölgeler, ister dışarıdan gözlemciler tarafından yaratılmış olsun, ister sosyal olarak içeriden inşa edilmiş olsun, dayatılmış bir bölgeselleşmenin sonucudur. Her iki durumda da, birçok farklı ölçek, kapsam ve duyarlılığa sahip bölgeler, insan yaşamının doğasının bir parçasıdır. Bölgesellik terimi, modern olmanın genel niteliğini belirtir ve bu genel nitelik bölge kavramını tanımlamak için kullanılabilir. Bölgeselleşme, modernleşme ve modernizme benzer şekilde, bölgelerin ve bölgeciliğin, bölgesel perspektiflerin aktif olarak desteklenmesi sürecidir. Bölgeler, daha fazla teorik kavrayış ve anlayış elde etmeyi, daha hızlı ve adil ekonomik kalkınmayı teşvik etmeyi, idari verimliliği artırmayı, siyasi demokrasiyi ve temsili güçlendirmeyi, kültürel kimliği güçlendirmeyi, doğal ortamı korumayı ve yaratıcılığı ve yeniliği teşvik etmeyi içerebilir (Soja, 2009: 260).

2.1.1. Bölge Türleri

Bölgesel planlama ve gelişmeyi konu alan eserlerde birçok farklı bölge ayrımları görülmektedir. Bölge ayrımlarına yönelik ilk sistematik çalışma, alansal ekonominin kurucusu olduğu Von THUNEN'e aittir (Gündüz, 2006: 3). Ulusal plana mekân boyutunun doğru bir şekilde katılabilmesi için ekonomik alanın belirlenmesi, diğer bir deyişle, sektörlerin bölgelerarası akım tablosunu oluşturmak ve bu tabloya dayalı planlamaya gitmek gerekmektedir. Böyle bir planlama için, her şeyden önce ülkenin planlama bölgelerine ayrılması gerekmektedir. Bir ülkede, ekonomik gelişmenin o ülkenin bölgeleri arasında dengeli dağılımını sağlayacak politikanın uygulanabilmesi için yapılması gereken bölge planlamaları sınıflandırmasında, üç bölge terimi ön plana çıkmaktadır. Bunlar:

- Mevcut durumun belirlenmesi açısından **homojen bölge**,
- İşlevsel ilişkiler açısından, **polarize bölge** ve
- Bölgesel kalkınma politikalarının etkili şekilde yürütülmesi açısından **plan bölge** olarak sınıflandırılabilir.

Homojen bölge ve polarize bölge, plan bölgenin belirlenmesi için yapılan analizler sonucunda ortaya çıkan etüt bölgelerdir (Dinler, 2012: 74).

Diğer taraftan bölgeler, ekonomik gelişme düzeyine göre gelişmiş bölge, az gelişmiş bölge, gelişmekte olan az gelişmiş bölge ve potansiyel bakımdan az gelişmiş bölge olarak sınıflandırılabilir (Gündüz, 2006: 3).

2.1.1.2. Ekonomik Yapı Açısından Bölge Türleri

Ekonomik yapı bakımından bölgelerin ayrımı, bölgelerin belirli zaman diliminde ve mekândaki durumlarını yansıtmaktadır. Bu analize göre ekonomik yapıları açısından bölgeler homojen bölge, polarize bölge ve plan bölge olmak üzere üç grupta incelenmektedir (Doğan ve Yıldız, 2007: 149).

2.1.1.2.1. Homojen Bölge

Homojen bölge, bir ülkenin bölgeleri arasındaki gelişmişlik farkını azaltmak üzere uygulanacak politikaların belirlenmesinde başvurulacak bir bölgesel ayırım türüdür. Benzer gelişmişlik seviyesinde olan komşu iller, gelişmişlik seviyesi bakımından homojen bölgeyi oluşturmaktadırlar (Dinler, 2012: 74). Diğer bir ifade ile homojen bir bölge, belirli özellik açısından diğer alanlara göre daha çok birbirine benzeyen bir dizi bitişik alan olarak tanımlanabilir (Davis, 1993: 3).

Geleneksel olarak bir bölgenin tanımlanmasında homojenlik, temel bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslında tüm bölgesel sınıflandırma şemaları homojenlik ölçütlerine dayanmaktadır. Homojenliğin türü ekonomik, sosyal, fiziksel ya da diğer karakteristik özelliklerinin birleşimi veya birkaçı ile alakalı olabilmektedir. Homojenliğin hangi türünün arandığı, bölgenin tanımlanması açısından önem arz etmektedir. Homojen bölgelerin bazıları, coğrafya ya da doğal kaynak donatımı fiziksel özellikler bakımından homojendir. Diğerleri ise, ekonomik veya sosyal özellikleri bakımından benzer olarak tanımlanmaktadır. Sonuç olarak homojenlik faktörü, bölgenin tanımlanması ve sınırlarının belirlenmesi bakımından belirleyici faktör konumundadır (Meyer, 1963: 22). Bölgeler arasındaki gelişmişlik farkları, hem ekonomik ve sosyokültürel özelliklerle hem de demografik özelliklerle ilişkilidir. Bu tanımlamalara ek olarak homojen bölge, bölgesel kalkınmadaki değişim ve AB'ye yapısal uyumlardan dolayı günümüzde istatistiksel bölge birimleri sınıflandırması (İBBS) da kullanılmaktadır. Ayrıca İBBS, bir tür homojen bölge olarak da nitelendirilebilir (Erdem, 2019: 61).

Türkiye'de homojen bölge tespiti, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) ile İmar ve İskân Bakanlığı tarafından 1970'lerin başlarında bölgesel kalkınma çalışmalarına temel

oluşturmak için yapılmaya başlanmıştır. Sektörel nitelik taşıyan I. Beş Yıllık Kalkınma Planının (1963-1968) uygulanmaya başlamasının ardından bölgelerarası gelişme farklılıklarını azaltmaya yönelik politikalara öncelik verilmesi düşüncesi, bölgeler arası gelişme farklılıklarının tespit edilmesi için plancıları bu yönde çalışma yapmaya yönlendirmiştir. 1970’lerde yapılan çalışmalarda kullanmak üzere homojen bölge esasına dayalı olarak yapılan bu ayırım sonucunda meydana gelen bölgelere etüt bölgeleri adı verilmiştir. Bu ayırımın sonucu olarak, Türkiye sekiz ana bölgeye ve bu ana bölgenin dördü de kendi içerisinde on beş alt bölgeye ayrılarak toplamda on dokuz bölge oluşturulmuştur. Buna göre, Doğu Anadolu Bölgesi’ndeki beş farklı bölgede yer alan on dokuz il (Erzurum, Erzincan, Elazığ, Malatya, Bingöl, Tunceli, Kars, Muş, Mardin, Bitlis, Diyarbakır, Siirt, Şanlıurfa, Adıyaman, Kahramanmaraş, Gaziantep, Ağrı, Van, Hakkâri) göreceli olarak Türkiye’nin en geri kalmış illeri içerisinde yer almaktadır (Gündüz, 2006: 4-5).

2.1.1.2.2. Polarize (Kutuplaşmış) Bölge

Bir bölgeyi tanımlamaya yönelik ikinci bir yaklaşım, mekânsal ekonomideki göreceli homojenlik eksikliğine dayanmaktadır. Polarize bölgeler, homojenliklerinden çok karşılıklı bağımlılıkları ile karakterize edilen bir dizi işlevsel olarak entegre alandan oluşan bölgelerdir (Davis, 1993: 4).

Polarize bölge, bir merkezle onun çevresindeki etki alanından meydana gelmektedir. Homojen bölgelerin belirlenmesi statik bir incelemeyle ortaya çıkarken polarize bölgeler, dinamik bir süreç içerisinde belirlenebilmekte ve dinamik bir incelemeyi gerekli kılmaktadır. Polarize bölgenin başlıca özellikleri, unsurları içerisinde işlevsel ilişkiler bulunması ve köy, kasaba, orta büyüklükte şehir, bölge merkezi ve metropol şeklinde bir yerleşme sıralamasına sahip olması ifade edilebilmektedir (Ersungur, 2016: 113).

Polarize bölgesi, ekonomilerin içyapısına dayanır. Esasen polarize bölgeler, çekirdek ve hinterlant olmak üzere iki bileşenden oluşur. Çekirdek, kendi pazar alanını içerecek olan hinterlant için bir hizmet merkezini veya tedarik noktasını temsil edebilir. Alternatif ve/veya ek olarak, çekirdek, arz alanı olarak işlev görecektir hinterlandta üretilen mal ve hizmetler için hane halkı veya firmaların bir kısmı için bir talep noktası olarak görülebilir. Ancak her iki durumda da çekirdek ve hinterlant, öncelikle bölgenin dışındaki alanlarla ilgili olan ekonomik faaliyetleri içerebilir. Polarize bölgesinin genel bir özelliği, çekirdek ve hinterland arasında (doğrudan ve dolaylı) sadece ticaret açısından değil, aynı

zamanda gelir seviyeleri, sermaye hareketleri, göç, ulaşım vb. açısından karşılıklı olarak bağımlı olmalarıdır (Parr, 2014: 1927).

Polarize bölgenin açıklanmasında, kalkınma kutbu kavramı ön plana çıkmaktadır. Kalkınma iktisadi teorileri arasında en çok bilinen ve bölgesel planlama çalışmalarından en çok kullanılan yaklaşım, Perroux (1950) tarafından ortaya atılan büyüme kutupları (growth poles) kuramıdır. Perroux (1950)'ye göre iktisadi mekânı, bir işletmenin veya endüstrinin alıcı ve satıcıları arasındaki ilişki ağları, bu ilişkilerin meydana gelebileceği bir güçler alanı ve bu güçlerin karşılıklı olarak birbirleriyle ilişkilerinin toplamı olarak tanımlamaktadır (Malizia ve Feser, 2004'ten Aktaran: Filiztekin, 2008: 25).

Kalkınma kutbu teorisine göre ekonomik kalkınma, bir ülkenin tüm bölgelerinde aynı anda birlikte görülmeyebilir. Ekonomik kalkınma, farklı derecelerdeki gelişme kutup veya noktalarında görülür ve buralarda yoğunlaşır. Belirli bir yoğunluğa eriştikten sonra birçok farklı kanallardan değişen nihai etkilerle tüm ülke ekonomisine yayılır. Bu kutup bölgesinde büyüme gerçekleştikten sonra diğer kutup veya bölgelere yayılır. Daha açık bir deyişle, büyüme karşılıklı etkileşim ve dışsallıklar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Büyüme kutupları teorisinde esas olan sektördür. Dolayısıyla, büyüme kutbu modelinde lider sektörün iyi seçilmesi gerekmektedir. Bu modele bağlı olarak uygulanan çalışmaların sonuçları çoğunlukla başarısız olmasına rağmen, çekiciliğini hâlâ sürdürmektedir. Büyüme kutupları teorisinin temel özelliği, kutup ile çevre arasındaki bağlantıdır. Şayet merkez kutup ile çevre arasında yakın bağıntılar yoksa merkez kutup bölgesindeki büyüme çevreye yayılamayacaktır (Filiztekin, 2008: 25-26).

Bir düğüm bölgesi, tek bir odak noktasına sahip olan ve hâkimiyet ya da düzen kavramının getirildiği fonksiyonel bir bölgenin özel bir durumu olarak görülür. Konumsal birimlerin gruplanması, grup içi etkileşimin, etkileşim modelindeki her bir varlığın rolü dikkate alınmaksızın, gruplar arasındaki etkileşimden daha büyük olduğu kriterine dayanıyorsa, fonksiyonel bir bölge meydana gelmektedir. Öte yandan, gruplama hem konumsal birimler arasındaki etkileşime hem de bir konumsal birimlerin bir diğeriyle sıralama veya sıra ilişkisine dayanıyorsa ve tek bir konumsal birim diğeri hâkim olarak tanımlanırsa, bir polarize bölgesi oluşur. Bu konumsal birimlerin, tek bir merkez etrafında organize olan, hiyerarşi içinde veya sıralanmış birimlerden oluşan alt gruplarının her birini içeren ilişki türleri temelinde ayrılabilirliğini göstermektedir. Böyle bir alt sistem polarize bölgeyi meydana getirmektedir (Brown ve Holmes, 1971: 387).

Polarize bölgenin belirlenebilmesi için, yerleşik merkezler arasındaki ekonomik ilişkilerin yoğunluğunun tespit edilmesi gerekmektedir. Bu ilişkilerin yoğunluğu en sağlıklı şekilde, bölgesel girdi-çıkı kare matrisi yardımıyla tespit edilebilir. Bu yerleşik alanlar alış ve satışlarının toplamına göre sıralanarak, bir hiyerarşi oluşturulur. En yüksek toplam alış-satış değerine sahip olan yerleşme merkezi en polarize merkez olma niteliğine sahiptir. Şüphesiz bu merkezin bulunduğu bölge, birinci derecede polarize bölge olmaktadır. Bölgelerarası girdi-çıkı tablosu düzenleyerek, polarize bölge belirlemek, veri yetersizliğinden dolayı oldukça güçtür. Bu durumda polarize bölgenin belirlenebilmesi için şehirlerarası telefon konuşmaları yoğunluğu, karayolları, demiryolları ulaşımı ve denizyolları yoğunluğu gibi AGÜ'lerde bile kolayca belirlenebilen akımlar göz önünde bulundurulabilir (Dinler, 2012: 79).

Ülkemizde DPT tarafından polarize bölgelerin saptanması için 1982 yılında çalışmalar yapılmıştır. Bu bölgeler ekonomik kutuplar arasındaki ilişkilerin, bu kutupları birbirine bağlayan akımların işlevi olarak belirtilmesi ile belirlenmiştir (Kılıç ve Mutluer, 2004: 23).

Tablo 8'de, 16 polarize bölgeye ayrılmış olan merkez iller diğer illere göre daha gelişmiş durumdayken, sağ sütunda sıralanan illeri etkisi altına almıştır. Türkiye'de en gelişmiş merkez İstanbul'dur. Hiyerarşinin en üstünde yer alan İstanbul tüm yerleşme merkezleri ile doğrudan ya da dolaylı olarak ilişki içindedir. Polarize bölge ayrımında Sivas, Bursa ve Malatya illeri diğer illerden ayrı olarak tek il polarize olarak sınıflandırılmıştır (Gündüz, 2006: 6).

Tablo 7
Türkiye’de Polarize Bölge Sınıflandırması

Bölge No	Bölge Merkezi	Merkezin Etkilendiği iller
Bölge 1	İstanbul	Çanakkale, Bolu, Tekirdağ, Kırklareli, Edirne, Sakarya, Kocaeli, Kastamonu, Zonguldak
Bölge 2	Bursa	
Bölge 3	Eskişehir	Kütahya, Bilecik
Bölge 4	İzmir	Antalya, Afyon, Burdur, Aydın, Isparta, Denizli, Muğla, Manisa, Balıkesir
Bölge 5	Ankara	Çorum, Çankırı, Kırşehir
Bölge 6	Konya	Niğde
Bölge 7	Adana	İçel, Hatay
Bölge 8	Samsun	Giresun, Amasya, , Sinop, Ordu, Tokat
Bölge 9	Kayseri	Yozgat, Nevşehir
Bölge 10	Sivas	
Bölge 11	Malatya	
Bölge 12	Gaziantep	Kahramanmaraş, Adıyaman, Şanlıurfa
Bölge 13	Trabzon	Giresun, Rize, Artvin
Bölge 14	Erzurum	Erzincan, Kars, Ağrı, Muş
Bölge 15	Elazığ	Tunceli, Bingöl
Bölge 16	Diyarbakır	Van, Mardin, Hakkari, Bitlis, Siirt

Kaynak: Gündüz, 2006: 7

2.1.1.2.3. Plan Bölge

Ekonomik yapılarına göre bölge ayrımlarının ortaya çıkardığı bir diğer bölge kavramı da plan bölgedir. Genel anlamda plan bölge, ülkeden daha küçük, kentten daha geniş yerel yönetsel sınırları ulusal yönetsel sınırlarıyla çakışan ancak etkileşim açısından o sınırları geçebilen, yerinden yönetilebilen, demokratik, katılımcı bir yönetimi ve bütçesi olan planlama ve yönetim birimi olarak tanımlanabilmektedir (DPT, 2000: 8). Bir başka tanıma göre plan bölge, bölgesel kalkınma politikalarını uygulamakla görevli yönetimin yetki alanı içerisinde kalan sahadır. Yani, bölgesel kalkınma planının uygulandığı alanlar bütünüdür. Uygulanmak istenen bölgesel planlamanın türüne göre, bölgesel politikayı

yürütmekle sorumlu yönetimler bölge içinde ya da bölge dışında, yani merkezde olabilirler (Dinler, 2012: 84).

Burada iki plan bölge tipi oluşumundan bahsedilebilir. Birinci tip plan bölge, ulusal kalkınma planına mekân boyutunun katılması amacıyla yapılan bölgesel ayırım sonucu ortaya çıkan bir bölge kavramıdır. Tüm ülkeyi kapsayan bu plan bölgelerin sayısı, ülkenin genişliğine ve sosyo-ekonomik yapısına göre değişmektedir. Plan bölge saptayabilmek için homojen ya da polarize bölge ayırımı temel alınabildiği gibi, bu iki ayırımı da göz önüne alarak, iki ayırımdan farklı bir bölgesel ayırım da yapılabilmektedir. Çünkü bölge sınırlarının belirlenmesi, ülkelerin sosyo-ekonomik yapısıyla birlikte politik yapısını da ilgilendirmektedir. Plan bölge sınırları, birçok farklı teknik hizmetlerin gerektireceği alan ölçülerine uygun düşecek şekilde ve genişlikte olmalıdır. Ayrıca, sadece hizmetlere değil, aynı zamanda (ülke gelirlerinin bir merkezde toplanması, güvenlik ve düzenin sürdürülmesi, seçimler gibi) merkezi otoritenin bu ortak bölgelerde yürütmek isteyeceği diğer faaliyetler için de uygun olmalıdır.

İkinci tip plan bölge, ulusal kalkınma planının uygulamaya geçmeden önce ya da ulusal kalkınma planı uygulanmaya başlamasına rağmen karşılaşılan yoğun bölgesel problemlerin üstesinden gelebilmek için girişilen bölgesel planlama sonucu meydana gelmiştir. İkinci tip plan bölge yaklaşımında ülkenin tümü bölgelere ayrılmaz. Yalnızca sorunların karşılaşıldığı bölgeler, plan bölge olarak belirlenerek, bu problemlerin üstesinden gelebilecek türde bölgesel planlamalar uygulanmaktadır (Keleş, 2013: 347).

Bölgesel kalkınma planının ekonomik alana yönelik hazırlanması, tüm ekonomik faaliyetlerin alansal dağılımının kontrol altına alınması, genişleyen bölgelerin adaletli bir şekilde kaynaklardan yararlanması sonucunu meydana getirecektir. Plan bölge anlayışı, bölgesel kalkınma planını uygulayan ülkelerde uygulanmakta ve ulusal planın bölgeselleştirilmesi için ülkenin bölgelere ayrılması sonucunda oluşmaktadır. Fransa, böyle bir plan bölge ayırımına örnek verilebilir. Bölgesel kalkınma planı uygulamasına gidilmeden önce yoğun bölgesel sorunların üstesinden gelmek amacıyla başlatılan bölgesel planlama sonucu ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımda tüm ülkenin bölgelere ayrılması söz konusu değildir. Sadece sorunların görüldüğü yöreler, plan bölge olarak belirlenerek bu sorunları çözümlenecek türde bölgesel planlama uygulanmaktadır (Gündüz, 2006: 8).

Plan bölge uygulamasının, bölgenin ve buna bağlı olarak da ülkenin ekonomik bakımından gelişmesinde önemli rolü bulunmaktadır. Belirli bölgesel sorunlar içerisinde, geri kalmış bölgelerin kalkınma sorunlarını azaltması, işsizliği azaltması, göç hareketlerinin önüne geçilmesi, zengin yer altı kaynaklarının değerlendirilmesi, hızlı sanayileşen bölgelerin sorunlarının çözümü, insan yoğunluğunun fazla olduğu metropollerin sorunlarının çözülmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması şeklinde ifade edilebilir. Genellikle bir plan bölgede bu sorunların birkaçı hatta tümü bir arada bulunabilmektedir (Ersungur, 2016: 116).

2.1.1.3. Ekonomik Gelişme Düzeyi Açısından Bölge Ayrımı

Ekonomik gelişme içine girilen her ülkede, ekonomik gelişmenin ülkenin tüm yörelerinde aynı anda başlamayacağını ve belirli ayrıcalıklı noktalarda ortaya çıkan gelişmenin bu merkezlerde yoğunlaşacağını ve böylece, bölgelerarası gelişmişlik farkları kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır. Her ülkenin sosyo-ekonomik ve coğrafi yapısı birbirinden farklı olabildiği gibi, kendi bünyesinde bulundurduğu bölgelerin sorunları da farklılık gösterebilir (Dinler, 2012: 116).

Teknolojik gelişmelerin günümüzde hızla artması, ekonomik gelişmelerin boyutlarını da farklılaştırmaktadır. 2000’li yıllarda gelişme konusunda ülkeler farklı ayrımlara göre sınıflandırılmaktadır. Bu tipolojiye göre ayrım şöyle sınıflandırılmaktadır.

- Geleneksel toplum yapısında kalan ve sanayileşmeye başlayan ülkeler,
- Sanayi toplumu yapısına yaklaşan ülkeler,
- Tam sanayi toplumu yapısında olan ülkeler,
- Tüketim toplumu seviyesine yükselen ülkeler,
- Endüstri ötesi ülkeler.

Kaynağını bölgelerarası gelişmişlik farklarında bulan sorunlu bölge türleri dört başlık altında sınıflandırılabilir (İldırar, 2004: 12).

2.1.1.3.1. Az Gelişmiş Bölge

Az gelişmişliğin bölge düzeyinde gözlenen, bölgesel az gelişme adını almakta ve az gelişmiş bölgeler olgusunu ortaya çıkarmaktadır. Az gelişmiş bölgeler, ülkenin tümüne kıyasla sadece yeterli derecede gelişmemiş olmayıp, aynı zamanda ekonomik ve sosyal yapı farkları bakımından da ülke bütününden bazı özellikleri ile ayrılabilen bölgelerdir (Tütengil, 1970: 24).

Az gelişmiş bölgelerde gelir seviyesi, ülke gelir seviyesi ve gelir artış hızından düşük düzeylerde. Kişi başına düşen gelir dağılımında büyük dengesizlikler görülmektedir. İktisadi faaliyetler genellikle tarım sektörüne dayalı olmakla birlikte, nüfus artış hızı ülkenin nüfus artış hızından daha büyük düzeylerde. Az gelişmiş bölgelerde eğitim eksikliğinden dolayı bölgede vasıfsız işçi oranı yüksektir. İşgücünün istihdam imkânları sınırlı, sendikalaşma oranı ise düşük seviyelerdedir (Gündüz, 2006: 12).

Genellikle az gelişmiş bölgelerde, tarım ve ilkel sanayi teknolojisi kullanan sınıai işletmeler faaliyet göstermektedir. Sanayi tesisleri, ucuz işgücünün olduğu geri kalmış bölgeler yerine, gerilemeye başlayan sanayi üretim kollarında çalışan işçiler, emek veriminin, ücretlerin, talebinin, sağlık, eğitim ve diğer sosyal imkânların daha yüksek düzeylerde olduğu sanayileşmiş büyük kentlere doğru göç etmektedir. Yaşanılan bu göç dalgası, doğal olarak göç edilen kentlerin fiziki ve özellikle ekonomik yapısını eskisine kıyasla daha kötü hale getirmektedir. Ayrıca bu göç dalgası, mevcut işletmeler için de nitelikli işgücü kıtlığı sorununa yol açmaktadır (Kuran, 2019: 16). Diğer taraftan, gelir seviyesi düşük olduğundan tasarruflar da düşüktür. Tasarruflar gelirin bir fonksiyonu olduğu için, tasarruf yetersizliği yatırım oranının düşük olmasına neden olmaktadır. Bu sebepten dolayı, başta işgücü olmak üzere diğer üretim faktörleri verimli bir şekilde istihdam edilememektedir (Gündüz, 2006: 12). Tasarruf ve işgücünün gelişmiş bölgelere göçünün doğal bir sonucu, bölgeler arasındaki gelişmişlik düzeyinin giderek açılmasına neden olmalıdır (Tütengil, 1970: 25).

Az gelişmiş bölge yalnızca GOÜ'lere özgü değildir. Sanayileşmiş Batı Avrupa ülkelerinde, bu gün bile karşılaştırmalı olarak az gelişmiş bölgeler vardır. Bu ülkeler, bu bölgelerin kalkınması için çaba harcamaktadırlar. Sanayi devriminin başladığı ve dünyada ilk gelişen ülke olan İngiltere'de Wales, Hollanda'nın doğusu, İskoçya, İtalya'nın güneyi, Fransa'nın güney ve güneybatısı, İsveç, Norveç ve Finlandiya'nın kuzeyi, Almanya'da doğu sınırındaki bölgeler, Türkiye'de Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri bu ülkelerin diğer bölgelerine kıyasla daha az gelişmiş sorunlu bölgeler olarak nitelendirilebilir (Dinler, 2012: 117).

Az gelişmiş bölge, çeşitli sosyo-ekonomik faktörlere göre gelişme avantajları olmayan veya gelişme potansiyelini kaybetmiş bir bölge olarak tanımlanabilmektedir (İldırar, 2004: 12). Az gelişmiş bölgeler genellikle aşağıdaki özellikleri taşımaktadır (İlkin, 1983: 12):

- Faktörlerin verimliliği zayıf ve dağılımları bozuktur,

- Altyapı yatırımları yetersiz düzeylerde,dir,
- Doğal çevre gelişme için fırsat vermemektedir,
- Bölgelerin gelir dağılımının düzensiz olması diğer bölgelere göçü hızlandırmaktadır,
- Yeteri kadar bilim adamı bulunmamaktadır,
- Bölgede kullanılan teknoloji, basit ve ilkeldir,
- Nüfus artış oranı yüksek, ancak beslenme oranı düşük seviyelerdedir,
- Eğitim ve sağlık düzeyleri düşük seviyelerdedir,
- Ekonomik yapı tarıma dayanmaktadır,
- Az gelişmiş bölgelerin toprakları da verimli değildir. Bu sebepten dolayı topraktan elde edilen birim başına verim de düşüktür.

2.1.1.3.2 Gelişmekte Olan Az Gelişmiş Bölge

Bu bölgeler, gelir seviyesi açısından ülke ortalamasının altında bulunmaktadır. Gelişme hızı ülke ortalamasının üstünde olan bölgeler gelişmekte olan az gelişmiş bölgeler olarak belirtilebilir. Bu türdeki bölgelerin gelişme potansiyeli var olmasına rağmen uzun süre bu potansiyel harekete geçirilmemiştir. Dolayısıyla, bölgedeki kaynakların yeteri kadar değerlendirilememesinin yanında, bölgeye yeteri kadar kamu ve özel yatırımlarının çekilememesi, mevcut işgücü kaynaklarından yeterince faydalanılamamasından dolayı bölge bir yandan az gelişmişliğini sürdürürken diğer taraftan gelişmesini de sürdürmektedir (İldırrar, 2004: 12-13).

2.1.1.3.3. Potansiyel Bakımdan Az Gelişmiş Bölge

Potansiyel bakımdan az gelişmiş bölge, gelişme potansiyelini kaybetmiş bölgedir. Bu türden bölgelerin kişi başına düşen ortalama gelir seviyeleri belirli dönemlerde ülke ortalamasının üstündedir. Ancak gelişme temelinde, kişi başına gelir hem ülke ortalamasının altında olduğu için hem de bu bölgelerin refah seviyelerindeki düşüşten dolayı az gelişmiş bölgeler içerisinde yer almaktadırlar. Bu durumda olan bölgeler gelişme potansiyellerini kaybettikleri için az gelişmiş bölge olarak kabul edilirler (İldırrar, 2004: 13).

2.1.1.3.4. Gelişmiş Bölge

Gelişmiş bölge, gelir seviyesi ve gelir artış hızı bakımından ülke ortalamasının üzerinde olan bölgedir. Bu bölgenin gelir düzeyi ve gelir artış hızı yüksek düzeylerde

olmakla birlikte, kültürel ve sosyal göstergelere göre de bölge gelişmişlik özellikleri göstermektedir. Buna ek olarak, bölgede eğitim ve ortalama kültür düzeyi de yüksek seviyelerdedir. Gelişmiş bölgelerde sağlık, eğitim, yol, elektrik ve su gibi sosyal altyapı yatırımları yeterliyken, üretken yatırımlar bölgede mevcuttur. Gelişmiş bölgelerde her bir doktor başına düşen kişi sayısı azdır. Hasta yatak sayıları, bölge nüfusuna göre yeterlidir. Kültürel ve sosyal seviyesi yüksek olduğundan doğum oranları düşük düzeylerdedir. İşgücü içinde sosyal sigortalıların oranı oldukça fazladır. Diğer taraftan park, yeşil saha, otel, sinema, lokanta, tiyatro gibi kültürel ve sosyal ihtiyaçların karşılanma oranı da yüksektir (Erkal 1982'den aktaran: Palamut, 2005: 20). Gelişmiş bölgelerin özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Yılmaz, 1984: 90):

- Üretim faktörleri verimlidir,
- Faktör dağılımında dengesizlik yoktur ya da azdır,
- Altyapı yatırımları yeterlidir,
- Doğal çevre gelişmeye elverişlidir,
- Bölgede gelir dağılımı düzenli ve dışarıdan göç almaktadır,
- Gelişmiş bölgelerin kalkınma hızları yalnız geri kalmış bölgelerin değil aynı zamanda ülke kalkınma hızından da yüksektir,
- Bölgede tasarruflara bağlı olarak yatırımlarda yüksektir ve sürekli artışlar kaydetmektedir.

Gelişmiş bölgelerle karşılaştırıldığında, ekonomik faaliyetlerin çoğunda, kişi başına gelirden ve üretken ve iyi ücretli istihdamın yoğunluğunda geniş farklılıklara yol açan geniş uçurumlar mevcuttur. Gelişmiş bölgeler, karşılaştırmalı üstünlük nedeniyle kendi başlarına ortaya çıkabilir veya hükümet tarafından fonların yönlendirilmesi sonucu ortaya çıkabilir. Pek çok durumda gelişmiş ve geri kalmış bölgeler arasında dengesizlikler ortaya çıkar ve bu dengesizlikler planlamacıların da eseri olabilir. Etkili politikacıların seçmenlerine çoğu zaman orantısız olarak yatırım yapması da bazı bölgeleri diğer bölgelere göre çok daha gelişmiş hale getirebilmektedir. Kaynak sıkıntısı olan bir ekonomide böyle bir gelişme, diğer bazı bölgelere yapılan yatırımın meşru payını reddetme pahasına olabilir. Hızlı maksimizasyonun mümkün olduğu, yani nispeten daha düşük girdi seviyeleriyle yüksek çıktılar elde edildiği bölgeler daha fazla dikkat çekmekte ve daha da gelişmiş hale gelmektedir (Rengasamy, 2014: 11-12) .

2.2. BÖLGELERARASI GELİŞME FARKLILIKLARININ SEBEPLERİ

Ekonomik kalkınmadaki bölgesel dengesizlikler, ülkelerarasında görülen ekonomik gelişmişlik farklarına benzer olarak, bir ülkenin farklı bölgeleri arasında da ekonomik ve sosyal farklılıklar oluşabilir. Bölgesel dengesizlik olgusu sanayi devrimi ile birlikte görülmeye başlamış olup, özellikle II. Dünya Savaşı ile birlikte iktisat literatüründe yer almıştır (Dinler, 2012: 97).

Bölgesel dengesizlik, basitçe ülke içinde farklı coğrafi alanlarda veya bölgelerde yaşayan insanların ekonomik kalkınma ve sosyal refah düzeylerindeki eşitsizlik durumu olarak tanımlanabilir. Kaynakların dağılımındaki coğrafi çeşitlilik ve buna bağlı olarak farklı alanlara uygulanan hükümet politikalarının tekdüze olmaması nedeniyle eşitsizlik ortaya çıkmaktadır. Başka bir deyişle, coğrafi ortamda ekonomik, sosyal ve politik gelişme süreci, farklı alanlarda farklı oranlarda büyümeyi gerektirir (Raheem vd., 2014: 165). Diğer taraftan bölgesel dengesizlik, bir ulusun imajını, güvenliğini ve istikrarını etkileyebilir. Aynı ülkenin farklı bölgeleri arasında ekonomik koşullarda gözle görülür farklılıklar, sermaye ve insan göçüne yol açmakta ve mevcut eşitsizlikleri daha da şiddetlendirmektedir (Planning Commission, 2005: 6).

Bölgeler arası dengesizlik GÜ'lerde belirli ölçütlerde var olmasına karşılık, az gelişmiş ya da GOÜ' sıkça görülebilmektedir. Bölgesel dengesizlik olgusu, GÜ'lerde her geçen gün azalırken, az gelişmiş/gelişmekte olan ülkelerde ise giderek artmaktadır (Gündüz, 2006: 15).

Geri kalmışlık daha çok, devlet politikası, doğal kaynaklar ve sosyal yapı gibi faktörlere bağlanmaktadır. Sanayinin gelişmemesi, istihdam sorunları, diğer bölgelere kıyasla kişi başına düşen gelirin düşük oranlarda olmasından dolayı, işgücünün gelişmiş bölgelere doğru göç etmesine ve az gelişmiş bölgelerde gizli ve açık işsizliği artırmasına neden olmaktadır. Böylece gelişmiş bölgelerde üretim ve hizmet artışıyla birlikte talep de yükselmekte ve yoksulluk ile zenginlik arasındaki makas aralığı daha da genişlemektedir. Buna ek olarak işletmelerin dışsal ekonomilerden yararlanmak için gereksinim duydukları üretim faktörlerini bol olan bölgelerden seçmeleri, bölgesel dengesizliği arttırmaktadır. Bu durum, hükümetleri bölgelerarası sosyal adalet kuramları içinde kalkınma ve gelişme politikalarını uygulamaya yönlendirmektedir (Küçüköğlu, 2005: 29).

Bölgesel dengesizlik birçok biçimde mevcuttur: eşit olmayan sosyal fırsatlar (tiyatro ve operaların varlığı, nitelikli sağlık hizmetleri alma, kaliteli eğitim vb.) eşit

olmayan politik fırsatlar (örneğin farklı seçim bölgelerinde seçim adaletsizlikleri) ve eşit olmayan ekonomik fırsatlar (uygun iş fırsatları ve başka bir alanda aynı iş için ödenen eşit reel ücret vb.) olarak ifade edilebilir (Stilwell, 1972: 7).

Ekonomik fırsat eşitsizliği; farklı bölgelerde yer alan işgücünün hem uygun iş fırsatları hem de aynı iş için eşit ücret alma fırsatından yoksun olma durumunu ifade etmektedir. Diğer taraftan sosyal fırsat eşitsizliği ise; farklı bölgelerdeki kişilerin eğitim, sağlık hizmetlerinden, kültürel olanaklarından eşit derecede faydalanamamaları olarak tanımlanabilir (Ersungur, 2016: 133).

Bölgesel dengesizlikler, hem gelişmiş bölgelerde hem de gelişmekte olan bölgelerde niteliklerine göre üç sınıfta incelenebilir. Bunlardan ilki, doğal veya coğrafi dengesizliklerdir. Doğal kaynakların ve fiziki olanakların doğrudan sonucu olabilecek bu tür dengesizlikler bölgenin gelişmesine olanak tanır ve iktisadi faaliyetlerin bu bölge çevresinde yoğunlaşmasına neden olur. Diğer taraftan bölge eğer doğal kaynaklardan yoksun ya da uygun fiziki koşullara sahip değilse bölgenin gelişmesi kısıtlanır. İkincisi, iktisadi ve işlevsel dengesizliktir. Bu nitelikte olan ülkelerde, aynı üretim faktörleri ve farklı pazarlarından dolayı farklı bölgelerinde farklı kazançlar elde ederler. Emegın tarım sektöründen sanayi sektörüne kaydırılması sonucunda da kazançlarda yine farklılıklar oluşacaktır. Üçüncüsü ise, sosyal ve kültürel dengesizlik olarak ifade edilmektedir. Bu tür dengesizlik durumu eğitim eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Kültür seviyesi yüksek olan bireylerin sosyal statüleri, değer yargıları, giyim tarzları ve davranışları diğer insanlardan ayrılmaktadır. Bu tür dengesizliğe, metropoliten şehirlerde yer alan gecekondu bölgeleri ve kenar semtler ile göreceli olarak daha varlıklı semtler örnek olarak gösterilebilir (Gündüz, 2006: 15-16).

Bölgelerarası dengesizliklerin çözümüne yönelik sosyal, ekonomik ve siyasal olmak üzere çeşitli zorluklar vardır. Fakat özellikle AGÜ’lerde müdahale edilmediğinde, bu dengesizliklerin azalma eğiliminde olmadıkları görülmüştür. Bölgelerarasında tam olarak bir dengenin sağlanmasının gerçekçi olmayacağı kabul edildiğinde, mevcut dengesizlikleri azaltmaya ya da hiç olmazsa sabit tutmaya yönelik bir politikanın takip edilmesi, sosyal eşitlik ve ekonomik kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesi için daha uygun olmaktadır (DPT, 2000: 63). Bölgesel dengesizlikleri azaltmak üzere benimsenen politika araçlarını uygulamadan önce var olan dengesizliklerin nedenlerinin iyi tespit edilmesi gerekmektedir (DPT, 2000: 61).

Bölgesel dengesizliklerin azaltılması için günümüzde devlet müdahaleleri doğal karşılanmakta olup, ulusal ve uluslararası kalkınma kurum ve kuruluşları bölgesel dengesizlik konusunda birçok farklı öneri ve politikalar geliştirmektedirler. Bu açıdan kapitalist ve sosyalist ülkeler arasında büyük bir farklılık gözlenmemektedir. İngiltere Fransa ve İtalya, büyüyen nüfusu ve sanayilerini daha dengeli bir biçimde yaymak, yoğun şekilde büyüyen başkentlerinin yükünü hafifletmek amacıyla birçok önlemler almaktadırlar. Çin, Polonya, Sovyetler Birliği ve eski Yugoslavya gibi Sosyalist ülkelerde de metropoliten kentler haricinde de gelişmeyi teşvik etmek ve bölgesel dengesizlikleri azaltmak üzere değişik önlemler alınmıştır. GOÜ'lerden olan, Venezüella, Hindistan ve Brezilya gibi ülkeler de bu konuda çalışmalar yapmaktadırlar (Keleş, 2013: 351).

Bölgelerarası dengesizliklere yönelik olarak devlet müdahaleleri içerisinde ekonomik, yönetsel ve toplumsal önlemler yer almaktadır. Bu önlemler, ülkelerin uyguladığı farklı politikalar içerisinde yer almaktadır. Bunların başlıcaları, vergi, kredi, yatırım, taşıma, gümrük, personel politikaları ve kamu hizmetleridir (Keleş, 2013: 351).

2.2.1. Bölgesel Farklılıkların Ortaya Çıkışı Ve Nedenleri

Bölgesel farklılık kavramı 1929 büyük buhran ile birlikte dikkatleri üzerine çekmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa dâhil birçok ülkede artık bölgesel farklılıklar temel ulusal problem haline gelmiştir. Diğer bir ifade ile ülkelerin iktisadi ve siyasi gündemlerinde bölgesel farklılık sorunu yer almaya başlamıştır (Dinler, 2012: 96). 1750'lerde meydana gelen sanayi devrimiyle, sonraki iki yüzyıl boyunca ülkeler arasında gelişme farklılıklarına yol açmıştır (Özel, 2009: 169). Sanayi devrimi ile birlikte ekonomik kalkınma programlarında değişimler yaşanmıştır. Bu dönemde üretim önemli derecede artış göstermiş, dünya ekonomik alanda önemli değişim ve yenilik sürecine girmiştir. Ancak bu ekonomik gelişme süreci birçok ülkenin tüm bölgelerine kıyasla sadece belirli bölgelerinde gerçekleşmiştir. Yani, ekonomik gelişme için uygun koşullara sahip olan bölgeler giderek daha fazla zenginleşirken diğer bölgeler ise daha da yoksullaşmıştır. Bu yoğun farklılık hem o dönemde hem de günümüz ülkelerinde, GÜ'lere göre AGÜ'lerde daha fazladır (Özdemir, 1999: 121).

Başka bir açıdan, ülkelerarasında olan gelişme farklılıklarına benzer olarak, bir ülkenin kendi bölgeleri arasında oluşan gelişme farklılıkları uluslararası ticaret kuramı ile ilişkilidir. Bu durumda, bölgesel gelişmenin başlangıç aşamalarında, gelişmiş ve gelişmekte olan bölgeler arasında ulaşım ve haberleşme ağları yeterince gelişmemiş olduğu

için, bu bölgeler arasındaki ticaret, karşılaştırmalı üstünlük kuralına uygun şekilde yapılmaktadır. Bu öngörüde eğer altyapı geliştirilmezse, nitelikli işgücü ve sermaye daha fazla gelişmiş bölgelere doğru yönelir (Keleş, 2013: 306-307).

Birçok ülkede genel kabul gören bir gerçeklik vardır; ekonomik gelişme süreci bir ülkenin tüm bölgelerinde eş zamanlı olarak başlamaz ve uygun koşullara sahip olan bazı noktalarda ortaya çıkan gelişme bu merkezler üzerinde yoğunlaşır. Bu durum, bölgesel dengesizliği oluşturan en önemli unsurdur. Kalkınma kutupları etrafında ekonomik ve sosyal aktivitelerin giderek artması sonucunda bölgelerarası dengesizlikler meydana gelmektedir (Dinler, 2012: 108). Kalkınma kutupları genellikle sanayi yatırımları sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu bölgelerdeki yatırımlar, kendilerine üretim faktörü temin edebileceği diğer yatırımları da o bölgeye doğru çekmektedir. Bu yatırım süreci sonunda zincirleme etkisiyle bölgenin kalkınması hızlanmaktadır. Kutup bölgesinin merkezinde yer alan yerleşim alanı sürekli büyüyerek süreç sonunda cazibe merkezi haline gelmektedir (Gündüz, 2006: 16).

Kalkınma kutbunun oluşması, ekonomik ve sosyal yapıyı içinde bulunduğu durgunluktan kurtarır. Bu bölgelerde üretim artışları yanında hane halkı gelirlerinde de artışlar meydana gelir. Ayrıca kutup bölgelerinde, teknik yenilikler yanında yeni yatırımlar meydana gelir. Belirli bir süre sonra geri kalmış bölgeler ile gelişmiş kutup bölgeleri arasında oluşan işgücü ve sermaye akımı dolayısıyla, her iki bölge arasında oluşan ekonomik ve sosyal farklılık ortadan kalkabilir. Özetle, kalkınma kutupları ülke ekonomisine; sanayileşme sürecinin başlamasıyla üretim genişlemesiyle istihdam edilecek iş gücü arzı azalır ve az gelişmiş bölgelerden bu bölgelere doğru işgücü gelmeye başlar. Böylece gelişmemiş bölgelerdeki işgücünün marjinal verimi ve refah düzeyleri artar. Bu durum, gelişmiş kalkınma kutuplarının az gelişmiş bölgelere oluşturduğu avantajlar içerisinde yer alır. Bunun yanında bir de dezavantajlı durum oluşur. Yani, kutup bölgelerinde büyük ölçekli üretimin yapılması ve maliyetlerin düşmesi gibi nedenlerden dolayı, gelişmemiş bölgelerde faaliyet gösteren el sanatları ya da aile işletmelerindeki üretimin durmasına yol açarak işsizlik oranının da yükselmesine neden olur (Akin, 1983: 105-107).

Bölgesel dengesizlik kavramının gelişim süreci içerisinde birçok farklı görüşler ortaya konulmuştur (Keleş, 2013: 308);

- Birinci görüşe göre, bölgelerarasında oluşan gelişme farklılıkları büyüme sürecinin doğal bir sonucudur. Bu bölgesel dengesizlikler büyüme ile birlikte kendi kendine azalma göstermektedir. Çünkü ekonomik kalkınma ile birlikte bütün bölgeler bu süreçten kendilerine düşen payı üstlenmiş olacaklardır. Bu şekilde, gelişmiş bölgelerle gelişmekte olan bölgeler arasındaki gelişme farklılıkları kendiliğinden ortadan kalkacaktır (Keleş, 2013: 308).
- İkinci görüş, ilkinin göre daha karamsardır. Bölgelerarasında oluşan gelişme farklılıkları kendi haline bırakıldığında, oluşan fark düzelmek yerine giderek daha da açılacaktır. Johan Galtung, Gunnar Myrdal, Samir Amin ve Milton Santos gibi düşünürlerin savunduğu bu görüşe göre, kutup merkezi çevreyi sömürmektedir. Metropoliten şehirler ile gelişmiş bölgeler bütün üretim faktörlerini kendi evresine çekerek diğer bölgelerin geri kalmışlığının sürdürülmesine sebebiyet vermektedir. Devlet bu duruma karışmadığı sürece, gelişmemiş bölgeler ekonomik geri kalmışlık derecelerini düzeltemeyeceklerdir. Özetle, devlet sorunlara yönelik uygun politikalarla müdahale ederek bu dengesizlikleri ortadan kaldırmalıdır (Keleş, 2013: 308-309).
- Üçüncü bir görüşe göre ise, ekonomik gelişmişlik konusuna gelişmiş ve gelişmemiş ülkeleri birbirinden ayırarak yaklaşmaktadır. Bu görüşe göre bölgesel dengesizliklerin GÜ'lerde belirli bir süre sonunda azalacağını, diğer taraftan gelişmemiş ülkelerde ise bu sorunun devam edebileceği ifade edilmektedir. Bu görüşün savunucusu olan John Friedmann Kutuplaşmış Gelişme Kuramı adlı çalışmasında konuyu ele almış ve ABD, İsveç ve Almanya gibi ülkelerin deneyimleri altında bu görüş içerisinde yer almıştır (Keleş, 2013: 309).

2.2.2. Bölgesel Farklılıkların Sakıncaları

Bölgesel dengesizliğin oluşması, gelişmeye başlayan her ülkenin ulaşması gereken ilk aşama özelliğidir. Dolayısıyla bölgesel dengesizlikten kaçınmak neredeyse imkânsızdır. Bu noktada arzulanan istenmeyen bu dönemi mümkün olduğunca en kısa zamanda atlatarak, ekonomik gelişmeden doğan dengesizlikleri minimum düzeye indirmektir (Ersungur, 2016: 162).

Ekonomik kalkınma, bir ülkenin farklı bölgelerinde aynı anda başlamamaktadır. Ekonomik ve doğal faktörler açısından belirli avantajlara sahip olan noktalarda meydana

gelen gelişmeler belirli kutup noktalarında yoğunlaştığı için bölgelerarasında gelişmişlik farkları oluşmaktadır. Bu durumun sonucu olarak bir takım sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bölgelerarası gelişme farklılıklarının artması ekonomik gelişmede sosyal eşitlik ilkesine ters bir durum olması yanında, ekonomik kalkınma için de belirli bir süreç sonunda darboğaza neden olmaktadır (Eraydın, 1983: 1).

2.2.2.1. Geri Kalmış Bölge Sorunları

Gelişme gösteren bölgelerde ölçek ve verimlilik artışı olmasına karşılık, gelişmemiş bölgelerde bölgesel dengesizliğin sonucu olarak ekonomik ve sosyo-politik sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Ekonomik Sakıncalar; gelişmemiş bölgelerde üretim faktörleri tam anlamıyla kullanılamaz ve eksik istihdam problemi vardır. Üretim kapasitesi ve refah düzeyi düşük seviyelerdedir. Ayrıca gizli ve açık işsizlik sorunları da yaygın durumdadır.

Sosyo-Politik Sakıncalar; sürekli hale gelmiş göç hareketleri vardır. Eğitim, kültür ve sağlık hizmetleri düşük seviyededir. Kamusal faaliyetler çok yavaştır ve verimliliği çok düşüktür. Irk, din ve mezhep farklılıklarına dayalı olarak terör grupları vardır (Ersungur, 2016: 163).

2.2.2.2. Gelişmiş Bölgelerin Sorunları

Ekonomik gelişmenin başladığı bölgeler, işletmelere yönelik sağladığı dışsallıklardan dolayı her geçen gün kalabalıklaşmaktadır. İlk zamanlarda ülkenin kalkınması için iyi görünen bu bölgeler, göç hareketlerinin önü alınamadığından dolayı belirli bir aşamadan sonra çözümü çok zor olan ve birçok sorunların olduğu bölgeler haline gelmektedir. Bu durumun sonucunda, işletmelere yönelik negatif dışsallıklar ortaya çıkmakta ve o bölgelerde yaşayanlar için hizmet götürmede bazı sorunlar yaşanmaktadır (Dinler, 2012: 118).

Kentsel gelişmenin hem üretici hem de tüketici açısından bazı özel maliyetleri oluşmaktadır. Ulaşım ve konut masraflarında artışlar yaşanırken, çalışma ve dinlenme süreleri kısalmaktadır. Bu ise verimliliğin düşmesine neden olmaktadır. Enflasyonun sonucu olarak işgücü ücretlerinde de artışlar oluşmaktadır. Diğer taraftan kentsel gelişme, ulaşım (sosyal hizmetler, sübvansiyonlar), konut (altyapı ve arsa maliyetleri), sağlık (temizlik, gıda kontrolü) ve altyapı giderleri gibi kamu harcamalarında büyük ölçekte artışlar meydana gelir (Ersungur, 2016: 163).

2.2.2.3. Optimal Kent Büyüklüğü

Hem GÜ'lerde hem de GOÜ'lerde, kent nüfus oranı zamanla artış gösterirken, ülke nüfusunun belirli bölgelerde yığılması sonucunda büyük kentlerde birçok farklı problemlere neden olmaktadır. Bu nedenle optimal kent büyüklüğünün belirlenmesinde kent sakinleri için farklı, işletmeler için farklı ve yerel yönetimler için farklı ölçekler geçerlidir (Dinler, 2012: 152).

Bu ölçekler özetle şu şekilde ifade edilebilir (Ersungur, 2016: 164):

- **Bireyler Bakımından Optimal Kent Büyüklüğü:** İnsanların her zaman ihtiyaç duyduğu ve doğayla iç içe olduğu, iş ve alışveriş için yapacakları günlük rutinleri yürüyerek yapabildiği, çevre kirliliğinin oluşmadığı büyüklüğü ifade etmektedir.
Huzur, yeşil alan ve sessizlik arzulayan bireyler, bunun yanında gelirlerinin de yüksek olmasını ümit ederler. Kentlerin büyümesi bireylere istihdam olanakları ve yüksek ücret sağlaması yanında birçok farklı hizmetlerden de faydalanmalarına olanak tanır. Fakat bu olumlu yönlerin aksine, çalışma süresinin yollarda geçmesi ve oluşan çevre kirliliği gibi dezavantajlardan dolayı gelirlerde düşmeye sebebiyet vermektedir.
- **İşletmeler Bakımından Optimal Kent Büyüklüğü:** Kentsel kalkınmanın işletmelerin maliyetlerini bir süre sonra artırmaya başladığı, dışsal ekonomilerin ortaya çıktığı ölçek olarak tanımlanabilir. Bunun yanında en uygun kent büyüklüğü işletmelerin yer aldığı endüstrilerin kalabalıklaşma seviyelerine göre farklılık arz edebileceği gözden kaçırılmamalıdır.
- **Yerel Yönetim Giderleri Bakımından Optimal Kent Büyüklüğü:** Yerel yönetim giderlerinin kişi başına en düşük olduğu yöreler en uygun kent büyüklüğü olarak belirtilebilir. Fakat bu büyüklük belirlenirken, kişi başına düşen kamu harcamalarının yanı sıra kentte yerleşik olanlardan alınacak potansiyel katılım payı da göz önünde bulundurulmalıdır.

2.3. BÖLGELERARASI GELİŞME FARKLILIKLARINI GİDERİCİ POLİTİKALAR

YEK yaklaşımının popülaritesinin artmasında geleneksel kalkınma politikalarına olan güvenin kaybolması önemli rol oynamıştır. Ekonomik kalkınmayı sağlamak için bazı

standart politikalar ve stratejiler benimseyen geleneksel yukarıdan aşağıya kalkınma yaklaşımlarının başarısızlığının birçok nedeni vardır (Rodriguez-Pose, 2001: 8).

Keynes'in 1929'da başlayan ve 1939'a kadar süren Büyük Buhran'ın etkileriyle öne çıkan devlet müdahalesine dayalı ekonomi politikaları 1970'lerde yaşanan stagflasyon krizine kadar devam etmiş, bu dönemde devlet kurumlarının gücü yerel organlara karşı her alanda artış göstermiştir. Bu nedenle 1970 öncesi bölgesel kalkınma politikaları merkezi bir yapı sergilemiştir. Bu çerçevede 1930'lardan 1960'ların sonuna kadar Keynesyen ekonomik model ve Fordist üretim tarzının da etkisiyle dışsal modeller bölgesel kalkınmaya odaklanmıştır. 1970'li yıllarda yaşanan krizler, içsel kalkınma modelleri ve yerelleşme ile bu süreç değişmiş, dolayısıyla kendi potansiyeli ile kalkınma önem kazanmıştır (Kandemir ve Ergin, 2018: 2649).

1970'lerin sonlarına doğru eski bölgesel kalkınma yaklaşımı birçok nedenden dolayı prestij kaybetmeye başlamıştır. Birincisi, 1970'lere gelindiğinde 1950'li ve 1960'lı yılların kalkınma politikalarının GÜ ve AGÜ'ler ile bölgeleri arasındaki gelir farkını azaltamaması, geleneksel kalkınma politikalarının en önemli ayağı olan aktif ve planlı devlet anlayışı ve buna paralel olarak bölgesel planlama politikalarının temellerini zayıflatmıştır. Öte yandan, bu yıllarda yaşanan ekonomik kriz, birçok ülkenin bölgesel planlama politikalarının sürdürülebilirliği için gerekli finansman olanaklarını zayıflatmıştır. Özellikle AGÜ'lerin ekonomik kalkınma olgusundan beklediklerini bulamamaları ve GÜ'ler ile olan bu uçurumun giderek genişlemesi ve 1970'lerin ortalarında ortaya çıkan krizin Keynesyen reçetelerle aşılması ihtimalinin ortadan kalkması, kalkınma ekonomisi ve planlamasının itibarının sarsılmasına neden olmuştur (Soyak, 2003: 171). 1970'lerden itibaren geleneksel yukarıdan aşağıya kalkınma politikalarının başarısız olması, bu tür kalkınma yaklaşımlarının geçerliliğinin sorgulanmasına neden olmuş ve daha yenilikçi aşağıdan yukarıya kalkınma politikaları ve stratejileri üretilerek uygulamaya konmuştur (Pehlivan, 2013: 415). 1980'li yıllardan itibaren küresel eğilimlerin hızlanmasının da etkisiyle geleneksel kalkınma uygulamalarına olan güven sarsılmaya başlamış ve YEK yaklaşımının ön plana çıkmasına neden olmuştur (Çetin, 2007: 153).

Bu kapsamda, 1970'li yıllarda YEK düşüncesine eğilimler artmaya başlamıştır. Ancak, 1990'ların sonlarına doğru girişimciliğin, iş geliştirmenin, altyapının ve yerel ortaklıkların geliştirilmesi için yerel ekonomiyi kapsayacak bir strateji politikası yaklaşımı

ortaya çıkmamıştır. 1990’lardan sonra bu stratejilerin çeşitlenmesinde ve gelişmesinde, gelir dağılımındaki dengesizlikler ve birçok faktörün bölgeler arası hızla artan adaletsizliği etken olmuştur. Ancak küreselleşme süreci ve ekonomilerin bütünleşik yapısı YEK yaklaşımlarına farklı bakış açıları getirmiştir (Kılınç, 2016: 7).

Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ve özellikle küreselleşme süreci ile birlikte kabuğunu değiştiren günümüz dünyasının temel sorunlarından biri, hem ülkeler arasında hem de aynı ülke içinde farklı bölgelerde var olan bölgesel kalkınma farklılıkları, özellikle GOÜ’lerde görülmektedir. Kuşkusuz birçok GÜ ve GOÜ’lerin aynı sorunla karşı karşıya olduğu ve bu sorunu çözmeye yönelik politikaların farklılık gösterdiği bilinmektedir (Hill, 1998: 19).

AB’de bölgesel politikaların evrimine bakıldığında üçlü bir ayrımın yapıldığı görülmektedir. Bunlardan ilki, Roma Antlaşması’ndan Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu’nun (ABKF) kurulduğu 1975 yılına kadar fiili olarak tanımlanan dönemdir. Bu dönemde İtalya’nın güneyine yönelik özel desteklerin yanı sıra Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa Sosyal Fonu’nun gemi, tekstil, demir-çelik ve kömür gibi gerileyen sektörlerle verdiği destekler bölgesel politika uygulamalarının öncüsü olmuştur. İkincisi, ABKF’nin kuruluşundan 1988’e kadar süren ve üye ülkelerin işsizlik sorunlarının çözümüne ‘yardımcı’ olarak nitelendirilen dönemdir. Dönem içerisinde tahsis miktarları kademeli olarak artırılmış ve Avrupa Komisyonu’nun etkinliğinin artırılmasına yönelik fon kullanım prosedürleri geliştirilmiştir. 1986’da bölgesel politika, Avrupa Tek Senedi ile “ekonomik ve sosyal uyum” çerçevesinde topluluk tarafından resmileştirilmiştir (Bilen, 2005: 8).

Bölgesel politikaların uygulanmaya çalışıldığı dönemler 1950’li yıllar olarak kabul edilir. 1950’lerden yeniden yapılanma hareketlerinin başladığı 1990’lara kadar bölge politikalarında önemli değişiklikler ve dönüşümler yapılmıştır. Gerçekleştirilmeye çalışılan tüm bölgesel politikaların ortak amacı, bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarını azaltarak bölgesel kalkınmayı sağlamaya çalışmak olarak kabul edilmektedir (Uzay, 2005: 131). 1957 yılında imzalanan ve 1958 yılında yürürlüğe giren Roma Antlaşması, AB bölge politikası açısından büyük önem taşımaktadır. Roma Antlaşması, bölgesel politikaların nasıl olması gerektiğine dair kapsayıcı bir hüküm içermemektedir (Atmaca ve Sağır, 2017: 70-71). Ancak, ekonomik bütünleşmeyi ele alan Antlaşma, bölgesel politika için önemli hükümler ayırmıştır. Antlaşma, “Üye Devletler, çeşitli bölgeler arasındaki farklılıkları ve en az gelişmiş bölgelerin geri kalmışlığını azaltarak ekonomilerinin bütünlüğünü

sağlamlaştırmaya ve uyumlarını sağlamaya isteklidirler” hükmü ile AB bölgesel politikasının Antlaşmadaki yerini açıkça ortaya koymaktadır (European Commission, 2014: 4). AB bölgesel politikası, AB ülkeleri ve bölgeleri arasındaki ekonomik ve sosyal farklılıkları azaltmayı, GOÜ’leri desteklemeyi ve vatandaşların yaşam kalitesini iyileştirmeyi amaçlayan önemli bir stratejik yatırım politikasıdır (European Commission, 2014: 1).

1988 yılında yapılan ve en belirgin “Yapısal Fonlar Reformu” olarak bilinen düzenleme ile modern bir bölgesel politika olarak uygulanan üçüncü dönem başlamış ve devam etmektedir. Bu dönemde, üye ülkelerin sorunlarına net stratejilerle etkin çözümler üretme ve bunları kendi ulusal fonlarının yanı sıra yapısal fonların da desteğiyle şeffaf prosedürlerle uygulama ivme kazanmıştır. 1988 Reformu, ‘programlama’, ‘sorunlara odaklanma’, ‘ulusal fonlardan katkı’ ve ‘her düzeyde ortak iletişim’ ilkeleriyle resmedilmiştir. Böylece yukarıda bahsedilen ‘verimlilik’, bir üye ülkenin hem büyümesine ve rekabet gücüne, hem de fonların en fazla faydayı sağlayacak şekilde kullanılmasına atıfta bulunan bir forma dönüşmüştür. Bu anlamda yapısal fonlar, AB’nin 2010 yılında dünyanın en rekabetçi bilgi toplumu olma nihai hedefinin en önemli aracıdır (Bilen, 2005: 8).

1997 yılında kabul edilen ve Avrupa Topluluğu Komisyonu tarafından hazırlanan Gündem 2000, AB’nin genişlemesini ve 1999 sonrasında AB’nin mali çerçevesinin nasıl olması gerektiğini anlatan bir belgedir. 2000 yılında Lizbon Zirvesi’nde de onaylanan ve Lizbon Stratejisi olarak adlandırılan belgede, istihdamın, ekonomik reformların ve sosyal uyumun güçlendirilmesi ve AB’nin sürdürülebilir bir ekonomik sistemde dünyanın en rekabetçi ekonomik bloğu haline getirilmesi amaçlanmıştır. AB Bölgesel Politikası 2000-2006 döneminde Gündem 2000 ve Lizbon Stratejileri doğrultusunda yeniden yapılandırılmıştır (İncekara ve Savrul, 2011: 407).

2007-2013 programlama döneminde bölgesel politika üç temel amaç ve üç temel araç etrafında şekillenmiştir. Bölgesel politika, uyum politikasında gruplanan yakınsama, rekabet gücü ve işbirliği hedeflerine odaklanmaktadır. Bu dönemde, orta ve doğu Avrupa’da bulunan üyeler ve özel ihtiyaçları olan üyeler üzerinde odaklanılmıştır. 2007-2013 programlama dönemi için bölgesel politikalara toplam 308,041 milyar Euro tahsis edilmiştir. 2004’ten sonra katılan ve AB’nin toplam nüfusunun dörtte birinden daha azını

temsil eden 12 üye, 2007-2013 döneminde bölgesel harcamalara ayrılan kaynakların %51'inin kullanılması hedeflenmiştir (Güler vd., 2011: 42).

Türkiye'de bölgesel kalkınmayı sağlamaya yönelik çalışmalar, planlanan dönemden önce ve planlanan dönemde uygulanan politikalar olarak ikiye ayrılmaktadır. Ancak Türkiye'de pek çok kişi tarafından kabul edilen görüşe göre bölge planlaması 1960 sonrası dönemde başlamıştır. Ancak önceki dönemde örtük de olsa bazı bölgesel politikaların olduğuna işaret edilmektedir. Ayrıca Celal Bayar'ın 1934-1935 yıllarında hazırladığı bir bölge raporunun olduğu ve 1932 Birinci Sanayi Planı'nın bölgesel kaygıları içerdiği bilinmektedir. Nitekim birçok kamu kurumunun mekân seçiminde bölgesel bazı kaygıların olduğunu söylemek mümkündür. Ancak 1960 sonrası planlı dönemde açıktan bölgesel politikalar metinlere girmiştir (TÜSİAD, 2008: 94).

1960'larda uygulanan sanayi ve kalkınma politikaları belli plan ve programlar çerçevesinde yapılmıştır. Bu politikaların gerçekleştirilmesinde, önceki dönemlerde uygulanan sanayi planlarının başarısı, makroekonomik politikaların koordine edilmesi gerekliliği ve bu kurumların uluslararası kuruluşlardan kaynak temin etmek üzere ülkedeki bir programa göre yatırım politikalarını planlama istekleri etkili olmuştur. 1961 Anayasası'nın 41. maddesi ile devletin kalkınma politikalarının uygulanması ve bölgeler arasındaki dengesizliğin giderilmesi temel görevi DPT'ye verilmiştir (Kutlutürk ve Orhan, 2021: 220).

DPT'nin kurulmasıyla birlikte ithal ikamesi uygulamaları başta olmak üzere genel kalkınma politikalarının işleyişi bu kuruma devredilmiştir. İç ve dış gelişmeler nezdinde ithal ikameci politikalara ağırlık verilmesinin temel nedeni, liberal uygulamalar sonucunda ödeme krizlerinin çıkması ve bu uygulamaların sürdürülemezliğidir. Özellikle ithal ikameci kalkınma modelleri ile hem ülkede gelişen sanayi kollarının korunması hem de bu branşlara çeşitli rantların sağlanması iç piyasada istenilen koşulları oluşturmuştur. Böylece DPT tarafından yapılacak kalkınma planları kapsamında sermaye ihracının sağlanması ve yerel sanayilerin uluslararası pazarda rekabet gücünün artırılması hedeflenmiştir (Yıldırım, 1998: 15-16).

Türkiye'de 1960'lı yıllardan itibaren dengeli bir bölgesel kalkınma politikası uygulanmaktadır. Uygulanan bölgesel kalkınma politikalarının temel araçları; Beş Yıllık Kalkınma Planları, Bütünleşik Bölgesel Kalkınma Planları, Kırsal Kalkınma Projeleri, Yatırım Teşvikleri, Kalkınmada Öncelikli Bölgeler, Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük

Sanayi Siteleridir. Kalkınma planlarının hedef ve stratejileri çerçevesinde, sektörel öncelikler ile mekânsal boyutları bütünleştirmek amacıyla çeşitli iller için hazırlanan il kalkınma planları ve bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla hazırlanan bölge planları bulunmaktadır. Bahsedilen araçlar arasında en yaygın olarak kullanılan araç sektörlere ve bölgelere göre farklılık gösteren teşvik sistemi uygulamasıdır. Teşvik sistemi illerin gelişmişlik düzeylerine göre farklı oranlarda uygulanmaktadır. Teşvikler dışında yaygın olarak kullanılan bir diğer araç da kamu yatırımlarıdır. Kamu hizmetlerine ve altyapıya yapılan yatırımların ekonomik kalkınma için etkili bir araç olduğu söylenebilir. Ancak son dönemde kamu yatırımlarının hem azaldığı hem de etkinliğini kaybettiği görülmektedir. Bu nedenle başlangıçta etkin bir araç olarak kullanılan bu uygulamanın bölgesel kalkınmada araç olarak kullanılmasından vazgeçilmiş ve sanayileşmede liderlik özel yatırımlara verilmiştir. AB adaylık sürecinin başlamasıyla birlikte yapılan düzenlemeler doğrultusunda bu araçlara BKA'lar da eklenmiştir (Keskin ve Sungur, 2010: 282).

Türkiye, planlı dönemle birlikte uygulamaya başladığı bölgesel kalkınma ve bölgeler arası dengesizlikleri gidermeye yönelik politikalarını bugün yeniden gözden geçirme zorunluluğu ile karşı karşıyadır. Bu zorunluluğun temel nedeni, bölgesel kalkınma politikalarının AB'ye katılım sürecine entegre edilmesidir. Türkiye, yaklaşık 40 yıldır uyguladığı bölgesel kalkınma modellerini, politikalarını ve araçlarını bir kenara bırakarak yeniden yapılanmaya girmiştir. Bu yeni yapının ana gövdesini BKA adı verilen birimler oluşturmaktadır (Berber ve Çelepçi, 2005: 146).

2000'li yıllar, Türkiye'nin bölgesel politika dönüşümünün ilk adımı olarak kabul edilmektedir. 2000'li yıllardan itibaren AB ile üyelik öncesi uyum sürecinin başlamasıyla birlikte Türkiye, bölgesel politikalar alanında sorumluluk almış ve uygulamaya koymuştur. Bu uygulamaların başında; İBBS gelmektedir. 2002 yılında bölgesel istatistiklerin toplanması ve geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemi ile uyumlu karşılaştırılabilir istatistiki verilerin toplanması amacıyla ülke genelinde İBBS tanımlanmıştır. Buna göre; Düzey-1 itibarıyla 12 bölge, Düzey2 itibarıyla komşu iller bir araya getirilerek 26 bölge, Düzey-3 itibarıyla her il için 81 bölge sınıflandırması yapılmıştır. AB'ye uyum süreci kapsamında bu uygulamaya ek olarak 2001 yılında Ulusal Program ve 2003 yılında Ön Ulusal Kalkınma Planı belgeleri hazırlanmıştır. Bunların

dışında Teknoloji Geliştirme gibi daha modern araçların kullanıldığı söylenebilir. Bölgeler, Sanayi Bölgeleri ve BKA'lar son zamanlarda bölgesel kalkınma politikalarında görülmeye başlanmıştır. Ülke ekonomisinin gelişmesini ve teknoloji transferini sağlamak, üretim ve istihdamı artırmak, yatırımları teşvik etmek ve yabancı sermaye girişlerini artırmak amacıyla Sanayi Bölgeleri kurulmuştur. BKA'lar ise bir ülkenin belirli bir coğrafi alan içerisinde tüm özel ve kamu şirketleri, yerel yönetimler ve STK'lar arasında işbirliği sağlayarak o bölgenin ekonomik kalkınmasını sağlamaya çalışan, yasal bir hüküm temelinde kurulmuş yapılardır (İncekara ve Savrul, 2011: 99-100).

2.4. BÖLGELERARASI GELİŞME FARKLILIKLARI VE YEREL EKONOMİK KALKINMA

Bölgeler arası dengesizlik, GÜ ve GOÜ'lerin karşı karşıya olduğu önemli bir sorundur. Ancak bu sorun daha çok AGÜ'lerde kendini göstermektedir. SEGE endeks düzeyi açısından, ülkelerin kendi içinde gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler ile görece gelişmiş ve az gelişmiş bölgeler bulunmaktadır. Ülke içindeki bu gelişmişlik farklılıkları birçok sosyal ve ekonomik soruna neden olmakta ve bu nedenle ülke genelinde sosyo-ekonomik entegrasyonun sağlanması için bölgeler arası farklılıkların azaltılmasına yönelik yeni yaklaşımlar gündeme gelmektedir (Akiş, 2011: 238).

Ulusal alanda gelişmiş veya gelişmekte olan ekonomiler şeklinde meydana gelen farklılaşma her bölge içinde bu farklılıkları oluşturmuştur. Ancak gelişmiş bölgeler arasındaki farklılaşma gelişmekte olan bölgelere göre daha azdır. Bölgesel kalkınma için seçilen bölge ve sektörlerde yatırım düzeyinin ve potansiyelinin artırılması ve bu bölgelerde ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi için bölgenin ekonomik kapasitesinin belirlenmesi gerekmektedir (Alsaç, 2010: 55). Gelişmiş bölgeler sahip oldukları bazı tarihi, ekonomik ve sosyal avantajlar sayesinde gelişmişler ve gelişmişlik farklılıklarını en aza indirmişlerdir. Az gelişmiş bölgelerde ise bu durum tam tersi bir görünüm sergilemiştir (Öcal vd., 2011: 57).

Az gelişmiş bölgelerin tarım ağırlıklı ekonomisi veya zayıflayan sanayi yapısı, düşük gelir düzeyini, işsizliği ve yetersiz altyapıyı beraberinde getirmekte ve bu şekilde oluşan kısır döngü, istisnai durumlar veya dış müdahale olmaksızın nadiren kırılabilmektedir. Bu durum, eşitsizliklerin azaltılmasını ve çeşitli düzeylerde önlemler alınmasını zorunlu kılmıştır (Aydoğdu, 2010: 3).

Az gelişmiş bölgelerdeki yatırımların maliyetlerini düşürmeye veya işletmelerin karlılığını artırmaya yönelik teşvikler, az gelişmiş bölgeleri özel sektör için bir çekim merkezi haline getirmektedir. Teşvikler, az gelişmiş bölgelerin özel sektör için cazip hale getirilmesinin yanı sıra GOÜ'lerde ekonomik kalkınmanın sağlanması için kullanılmaktadır. Ülke ekonomisinin gelişimi için önemli olan bazı sektör ve faaliyet alanlarında özel sektörü desteklemeye yönelik teşvikler verilerek ekonomik büyüme hızlandırılabilir (Dinler, 2008: 281). Az gelişmiş bölgelerde yerel iş imkânlarının ortaya çıkarılması ve üretime yönlendirilmesi ülkenin ekonomik kalkınmasına katkı sağlayacaktır (İnanöz ve Narin, 2017: 52).

Bölgesel farklılıkları yok etmek amacı ile politika yapıcılar birçok farklı politika araçlarıyla müdahale etmektedir. Bu amaçla uygulanan politikalar; fiziki ve sosyal altyapı yatırımları, özel yatırımları az gelişmiş bölgelere çekmek için mali teşvikler, ticari yatırımlar için banka kredileri ve özellikle az gelişmiş bölgelerde yabancı yatırımları çekmek ve ihracatı artırmak için kurulan serbest bölgelerdir. Yerele özgü kalkınma politikaları oluşturulurken yerelin kaynakları analiz edilerek ve mevcut durum dikkate alınarak kısa, orta ve uzun vadeli politika araçları tutarlı bir şekilde oluşturulmalı ve uygulanmalıdır (Özker ve Biniş, 2010: 494).

Az gelişmiş bölgelerin bölgesel dengesizliklerinin giderilmesi ve bölgeler arası farklılıkların azaltılması ciddi bir sosyal ve ekonomik yapılanmayı gerektirmektedir. Sosyal dengesizliklerin giderilmesi devlet desteği ve altyapıya dayalı faaliyetlerle mümkündür. Bölgesel kalkınmayı hızlandırmak için ekonomik boyutlara daha fazla odaklanmak gerekmektedir. Bu açıdan bölgesel kalkınma, geri kalmış bir bölgenin kalkınma sorunları ve çözümleri açısından paralel özellikler taşımaktadır. Yerel kalkınmaya yönelik öncelikli çözüm arayışları, gelir düzeyinin yükseltilmesi, tasarrufların artırılması ve sermaye birikiminin sağlanmasını içermektedir (Erol, 2012: 88).

Küreselleşme süreci, savaş sonrası dönemin çoğu için ekonominin kurallarını değiştirmekte, dünyanın en uzak bölgelerini bile rekabete açmakta ve işletmeleri, şehirleri, bölgeleri ve kasabaları yeni ekonomik koşullara tepki vermeye zorlamaktadır. Dünyanın sosyal ve ekonomik aktörleri üretim ve tüketim modellerini yeniden yapılandırmaktadır. Böyle bir ortamda rekabet; İşletmelerin harcamalarına, faaliyet gösterdikleri ortama, kendilerini yerel faaliyetlere entegre etme fırsatlarına, yeniliklere, öğrenmeye ve ölçek ekonomilerine bağlı olarak değişir. Bu süreç beraberinde yeni fırsatları ve tehditleri de

getirmektedir. Dünya çapında birçok işletme ve bölge, yerel ve küresel ortamdan faydalanmakta ve çeşitli faydalar sağlamaktadır. Ancak, az gelişmiş bölgelerin çoğunda ulusal ekonominin dışı açılması, yerel ekonomik yapıları küresel ortamda rekabet etmeye zorlar ve rekabet güçlerini zayıflatır (ILO, 2003: 2).

Az gelişmiş bölgelerin kalkınabilmesi için bölgesel düzeyde geleneksel yönetimin dışında yeni bir idari yapının kurulması, diğer yandan merkezi otoritelerin bir kısmının bu yeni idari birimlere devredilmesi gerekmektedir. Bir ülkede kamu yönetiminin örgütlenmesinde iki zorunluluk göz önünde bulundurulur. Bunlardan ilki, ülkedeki idari faaliyetlerin yürütülmesinde asgari bir türdeşlik ve birliğin sağlanması; diğeri ise ülkenin farklı coğrafi bölgelerinin farklılıklarının yönetime yansması; yönetimin yönetilenlerin çeşitliliğine uyarlanmasıdır. “Merkezi yönetim” yöntemi birlik ve homojenlik ihtiyacına, “merkezi olmayan yönetim” yöntemi ise çeşitlilik talebine cevap vermektedir. Yerinden yönetim kavramı, merkezi yönetim ve organları dışında, kendi organları, bağımsız kişiliği, personeli olan ve belirli bir mahalli bölgede yaşayan, organları seçilen ve ülkenin sınırları içinde bulunanları ilgilendiren hizmetleri yürüten özerk demokratik kurumları tanımlar. Yerelleşme genellikle yetkinin genişliği ile karıştırılsa da, bu iki kavram ve yetki devri birbirinden bağımsızdır ve yetki devri organlarıdır. Yetki genişliği, merkezi yönetimin bazı olumsuzluklarını gidermek için bazı yetkilerin merkez tarafından taşra görevlilerine devredilmesini içermektedir (Köse, 2003: 4-5).

Genel sosyal sermayeye dayalı yaklaşımlar, az gelişmiş bölgelerin daha çekici hale getirilmesi ve kendi gelişimlerini sağlamak için “cazibe merkezleri” haline getirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Dolayısıyla kamu yatırımları bu teoride önemli bir yere sahiptir ve bölgesel kalkınmanın genel sosyal sermaye olarak adlandırılan kamu yatırımlarında kapasite yeterliliğinin “çekici” etkisi veya yatırımdaki darboğazların “itici” etkisi ile ilişkili olduğu kabul edilmektedir (Arslan, 2005: 283).

Bölgesel farklılıklardan kaynaklanan dengesizliği gidermek için yerel/bölgesel politikalar büyüme amacına, istikrar amacına ve dengeleme amacına yönelik oluşturulmaktadır. Büyüme hızı gelişmiş bölgelere göre geri kalmış bölgelerin büyüme ve gelişme oranlarını artırıcı tedbirler almak amacıyla; özel ve kamu yatırımlarının etkin koordinasyonu ile üretim faktörlerinin optimum dağılımını sağlamaktır. Bölgesel istikrar politikasında, bölgesel ve sektörel yapı açısından gerekli politika uyumu sağlanarak bölgelerin ekonomik yapıları dengeli bir şekilde dağıtılmaya çalışılmaktadır.

Yerel/bölgesel kalkınma politikalarının diğer amacı, bölgelere mümkün olduğunca eşit altyapı sağlamak, sektörel yoğunlaşmaları dengeli bir düzeye getirmek, nüfusun ülke içinde rasyonel dağılımını sağlamak ve bölgeler arasında sosyal adaleti sağlamaktır (İldırrar, 2004: 22).

Gelişmiş bölgeler ile az gelişmiş bölgeler arasında iyi bir ulaşım ve iletişim ağı kurularak az gelişmiş bölgelerin kalkınması sağlanabilir. Ulaşım, altyapı ve iletişim sistemlerinin iyi olmadığı bölgelerde sermaye ve diğer üretim faktörlerini özel sektöre ait tutmak çok zordur. Bu gibi durumlarda YEK göstergesi gelişmiş bölgeler lehine, az gelişmiş bölgeler aleyhine çalışmaktadır (Kayan, 2012: 106).

Genel olarak değerlendirilirse, gelişmiş bölgeler için temel hedeflerden biri bölgenin üretim kapasitesini artırmaktır ve büyüme teorilerinin alanını oluşturmaktır. Azgelişmiş bölgeler için temel amaç, gelişmiş bölgelerin ulaştığı milli gelir düzeyine ulaşılmasının yanı sıra, kalkınma teorileri kapsamına giren bölgenin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısını iyileştirmektir (Dinler, 2008: 38).

2.5. YENİ YERELLEŞME UYGULAMALARI

Modern devlette hâkim durumda olan ulus-devlet, küreselleşme süreçlerinin yoğunlaşmaya başladığı 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bazı güçlerini kaybetmeye başlamış ve ulus-devletin egemenlik alanı azalmaya başlamıştır. Ulus devletin yetki alanı içinde hareket etmeye başlayan uluslar üstü kurumlar; BM, OECD, NAFTA, NATO, IMF gibi kuruluşlar ve uluslararası sermaye kuruluşlarıdır. Bu kuruluşlar ulus devletin yargı yetkisini sınırlayarak siyasi, ekonomik, hukuki, askeri ve sosyal alanlarda düzenlemeler yapmakta ve ulus devletleri bu düzenlemelere uymaya zorlamaktadır. Bu düzenlemelere genel olarak bakıldığında; Ulus-devletin bunlara uyması zorunlu değil isteğe bağlıdır. Ancak ulus üstü güçlerin kabul ettiği düzenlemeleri kabul etmemek, birçok ağır yaptırım göze almak anlamına gelebilir. Ulus-devletin egemenliğini kaybetme sürecinde uluslararası düzeyde etkili olan küresel sermaye, en karlı unsurlardan biridir. Ulus-devletin, uluslararası sermayenin faaliyet alanını küresel düzeyde kısıtlamayacak düzenlemeler yapması ve böylece sermayenin hareket özgürlüğü kazanması istenmektedir. Küreselleşmenin siyasi sonucu, tasavvur edildiği gibi devletlerin geri çekilmesi veya sönmesi değil, devletin uluslararası tekellerin ve küresel sermayenin bir aracına indirgenmesidir (Karakurt, 2004: 1).

Ulus-devletin egemenliğini sarsan bir diğer kurum da STK'lar ve alt-ulusal kuruluşlar olarak adlandırılan yerel yönetim kuruluşlarıdır. Yerel yönetimlerin giderek etkinliğini artırdığı bir dönemde, daha demokratik ve daha katılımcı bir yönetim için ulus devletin dayatmalarına karşı çıkan yerellik, yükselen bir olgu haline gelmiştir. Dünyada yerel yönetim hareketine yön veren ülkelerin öncülüğünde 'yerel'e yeni açılımlar getirme ve bu kavramı yeniden tanımlama süreci yaşanırken, temsili demokrasinin aşılması sürecinde yerelin konumu mercek altına alınmakta ve yerellik içindeki yeni 'yerel' keşfedilmektedir. Aynı zamanda aktörlerin işlevi vurgulanırken, 'yerel' başlı başına bir 'aktör' olarak kavramsallaştırılmaya çalışılmaktadır (Emrealp, 2001'den Aktaran; Karakurt, 2004: 1).

Yeni yerellik, rekabet eden yerellikler yaratarak yerel yönetimlerin, kaynaklarını pazarlayan ve küresel sermayeyi serbest piyasa içinde rekabetçi bir şekilde çekmek için kolaylaştırıcı hizmetler sunan birimlere dönüştürülmesini önermektedir (Taylan ve Topçu, 2015: 34).

Dünyadaki yerelleşme eğilimlerine paralel olarak Avrupa ülkelerinin önemli bir bölümünde merkezi yönetimlerin ağırlığı azalmış, yetki ve kaynakların yerel yönetimlere devri gerçekleştirilmiştir. Özellikle AB üyesi olan federal ve üniter devletlerde yerel yönetimlerin güçlenmesi ve ülke yönetiminde hizmet sunumunun ve kaynakların yönetiminin öneminin artması, yerelleşme eğilimlerinin gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Bununla; özellikle AGÜ ve GOÜ'ler açısından yerelleşme eğilimleri; İdari-mali alanda ortaya çıkabilecek kurumsallaşma yetersizliği, kaynak yetersizliği ve altyapı eksiklikleri nedeniyle bazı olumsuz sonuçlar doğurması kaçınılmazdır. Bunun için ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin artırılması öncelikli hedef olmalıdır. Böylece son yıllarda dünyayı etkisi altına alan küreselleşme sürecinin bir parçası olan yerelleşmeye paralel olarak, halka en yakın kamu birimleri tarafından hizmet sunumunda önemli bir ilerleme gözlemlenebilmektedir (Demircan, 2008: 122).

Yeni yerelleşme süreci ile birlikte, AB'de istatistiki bölge yöntemi kullanılan yeni bölge birimleri oluşturulmuştur. BKA'lar ise yerel /bölgesel kalkınmanın kurumsal ayağı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Küresel sermaye, 1980'lerde yerelleşme politikaları nedeniyle yerel yönetimleri ortak olarak seçerken, 1990'lardan sonra yerel devlet ölçeğinde BKA'ları seçmiştir. Bu değişim, kalkınma söyleminde "yeni yerelcilik"

anlayışından “yeni bölgecilik” anlayışına geçiş olarak tanımlanmaktadır (Taylan ve Topçu, 2015: 36).

Birleşmiş Milletler ile Dünya Bankası’nın farklı kaynaklarında yerelleşme dört farklı kategoride ele alınmıştır. İlk olarak, yerelleşme merkezden taşraya yetki devri, yani yetki genişliği olarak ifade edilen yerelleşme türüdür. İkinci olarak, yerelleşme merkezden ve taşra örgütünden yerel yönetimlere yetki devri olan yerelleşme türüdür. Üçüncü olarak, yerelleşme yetkilerin merkezden-taşradan ve yerel yönetimlerden STK’lara yetki devri, yani sivilleşme yolunda atılan yerelleşme adımıdır. Kamu hizmetlerinin cemaatlara ve toplum dayanışmasına bırakılmasıdır. Dördüncü ve son türdeki yerelleşme, her kademedен özel sektöre yetki devridir. Yani özelleştirme olarak bilinen yerelleşme sürecidir. Merkez, taşra ve yerel yönetimlerin birleşiminden, yerli ve yabancı sermayeye devirler şeklinde olan yerelleşme hareketidir (Olgun, 2007: 114).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEZAVANTAJLI BÖLGELERDE YEK: TÜRK ARICILIK ENDÜSTRİSİNDE KARŞILAŞTIRMALI BİR UYGULAMA

3.1. YEREL EKONOMİK KALKINMA KONUSUNDA GERÇEKLEŞTİRİLEN UYGULAMALI ARAŞTIRMALAR

Kilit ekonomik sektörler ve YEK hakkında mevcut literatür, Kalkınma Ekonomisi hakkında çok sayıda görüş sunmaktadır. İncelenen bilgiler arasında yoksulluk, ekonomik büyüme, istihdam ve temel ekonomik sektörleri birbirine bağlayan teoriler ve önceki çalışmalar yer almaktadır. Kilit ekonomik sektörleri ve yerel ekonomik kalkınmayı birbirine bağlayan kalkınma teorileri arasında geleneksel teoriler, klasik teoriler ve konum teorileri yer almaktadır (Garidzirai vd., 2019: 21).

Yabancı literatür içerisinde, YEK üzerine genel teorik çalışmalar, kökeni, tanımları, anlamı, stratejileri, müdahaleleri, zorlukları ve programları kapsayan çalışmalar (Helmsing, 2001; Bingham ve Mier, 1993; Bartik ve Timothy, 1991; Clarke ve Gaile, 1992; Blakely, 1994; Wolman ve Spitzley, 1996; Cox ve Mair, 1988; Nel vd., 2002; Bartik, 2003; Bennet vd., 2004; Pieterse, 2006; Bae ve Lee, 2007; Boland, 2007; Rogerson, 2010; Schragger, 2010; Hague vd., 2013; Meyer, 2014; Kacar vd., 2016; Malizia vd., 2020; Palavicini Corona, 2021) olduğu gibi, YEK'i gerçekleştirmede girişimcilik, yenilik ve KOBİ'lerin etkisinin araştırıldığı çalışmalar da (Arzeni ve Pellegrin, 1997; O'Sullivan ve Jackson, 2002; Lawton Smith vd., 2005; Scorsone ve Powers, 2005; Rogerson, 2011; Ndabeni vd., 2016; Athiyaman vd., 2007; Astebro ve Bazzazian, 2011; Andriotis, 2012; Hakenes vd., 2015; Fiseha ve Oyelana, 2015; Ayandibu ve Houghton, 2017; Mokoena, 2017) mevcuttur. Bazin vd., 2011; Naude ve Badenhorst-Weiss, 2012; Demenja ve Gredicak, 2015; Khusaini, 2016; Blanquart ve Koning, 2017; Garidzirai vd., 2019; Rogerson ve Rogerson, 2019 farklı sektörlerin YEK'i gerçekleştirmede etkinlikleri üzerine çalışma yapmışlardır.

Türkiye'de de YEK üzerine genel teorik çalışmalar, küresel yaklaşımlar, tarihsel süreç, kümelenme ve mali yardım programları üzerine bir çok farklı çalışmalar (Ecerat, 2005; Sayın, 2006; Çetin, 2007; Darıcı, 2007; Güler vd., 2010; Tutar vd., 2011; Zengin vd., 2014; Yılmaz ve Efşan, 2019; Yeşildal, 2020) gerçekleştirilmiştir. Diğer taraftan, YEK faaliyetlerine yönelik girişimcilik, KOBİ'ler ve sektörler üzerinden çalışmalar (Tunçsper ve Yılmaz, 2009; Eren vd., 2012; Sayın vd., 2012; Atalay ve Çayın, 2020) gerçekleştirilmiştir.

Agbevade (2018), Gana Shai-Osudoku Bölge Meclisinde Asutuare'deki pirinç çiftçileri arasında değer zinciri geliştirme ve YEK'in etkisini tartışmaya çalışmıştır. Çalışmada, özellikle pirinç değer zinciri geliştirme sürecindeki aktörleri, rollerini ve rollerinin tüketici için nihai çıktıyı nasıl şekillendirdiğini ve değer zinciri gelişiminin ve YEK'in iş fırsatı yaratma, gelir yaratma ve bölgede yoksulluğun azaltılması boyutlarını incelemiştir. Karma yöntemi kullanılan çalışmada, değer zinciri sürecindeki aktörlerin dörde ayrılabilceği bulunmuştur. Garidzirai (2019), 1996-2016 dönemi boyunca Capricorn Bölgesi Belediyesinde kilit ekonomik sektörlerin YEK üzerindeki etkisini panel otoregresif dağıtılmış gecikme (ARDL) modeli kullanarak analiz etmiştir. Elde edilen bulgular, kilit sektörlerin verimliliğinin ekonomik büyümeyi, istihdamı ve yoksulluğun azaltılmasını nasıl etkilediğini göstermektedir. Toplum hizmeti, ticaret, inşaat, finans ve elektrik sektörleri YEK ile pozitif ilişkilidir. Tarım ve imalat gibi ana ekonomik temel sektörler önemli derecede yerel ekonomi üzerinde daha az olumlu etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle, YEK'in yerel ekonomik büyümeyi, istihdamı ve yoksulluğun azaltılmasını iyileştirmede bir süreç ve araç olduğu sonucuna varılmıştır.

Özcan (2000), Türkiye'de YEK bağlamında ademi merkeziyetçilik ve fikir birliği oluşturma beklentilerini araştırmıştır. Hızla büyüyen üç orta büyüklükteki şehir olan Denizli, Gaziantep ve Kayseri'de 80'den fazla görüşme yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, son yıllarda önemli ölçüde yerelleşmenin belediyelerin ve yerel grupların yerel projeler formüle etmelerini ve gerçekleştirmelerini sağladığını göstermektedir. Bununla birlikte, Kayseri'de yapılan ayrıntılı vaka çalışmaları, ittifaklar oluşturmada ve yerel siyasette öncelikleri belirlemede hem akrabalık hem de sosyal bağların önemini göstermektedir. Çalışma, yerelleşmenin Türkiye'de yerel ve ulusal düzeyde yönetişimde katılımcı demokrasinin geliştirilmesi ile birlikte ele alınması gerektiği sonucuna varmıştır.

Bayramoğlu (2013), Yenilenebilir enerji kaynaklarından biri olan Biyokütle Enerjisinin (BE) YEK sürecindeki yeri ve önemini incelemiştir. Bu amaçla 32 sorudan oluşan 952 anket kullanılarak saha çalışması yapılmış ve saha araştırması sonucunda elde edilen veriler istatistiksel ve ekonometrik analizlere tabi tutulmuştur. Elde edilen bulgulara göre, TRA1 Bölgesi'nde BE potansiyeli olduğu ve bu potansiyele uygun üretim tesislerinin kurulmasının YEK'e olumlu katkı sağlayacağı belirlenmiştir. Çayın (2017), Türkiye'de görece daha az gelişmiş olan Erzurum ve Batman illerinde kurumsal yapının YEK sürecine etkisinin incelemiştir. Bu kapsamda her iki ilde uygulanan 810 ankete dayalı verilerle betimsel ve ekonometrik analizler yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, YEK

göstergeleri açısından Türkiye’de görece daha az gelişmiş iller olan Erzurum ve Batman için genel olarak kurumsal yapının ekonomik, sosyal, kültürel ve politik etkiler yoluyla YEK üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Alüftekin (2007), Karaman ilinde sanayinin tarım ürünlerine dayalı olarak yapılanması sonucunda Karaman ilinde tarım ürünleri işleyen KOBİ’lerin YEK’e katkısını araştırmıştır. Araştırmanın amacına uygun olarak belirlenen 30 adet tarımsal ürün işleyen KOBİ ve bu işletmelere hammadde sağlayan 52 adet tarım işletmesine saha araştırması uygulamıştır. Üretimde en önemli girdi olan hammadde, tarım ürünleri işleyen KOBİ’ler istihdam dışında YEK’e önemli ölçüde katkı sağlamaktadır. Ayrıca işletmeler hammadde teminini il dışında sağlamaktadır. Üreticilerin bitkisel üretimde karşılaştıkları en önemli sorunlardan birinin ürettikleri ürünlerin fiyatlarının düşük olması olduğu belirlenmiştir. Diğer sorunlar ise girdi ve motorin fiyatlarının yüksekliği, sulama sorunları ve üretim maliyetlerinin yüksekliği olarak belirtilmiştir. İlde tarım ürünlerini işleyen KOBİ’lerin YEK’e katkısı daha çok “istihdam yaratma”dır. Yerel tarımsal üretim yapan üreticilere göre bu işletmelerin ekonomik katkısı yok denecek kadar az olduğu tespit edilmiştir.

Arıcılık endüstrisinin ekonomik verimliliği, girişimcilik algısı ve sektörün ekonomik yapısı üzerine çeşitli araştırmalar yapılmıştır (Saner vd., 2004; Barloviç vd., 2009; Cvitkovic vd., 2009; Bianca vd., 2011; Agrawal, 2014; Makri vd., 2015; Wambua vd., 2016; Dike ve Onwuka, 2016; Ceyhan vd., 2017; Al-Badri, 2017; Coline vd., 2018; Aydın vd., 2020; Elzaki vd., 2020). Vracova ve Hajek (2020), bir anket yöntemine dayalı olarak, seçilen ekosistem hizmetlerinin değerlendirilmesi de dâhil olmak üzere, arıcıların bakış açısıyla arıcılığın ekosistem hizmetlerini değerlendirmişlerdir. Çalışmanın sonucuna göre, arıcıların olumsuz demografik gelişimine katkıda bulunması ve böylece ekosistem hizmetlerinin üretimini sağlaması gereken devlet desteğine ihtiyaç olduğunu göstermiştir. Dia vd. (2018), çalışmalarını Nijerya’da Adamawa Eyaleti’nin Ganye yerel yönetim bölgesinde “Arıcılığın Ekonomisi” üzerine gerçekleştirmişlerdir. Çalışma alanında rastgele seçilen toplam 46 arıcı ile görüşülerek anket uygulamışlardır. Çoklu regresyon analizinin sonucu, yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, arıcılık deneyimi, kovan sayısı, işçilik maliyeti, kovan maliyetinin hepsinin verimlilikle pozitif ilişkili olduğunu göstermiştir. Taşıma maliyeti katsayısı negatif ilişkilidir ve anlamlı değildir. Eğitim düzeyi ve arıcılık deneyimi katsayısı pozitif ve %1 olasılık düzeyinde anlamlıdır. Kovan sayısı ve kovan maliyeti katsayısı pozitif olması yanında sırasıyla %5 ve %10’da anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Belirlenen sorunlar arasında yetersiz sermaye, iyi depolama tesislerinin olmaması, ambalaj

malzemelerinin yüksek maliyeti, nakliye sorunu, düşük verim, teknolojinin çok pahalı olması, yetersiz kalifiye insan gücü ve hırsızlık sayılabilir. Singh vd. (2018), SainaNehwal Tarım Teknolojisi, Eğitim ve Öğretim Enstitüsü, Chaudhary Charan Singh Haryana Ziraat Üniversitesi, Hisar (Haryana) da yer alan kursiyerlerin sosyo-ekonomik durumlarını ve arıcılığın girişimcilik olarak benimsenmesine ilişkin algılarını öğrenmek amacıyla 369 eğitimciye anket yapmışlardır. Yıllık gelir düzeyi düşük olan genç yaş grubuna ait işsiz gençlerin, topraksız emekçilerin/çiftçilerin ve marjinal çiftçilerin arıcılığı girişimcilik olarak benimsemeye daha fazla ilgi gösterdikleri sonucuna varılmıştır.

Türkiye’de arıcılık sektörünün ekonomik yapısı, arıcılık sektörünün il ekonomisine katkısı, kümelenme ve mevcut durumunu kapsayan çalışmalar (Özbilgin vd., 1999; Parlakay ve Esengün, 2005; Sıralı, 2015; Üçeş ve Erişir, 2016; Bayramoğlu vd., 2016; Kadirhanoğulları vd., 2016; Burucu ve Bal, 2017; Aksoy vd., 2017; Bağış ve Akbakay, 2017; Çevrimli ve Sakarya, 2018; Onuç vd., 2019) yapılmıştır. Diğer taraftan, arıcı işletmelerin üretimini etkileyen faktörler, ekonomik yapısı, pazarlama olanakları ve temel sorunlar üzerine yapılan çalışmalar (Uzundumlu vd., 2011; Akssoy ve Öztürk, 2012; Engindeniz vd., 2014; Onurlubaş ve Demirkıran, 2017; Burucu ve Bal, 2018; Aktürk ve Aydın, 2019; Çevrimli ve Sakarya, 2019; Söğüt vd., 2019) mevcuttur. Seven ve Akkılıç (2005), Elazığda faaliyet gösteren 218 arıcılık işletmelerinin üretim ve pazarlama yöntemleri ortaya konularak sorunlara çözüm önerileri getirmeye çalışmışlardır. Arıcılık hakkında açık ve kapalı uçlu sorulardan oluşan anket formu hazırlanmıştır. Arıcılık ürünlerinin sırasıyla bal, bal mumu, arı, polen, ana arı, arı sütü ve propolis; üretimi yapılan bal çeşitlerinin sırasıyla petekli bal, süzme bal, kara kovan balı, seksiyon balı ve çam balı olduğu belirlenmiştir. İşletmelerin ürettikleri bal pazarlama şekilleri sırasıyla, perakende satış, aile içinde tüketim, yerel toptancılara satış, ulusal toptancılara satış ve kooperatiflere satış şeklinde tespit edilmiştir. Ürünlerin satışında karşılaşılan problemler ise sırasıyla, gerçek değerinde satılamaması, dış kaynaklı ürünlerinin kontrolsüz olarak piyasa girişi, ürünlerinin doğallığı konusundaki tereddüt, pazarlamada etkili olacak kooperatiflerin olmaması ve ürünlerinde fiyat standardının oluşmaması şeklinde tespit edilmiştir. Karahan vd. (2021), Muğla ve Afyonkarahisar illerinde faaliyet gösteren 200 arıcı işletmeye anket yöntemi kullanarak arıcıların yapısını ve işletmede görülen sorunları araştırmışlardır. Çalışma sonucunda ankete katılan arıcının her iki ilde de ilkokul mezunu olanların oranı %50 ve üzeri olduğu, tek gelir kaynağı arıcılık olan Muğla ilinde %16, Afyonkarahisar’da ise %12, Muğla ilinde ankete katılan arıcıların tamamının, Afyonkarahisar’da ise

%97'sinin gezginci arıcı olduğu tespit edilmiştir. Arıcılık faaliyetlerinde karşılaştıkları sorunlar Muğla ili arı işletmelerinin %79'unda sahte ballardan dolayı güven eksikliği iken Afyonkarahisar ilinde %78 konaklama olduğu belirlenmiştir. Arıcıların en büyük sorunu ise Muğla ilinde arı hastalık ve zararlıları, Afyonkarahisar ilinde ise pazarlama olduğu bu çalışma sonucunda belirlenmiştir. Demen (2015), Diyarbakır ilinde arıcılığın sosyo-ekonomik yapısı, koloni yönetimindeki uygulamaları, hastalık ve zararlılarla mücadele yöntemleri, koloni kayıpları ve arıcılıkta yaşanan sorunların belirlenmesi amacıyla 432 arıcıya anket yöntemi kullanarak saha araştırması gerçekleştirmiştir. Ankete katılan arıcıların yaş ortalaması 46.38 yıl olarak belirlenmiştir. Arıcıların %70.51'i tek gelir kaynaklarının arıcılık olduğunu belirtmiştir. Genel olarak grupların %52-63'ü ilkokul mezunu olduğunu, tüm arıcılar arıcılığa başlama nedeninin babadan kalma ve ek gelir kaynağı sağlamak olduğunu belirtmişlerdir. Yöredeki arıcıların sorunları arasında, konaklama, desteklemelerin miktarı, uygulama yöntemi ve arıcılığın örgütlü bir yapıdan uzak olmaları öne çıkanlar olarak tespit etmiştir. Seğmenoglu (2018), Adana ilinin arıcılık işletmelerini teknik, kültürel ve sosyo-ekonomik açıdan inceleyerek arıcılığın genel yapısını ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışmasını, Adana ilinin merkez dahil toplam 15 ilçesinde faaliyet gösteren arıcılık işletmelerinden uygun örnekleme yöntemiyle seçilen toplam 302 işletmede gerçekleştirmiştir. Arıcılığın yetiştiriciler tarafından çoğunlukla ikinci bir iş olarak yapıldığı ve özellikle sektörde pazar sorununun önemli olduğu tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda, Adana ilinde arı yetiştiricilerinin ve arıcılık faaliyetlerine ilişkin mevcut durumunun, sektörün Türkiye'deki genel durumuyla benzerlik gösterdiği, ildeki arıcılık faaliyetlerine ait performansın artırılması için sektöre verilen kamu desteklerinin arttırılmasının, özellikle balda kalıntı probleminin ve pazarlama konusunda yaşanan sıkıntıların ortadan kaldırılmasına yönelik ivedi tedbirlerin alınmasının yararlı olacağı kanaatine varılmıştır.

3.2. ARICILIK ENDÜSTRİSİ

Günümüzde arıcılık endüstrisi, ekonomik getirisi yüksek ve ürün çeşitliliği ile hızla büyüyen bir ticari faaliyet alanı haline gelmiştir. Ancak Türkiye'de arıcılık endüstrisinin birçok teknik ve ekonomik sorunu bulunmaktadır. Bu sorunları genel olarak bal veriminin düşük olması, arı hastalık ve zararlıları, ihracat kapasitesinin istenilen düzeye çıkarılamaması, arıcılık işletmelerinin ürün pazarlamasında yaşanan güçlükler ve organizasyon, destek politikalarındaki bazı yetersizlikler, gezginci arıcılıkta sorunlar olarak sıralamak mümkündür. Sektörün mevcut sorunlarına ek olarak, dünyada arıcılığın

küreselleşmesi ve artan uluslararası rekabet, arıcılık üzerindeki baskıyı her geçen gün artırmaktadır (Çevrimli, 2018: 58).

Arıcılık diğer birçok faydasının yanı sıra kısa sürede ekonomik getiri sağlaması, küçük bir sermaye ile yapılabilmesi ve arazi varlığına bağlı olmaması gibi özellikleri ile tarımsal faaliyetlerde ayrıcalıklı bir yere sahiptir (Burucu ve Bal, 2017: 30).

Arıcılık faaliyetlerinin hem işletmeye hem de ülke ekonomisine çok önemli katkıları bulunmaktadır. Arıcılık, düşük işletme maliyetleri ve diğer üretim dallarına göre daha az işgücü ihtiyacı nedeniyle GOÜ’lerde kırsal nüfusa istihdam ve gelir sağlamaktadır. Arıcılık, verimliliği etkileyen sorunları ortadan kaldırarak hem kırsal nüfusun gelir düzeyinin yükseltilmesinde hem de ihracat yoluyla ülke ekonomisine döviz girdisi sağlanmasında önemli rol oynayacak sektörlerden biri olacaktır (Üçeş, 2015: 7).

3.2.1. Dünyada Arıcılık

Günümüzde yaygın olarak yürütülen tarımsal faaliyetlerden biri olan arıcılık hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için önemlidir. Dünyadaki kovan sayısı 2020 yılında bir önceki yıla göre %4,8 oranında azalarak 90,5 milyon adet olmuştur. Bu azalmada dünyadaki kovan sayısındaki artışa rağmen kovan başına üretilen bal miktarının azalması etkili olmuştur.

Tablo 8
Dünya Kovan Varlığı (2020)

Sıra	Ülke	Kovan varlığı	Dünya stoğundaki payı (%)
1	Hindistan	12.203.361	13,5
2	Çin	9.377.850	10,4
3	Türkiye*	8,179.085	9
4	İran	7,140.561	7,9
5	Etiyopya	6,986.100	7,7
6	Tanzanya	3,003.126	3,3
7	Arjantin	2,983.247	3,2
8	Rusya	2,982.452	3,2
9	ABD	2,706.000	2,9
10	Kore	2,162.250	2,3

Kaynak: FAOSTAT, 2022

Tablo 8’de dünyadaki mevcut kovan varlığı verilmiştir. 2020 verilerine göre dünya toplam kovan miktarında ilk sırada yer alan Hindistan 12,2 milyon kovan ile %13,5 paya

sahiptir. Çin 9,3 milyon kovan ile %10,4 pay ile ikinci, Türkiye ise 8,1 milyon kovan ile %9,0 pay ile üçüncü sırada yer almaktadır. 2020 yılında Asya 43,9 milyon kovan ile dünya kovan sayılarında %49,3 payı ile birinci sırada yer alırken, %22,6 paya sahip Afrika 19,0 milyon kovan ile ikinci, %24,8 paya sahip AB ise 19,6 milyon kovan ile üçüncü sırada yer almaktadır. Okyanus ülkeleri ise 3,3 milyon kovan ile dünya kovan sayılarında %1,3'lük payı ile son sırada yer almaktadır.

Tablo 9
Miktar Bazında Dünyanın En Çok Bal Üreten Ülkeleri

Sıra	Ülke	Bal üretim miktarı (Ton)	Dünya üretimindeki payı (%)
1	Çin	466,487	40,2
2	Türkiye*	104,077	8,9
3	İran	79,955	6,8
4	Arjantin	74,403	6,4
5	Ukrayna	68,028	5,8
6	ABD	66,948	5,7
7	Rusya	66,368	5,7
8	Hindistan	62,132	5,3
9	Meksika	54,165	4,6
10	Brezilya	51,508	4,4

Kaynak: FAOSTAT, 2022

Tablo 9'da dünyadaki miktar bazında en çok bal üreten ülkeler sunulmuştur. 2020 yılı dünya bal üretiminde %40,2'lik paya sahip olan Çin, 466 bin ton üretimi ile ilk sırada yer alırken, bal üretiminde %8,9'luk paya sahip Türkiye 104 bin ton ile ikinci, %6,8'lik pay ile İran ise 79 bin ton üretimi ile üçüncü sırada yer almaktadır. Çin'in de etkisiyle miktar bazında bal üretiminde Asya kıtası büyük bir paya sahiptir ve Asya kıta bazında bal üretiminde lider konumdadır.

Dünya kovan zenginliğinde %13,5 pay ile ilk sırada yer alan Hindistan, 2020 yılında 62 bin 132 ton bal üretimi ile bal üretiminde sekizinci sırada yer almıştır. Hindistan kovan sayısında lider olmasına rağmen aynı oranda bal üretilmemesi kovan başına bal veriminin düşük olmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 10**Miktar Bazında Dünyanın En Çok Bal Mumu Üreten Ülkeleri**

Sıra	Ülke	Bal mumu üretim miktarı (Ton)	Dünya üretimindeki payı (%)
1	Hindistan	23,716	38,1
2	Etiyopya	5,339	8,5
3	Arjantin	4,970	7,9
4	Türkiye*	3,765	6,1
5	Kore	3,758	6
6	Kenya	2,519	4,1
7	Angola	2,316	3,7
8	Tanzanya	1,894	3,4
9	Brezilya	1,769	2,8
10	ABD	1,599	2,6

Kaynak: FAOSTAT, 2022

Tablo 10’da dünyadaki miktar bazında en çok bal mumu üreten ülkeler sunulmuştur. 2020 yılı dünya bal mumu üretiminde %38,1’lik paya sahip olan Çin, 23 bin ton üretimi ile ilk sırada yer alırken, bal mumu üretiminde %8,5’lik paya sahip Etiyopya 5 bin ton ile ikinci, %7,9’luk pay ile Arjantin ise yaklaşık 5 bin ton üretimi ile üçüncü sırada yer almaktadır. Hindistan’ının da etkisiyle miktar bazında balmumu üretiminde Asya kıtası büyük bir paya sahiptir ve Asya kıta bazında balmumu üretiminde lider konumdadır.

Arıcılığın yanı sıra metal sanayi, kozmetik sanayi, tekstil sanayi, ilaç yapımı, mum yapımı ve daha birçok alanda kullanılan balmumu üretiminde Türkiye ilk beş ülke arasında yer almaktadır (TEPGE, 4).

Tablo 11
Miktar Bazında En Çok Bal İhraç Eden Ülkeler

Sıra	Ülke	Bal miktarı (Ton)	Dünya ihracatındaki payı (%)
1	Çin	132,469	18,3
2	Ukrayna	80,795	11,1
3	Arjantin	71,543	9,9
4	Hindistan	54,834	7,6
5	Brezilya	45,728	6,3
6	Almanya	29,307	4
7	İspanya	28,263	3,9
8	Polonya	24,815	3,4
9	Macaristan	23,063	3,1
10	Meksika	22,618	3,1
22	Türkiye*	6,038	0,8

Kaynak: Trade Map, 2022

Tablo 11’de dünyadaki miktar bazında en çok bal ihraç eden ülkeler sunulmuştur. 2020 yılında miktar bazında toplam bal ihracatı 725 bin 151 ton olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılında dünya bal üretiminde olduğu gibi miktar bazında ihracat miktarında da ilk sırada Çin yer alırken, üretim miktarında ikinci sırada yer alan Türkiye 22. sırada yer almıştır. 2020 yılında toplam ihracatın %18,3’lük payı 132 bin 469 ton ile Çin’de gerçekleşirken, %11,1’lik paya sahip Ukrayna 80 bin 795 ton ile ikinci sırada yer alırken; %9,9’luk paya sahip olan Arjantin 71 bin 543 ton ile üçüncü sırada yer almaktadır.

Tablo 12
Değer Bazında En Çok Bal İhraç Eden Ülkeler

Sıra	Ülke	ABD Doları (Bin)	Dünya ihracatındaki payı (%)
1	Yeni Zelenda	328,641	14,3
2	Çin	254,045	11,1
3	Arjantin	170,242	7,4
4	Almanya	147,666	6,4
5	Ukrayna	138,787	6,1
6	İspanya	112,438	4,9
7	Brezilya	98,560	4,3
8	Macaristan	95,989	4,2
9	Hindistan	83,406	3,6
10	Belçika	74,651	3,3
20	Türkiye*	26,161	1,1

Kaynak: Trade Map, 2022

Tablo 12’de dünyadaki değer bazında en çok bal ihraç eden ülkeler verilmiştir. 2020 yılında değer bazında toplam bal ihracatı 2 milyon 295 bin 277 dolar değerinde gerçekleşmiştir. Değer bazında 2020 yılı için bal ihracında %14,3’lük paya sahip olan Yeni Zelenda 328,641 dolar düzeyinde ilk sırada yer alırken; %11,1’lik paya sahip olan Çin 254,045 dolarlık bal ihracatı ile ikinci sırada yer almış; %7,4’lük paya sahip olan Arjantin ise 170,242 dolarlık bal ihracatı ile üçüncü sırada yer almaktadır. Dünyada miktar bazında en çok bal ihraç eden Çin değer bazında liderliği Yeni Zelenda ülkesine devretmiştir. Türkiye ise değer bazında bal ihracatı sıralamasında %1,1’lik pay ile 26 bin 161 dolar düzeyinde 20’inci sırada yer almıştır. Diğer taraftan, değer bazında bal ihracatı pazar payının çoğunluğunu Avrupa ülkeleri (Yeni Zelenda, Almanya, Ukrayna, İspanya, Macaristan ve Belçika) üstlenmektedir.

Tablo 13
Miktar Bazında En Çok Balmumu İhraç Eden Ülkeler

Sıra	Ülke	Bal mumu miktarı (Ton)	Dünya ihracatındaki payı (%)
1	Çin	9,104	45,3
2	Almanya	2,048	10,2
3	ABD	1,974	9,8
4	Vietnam	607	3
5	Suudi Arabistan	501	2,5
6	Tanzanya	466	2,3
7	İspanya	422	2,1
8	Ukrayna	406	2
9	Hindistan	364	1,8
10	Fransa	356	1,8

Kaynak: Trade Map, 2022

Tablo 13’de dünyadaki miktar bazında en çok balmumu ihraç eden ülkeler verilmiştir. 2020 yılında miktar bazında toplam bal mumu ihracatı 20 bin 083 ton olarak gerçekleşmiştir. İhracata konu olan balmumu miktarı toplam üretimin %33’ünü oluşturmaktadır. Balmumu ihracatının %45,3’ü 9 bin 104 ton ile bal üretiminde de lider ülke konumunda olan Çin tarafından gerçekleştirilirken, Almanya 2 bin 048 ton ile ihracatın %10,2’sini gerçekleştirmiştir. ABD ise 1 bin 974 ton ile 2020 yılı ihracatında %9,8’lik paya sahip olup üçüncü ülke konumundadır. Türkiye’nin önemli derecede balmumu ihracatı ise bulunmamaktadır.

Tablo 14
Değer Bazında En Çok Bal Mumu İhraç Eden Ülkeler

Sıra	Ülke	ABD Doları (Bin)	Dünya ihracatındaki payı (%)
1	Çin	42,186	32,8
2	Almanya	19,537	15,2
3	ABD	8,846	6,9
4	Brezilya	7,454	5,8
5	Vietnam	5,695	4,4
6	Fransa	4,473	3,5
7	Tanzanya	3,397	2,6
8	İspanya	3,035	2,4
9	Ukrayna	2,683	2,1
10	Birleşik Krallık	2,406	1,9

Kaynak: Trade Map, 2022

Tablo 14’de dünyadaki değer bazında en çok bal mumu ihraç eden ülkeler verilmiştir. 2020 yılında değer bazında toplam balmumu ihracatı 128 bin 558 dolar değerinde gerçekleşmiştir. Değer bazında 2020 yılı için bal mumu ihracatında %32,8’lik paya sahip olan Çin, 42,186 dolar düzeyinde ilk sırada yer alırken; %15,2’lik paya sahip olan Almanya 19,537 dolarlık bal ihracatı ile ikinci sırada yer almış; %6,9’luk paya sahip olan ABD ise 8,846 dolarlık bal mumu ihracatı ile üçüncü sırada yer almaktadır.

Tablo 15
Miktar Bazında En Çok Bal İthal Eden Ülkeler

Sıra	Ülke	Bal miktarı (Ton)	Dünya ithalatındaki payı (%)
1	ABD	196,531	28,1
2	Almanya	88,418	12,6
3	Japonya	49,348	7
4	Polonya	37,344	5,3
5	Fransa	34,869	5
6	İspanya	31,690	4,5
7	Belçika	28,147	4
8	Suudi Arabistan	23,525	3,4
9	İtalya	22,304	3,2
10	Hollanda	15,626	2,2

Kaynak: Trade Map, 2022

Tablo 15’de dünyadaki miktar bazında en çok bal ithal eden ülkeler verilmiştir. 2020 yılında miktar bazında toplam bal ithalatı 650 bin 376 ton olarak gerçekleşmiştir. Miktar bazında 2020 yılında 196 bin 531 ton ile ABD dünya bal ithalatının %28,1’inde söz sahibi iken, 88 bin 418 ton ile Almanya %12,6 oranında, 49 bin 348 ton ile Japonya ise %7,0 oranında bal ithalatı gerçekleştirmiştir. Dünyada miktar olarak en çok bal ithal eden ülkeler arasında Avrupa ülkelerinin (Almanya, Polonya, Fransa, İspanya, Belçika, İtalya ve Hollanda) oranı diğer ülkelere göre daha fazadır.

Tablo 16
Değer Bazında En Çok Bal İthal Eden Ülkeler

Sıra	Ülke	ABD Doları (Bin)	Dünya ithalatındaki payı (%)
1	ABD	441,475	19,6
2	Almanya	274,093	12,1
3	Japonya	173,744	7,7
4	Fransa	129,213	5,7
5	Birleşik Krallık	121,313	5,4
6	Suudi Arabistan	105,066	4,7
7	Çin	89,231	4
8	İtalya	83,566	3,7
9	Polonya	79,039	3,5
10	Belçika	70,360	3,1

Kaynak: Trade Map, 2022

Tablo 16’da dünyadaki değer bazında en çok bal ithal eden ülkeler verilmiştir. 2020 yılında değer bazında toplam bal ithalatı 2 milyon 257 bin 649 dolar değerinde gerçekleşmiştir. Değer bazında 2020 yılı için bal ihracında %19,6’lık paya sahip olan ABD, 441,475 dolar düzeyinde ilk sırada yer alırken; %12,1’lik paya sahip olan Almanya 274,093 dolarlık bal ihracatı ile ikinci sırada yer almış; %7,7’lik paya sahip olan Japonya ise 173,744 dolarlık bal ihracatı ile üçüncü sırada yer almaktadır.

Tablo 17
Miktar Bazında En Çok Balmumu İthal Eden Ülkeler

Sıra	Ülke	Bal mumu miktarı (Ton)	Dünya ithalatındaki payı (%)
1	Fransa	10,532	30
2	Almanya	4,941	14,1
3	Nijerya	3,985	11,4
4	ABD	2,979	8,5
5	Hindistan	2,413	6,9
6	İspanya	887	2,5
7	Cezayir	783	2,2
8	Polonya	645	1,8
9	İtalya	598	1,7
10	Japonya	597	1,7

Kaynak: Trade Map, 2022

Tablo 17’de dünyadaki miktar bazında en çok balmumu ithal eden ülkeler verilmiştir. 2020 yılında miktar bazında toplam balmumu ithalatı 35 bin 074 ton olarak gerçekleşmiştir. Balmumu ithalatının %30’u 10 bin 532 ton ile Fransa tarafından gerçekleştirilirken, %14,1’i 4 bin 941 ton ile Almanya, %11,4’ü ise 3 bin 985 ton ile Nijerya tarafından gerçekleştirilmiştir.

Tablo 18
Değer Bazında En Çok Balmumu İthal Eden Ülkeler

Sıra	Ülke	ABD Doları (Bin)	Dünya ithalatındaki payı (%)
1	Almanya	29,075	21,5
2	ABD	21,095	15,6
3	Fransa	17,430	12,9
4	Polonya	5,289	3,9
5	Japonya	5,179	3,8
6	İtalya	4,579	3,4
7	İspanya	4,259	3,1
8	Birleşik Krallık	3,816	2,8
9	Nijerya	3,490	2,6
10	Kore	3,102	2,3

Kaynak: Trade Map, 2022

Tablo 18’de dünyadaki değer bazında en çok balmumu ithal eden ülkeler verilmiştir. 2020 yılında değer bazında toplam balmumu ithalatı 135 bin 284 dolar değerinde gerçekleşmiştir. Değer bazında 2020 yılı için balmumu ihracında %21,5’lik paya sahip olan Almanya, 29,075 dolar düzeyinde ilk sırada yer alırken; %15,6’lık paya sahip olan ABD 21,095 dolarlık balmumu ihracatı ile ikinci sırada yer almış; %12,9’luk paya sahip olan Fransa ise 17,430 dolarlık balmumu ihracatı ile üçüncü sırada yer almaktadır.

3.2.2. Türkiye’de Arıcılık

Türkiye’de arıcılık endüstrisinin hayvancılığın diğer alt sektörlerine göre bazı avantajları olduğu söylenebilir. Bunlar, arıcılığın toprağa bağımlı olmaması, işletmenin kuruluşunda sermaye gereksiniminin düşük olması, bal başta olmak üzere elde edilen arıcılık ürünlerinden elde edilen et, süt, yumurta vb. diğer hayvancılık ürünleridir. Besin maddelerine göre depolanması ve muhafazasının kolay olması, arıcılığın diğer zorluklarına rağmen ürün pazarlamasında diğer hayvancılık ürünlerine göre avantajlı olması ve kırsal kesimdeki ailelerin gelirini artırması olarak sıralanabilir (evrimli ve Sakarya, 2019: 41).

Arıcılık, coğrafi koşullar nedeniyle Anadolu’da en önemli ve yaygın tarım faaliyetlerinden biri olmuştur. Arıcılık, kırsal kesimin gelir düzeyinin yükseltilmesinde ve ihracat yoluyla döviz gelirlerine sorunların çözülmesinde katkı sağlanmasıda önemli rol oynayan, canlandırıcı bir sektör durumundadır (Aksoy vd., 2017: 435).

Türkiye bal üretiminde dünya ülkeleri arasında çok önemli bir konumda olmasına rağmen diğer arı ürünlerinin üretimi çok düşük düzeydedir ve bu yan ürünlerin üretimine yönelik yeterli bir eğilim bulunmamaktadır (Burucu ve Glse Bal, 2018: 24). Yapılan araştırmalar bal üretiminin Türkiye’de daha da artacağını göstermektedir. 2016 verilerine göre Türkiye’de 106 bin ton civarında bal üretilmekte olup, bu miktarın 2023 yılında 121 bin ile 125 bin ton arasında olacağı öngörülmektedir (Burucu ve Glse Bal, 2017: 36).

Ülkemizde arıcılık büyük bir potansiyele sahip olmasına rağmen henüz kurumsallaşmasını ve sektrleşmesini tamamlamamıştır ve veriler henüz tam olarak güvenilir değildir. Devlet kurumları birçok arıcılık ve ürün standardı belirlemesine rağmen, arıcıların eski arıcılardan edindikleri tecrübelerle örgütlenip hareket etmemesi, arı hastalıklarıyla mücadelede yanlış ve/veya eksik kontrol yöntemleri kullanmaları ülke arıcılığına ve ekonomisine zarar vermektedir. Türkiye’de arıcılıkta ne yazık ki kovan tipi,

verim, ana arı kullanımı, arı ürünleri üretimi vb. konularında net bir şekilde tanımlanabilecek, yerleşik bir standart sistem oluşturulmamıştır (Tabur ve Gül, 2019: 147).

Tablo 19
Türkiye'de Kovan Varlığı (adet)

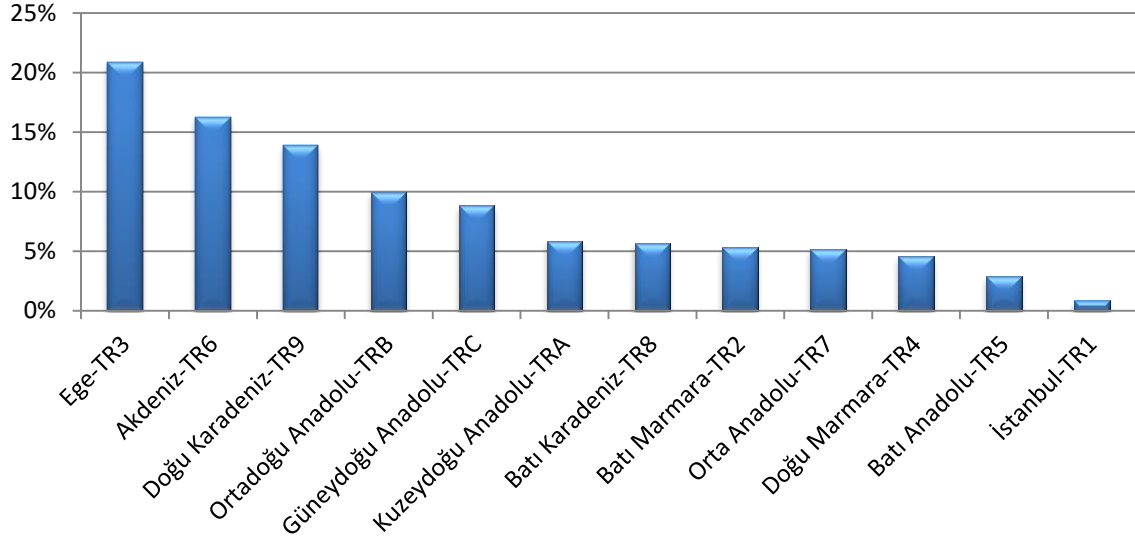
İller	2016	2017	2018	2019	2020
Muğla	982.601	958.328	935.463	918.116	900.583
Ordu	577.858	562.299	568.547	573.358	573.375
Adana	473.919	454.768	461.987	469.938	481.557
Mersin	262.564	273.384	267.251	282.749	290.795
İzmir	210.876	215.743	232.009	244.519	273.949
Aydın	278.210	280.386	281.060	274.826	257.738
Sivas	219.942	215.878	239.575	243.673	256.374
Antalya	238.075	226.592	230.323	217.705	216.423
Siirt	186.047	159.104	156.764	158.770	172.470
Balıkesir	168.191	167.361	172.881	170.432	168.952
Diğer	4.302.081	4.477.229	4.562.564	4.574.274	4.586.869
Türkiye	7.900.364	7.991.072	8.108.424	8.128.360	8.179.085

Kaynak: TÜİK, 2022

Tablo 19'da Türkiye'deki kovan varlığı iller düzeyinde verilmiştir. 2020 yılında Türkiye'deki toplam koloni sayısı 8,1 milyon civarındadır. 901 bin arı kovanına sahip olan Muğla'da; Türkiye toplam kovan miktarı içinde %11,0 pay ile ilk sırada yer alırken, Ordu 573 bin kovan ile %7,0 pay ile ikinci sırada ve Adana 481 bin kovan ile %5,9 pay ile üçüncü sırada yer almaktadır. Bingöl ili ise 146 bin kovan ile Türkiye kovan sayılarında %1,8'lik payı ile 11. sırada yer almaktadır.

Toplam kovan sayısı 2020 yılında bir önceki yıla oranla %0,6 oranında yükselmiştir. İl bazında incelendiğinde ise kovan sayıları Muğla'da %1,9 oranında düşerken, Adana'da değişmemiş, Ordu'da ise %2,5 oranında yükselmiştir (TEPGE, 2021: 9).

Şekil 3
2020 Yılı İBBS-1'e Göre Türkiye Kovan Varlığı

Kaynak: TÜİK, 2022

Şekil 3’de Türkiye’de 2020 yılı İBBS-1 sınıflandırmasına göre kovan varlığı bölgeler düzeyinde verilmiştir. Ege Bölgesi, 2020 yılında 1,7 milyon adet ile kovan sayısında lider konumdadır ve 2020 yılında Türkiye tek başına kovan sayısının %20,9’una ev sahipliği yapmaktadır.

Çam balı üretiminin de yoğun olduğu bölge, Türkiye’de arıcılıkta önemli bir yere sahiptir. Bölgedeki arı kovanlarının %52,8’i Muğla’da bulunmaktadır. Akdeniz Bölgesi 1,3 milyon kovan ile Türkiye’de %16,3 pay ile ikinci sırada yer alırken, Doğu Karadeniz Bölgesi 2020 yılı koloni sayısında %13,9 pay ile 1,1 milyon kovan ile üçüncü sırada yer almaktadır (TEPGE, 2021: 10).

Tablo 20
Türkiye İllere Göre Bal Üretimi

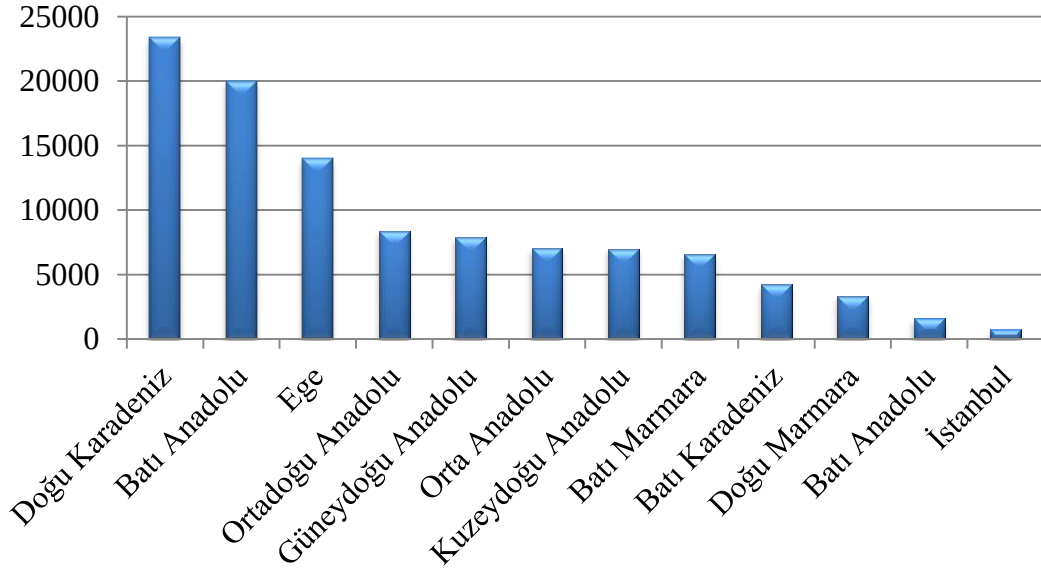
İller	2016	2017	2018	2019	2020
Ordu	16.278	16.799	16.994	17.057	17.213
Adana	9.477	10.729	10.941	11.077	12.172
Muğla	15.875	15.867	14.777	14.688	6.104
Sivas	2.861	3.715	5.048	5.029	5.471
Aydın	3.958	4.357	4.227	3.693	3.643
Balıkesir	3.105	3.261	2.618	2.480	2.657
Siirt	1.122	1.786	711	663	2.401
Erzurum	1.610	1.289	1.537	1.207	2.160
Mersin	3.252	3.864	2.416	2.352	2.150
Şanlıurfa	1.818	1.876	1.909	1.931	2.120
Diğer	46.371	50.927	46.742	49.151	47.988
Türkiye	105.727	114.471	107.920	109.330	104.077

Kaynak: TÜİK, 2022

Tablo 20’de Türkiye’deki bal üretimi iller düzeyinde verilmiştir. Türkiye’de bal üretimi 2020 yılında bir önceki yıla göre %4,8 azalarak 104 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Bal üretimi il bazında incelendiğinde; 2020 yılında Türkiye toplam bal üretiminde %16,5 paya sahip olan Ordu, 17 bin 213 ton üretim ile birinci, Adana ise %11,7 pay ile 12 bin 172 ton üretim ile ikinci sırada yer almaktadır. Muğla ise %5,9 pay ile yaklaşık 6.104 ton bal üretimi ile üçüncü sırada yer almaktadır. Bingöl ili ise 1,836 ton bal üretimi ile Türkiye bal üretiminde yaklaşık %1,8’lik payı ile 14. sırada yer almaktadır.

2020 yılında bir önceki yıla göre üretim miktarı Ordu’da %0,9, Adana’da %9,9 artarken, Muğla’da %58,4 azalmıştır. Muğla’da bal üretiminde yaşanan bu ciddi düşüşte, Mayıs ayında yaşanan yüksek sıcaklıklar nedeniyle çam balı üretiminde ihtiyaç duyulan kosnile böceği popülasyonunun azalması etkili olmuştur. Ciddi verim kayıplarına neden olan bu durum, Türkiye’de kovan varlığında %11’lik payla lider konumda olan Muğla’nın bal üretiminde üçüncü sıraya gerilemesine neden olmuştur (TEPGE, 2021: 10).

Şekil 4
2020 Yılı İBBS-1'e Göre Türkiye Bal Üretimi

Kaynak: TÜİK, 2022

Şekil 4’de Türkiye’de 2020 yılı İBBS-1 sınıflandırmasına göre bal üretimi bölgeler düzeyinde verilmiştir. Doğu Karadeniz, 2020 yılında 23 bin 377 ton bal üretim miktarı ile bal üretiminde lider olmuş ve sadece 2020 yılında Türkiye balının %22,5’ini üretmiştir. 19 bin 973 ton üretim ile Akdeniz Bölgesi %19,2 pay ile ikinci sırada yer alırken, Ege Bölgesi ise 13 bin 996 ton üretim ile %13,4 pay ile üçüncü sırada yer almıştır. Muğla’da bal üretiminde yaşanan düşüş, 2019’da lider olan Ege Bölgesi’nin üçüncü sıraya gerilemesine neden olmuştur.

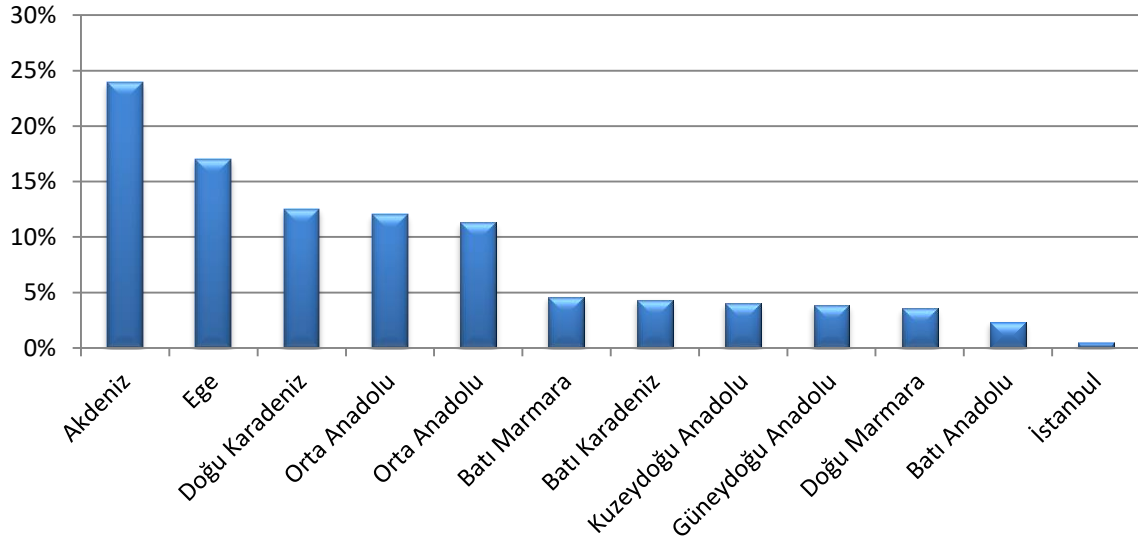
Tablo 21
Türkiye İllere Göre Balmumu Üretimi

İller	2016	2017	2018	2019	2020
Adana	376	358	531	508	493
Muğla	988	1.020	382	347	404
Sivas	313	388	448	419	365
Ordu	89	115	120	120	163
Trabzon	60	52	69	70	147
Bitlis	100	97	118	115	117
Van	205	148	104	113	115
Antalya	133	125	112	108	101
Mersin	78	89	61	67	96
Aydın	130	135	125	115	96
Diğer	1.968	1.961	1.918	1.989	1.668
Türkiye	4.440	4.488	3.987	3.971	3.765

Kaynak: TÜİK, 2022

Tablo 21’de Türkiye’deki balmumu üretimi iller düzeyinde verilmiştir. 2020 yılında Türkiye’de toplam 3.800 ton mum üretilmiştir. Türkiye’nin toplam mum üretimi 2020 yılında bir önceki yıla göre %5,2 azalış göstermiştir. 2020 yılında balmumu üretiminde Adana %13,1’lik payla birinci, Muğla %10,7’lik pay ile ikinci, Sivas ise %9,7’lik üretimle üçüncü sırada yer almıştır. Bingöl ili ise 47 ton balmumu üretimi ile Türkiye balmumu üretiminde yaklaşık %1,2’lik payı ile 20. sırada yer almaktadır. Yıllara göre balmumu üretimi incelendiğinde, balmumu üretim miktarı 2020 yılında bir önceki yıla göre Adana’da %2,9, Sivas’ta %12,9 azalırken, Muğla’da %16,6 artış meydana gelmiştir.

Şekil 5
2020 Yılı İBBS-1'e Göre Türkiye Balmumu Üretimi %

Kaynak: TÜİK, 2022

Şekil 5’de Türkiye’de 2020 yılı İBBS-1 sınıflandırmasına göre balmumu üretimi bölgeler düzeyinde verilmiştir. Akdeniz Bölgesi, 2020 yılında 902 ton üretim miktarı ile balmumu üretiminde lider olması yanında 2020’de Türkiye balmumun %24’ünü tek başına üretmiştir. Ege Bölgesi 642 ton üretimi ile ikinci sırada yer alırken, 472 ton üretim ile Doğu Karadeniz ise %12,5’lik payı ile üçüncü sırada yer almıştır.

Tablo 22
Türkiye Bal İthalat ve İhracatı

İhracat (Kg)	2016	2017	2018	2019	2020
Tabii bal; petek	849.502	952.759	1.220.477	1.696.771	2.114.870
Tabii bal; süzme	2.773.290	5.495.389	5.193.022	3.845.988	3.896.227
Toplam	3.622.792	6.448.148	6.413.499	5.542.759	6.011.097
İthalat (Kg)					
Tabii bal; petek	-	-	22.334	21.368	994
Tabii bal; süzme	1.020	267	-	10.147	15.238
Toplam	1.020	267	22.334	31.515	16.232

Kaynak: TEPGE, 2021

Tablo 22’de Türkiye’nin bal ithalat ve ihracat değeri süzme ve petek bal düzeyinde verilmiştir. Türkiye’de bal dış ticareti süzme ve petek bal olmak üzere iki şekilde

gerçekleştirilmektedir. 2020 yılında bal ihracatının %69,8'i süzme bal şeklinde gerçekleşmiştir. Üretilen balın büyük bir kısmı yurt içinde tüketildiği için 2019 yılında toplam bal üretiminin %5,8 gibi düşük bir oranı ihraç edilmiştir. 2020 yılında bal ihracatı bir önceki yıla göre %8,4 artarak 6.011 ton olarak gerçekleşmiştir. Son beş yılın ithalat miktarları incelendiğinde en yüksek ithalat miktarının 2019 yılında 31,5 ton olduğu ve Türkiye'de önemli bir bal ithalatının olmadığı görülmektedir.

Dünyanın önemli bal üreticilerinden biri olan Türkiye, ithalat ve ihracat miktarlarında istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Bu durumun nedenleri arasında özellikle üretilen balın büyük bir kısmının iç piyasada tüketilmesi ve kalan kısmının ise ihraç edilmesi gösterilebilir (TEPGE, 2021: 12).

Tablo 23
Türkiye'de 2020 yılı Ülkelere Göre Bal İhracatı (kg)

Ürün	Ülkeler	İhracat	Ürün	Ülkeler	İhracat
Tabii bal; Petek	Almanya	910.427	Tabii bal; Süzme	Almanya	1.477.044
	ABD	550.608		ABD	506.752
	Suudi Arabistan	280.910		Suudi Arabistan	277.053
	İspanya	57.031		Fransa	197.564
	Belçika	48.059		Avusturya	150.900
	Kanada	41.095		Kuveyt	114.954
	Umman	32.551		KKTC	109.254
	Kuveyt	27.912		Katar	104.863
	BAE	25.871		İspanya	103.685
	Diğer	140.406		Diğer	854.158
	Toplam	2.114.870		Toplam	3.896.227

Kaynak: TEPGE, 2021

Tablo 23'de Türkiye'nin ülkelere göre bal ihracat değeri süzme ve petek bal düzeyinde verilmiştir. 2020 yılında ülkelere göre bal ihracatına bakıldığında, Türkiye'nin en yüksek petek bal ihracatına sahip ülkesi 910 ton ihracat miktarı ile Almanya olmuştur. ABD ve Suudi Arabistan, ihracatın daha fazla yapıldığı diğer ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye bal ihracatının büyük bir bölümünü oluşturan süzme bal ihracatının büyük bir bölümü (%37,9) Almanya'ya yapılırken, ABD ve Suudi Arabistan diğer önemli ihracatçı ülkeler arasında yer almıştır (TEPGE, 2021: 13).

3.3. ADANA VE BİNGÖL İLLERİNİN EKONOMİK GÖSTERGELERİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Bingöl, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın 2017 tarihli SEGE endeksine göre 71. Sırada ve 6 kademe gelişmişlik düzeyi derecelendirilen iller içerisinde 6. Kademe gelişmiş iller içerisinde yer almaktadır. 6. Kademe illerinde tamamında endeks değeri negatiftir ve bu kademe yer alan illerin tamamı Türkiye ortalamasının altında sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine sahiptir (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2017: 62-66). Diğer taraftan Adana ili ise, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın 2017 tarihli SEGE endeksine göre 27. Sırada ve 6 kademe gelişmişlik düzeyi derecelendirilen iller içerisinde 3. Kademe gelişmiş iller içerisinde yer almaktadır. 3. Kademe illerinde tamamında endeks değeri pozitifdir ve bu kademe yer alan illerin tamamı Türkiye ortalamasının üzerinde sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine sahiptir (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2017: 46-50).

Aynı endeks içerisinde İBBS 2 düzey bölgeleri 4 kademe gruplandırılmış, TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli) 3. kademe bölgeler içerisinde 26 İBBS bölgesi içinde 20. sırada yer almıştır. TR62 (Adana, Mersin) 2. kademe bölgeler içerisinde 26 İBBS bölgesi içinde 11. sırada yer almıştır (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2017: 69-71).

Bölgeler arası gelişmişlik farkını ortaya koyan bir diğer gösterge gayri safi katma değerdir (GSKD). Bölgesel GSKD, bir bölgede yerleşik ekonomik birimlerin belli bir dönemde bu bölgedeki ekonomik faaliyetleri sonucunda ürettikleri mal ve hizmetlerin (çıktı) değerinden, bu üretimde bulunabilmek için kullandıkları mal ve hizmetler (ara tüketim) değerinin çıkarılması sonucu elde edilir. Bölgenin üretim gücünün bir göstergesi olarak kullanılmaktadır. 2020 verilerine göre TRB1 bölgesinin toplam GSKD içindeki payı %1,4'tür ve 26 İBBS bölgesi içinde 20. Sırada yer almaktadır. Aynı yıl için sektörel düzeyde GSYH incelendiğinde, TRB1 bölgesinin payı tarım sektöründe %2,5; sanayi sektöründe %1,08 ve hizmetler sektöründe ise %1,4 olarak gerçekleşmiştir. TRB1 bölgesi içindeki ekonomik faaliyetlerin 2020 GSYH dağılımı ise şu şekilde gerçekleşmiştir: tarım %13,8; sanayi %25,2 ve hizmetler sektörü %61'dir. 2020 verilerine göre TR62 bölgesinin toplam GSKD içindeki payı %3,9'dur ve 26 İBBS bölgesi içinde 6. sırada yer almaktadır. Aynı yıl için sektörel düzeyde GSYH incelendiğinde, TR62 bölgesinin payı tarım sektöründe %6; sanayi sektöründe %3,4 ve hizmetler sektöründe ise %3,9 olarak gerçekleşmiştir. TR62 bölgesi içindeki ekonomik faaliyetlerin 2020 GSYH dağılımı ise şu

şekilde gerçekleşmiştir: tarım %11,6; sanayi %27,9 ve hizmetler sektörü %60,5'dir (TÜİK, 2022).

Gini katsayısı, gelir dağılımı eşitsizliğinin değerlendirilmesinde kullanılan önemli göstergelerden biridir. Gini katsayısı, mutlak eşitlik doğrusu ile Lorenz eğrisi arasındaki alanın, üçgenin mutlak eşitlik doğrusu altındaki alanına oranını ifade eder. Gelir dağılımının %100 eşitliği durumunda Gini katsayısı sıfır değerini alır ve gelir eşitsizliği arttıkça bire yaklaşır. TÜİK tarafından 2021 yılına ait eşdeğer hane halkı gelir istatistiklerine göre Türkiye'de gelir dağılımını gösteren Gini katsayısı 0,401 olarak hesaplanmıştır. Gini katsayısının en düşük olduğu, dolayısıyla göreceli olarak gelir dağılımı eşitsizliğinin daha düşük düzeyde gerçekleştiği birinci bölge 0,292 ile TR81 Batı Karadeniz Bölgesi olurken, ikinci sırada 0,294 ile TRB1 bölgesi yer almaktadır. Ekonomik olarak en gelişmiş bölgelerden TR1 İstanbul bölgesinin Gini katsayısı 0,434 ve TR42 Doğu Marmara bölgesininki 0,32 olarak gerçekleşmiştir. Diğer yandan en yüksek Gini katsayısının hesaplandığı, dolayısıyla gelir dağılımında göreceli olarak daha yüksek adaletsizliğin yaşandığı bölgeler, 0,401 ile TRA2 Kuzeydoğu Anadolu, 0,391 ile TR62 Akdeniz bölgeleridir (TÜİK, 2022). Bingöl ilinin de dâhil olduğu TRB1 bölgesi Adana ilinin dâhil olduğu TR62 bölgesine kıyasla daha adaletli bir gelir dağılımı olduğu görülmektedir.

Ayrıca, 2021 yılında Bingöl ilinde nüfus artış hızı binde 4,76 olarak gerçekleşmişken; net göç hızı binde -4,75 olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılında Adana ilinde nüfus artış hızı binde 2,06 olarak gerçekleşmişken; net göç hızı binde -5,28 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2022).

Yukarıda belirtilen istatistikler toplu olarak değerlendirildiğinde şu sonuca varmak mümkün olacaktır: TRB1 Bölgesi'nde yürütülen ekonomik faaliyetlerin toplam GSKD'ye katkısı oldukça düşüktür. Bölgenin üretim gücünün zayıf olduğuna işaret eden bu gösterge, bölgede güçlü olduğu düşünülen sektörlerin yüksek katma değer üretmediğini de göstermektedir. TR62 Bölgesi'nde yürütülen ekonomik faaliyetlerin toplam GSKD'ye katkısı oldukça yüksektir. Bölgenin üretim gücünün güçlü olduğunu gösteren bu gösterge, bölgede faaliyet gösteren sektörlerin yüksek katma değer ürettiğini de göstermektedir.

3.4. AMPİRİK ANALİZ

3.4.1. Araştırmanın Önemi Ve Amacı

Bu çalışmanın amacı, farklı gelişmişlik düzeyine sahip bölgelerde YEK sürecini araştırmak için, Bingöl ve Adana illerinde arıcılık endüstrisinde faaliyet gösteren işletmelerin demografik yapısı, işletme bilgileri, üretim yapısı, desteklerden faydalanma durumları, satış ve pazarlama durumları, işletmelerin sorunları, ağ faaliyetleri, yatırım faaliyetleri, bulundukları bölgenin avantaj ve dezavantajları ile bulundukları bölgede arıcılık faaliyetlerinin gelişmesi için yapılması gereken yatırım/iyileştirme konuları açısından yerel kalkınmaya olan katkısını ortaya koymaktır. Bu amaçla, araştırmanın uygulama kısmını dezavantajlı bir bölge olan Bingöl ilinde gerçekleştirilmesine karar verilmiştir. Bingöl ili Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından hazırlanan SEGE endeksine göre 6. kademe gelişmiş illeri arasında sıralanmaktadır (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2017: 62). Bingöl, Türkiye'nin sosyo-ekonomik olarak en az gelişmiş bölgeleri arasında bulunmaktadır. Bingöl'de arıcılık, YEK'e katkıda bulunacak potansiyele sahip bir faaliyet olarak değerlendirilmiş, bölgesel veya ulusal düzeyde destek mekanizmaları tarafından desteklenmiştir. Bu doğrultuda, Bingöl Üniversitesinde arı ve arı ürünlerini araştırmak üzere PİKOM birimi açılmıştır. Bingöl ilindeki üreticilere yönelik proje destekleri verilmiştir. Bingöl, Türkiye ortalamasının üzerinde arıcılık faaliyetlerinin gerçekleştiği dezavantajlı bir bölgedir. Araştırmada karşılaştırmalı bir analiz yapabilmek için arıcılık faaliyetlerinin yoğun olarak gerçekleştiği dezavantajlı bir bölge olmayan ve aynı zamanda Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın SEGE endeksinde 27. sıra ve 3. kademe gelişmiş iller içerisinde yer alan Adana saha araştırmasına dâhil edilmiştir (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2017: 46). Araştırmada Bingöl ve Adana illerinin YEK literatüründe belirtilen özelliklerine ne derece sahip oldukları irdelenecektir. Bingöl ilinde YEK'in gerçekleştirilebilmesi yönünde politika önerilerinde bulunulacaktır. Araştırma ayrıca Bingöl'de arıcılık faaliyetlerinin mevcut durumunu ortaya koyması açısından önemlidir.

YEK'de en önemli unsur gelişimin bir bütün halde gerçekleştirilebilmesidir. Yerel boyut açısından kalkınmanın sağlanabilmesi ve istenen hedeflere ulaşılabilmesi için var olan eksikliklerin giderilmesi gerekmektedir. YEK'de en önemli rolü KOBİ'ler üstlenmektedir. Bu işletmelerin kalkınması, YEK'e katkı sağlayacaktır. Bu çalışmada, arıcılık endüstrisinin Bingöl ve Adana illerinin YEK sürecine etkisini ortaya koyarak Bingöl ilinin geri kalmışlığına neden olan ekonomik sorunların çözülmesine katkı

sağlanması hedeflenmektedir. TRB1 bölgesinde Bingöl ili arı ürünleri üretiminde en yüksek paya sahip olmasından ve üretim verimliliği açısından yine en verimli il olmasından dolayı Arıcılık endüstrisi Bingöl ilinin yerel ekonomik kalkınmasına katkı sağlayacak önemli potansiyele sahiptir. Ancak arıcılık endüstrisinden yeteri kadar yararlanılmamaktadır. Bu kapsamda Bingöl ilinde arıcılık endüstrisinin potansiyelinin ve ekonomik etkilerinin tespit edilmesi, YEK'e yönelik yatırımların yapılması ve mevcut yatırımların niteliklerinin artırılmasında devlet tarafından gerçekleştirilecek büyüme plan ve programları ile belirlenecek politika önlemleri Bingöl ili açısından önemli hale gelmektedir.

3.4.2. Araştırmanın Ön Kabulleri Ve Sınırlılıkları

Anket formlarının uygulanması öncesinde, veri toplama ölçeğindeki ifadelerle verilecek cevapların sadece araştırmanın amacına uygun olarak kullanılacağı açıklanmış, toplanacak verilerin örgütlere zarar verecek biçimde, başka kişi ve kurumlarca kullanılmayacağı konusunda güvence verilmiştir. Bu amaçla, anket formunun ilk sayfasında araştırmanın amacı ve kim tarafından yürütüldüğünü belirten bir bilgi notu işletmelere sunulmuştur. Bu nedenle, işletme sahiplerinin anket formundaki ifadeleri doğru biçimde algılayıp yorumladıkları ve içten cevap verdikleri varsayılmaktadır.

Anket formu işletme sahibi tarafından doldurulmuştur. Bundan dolayı cevap verenlerin, ifadeleri değerlendirme becerisine sahip oldukları varsayılmaktadır. Bu araştırmada kullanılan anket, analizlere konu olan değişkenleri belirlemek için gerekli tüm özelliklere sahiptir. Bu nedenle anket formu uygulanan deneklerin verdikleri cevapların, var olan durumu yeterli ölçüde yansıttığı varsayılmaktadır.

Araştırma 630 işletme üzerinde yapıldığı için, elde edilen bulgular bu işletmelerden alınan verilerle sınırlıdır. Ayrıca sosyal bilimlerdeki araştırmalara özgü genel sınırlılıklar, bu araştırma için de geçerlidir. Zaman ve mekân sınırlılıklarının yanı sıra toplam sayısal verilerin güvenilirliği veri toplamada kullanılan anket tekniğinin özellikleri ile sınırlıdır.

3.4.3. Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi

YEK'in karakteristik olarak tanımlanabilecek özellikleri, unsurları, stratejileri, aktörleri ve YEK içinde hayati öneme sahip faaliyetlerini (Rodriguez-Pose, 2001; Bartik, 2002; O'Sullivan ve Jackson, 2002; Bond, 2003; Helmsing, 2003; Helmsing ve Egziabher, 2005; Rodriguez-Pose ve Tijmstra, 2005; Turvey, 2006; Maliki vd., 2008; Gébert, ve

Bajmócy, 2014) araştıran sorular araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Ayrıca arıcılıkla ilgili soruların tasarlanmasında Bingöl Arı Yetiştiriciler Birliğinin görüşlerinden faydalanılmıştır. Bu sorular Kadiroğlu (2021)'nin “Differences among Women Entrepreneurs in Rural Areas: A Survey in Beekeeping Industry” adlı çalışmasında kullanılmıştır. Ağ faaliyetleri, yatırımlar ve bölgenin gelişmesi için gerekli olduğu düşünölen yatırım/iyileştirme konuları, Türko ve Kadiroğlu (2016)'nin “Yerel Ekonomik Kalkınma ve İhracat: Erzurum İlinde Bir Uygulama”, Kalınlık (2019)'ın “Yerel Ekonomik Kalkınmada Turizmin Rolü ve Niğde Uygulaması” ve Türko (2013)'nin “Endüstriyel Bölgelerde Dışsal Ekonomiler ve İşbirliği Türkiye Ayakkabı Endüstrisinde Bir Uygulama” adlı araştırmalarında kullanılan anket formundan yararlanılarak oluşturulmuştur. Diğer taraftan, Bingöl ve Adana Arı Yetiştiriciler Birlik başkanlarına yönelik uygulanan derinlemesine görüşme formu yazar tarafından oluşturulmuştur. Derinlemesine görüşme formu Ek-1'de sunulmuştur.

Saha araştırmasında kullanılmak üzere hazırlanan anket formu ve derinlemesine görüşme formu, Erzurum Teknik Üniversitesi Etik Kurulu tarafından onaylanmıştır. Etik kurul onay belgesi EK-2'de sunulmuştur.

Anket formundaki iyi anlaşılmayan veya tartışmalı ifadeleri belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından Bingöl'de 20 kişiye ön anket yapılmıştır. Bu sayede, anket formuna son şekli verilmeden önce anket formu test edilmiş, soruların anlaşılrlığı, soruluş sırası ve cevaplama süresi belirlenmiştir. 20 işletme ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ön anket uygulaması ışığında anket formunda gerekli düzenlemeler gerçekleştirilmiş, anket formuna son hali verilmiştir. Ayrıca araştırmada kullanılacak analiz yöntemlerine uygun olarak bazı sorular yeniden düzenlenmiştir. Anket 2022 yılının Haziran ve Temmuz aylarında deneklere uygulanmıştır. Anket formunun güvenilirlik katsayısı Cronbach Alpha değeri 0,784 olarak hesaplanmıştır. Alpha katsayısının değerlendirilmesinde uyulan kriterlere göre söz konusu Alpha değeri anketin güvenilir olduğunu göstermektedir. Anket formu Ek-3'de sunulmuştur.

3.4.4. Anketin Uygulanması Ve Verilerin Toplanması

Saha araştırmasına başlamadan önce Bingöl ve Adana Arı Yetiştiriciler Birliği başkanları ile yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak derinlemesine görüşme yapılmıştır.

Bingöl Arı Yetiştiriciler Birliği'ne kayıtlı, Bingöl ilinde faaliyet gösteren aktif arıcı sayısı 1100 ve Adana Arı Yetiştiriciler Birliği'ne kayıtlı, Adana ilinde faaliyet gösteren

aktif arıcı sayısı 2500'dür. Araştırmanın ana kütlesini, Bingöl Arı Yetiştiriciler Birliği ve Adana Arı Yetiştiriciler Birliği'ne kayıtlı 3600 aktif arıcı oluşturmaktadır.

Örneklem her bir il için %95 güven aralığında ve 0,05 önem düzeyinde www.surveysystem.com web sitesi üzerinden, Adana ili için 330, Bingöl ili için 285 olarak hesaplanmıştır. Örneklem her iki il için toplam 615 olarak hesaplanmıştır.

Veri toplamak için geliştirilen anket, 2022 yılının Haziran ve Temmuz aylarında Bingöl ve Adana illerinde araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Her işletmede, öncelikle işletme sahibi ile doğrudan temas kurulmaya çalışılmış, araştırmanın niteliği, amaçları ve bilgi toplama yöntemi hakkında kendilerine bilgi verilmiştir. Taramanın daha sağlıklı verilerle gerçekleştirilebilmesi için anketler yüz yüze görüşme tekniği ile doldurulmuştur. Saha araştırması kapsamında Adana'da 340 ve Bingöl'de 290 olmak üzere toplam 630 anket uygulanmıştır.

3.4.5. Anketin Niteliği

Derinlemesine görüşme formu 19 sorudan oluşmaktadır. Arı Yetiştiriciler Birliğinin ne zaman kurulduğu ve mevcut kayıtlı arıcı sayısı, ne tür faaliyetlerin yürütüldüğü, hangi sıklıkla arıcıların toplandığı ve toplantılara arıcıların hangi düzeyde katılım sağladığı, resmi toplantılar dışında da arıcıların toplanma durumu, başka birlikler ve kurumlar ile yürütülen faaliyetler, başka birlikler ve kurumlar ile yürütülen projeler, birliğin ne tür sorunları olduğu, birliğin güçlü yanlarının neler olduğu, arıcılık endüstrisinin Türkiye'deki mevcut durumu, Türkiye'de arıcılığın sorunlarının neler olduğu, Türkiye'de arıcılık konusunda yeterince destek olduğunu düşünme durumu, üniversitenin arıcılık konusunda yürüttüğü bir etkinliğe katılma durumu ve yeterlik düzeyi, kalkınma ajansının arıcılık konusunda yürüttüğü bir etkinliğe katılma durumu ve yeterlik düzeyi, belediye ve valilik/kaymakamlığın arıcılık konusunda yürüttüğü bir etkinliğe katılma durumu ve yeterlik düzeyi, ticaret ve sanayi odası ve esnaf ve sanatkârlar odasının arıcılık konusunda yürüttüğü bir etkinliğe katılma durumu ve yeterlik düzeyi, tarım bakanlığının arıcılık konusunda yürüttüğü bir etkinliğe katılma durumu ve yeterlik düzeyi, hangi kuruluşların arıcılık konusunda faaliyetlerinin bulunmasını isteme, birlik başkanlarının arıcılık eğitimi, yeni ürün geliştirme ve pazarlama konuları hakkında görüşlerine yönelik sorulara yer verilmiştir.

Anket formu 10 ana bölüm ve 70 sorudan oluşmaktadır. Genel bilgiler başlığı altında, işletme sahiplerine ait demografik bilgilere ait sorular yer almaktadır. İşletmeye ait

bilgiler başlığı altında, arıcılığı öğrenme durumları, arıcılığı yapma şekilleri, arılıкта toplamda ve aileden çalışan kişi sayısı, arıcılık geliri ve kovan sayılarındaki değişim, arıcılıkla ilgi takip edilen yayın ve bilgi kaynakları sorulmuştur. Üretim başlığı altında, üretilen tüm ürünlerin dağılımı, üretilen arı ürünleri dağılımı, girdilerin nereden temin edildiği, malzeme temininde yaşanan zorluk düzeyi, dolum ve paketleme süreci, balın kalite analizinin ve yıllık denetimlerin yapılıp yapılmadığı sorulmuştur. Destekler başlığı altında, TKDK'nın hibe desteklerinden haberdar olma durumu, koloni başına destek alma durumları, arılığını kurarken hangi desteklerden faydalandığı, devlet desteklerinin yeterli olup olmadığı ve bu desteklerin şeffaf ve adil bir şekilde verilip verilmediği, hangi kurumlardan destek aldığı ve memnuniyet düzeyi, yıllık ortalama kullanılan kredi miktarı ve bakanlıktan öncelikli talepleri sorulmuştur. Satış ve pazarlama başlığı altında, özel temalı ürün üretme durumu, üretilen ürünlerin kimlere satıldığı, hangi kanallardan satış yapıldığı, üretilen ürünü kendi markasıyla satma durumu ve üretilen ürünlerin hangi bölgelerde satıldığı sorulmuştur.

Sorunlar başlığı altında, arıcılıkta en önemli sorun olarak yüksek girdi fiyatları, balın pazarlanamaması veya düşük fiyatla satılması, kaliteli ana arı bulunamaması, konaklama yerlerinin yetersiz olması ve kirasının yüksek olması, tarımsal ilaçlama, destekleme politikasının yetersizliği, eğitim eksikliği ve iklim değişiklikleri ve doğal afetlere yönelik düşünceleri sorulmuştur. Arıcılık faaliyetlerini yürütürken yaşanan sorunlardan, üretim sorunlarını çözmekte sorun yaşama, satış ve pazarlama konusunda sorun yaşama, finansal hesaplar konusunda sorun yaşama, arıcılık konusundaki desteklerden faydalanma sürecinde sorun yaşamaya yönelik sorular sorulmuştur. Diğer taraftan, üretim sorunlarının giderilmesi, yeni ürün geliştirme, satış, pazarlama gibi konularda faydalanılan kurumlar, üretim, satış ve pazarlama ve arıcılık konusundaki desteklerden faydalanmada en çok destek olan kurumlar sorulmuştur.

Ağ faaliyetleri başlığı altında, herhangi bir vakıf, dernek vs. üyelik durumu, arıcılar birliğinin hizmetlerinden faydalanılan alanlar, arıcılıkla ilgili herhangi bir kooperatife (pazarlama ya da üretim) üyelik durumu, başka bir işletmede ortaklık durumu, diğer arıcı işletmelerin kendisinde ortaklık durumu, diğer arıcılarla yapılan işbirliği alanları, diğer arıcı işletmelerle işbirliği kurulmasının ana nedenleri, diğer yerel arıcılarla, görüş alışverişi yapma, problemleri ya da stratejileri tartışma durumu, diğer yerel arıcılarla dostluk ilişkileri kurmanın arıcılık faaliyetleri için önemli nitelik olduğunu düşünme ve bu

ilişkilerin kaynağı sorulmuştur. Yatırımlar başlığı altında, aracı işletmelerin son yıllarda hangi alanlarda yatırım yaptığına ilişkin sorular yöneltilmiştir. Bölgenin avantaj ve dezavantajları bölümünde ise aracı işletmelere göre ilin arı ürünleri konusunda marka olduğunu düşünme, aracılar için yeterli destek mekanizmalarının bulunduğunu düşünme, arıcılığın erkekler ve kadınlar için eşit fırsatlar sunma durumu sorulmuştur. Ayrıca arıcılara bulundukları bölgede yerleşik bulunmasaydı, şu an elde ettiği aynı sonuçları elde edebilme durumları ve bölgenin avantaj ve dezavantajları sorulmuştur.

Aracı işletmelerin bulunduğu bölgede arıcılık faaliyetlerinin gelişmesi için konaklama yeri sayısının artırılması, kiralarının düşmesi, vergi teşviklerinin uygulanması, ürün çeşitliliğinin artırılması konusunda eğitimlerin verilmesi, katma değeri yüksek ürünlerin (organik, medikal vb.) üretimi konusunda eğitim ve danışmanlık desteği, ortak dolum ve paketleme gibi işlemlerin yapıldığı ortak kullanım atölyelerinin kurulması, pazarlama ve satış konusunda eğitim ve danışmanlık desteği ihracat konusunda eğitim ve danışmanlık desteği, ihracat konusunda finansal destekler, ulaşım/nakliye olanaklarının iyileştirilmesi, iletişim olanaklarının (telefon, internet) iyileştirilmesi, arı sağlığı ve bakımı konusunda desteklerin/hizmetlerin iyileştirilmesi konularında yatırım/iyileştirme yapılmasına yönelik düşünceleri sorulmuştur.

3.4.6. Araştırmada Kullanılan İstatistiksel Yöntemler

Çalışmada kullanılan başlıca istatistiksel yöntemler ise şu şekildedir: Ham verileri özetlemek ve araştırmanın gerçekleştirildiği iki bölgedeki dağılımı göstermek amacıyla frekans tabloları, çapraz tablolar ile sunulmuştur. Anket formunun güvenilirliğini ölçmek için Cronbach Alpha analizi kullanılmıştır. Ayrıca çalışmanın analizinde değişkenlerin normal dağılım gösterme durumu Tek Örneklem Kolmogorov-Smirnov testi ile değerlendirilmiş, gruplar arası farklılık bulunma durumu Mann-Whitney U testi ile araştırılmış, iki veya daha fazla değişken grubu arasında ilişki bulunup bulunmadığını incelemek için Ki-kare bağımsızlık testi uygulanmıştır. Değişken sayısını azaltmak, değişkenler arasındaki ilişki yapısını ortaya çıkarmak, diğer bir ifade ile değişkenleri sınıflandırmak amacıyla açımlayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Veri setinin faktör analizi için uygun olup olmadığını tespit etmek için korelasyon matrisi oluşturulmuştur.

Analizler, IBM SPSS For Windows 25 paket programı ile gerçekleştirilmiştir.

3.5. TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER

Frekans tabloları, saha araştırmasının uygulandığı iki bölgedeki dağılım farklılıklarını gösterecek şekilde detaylandırılmıştır. Cevabın il içindeki dağılım oranı, altı çizili olarak sunulmuştur. Frekans, ilgili soruya verilen cevap sayısını göstermektedir. “Genel toplam içinde” olarak ifade edilen satır, soruya il içinde verilen cevabın genel toplam içindeki yüzdesini göstermektedir. “İl içinde” olarak sunulan satır, soruya ilgili ilde verilen cevapların il içindeki yüzdesini ifade etmektedir. 5’li likert şeklinde sunulan bazı soruların cevapları aritmetik ortalama (*M*) ve standart sapma (*SD*) değerleri ile tablolastırılmış ve yorumlanmıştır.

3.5.1. Genel Bilgiler

Tablo 24
İllere Göre Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Kadın	Frekans	60	15	75
	İl İçinde	<u>20,7%</u>	<u>4,4%</u>	<u>11,9%</u>
	Genel Toplam İçinde	9,5%	2,4%	11,9%
Erkek	Frekans	230	325	555
	İl İçinde	<u>79,3%</u>	<u>95,6%</u>	<u>88,1%</u>
	Genel Toplam İçinde	36,5%	51,6%	88,1%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 24’de, arıcıların cinsiyet dağılımları gösterilmiştir. Arıcıların %11,9’unun kadın, %88,1’inin erkek olduğu tespit edilmiştir. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Bingöl ilindeki arıcıların %20,7’si kadın, %79,3’ü erkektir. Adana ilindeki arıcıların %4,4’ü kadın, %95,6’sı ise erkektir. Bingöl’de kadın arıcıların daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 25
Yaşadığı Yer

Yaşadığı Yer		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Mezra	Frekans	5	25	30
	İl İçinde	1,7%	7,4%	4,8%
	Genel Toplam İçinde	0,8%	4,0%	4,8%
Köy	Frekans	97	154	251
	İl İçinde	33,4%	45,3%	39,8%
	Genel Toplam İçinde	15,4%	24,4%	39,8%
İlçe	Frekans	71	137	208
	İl İçinde	24,5%	40,3%	33,0%
	Genel Toplam İçinde	11,3%	21,7%	33,0%
İl	Frekans	117	24	141
	İl İçinde	40,3%	7,1%	22,4%
	Genel Toplam İçinde	18,6%	3,8%	22,4%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 25’te, arıcıların yaşadığı yer ile ilgili bilgiler sunulmuştur. Arıcıların %4,8’i mezrada, %39,8’i köyde, %33’ü ilçede ve %22,4’ü ise ilde yaşamaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; mezrada yaşayan arıcıların oranı Bingöl’de %1,7 iken Adana’da %7,4’tür. Köyde yaşayan arıcıların oranı Bingöl’de %33,4 iken Adana’da %45,3’tür. Bingöl’de ilçede yaşayanlar %24,5 oranında iken, Adana ilinde bu oran %40,3’tür. Diğer taraftan, Bingöl’de ilde yaşayanların oranı %40,3 iken Adana’da %7,1’dir. Adana ilinde ikamet eden arıcıların çoğunluğu köyde yaşarken, Bingöl ilinde ikamet eden arıcıların çoğunluğu ise il merkezinde yaşamaktadır.

Tablo 26
Eğitim Düzeyi

Eğitim Düzeyi		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Yok	Frekans	12	8	20
	İl İçinde	4,1%	2,4%	3,2%
	Genel Toplam İçinde	1,9%	1,3%	3,2%
İlköğretim	Frekans	85	130	215
	İl İçinde	29,3%	38,2%	34,1%
	Genel Toplam İçinde	13,5%	20,6%	34,1%
Ortaokul-Lise	Frekans	125	127	252
	İl İçinde	43,1%	37,4%	40,0%
	Genel Toplam İçinde	19,8%	20,2%	40,0%
Ön lisans-Lisans	Frekans	46	71	117
	İl İçinde	15,9%	20,9%	18,6%
	Genel Toplam İçinde	7,3%	11,3%	18,6%
Lisansüstü	Frekans	22	4	26
	İl İçinde	7,6%	1,2%	4,1%
	Genel Toplam İçinde	3,5%	0,6%	4,1%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 26’da, arıcıların eğitim düzeyleri gösterilmiştir. Arıcıların eğitim düzeylerinde farklılıklar gözlenmektedir. Arıcıların %3,2’si okur-yazar değilken, %34,1’i ilkokul mezunu, %40’ı ortaokul-lise mezunu, %18,6’sı ön lisans-lisans mezunu ve %4,1’i ise lisansüstü mezunudur. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Bingöl’de ikamet eden arıcıların %4,1’inin eğitimi yokken, Adana’da ikamet edenlerin %2,4’ü okur-yazar değildir. Bingöl’de ikamet eden arıcıların %29,3’ü ilkokul mezunu iken, Adana’da ikamet eden arıcıların %38,2’si ilkokul mezunudur. Ortaokul-lise mezunu olanların oranına bakıldığında; bu oran Bingöl’de %43,1 iken Adana’da %37,4’tür. Ön lisans-lisans mezunu arıcılar Adana’da %20,9 oranında iken Bingöl’de %15,9’dur. Lisansüstü eğitime sahip olan arıcıların oranı Bingöl’de %7,6 iken Adana’da %1,2’dir. Bingöl’de ikamet eden arıcıların çoğunluğu ortaokul-lise mezunu iken, Adana’da ikamet eden arıcıların çoğunluğu ilköğretim ve ortaokul-lise mezunudur.

Tablo 27
Medeni Durum

Medeni Durum		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Evli	Frekans	236	229	465
	İl İçinde	81,4%	67,4%	73,8%
	Genel Toplam İçinde	37,5%	36,3%	73,8%
Bekar	Frekans	54	111	165
	İl İçinde	18,6%	32,6%	26,2%
	Genel Toplam İçinde	8,6%	17,6%	26,2%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 27’de, arıcıların medeni durumları gösterilmiştir. Arıcıların %73,8’i evliyken, %26,2’si bekârdır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana’da yaşayan arıcıların %67,4’ü evli, %32,6’sı bekârken; Bingöl’de yaşayan arıcıların ise %81,4’ü evli ve %18,6’sı bekârdır.

Tablo 28
Çocuk Sayısı

Çocuk Sayısı		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Yok	Frekans	47	50	97
	İl İçinde	16,2%	14,7%	15,4%
	Genel Toplam İçinde	7,5%	7,9%	15,4%
1 Çocuk	Frekans	25	167	192
	İl İçinde	8,6%	49,1%	30,5%
	Genel Toplam İçinde	4,0%	26,5%	30,5%
2-3 Çocuk	Frekans	116	87	203
	İl İçinde	40,0%	25,6%	32,2%
	Genel Toplam İçinde	18,4%	13,8%	32,2%
4-5 Çocuk	Frekans	68	30	98
	İl İçinde	23,4%	8,8%	15,6%
	Genel Toplam İçinde	10,8%	4,8%	15,6%
6 Çocuk ve üzeri	Frekans	34	6	40
	İl İçinde	11,7%	1,8%	6,3%
	Genel Toplam İçinde	5,4%	1,0%	6,3%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 28’de, arıcıların sahip olduğu çocuk sayısı gösterilmiştir. Arıcıların %15,4’ünün çocuğu yokken, %30,5’inin 1 çocuğu, %32,2’sinin 2-3 çocuğu, %15,6’sının

4-5 çocuğu ve %6,3'ünün 6 ve üzeri çocuğu bulunmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; çocuğu olmayanların oranı Adana'da %14,7 iken, Bingöl'de %16,2'dir. 1 çocuğa sahip arıcılar Adana'da %49,1 oranında iken Bingöl'de %8,6'dır. 2-3 çocuğu olanların oranı Adana'da %25,6 iken Bingöl'de %40'tır. 4-5 çocuklu arıcılar Adana'da %8,8 oranında iken Bingöl'de %23,4'tür. 6 çocuk ve üzeri olan arıcıların oranı Adana'da %1,8 iken Bingöl'de %11,7'dir. Bingöl'de ikamet eden arıcıların yaklaşık yarısının 2-3 çocuğu varken, Adana'da ikamet eden arıcıların yaklaşık yarısı 1 çocuğu vardır.

Tablo 29
Arıcılık Yapmadaki Temel Amaç

Arıcılık Yapmadaki Temel Amaç		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Hobi	Frekans	54	44	98
	İl İçinde	18,6%	12,9%	15,6%
	Genel Toplam İçinde	8,6%	7,0%	15,6%
Ek gelir	Frekans	66	241	307
	İl İçinde	22,8%	70,9%	48,7%
	Genel Toplam İçinde	10,5%	38,3%	48,7%
Esas geçim kaynağı	Frekans	170	55	225
	İl İçinde	58,6%	16,2%	35,7%
	Genel Toplam İçinde	27,0%	8,7%	35,7%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Arıcılara arıcılık yapmaktaki temel amaçları sorulmuş ve ilgili oranlar Tablo 29'da gösterilmiştir. Arıcıların %15,6'sı arıcılığı hobi olarak, %48,7'si ek gelir olarak ve %35,7'si esas geçim kaynağı olarak arıcılık faaliyetini yürütmektedir. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana'daki arıcıların %12,9'u, Bingöl'deki arıcıların ise %18,6'sı arıcılığı hobi olarak yapmaktadır. Adana'daki arıcıların %70,9'u, Bingöl'deki arıcıların ise %22,8'i arıcılığı ek gelir olarak yapmaktadır. Diğer taraftan, Adana'daki arıcıların %16,2'si, Bingöl'deki arıcıların ise %58,6'sı arıcılığı esas geçim kaynağı olarak yapmaktadırlar. Adana'daki arıcıların çoğunluğu arıcılığı ek gelir olarak yaparken, Bingöl'deki arıcıların yarısından fazlası arıcılığı esas geçim kaynağı olarak yapmaktadırlar.

3.5.2. İşletme

Tablo 30 Arıcılığı Öğrenme Şekli

Arıcılığı Öğrenme Şekli		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Babadan	Frekans	118	94	212
	İl İçinde	40,8%	27,6%	33,7%
	Genel Toplam İçinde	18,8%	14,9%	33,7%
Kurs görerek	Frekans	27	148	175
	İl İçinde	9,3%	43,5%	27,8%
	Genel Toplam İçinde	4,3%	23,5%	27,8%
Bir başka arıcıdan	Frekans	64	57	121
	İl İçinde	22,1%	16,8%	19,2%
	Genel Toplam İçinde	10,2%	9,1%	19,2%
Okuyup deneyerek, kendi kendime	Frekans	65	24	89
	İl İçinde	22,5%	7,1%	14,1%
	Genel Toplam İçinde	10,3%	3,8%	14,1%
Üniversite/MYO	Frekans	14	11	25
	İl İçinde	4,8%	3,2%	4,0%
	Genel Toplam İçinde	2,2%	1,7%	4,0%
İnternet kaynakları	Frekans	1	6	7
	İl İçinde	0,3%	1,8%	1,1%
	Genel Toplam İçinde	0,2%	1,0%	1,1%
Toplam	Frekans	289	340	629
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 30’da, arıcıların arıcılığı öğrenme şekilleri sunulmuştur. Arıcıların %33,7’si babadan öğrenerek, %27,8’i kurs görerek, %19,2’si bir başka arıcıdan öğrenerek, %14,1’i okuyup deneyerek kendi kendine, %4’ü üniversite/MYO’dan ve %1,1’i ise arıcılığı internet kaynaklarından öğrenerek arıcılık faaliyetini gerçekleştirmektedir. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; örneklem içerisinde, arıcılığı babadan öğrenenlerin oranı Adana’da %27,6 iken Bingöl’de %40,8’dir. Arıcılığı kurs görerek öğrenenlerin oranı Adana’da %43,5 ve Bingöl’de %9,3’tür. Arıcılığı bir başka arıcıdan öğrenenlerin oranı Adana’da %16,8 ve Bingöl’de %22,1’dir. Arıcılığı okuyup deneyerek, kendi kendine öğrenenlerin oranı Adana’da %7,1 ve Bingöl’de %22,5’tir. Arıcılığı üniversite/MYO kapsamında öğrenen arıcıların oranı Adana’da %3,2 ve Bingöl’de %4,8’dir. Arıcılığı internet kaynaklarından öğrenen arıcıların oranı Adana’da %1,8 iken Bingöl’de %0,3’tür. Adana ilinde faaliyet gösteren arıcılar arıcılığı daha çok kurs görerek, Bingöl ilinde faaliyet gösteren arıcılar ise arıcılığı daha çok babadan öğrenmişlerdir.

Tablo 31
Arıcılık Yapma Süresi

Arıcılık Yapma Süresi		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
0-2 yıl	Frekans	22	14	36
	İl İçinde	<u>7,6%</u>	<u>4,1%</u>	<u>5,7%</u>
	Genel Toplam İçinde	3,5%	2,2%	5,7%
3-5 yıl	Frekans	51	193	244
	İl İçinde	<u>17,6%</u>	<u>56,8%</u>	<u>38,7%</u>
	Genel Toplam İçinde	8,1%	30,6%	38,7%
6-10 yıl	Frekans	43	90	133
	İl İçinde	<u>14,8%</u>	<u>26,5%</u>	<u>21,1%</u>
	Genel Toplam İçinde	6,8%	14,3%	21,1%
11-15 yıl	Frekans	36	33	69
	İl İçinde	<u>12,4%</u>	<u>9,7%</u>	<u>11,0%</u>
	Genel Toplam İçinde	5,7%	5,2%	11,0%
16 ve üzeri yıl	Frekans	138	10	148
	İl İçinde	<u>47,6%</u>	<u>2,9%</u>	<u>23,5%</u>
	Genel Toplam İçinde	21,9%	1,6%	23,5%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 31’de, arıcıların arıcılık yapma süreleri sunulmuştur. Arıcıların %5,7’si 0-2 yıldır arıcılık yaparken, %38,7’si 3-5 yıldır, %21,1’i 6-10 yıldır, %11’i 11-15 yıldır ve %23,5’i 16 ve üzeri yıldır arıcılık yapmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; örneklem içerisinde, arıcılık faaliyetini 0-2 yıl yapanların oranı Adana’da %4,1 iken Bingöl’de %7,6’dır. 3-5 yıl arasında arıcılık yapanların oranı Adana’da %56,8 iken Bingöl’de %17,6’dır. 6-10 yıl arasında arıcılık yapanların oranı Adana’da %26,5 iken Bingöl’de ise %14,8’dir. 11-15 yıl arasında arıcılık yapanların oranı Adana’da %9,7 iken Bingöl’de %12,4’tür. 16 yıl ve üzeri arıcılık yapan arıcıların oranı Adana’da %2,9 iken Bingöl’de %47,6’dır. Bingöl ilinde faaliyet gösteren arıcıların arıcılık yapma süresi Adana ilinde faaliyet gösteren arıcılara göre daha fazladır.

Tablo 32
Arıcılığı Yapma Şekli

Arıcılığı Yapma Şekli		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Sabit arıcılık	Frekans	97	178	275
	İl İçinde	33,4%	52,4%	43,7%
	Genel Toplam İçinde	15,4%	28,3%	43,7%
Gezginci arıcılık	Frekans	193	162	355
	İl İçinde	66,6%	47,6%	56,3%
	Genel Toplam İçinde	30,6%	25,7%	56,3%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 32’de, arıcı işletmelerin arıcılık yapma şekilleri gösterilmiştir. Arıcıların %43,7’si sabit arıcılık yaparken, %56,3’ü gezginci arıcılık yapmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana’daki arıcıların %52,4’ü, Bingöl’de ise %33,4’ü sabit arıcılık yapmaktadır. Diğer taraftan, Adana’daki arıcıların %47,6’sı, Bingöl’deki arıcıların %66,6’sı gezginci arıcılık yapmaktadır. Adana ilindeki arıcılar daha çok sabit arıcılık yaparken, Bingöl ilindekiler daha çok gezginci arıcılık yapmaktadır.

Tablo 33
Arıcılığın Yapıldığı Araziye Sahip Olma Durumu

Arıcılığın Yapıldığı Araziye Sahip Olma Durumu		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Evet	Frekans	158	29	187
	İl İçinde	54,5%	8,5%	29,7%
	Genel Toplam İçinde	25,1%	4,6%	29,7%
Hayır	Frekans	126	228	354
	İl İçinde	43,4%	67,1%	56,2%
	Genel Toplam İçinde	20,0%	36,2%	56,2%
Evet ve Hayır	Frekans	6	83	89
	İl İçinde	2,1%	24,4%	14,1%
	Genel Toplam İçinde	1,0%	13,2%	14,1%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Arıcılara, arıcılık yaptıkları arazinin kendilerine ait olup olmadığı sorulmuş ve Tablo 33’te gösterilmiştir. Arıcıların %29,7’si arıcılık yaptığı arazinin kendisine ait olduğunu ifade ederken, %56,2’si arazinin kendisine ait olmadığını ve %14,1’i ise arıcılık yapılan arazilerin bir kısmının kendisine ait olduğunu bir kısmının ise kendisine ait

olmadığını ifade etmiştir. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana'daki arıcıların %8,5'i, Bingöl'deki arıcıların ise %54,4'ü arıcılık yaptıkları arazinin kendilerine ait olduğunu ifade etmiştir. Adana'daki arıcıların %67,1'i, Bingöl'deki arıcıların ise %43,4'ü arıcılık yaptıkları arazinin kendilerine ait olmadığını ifade etmiştir. Diğer taraftan, Adana'daki arıcıların %24,4'ü; Bingöl'deki arıcıların ise %2,1'i hem kendine ait arazilerde hem de kendilerine ait olmayan arazilerde arıcılık yaptıklarını ifade etmiştir. Adana ilindeki arıcıların çoğunun arıcılık yaptıkları arazi kendilerine ait değilken, Bingöl'de faaliyet gösteren arıcıların yarısının faaliyette bulundukları arılık arazisi kendilerine aittir.

Tablo 34
Sahip Olunan Arılık Sayısı

Sahip Olunan Arılık Sayısı		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
1	Frekans	276	289	565
	İl İçinde	95,2%	85,0%	89,7%
	Genel Toplam İçinde	43,8%	45,9%	89,7%
2	Frekans	13	46	59
	İl İçinde	4,5%	13,5%	9,4%
	Genel Toplam İçinde	2,1%	7,3%	9,4%
3	Frekans	1	5	6
	İl İçinde	0,3%	1,5%	1,0%
	Genel Toplam İçinde	0,2%	0,8%	1,0%
4	Frekans	0	0	0
	İl İçinde	0,00%	0,00%	0,00%
	Genel Toplam İçinde	0,00%	0,00%	0,00%
5 ve üzeri	Frekans	0	0	0
	İl İçinde	0,00%	0,00%	0,00%
	Genel Toplam İçinde	0,00%	0,00%	0,00%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 34'de, arıcıların sahip oldukları arılık sayıları gösterilmiştir. Arıcıların %89,7'sinin bir tane arılığı mevcutken, %9,4'ünün iki tane ve %1'inin ise üç tane arılığı mevcuttur. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana'daki arıcıların %85'inin, Bingöl'deki arıcıların %95,2'sinin birer tane arılıkları vardır. Adana'daki arıcıların %13,5'inin, Bingöl'deki arıcıların %4,5'inin 2 tane arılığı vardır. Diğer taraftan, Adana'daki arıcıların %1,5'inin, Bingöl'deki arıcıların %0,3'ünün 3 tane arılığı vardır. Her iki ilde faaliyet gösteren arıcıların büyük çoğunluğunun sadece bir tane arılığı vardır. Örneklem içinde 4 ve 5 ve üzeri arılığa sahip olan arıcı yoktur.

Tablo 35
Arılıkta Kendisi Dâhil Toplam Çalışan Sayısı

Arılıkta Kendisi Dahil Toplam Çalışan Sayısı		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
1	Frekans	103	3	106
	İl İçinde	35,5%	0,9%	16,8%
	Genel Toplam İçinde	16,3%	0,5%	16,8%
2	Frekans	85	54	139
	İl İçinde	29,3%	15,9%	22,1%
	Genel Toplam İçinde	13,5%	8,6%	22,1%
3	Frekans	55	41	96
	İl İçinde	19,0%	12,1%	15,2%
	Genel Toplam İçinde	8,7%	6,5%	15,2%
4	Frekans	32	28	60
	İl İçinde	11,0%	8,2%	9,5%
	Genel Toplam İçinde	5,1%	4,4%	9,5%
5 ve üzeri	Frekans	15	214	229
	İl İçinde	5,2%	62,9%	36,3%
	Genel Toplam İçinde	2,4%	34,0%	36,3%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 35’te, arııcı işletmelerin arılığında kendisi dahil toplam çalışan sayıları verilmiştir. Arıcıların %16,8’i arılığında kendisi dahil toplamda 1 kişinin çalıştığını ifade ederken, %22,1’i 2 kişinin çalıştığını, %15,2’si 3 kişi çalıştığını, %9,5’i 4 kişi çalıştığını ve %36,3’ü 5 ve üzeri kişinin çalıştığını ifade etmiştir. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların %0,9’unun arılığında kendisi dahil toplamda 1 kişi, %15,9’unun arılığında 2 kişi, %12,1’inin arılığında 3 kişi, %8,2’sinin arılığında 4 kişi ve %62,9’unun arılığında 5 ve üzeri kişi çalışmaktadır. Bingöl ilindeki arıcıların %35,5’inin arılığında kendisi dâhil toplamda 1 kişi, %29,3’ünün arılığında 2 kişi, %19’unun arılığında 3 kişi, %11’inin arılığında 4 kişi ve %5,2’sinin arılığında 5 ve üzeri kişinin çalıştığı görülmektedir. Bingöl’deki arııcı işletmelerin arılığında kendisi dahil toplamda daha çok 1 veya 2 kişi çalışırken, Adana’daki arııcı işletmelerin çoğunluğunun arılığında ise kendisi dahil toplamda 5 ve üzeri kişi çalışmaktadır.

Tablo 36
Arılıkta Aileden Çalışan Sayısı

Arılıkta Aileden Çalışan Sayısı		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Hiç kimse	Frekans	101	0	101
	İl İçinde	34,8%	0,0%	16,0%
	Genel Toplam İçinde	16,0%	0,0%	16,0%
1	Frekans	70	30	100
	İl İçinde	24,1%	8,8%	15,9%
	Genel Toplam İçinde	11,1%	4,8%	15,9%
2	Frekans	77	162	239
	İl İçinde	26,6%	47,6%	37,9%
	Genel Toplam İçinde	12,2%	25,7%	37,9%
3	Frekans	29	101	130
	İl İçinde	10,0%	29,7%	20,6%
	Genel Toplam İçinde	4,6%	16,0%	20,6%
4 ve üzeri	Frekans	13	47	60
	İl İçinde	4,5%	13,8%	9,5%
	Genel Toplam İçinde	2,1%	7,5%	9,5%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 36’da, arıcı işletmelerin arılığında ailesinden çalışanların sayıları verilmiştir. Arıcıların %16’sının arılığında ailesinden hiç kimse çalışmazken, %15,9’unda ailesinden 1 kişi, %37,9’unun arılığında 2 kişi, %20,6’sının arılığında 3 kişi ve %9,5’inin arılığında 4 ve üzeri kişi çalışmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana’daki arıcıların tamamının arılığında ailesinden çalışan kişiler bulunmaktadır. Adana ilindeki arıcıların %8,8’inin arılığında ailesinden 1 kişi, %47,6’sının arılığında ailesinden 2 kişi, %29,7’sinin arılığında ailesinden 3 kişi ve %13,8’inin arılığında ailesinden 4 ve üzeri kişi çalışmaktadır. Bingöl ilindeki arıcıların %34,8’inin ailesinden hiç kimsenin arılığında çalışmadığı, %24,1’inin arılığında ailesinden 1 kişi, %26,6’sının arılığında ailesinden 2 kişi, %10’unun arılığında ailesinden 3 kişi ve %4,5’inin arılığında ise aileden 4 ve üzeri kişinin çalıştığı görülmektedir. Bingöl’deki arıcıların yaklaşık üçte birinin arılığında ailesinden hiç kimse çalışmazken, Adana’daki arıcıların yaklaşık yarısının arılığında ailesinden 2 kişi çalışmaktadır.

Tablo 37
Son 3 Yıl İçinde Arıcılık Gelirlerinde Değişim

Son 3 Yıl İçinde Arıcılık Gelirinde Değişim		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Çok azaldı	Frekans	55	27	82
	İl İçinde	19,0%	7,9%	13,0%
	Genel Toplam İçinde	8,7%	4,3%	13,0%
Azaldı	Frekans	97	97	194
	İl İçinde	33,4%	28,5%	30,8%
	Genel Toplam İçinde	15,4%	15,4%	30,8%
Değişmedi	Frekans	73	169	242
	İl İçinde	25,2%	49,7%	38,4%
	Genel Toplam İçinde	11,6%	26,8%	38,4%
Arttı	Frekans	59	36	95
	İl İçinde	20,3%	10,6%	15,1%
	Genel Toplam İçinde	9,4%	5,7%	15,1%
Çok arttı	Frekans	6	11	17
	İl İçinde	2,1%	3,2%	2,7%
	Genel Toplam İçinde	1,0%	1,7%	2,7%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 37’de, arıcıların son 3 yıl içinde arıcılık gelirlerindeki değişim durumları verilmiştir. Arıcıların %33,8’i son 3 yılda arıcılık gelirinin azaldığını, %17,8’i arttığını ve %38,4’ü sabit kaldığını ifade etmiştir. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların %36,4’ünün arıcılık geliri azalırken, %13,8’inin arıcılık geliri artmış; %49,7’sinin arıcılık gelirinde ise son 3 yılda bir değişim olmamıştır. Bingöl ilindeki arıcıların %52,4’ünün arıcılık geliri azalmış, %22,4’ünün arıcılık geliri artmış; %25,2’sinin arıcılık geliri son 3 yıl içinde değişmemiştir. Bingöl’deki arıcı işletmelerin yaklaşık yarısının son 3 yılda arıcılık gelirinde azalma yaşanırken, Adana’da faaliyet gösteren arıcı işletmelerin yaklaşık yarısının geliri sabit kalmıştır.

Tablo 38
Arıcılık Gelirinin Toplam Gelir İçindeki Payı

Arıcılık Gelirinin Toplam Gelir İçindeki Payı		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%1-20	Frekans	62	49	111
	İl İçinde	21,4%	14,4%	17,6%
	Genel Toplam İçinde	9,8%	7,8%	17,6%
%21-40	Frekans	39	144	183
	İl İçinde	13,4%	42,4%	29,0%
	Genel Toplam İçinde	6,2%	22,9%	29,0%
%41-60	Frekans	57	82	139
	İl İçinde	19,7%	24,1%	22,1%
	Genel Toplam İçinde	9,0%	13,0%	22,1%
%61-80	Frekans	45	54	99
	İl İçinde	15,5%	15,9%	15,7%
	Genel Toplam İçinde	7,1%	8,6%	15,7%
%81-100	Frekans	87	11	98
	İl İçinde	30,0%	3,2%	15,6%
	Genel Toplam İçinde	13,8%	1,7%	15,6%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 38’de, arıcıların arıcılık gelirlerinin toplam gelir içindeki oranları yüzde olarak sunulmuştur. Arıcı işletmelerin %17,6’sının arıcılık geliri toplam gelirinin %1-20’sini oluştururken, %29’unun %21-40 aralığında, %22,1’inin %41-60 aralığında, %15,7’sinin %61-80 aralığında ve %15,6’sının %81-100 aralığında olduğu görülmektedir. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların %14,4’ünün %1-20’sini oluştururken, %42,4’ünün %21-40 aralığında, %24,1’inin %41-60 aralığında, %15,9’unun %61-80 aralığında ve %3,2’sinin %81-100 aralığındadır. Bingöl’deki arıcıların %21,4’ünün arıcılık geliri toplam gelirinin %1-20’sini oluştururken, %13,4’ünün %21-40 aralığında, %19,7’sinin %41-60 aralığında, %15,5’inin %61-80 aralığında ve %30’unun %81-100 aralığındadır. Bingöl’deki arıcıların yaklaşık üçte birinin arıcılık geliri toplam gelirinin %81-100’ünü oluştururken, Adana’daki arıcıların yaklaşık yarısının arıcılık geliri toplam gelirinin %21-40’ını oluşturmaktadır.

Tablo 39
Başlangıçtaki Kovan Sayısı

Başlangıçtaki Kovan Sayısı		İl		
		Bingöl	Adana	Genel Toplam
1-10	Frekans	58	43	101
	İl İçinde	<u>20,0%</u>	<u>12,6%</u>	<u>16,0%</u>
	Genel Toplam İçinde	9,2%	6,8%	16,0%
11-30	Frekans	75	150	225
	İl İçinde	<u>25,9%</u>	<u>44,1%</u>	<u>35,7%</u>
	Genel Toplam İçinde	11,9%	23,8%	35,7%
31-50	Frekans	81	79	160
	İl İçinde	<u>27,9%</u>	<u>23,2%</u>	<u>25,4%</u>
	Genel Toplam İçinde	12,9%	12,5%	25,4%
51-100	Frekans	55	47	102
	İl İçinde	<u>19,0%</u>	<u>13,8%</u>	<u>16,2%</u>
	Genel Toplam İçinde	8,7%	7,5%	16,2%
101+	Frekans	21	21	42
	İl İçinde	<u>7,2%</u>	<u>6,2%</u>	<u>6,7%</u>
	Genel Toplam İçinde	3,3%	3,3%	6,7%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 39’da, arıcıların başlangıçtaki kovan sayıları verilmiştir. Arıcıların %16’sının başlangıçta 1-10 arasında kovayı mevcutken, %35,7’sinin 11-30 arasında, %25,4’ünün 31-50 arasında, %16,2’sinin 51-100 arasında ve %6,7’sinin 101’den fazla kovayı mevcuttur. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların %12,6’sının 1-10 aralığında, %44,1’inin 11-30 aralığında, %23,2’sinin 31-50 aralığında, %13,8’inin 51-100 aralığında ve %6,2’sinin 101’den fazla kovayı mevcuttur. Bingöl ilindeki arıcıların %20’sinin 1-10 aralığında, %25,9’unun 11-30 aralığında, %27,9’unun 31-50 aralığında, %19’unun 51-100 aralığında ve %7,2’sinin 101’den fazla kovayı mevcuttur.

Tablo 40
Hâlihazırda Kovan Sayısı

Hâlihazırda Kovan Sayısı		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
1-50	Frekans	39	68	107
	İl İçinde	13,5%	20,0%	17,0%
	Genel Toplam İçinde	6,2%	10,8%	17,0%
51-100	Frekans	49	135	184
	İl İçinde	17,0%	39,7%	29,3%
	Genel Toplam İçinde	7,8%	21,5%	29,3%
101-150	Frekans	49	45	94
	İl İçinde	17,0%	13,2%	14,9%
	Genel Toplam İçinde	7,8%	7,2%	14,9%
151-200	Frekans	53	33	86
	İl İçinde	18,3%	9,7%	13,7%
	Genel Toplam İçinde	8,4%	5,2%	13,7%
201+	Frekans	99	59	158
	İl İçinde	34,3%	17,4%	25,1%
	Genel Toplam İçinde	15,7%	9,4%	25,1%
Toplam	Frekans	289	340	629
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 40’da, arıcıların hâlihazırda kovan sayıları verilmiştir. Arıcıların %17’sinin hâlihazırda 1-50 arasında kovayı mevcutken, %29,3’ünün 51-100 arasında, %14,9’unun 101-150 arasında, %13,7’sinin 151-200 arasında ve %25,1’inin 201’den fazla kovayı mevcuttur. Bölge içi dağılımlara bakıldığında, Adana ilindeki arıcıların %20’sinin 1-50 aralığında, %39,7’sinin 51-100 aralığında, %13,2’sinin 101-150 aralığında, %9,7’sinin 151-200 aralığında ve %17,4’ünün 201’den fazla kovayı mevcuttur. Bingöl ilindeki arıcıların %13,5’inin 1-50 aralığında, %17’sinin 51-100 aralığında, %17’sinin 101-150 aralığında, %18,3’ünün 151-200 aralığında ve %34,3’ünün 201’den fazla kovayı mevcuttur.

Tablo 41**Arıcılıkla İlgili Takip Edilen Yayın ve Bilgi Kaynakları**

Arıcılıkla İlgili Takip Edilen Yayın ve Bilgi Kaynakları		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Takip etmiyorum	Frekans	99	31	130
	İl İçinde	34,1%	9,1%	20,6%
	Genel Toplam İçinde	15,7%	4,9%	20,6%
Kitaplardan	Frekans	13	115	128
	İl İçinde	4,5%	33,8%	20,3%
	Genel Toplam İçinde	2,1%	18,3%	20,3%
Üniversitelerden	Frekans	46	110	156
	İl İçinde	15,9%	32,4%	24,8%
	Genel Toplam İçinde	7,3%	17,5%	24,8%
Tecrübeli arıcılardan	Frekans	99	116	215
	İl İçinde	34,1%	34,1%	34,1%
	Genel Toplam İçinde	15,7%	18,4%	34,1%
İnternette	Frekans	93	66	159
	İl İçinde	32,1%	19,4%	25,2%
	Genel Toplam İçinde	14,8%	10,5%	25,2%
Birlikten	Frekans	6	24	30
	İl İçinde	2,1%	7,1%	4,8%
	Genel Toplam İçinde	1,0%	3,8%	4,8%
Sektörel yayınlardan	Frekans	18	8	26
	İl İçinde	6,2%	2,4%	4,1%
	Genel Toplam İçinde	2,9%	1,3%	4,1%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 41’de, arıcıların arıcılıkla ilgili yayınları ve bilgileri takip ettikleri kaynaklar sunulmuştur. Arıcıların %20,6’sı arıcılıkla ilgili herhangi bir yayın veya bilgi kaynağını takip etmezken, %20,3’ü kitaplardan, %24,8’i üniversitelerden, %34,1’i tecrübeli arıcılardan, %25,2’si internette, %4,8’i arı yetiştiriciler birliğinden ve %4,1’i sektörel yayınlardan takip etmektedir. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilinde faaliyet gösteren arıcıların %9,1’i ve Bingöl ilinde faaliyet gösteren arıcıların %34,1’i arıcılıkla ilgili herhangi bir yayın ve bilgi kaynağını takip etmemektedir. Adana’da arıcıların takip ettikleri yayın ve bilgi kaynakları sırasıyla %34,1 tecrübeli arıcılar, %33,8 kitaplar, %32,4 üniversiteler, %19,4 internet, %7,1 arı yetiştiriciler birliği ve %2,4 sektörel yayınlardır. Bingöl’de arıcıların takip ettikleri yayın ve bilgi kaynakları sırasıyla %34,1 tecrübeli arıcılar, %32,1 internet, %15,9 üniversiteler, %6,2 sektörel yayınlar, %4,5 kitaplar ve %2,1 arı yetiştiriciler birliğidir.

3.5.3. Üretim

Tablo 42
Üretilen Tüm Ürünler İçinde Arı Ürünlerinin Oranı

Arı Ürünleri		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	0	0	0
	İl İçinde	0,00%	0,00%	0,00%
	Genel Toplam İçinde	0,00%	0,00%	0,00%
%1-25	Frekans	9	60	69
	İl İçinde	3,1%	17,6%	11,0%
	Genel Toplam İçinde	1,4%	9,5%	11,0%
%26-50	Frekans	14	155	169
	İl İçinde	4,8%	45,6%	26,8%
	Genel Toplam İçinde	2,2%	24,6%	26,8%
%51-75	Frekans	37	125	162
	İl İçinde	12,8%	36,8%	25,7%
	Genel Toplam İçinde	5,9%	19,8%	25,7%
%76-100	Frekans	230	0	230
	İl İçinde	79,3%	0,0%	36,5%
	Genel Toplam İçinde	36,5%	0,0%	36,5%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 42’de, üretilen tüm ürünler içinde arı ürünlerinin oranı yüzde olarak sunulmuştur. Arıcıların %11’i %1-25 aralığında arı ürünleri üretirken, %26,8’i %26-50 aralığında, %25,7’si %51-75 aralığında ve %36,5’i %76-100 aralığında arı ürünleri üretimi gerçekleştirmektedir. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların %17,6’sı %1-25 aralığında, %45,6’sı %26-50 aralığında ve %36,8’i %51-75 aralığında arı ürünleri üretmektedir. Bingöl’deki arıcıların %3,1’i %1-25 aralığında, %4,8’i %26-50 aralığında, %12,8’i %51-75 aralığında, ve %79,3’ü %76-100 aralığında arı ürünleri üretimi gerçekleştirmektedir. Bingöl’deki arıcıların büyük çoğunluğu %76-100 aralığında arı ürünleri üretimi gerçekleştirirken, Adana’daki arıcıların yaklaşık yarısı %26-50 aralığında arı ürünleri üretimi gerçekleştirmektedir.

Tablo 43
Üretilen Tüm Ürünler İçinde Et ve Süt Ürünlerinin Oranı

Et ve Süt Ürünleri		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	249	0	249
	İl İçinde	85.90%	0.00%	39.50%
	Genel Toplam İçinde	39.50%	0.00%	39.50%
%1-25	Frekans	9	54	63
	İl İçinde	3.10%	15.90%	10.00%
	Genel Toplam İçinde	1.40%	8.60%	10.00%
%26-50	Frekans	5	160	165
	İl İçinde	1.70%	47.10%	26.20%
	Genel Toplam İçinde	0.80%	25.40%	26.20%
%51-75	Frekans	27	126	153
	İl İçinde	9.30%	37.10%	24.30%
	Genel Toplam İçinde	4.30%	20.00%	24.30%
%76-100	Frekans	0	0	0
	İl İçinde	0.00%	0.00%	0.00%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	0.00%	0.00%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 43'te, üretilen tüm ürünler içinde et ve süt ürünlerinin oranı yüzde olarak sunulmuştur. Arıcıların %39,5'i et ve süt ürünleri üretmezken, %10'u %1-25 aralığında, %26,2'si %26-50 aralığında ve %24,3'ü %51-75 aralığında et ve süt üretimi gerçekleştirmektedir. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana'daki arıcıların tamamı değişen düzeylerde et ve süt ürünleri üretimi gerçekleştirmektedir. Adana'daki arıcıların %15,9'u %1-25 aralığında, %47,1'i %26-50 aralığında ve %37,1'i %51-75 aralığında et ve süt ürünleri üretmektedir. Bingöl'deki arıcıların %85,9'u et ve süt ürünleri üretmemektedir. Diğer taraftan, arıcıların %3,1'i %1-25 aralığında, %1,7'si %26-50 aralığında ve %9,3'ü %51-75 aralığında et ve süt ürünleri üretimi gerçekleştirmektedir. Bingöl'deki arıcı işletmelerin büyük çoğunluğu et ve süt üretimi gerçekleştirmezken, Adana'daki arıcı işletmelerin yaklaşık yarısı %26-50 oranında et ve süt üretimi gerçekleştirmektedir.

Tablo 44
Üretilen Tüm Ürünler İçinde Meyve ve Sebze Ürünlerinin Oranı

Meyve ve Sebze Ürünleri		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	265	0	265
	İl İçinde	91.40%	0.00%	42.10%
	Genel Toplam İçinde	42.10%	0.00%	42.10%
%1-25	Frekans	10	43	53
	İl İçinde	3.40%	12.60%	8.40%
	Genel Toplam İçinde	1.60%	6.80%	8.40%
%26-50	Frekans	7	165	172
	İl İçinde	2.40%	48.50%	27.30%
	Genel Toplam İçinde	1.10%	26.20%	27.30%
%51-75	Frekans	8	131	139
	İl İçinde	2.80%	38.50%	22.10%
	Genel Toplam İçinde	1.30%	20.80%	22.10%
%76-100	Frekans	0	1	1
	İl İçinde	0.00%	0.30%	0.20%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	0.20%	0.20%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 44’de, üretilen tüm ürünler içinde meyve ve sebze ürünlerinin oranı yüzde olarak sunulmuştur. Arıcıların %42,1’i meyve ve sebze üretimi gerçekleştirmezken, %8,4’ü %1-25 aralığında, %27,3’ü %26-50 aralığında, %22,1’i %51-75 aralığında ve %0,2’si %76-100 aralığında meyve ve sebze üretimi gerçekleştirmektedir. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana’daki arıcıların tamamı değişen düzeylerde meyve ve sebze ürünleri ürettikleri görülmektedir. Adana ilindeki arıcıların %12,6’sı %1-25 aralığında, %48,5’i %26-50 aralığında, %38,5’i %51-75 aralığında ve %0,3’ü %76-100 aralığında meyve ve sebze ürünleri üretmektedir. Bingöl’deki arıcıların %91,4’ü meyve ve sebze ürünleri üretmemektedir. Diğer taraftan, arıcıların %3,4’ü %1-25 aralığında, %2,4’ü %26-50 aralığında ve %2,8’i %51-75 aralığında meyve ve sebze ürünleri üretimi gerçekleştirmektedir. Bingöl’deki arıcı işletmelerin tamamına yakını meyve ve sebze üretimi gerçekleştirmezken, Adana’daki arıcı işletmelerin yaklaşık yarısı %26-50 oranında meyve ve sebze üretimi gerçekleştirmektedir.

Tablo 45
Üretilen Tüm Ürünler İçinde Hububat Ürünlerinin Oranı

Hububat Ürünleri		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	287	0	287
	İl İçinde	99.00%	0.00%	45.60%
	Genel Toplam İçinde	45.60%	0.00%	45.60%
%1-25	Frekans	0	35	35
	İl İçinde	0.00%	10.30%	5.60%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	5.60%	5.60%
%26-50	Frekans	1	166	167
	İl İçinde	0.30%	48.80%	26.50%
	Genel Toplam İçinde	0.20%	26.30%	26.50%
%51-75	Frekans	2	139	141
	İl İçinde	0.70%	40.90%	22.40%
	Genel Toplam İçinde	0.30%	22.10%	22.40%
%76-100	Frekans	0	0	0
	İl İçinde	0.00%	0.00%	0.00%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	0.00%	0.00%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 45’te, üretilen tüm ürünler içinde hububat ürünlerinin oranı yüzde olarak sunulmuştur. Arıcıların %45,6’sı hububat ürünleri üretmezken, %5,6’sı %1-25 aralığında, %26,5’i %26-50 aralığında ve %22,4’ü %51-75 aralığında hububat ürünleri üretmektedir. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana’daki arıcıların tamamı çeşitli düzeylerde hububat ürünleri üretmektedir. Adana ilindeki arıcıların %10,3’ü %1-25 aralığında, %48,8’i %26-50 aralığında ve %40,9’u %51-75 aralığında hububat ürünleri üretmektedir. Bingöl’deki arıcıların %99’u hububat ürünleri üretmemektedir. Diğer taraftan, arıcıların %0,3’ü %26-50 aralığında ve %0,7’si %51-75 aralığında hububat ürünleri üretimi gerçekleştirmektedir. Bingöl’deki arıcı işletmelerin tamamına yakını hububat ürünleri üretimi gerçekleştirmezken, Adana’daki arıcı işletmelerin yarıya yakını %26-50 oranında hububat ürünleri üretimi gerçekleştirmektedir.

Tablo 46**Üretilen Tüm Ürünler İçinde Arıcılık Malzeme ve Ekipmanlarının Oranı**

Arıcılık Malzeme ve Ekipman Üretimi		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	289	0	289
	İl İçinde	99.70%	0.00%	45.90%
	Genel Toplam İçinde	45.90%	0.00%	45.90%
%1-25	Frekans	1	33	34
	İl İçinde	0.30%	9.70%	5.40%
	Genel Toplam İçinde	0.20%	5.20%	5.40%
%26-50	Frekans	0	142	142
	İl İçinde	0.00%	41.80%	22.50%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	22.50%	22.50%
%51-75	Frekans	0	160	160
	İl İçinde	0.00%	47.10%	25.40%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	25.40%	25.40%
%76-100	Frekans	0	5	5
	İl İçinde	0.00%	1.50%	0.80%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	0.80%	0.80%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 46’da, üretilen tüm ürünler içinde arıcılık malzeme ve ekipman üretiminin oranı yüzde olarak sunulmuştur. Arıcıların %45,9’u arıcılık malzeme ve ekipman üretimi gerçekleştirmezken, %5,4’ü %1-25 aralığında, %22,5’i %26-50 aralığında, %25,4’ü %51-75 aralığında ve %0,8’i %76-100 aralığında arıcılık malzeme ve ekipman üretimi gerçekleştirmektedir. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların tamamı çeşitli düzeylerde arıcılık malzeme ve ekipman üretmektedir. Adana’daki arıcıların %9,7’si %1-25 aralığında, %41,8’i %26-50 aralığında, %47,1’i %51-75 aralığında ve %1,5’i %76-100 aralığında arıcılık malzeme ve ekipmanı üretmektedir. Bingöl’deki arıcıların %99,7’si arıcılık malzeme ve ekipman üretmemektedir. Diğer taraftan, arıcıların %0,3’ü %1-25 aralığında arıcılık malzeme ve ekipman üretimi gerçekleştirmektedir. Bingöl’deki arıcı işletmelerin tamamına yakını arıcılık malzeme ve ekipman üretimi gerçekleştirmezken, Adana’daki arıcı işletmelerin yarıya yakını %51-75 oranında arıcılık malzeme ve ekipman üretimi gerçekleştirmektedir.

Tablo 47
Üretilen Arı Ürünleri İçinde Süzme/Petek Bal Oranı

Süzme/Petek Bal		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	5	0	5
	İl İçinde	1.70%	0.00%	0.80%
	Genel Toplam İçinde	0.80%	0.00%	0.80%
%1-25	Frekans	1	96	97
	İl İçinde	0.30%	28.20%	15.40%
	Genel Toplam İçinde	0.20%	15.20%	15.40%
%26-50	Frekans	3	178	181
	İl İçinde	1.00%	52.40%	28.70%
	Genel Toplam İçinde	0.50%	28.30%	28.70%
%51-75	Frekans	89	66	155
	İl İçinde	30.70%	19.40%	24.60%
	Genel Toplam İçinde	14.10%	10.50%	24.60%
%76-100	Frekans	192	0	192
	İl İçinde	66.20%	0.00%	30.50%
	Genel Toplam İçinde	30.50%	0.00%	30.50%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 47’de, üretilen arı ürünleri içinde süzme/petek bal oranı yüzde olarak sunulmuştur. Arıcıların %0,8’i süzme/petek bal üretmezken, %15,4’ü %1-25 aralığında, %28,7’si %26-50 aralığında, %24,6’sı %51-75 aralığında ve %30,5’i %75-100 aralığında süzme/petek bal üretimi gerçekleştirmektedir. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana’daki arıcıların tamamı değişen düzeylerde süzme/petek bal ürünü üretmektedir. Adana ilindeki arıcıların %28,2’si %1-25 aralığında, %52,4’ü %26-50 aralığında ve %19,4’ü %51-75 aralığında arı ürünlerinden süzme/petek bal üretmektedir. Bingöl’deki arıcıların %1,7’si arı ürünlerinden süzme/petek bal üretmemektedir. Diğer taraftan, arıcıların %0,3’ü %1-25 aralığında, %1’i %26-50 aralığında, %30,7’si %51-75 aralığında ve %66,2’si %76-100 aralığında arı ürünlerinden süzme/petek bal üretimi gerçekleştirmektedir. Bingöl’de faaliyet gösteren arıcı işletmelerin çoğunluğu %76-100 aralığında süzme/petek bal üretimi gerçekleştirirken, Adana’da faaliyet gösteren arıcı işletmelerin yarısı %26-50 aralığında süzme/petek bal üretimi yapmaktadır.

Tablo 48**Üretilen Arı Ürünleri İçinde Ana/Oğul Arı Oranı**

Ana/Oğul arı		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	221	0	221
	İl İçinde	76.20%	0.00%	35.10%
	Genel Toplam İçinde	35.10%	0.00%	35.10%
%1-25	Frekans	69	84	153
	İl İçinde	23.80%	24.70%	24.30%
	Genel Toplam İçinde	11.00%	13.30%	24.30%
%26-50	Frekans	0	188	188
	İl İçinde	0.00%	55.30%	29.80%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	29.80%	29.80%
%51-75	Frekans	0	68	68
	İl İçinde	0.00%	20.00%	10.80%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	10.80%	10.80%
%76-100	Frekans	0	0	0
	İl İçinde	0.00%	0.00%	0.00%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	0.00%	0.00%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 48’de, üretilen arı ürünleri içinde ana/oğul arı oranı yüzde olarak sunulmuştur. Arıcıların %35,1’i ana/oğul arı üretimi yapmazken, %24,3’ü %1-25 aralığında, %29,8’i %26-50 aralığında ve %10,8’i %51-75 aralığında ana/oğul üretimi gerçekleştirmektedir. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların tamamı çeşitli düzeylerde ana/oğul arı üretimi gerçekleştirmektedir. Adana ilindeki arıcıların %24,7’si %1-25 aralığında, %55,3’ü %26-50 aralığında ve %20’si %51-75 aralığında arı ürünlerinden ana/oğul arı üretmektedir. Bingöl’deki arıcıların %76,2’si arı ürünlerinden ana/oğul arı üretmemektedir. Diğer taraftan, arıcıların %23,8’i %1-25 aralığında, arı ürünlerinden ana/oğul arı üretimi gerçekleştirmektedir. Bingöl’de faaliyet gösteren arıcı işletmelerin büyük çoğunluğu ana/oğul arı üretimi gerçekleştirmezken, Adana’da faaliyet gösteren arıcı işletmelerin yarısından fazlası %26-50 aralığında ana/oğul arı üretimi gerçekleştirmektedir.

Tablo 49
Üretilen Arı Ürünleri İçinde Balmumu Oranı

Balmumu		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	225	0	225
	İl İçinde	77.60%	0.00%	35.70%
	Genel Toplam İçinde	35.70%	0.00%	35.70%
%1-25	Frekans	65	77	142
	İl İçinde	22.40%	22.60%	22.50%
	Genel Toplam İçinde	10.30%	12.20%	22.50%
%26-50	Frekans	0	180	180
	İl İçinde	0.00%	52.90%	28.60%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	28.60%	28.60%
%51-75	Frekans	0	83	83
	İl İçinde	0.00%	24.40%	13.20%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	13.20%	13.20%
%76-100	Frekans	0	0	0
	İl İçinde	0.00%	0.00%	0.00%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	0.00%	0.00%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 49’da, üretilen arı ürünleri içinde balmumu oranı yüzde olarak sunulmuştur. Arıcıların %35,7’si balmumu üretimi gerçekleştirmezken, %22,5’i %1-25 aralığında, %28,6’sı %26-50 aralığında ve %13,2’si %51-75 aralığında balmumu üretimi gerçekleştirmektedir. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların tamamı çeşitli düzeylerde balmumu üretimi gerçekleştirmektedir. Adana’daki arıcıların %22,6’sı %1-25 aralığında, %52,9’u %26-50 aralığında ve %24,4’ü %51-75 aralığında arı ürünlerinden balmumu üretmektedir. Bingöl’deki arıcıların %77,6’sı arı ürünlerinden balmumu üretmemektedir. Diğer taraftan, arıcıların %22,4’ü %1-25 aralığında, arı ürünlerinden balmumu üretimi gerçekleştirmektedir. Bingöl’de faaliyet gösteren arıcı işletmelerin büyük çoğunluğu balmumu üretimi gerçekleştirmezken, Adana’da faaliyet gösteren arıcı işletmelerin yarısından fazlası %26-50 aralığında balmumu üretimi yapmaktadır.

Tablo 50
Üretilen Arı Ürünleri İçinde Propolis Oranı

Propolis		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	206	0	206
	İl İçinde	71.00%	0.00%	32.70%
	Genel Toplam İçinde	32.70%	0.00%	32.70%
%1-25	Frekans	84	65	149
	İl İçinde	29.00%	19.10%	23.70%
	Genel Toplam İçinde	13.30%	10.30%	23.70%
%26-50	Frekans	0	160	160
	İl İçinde	0.00%	47.10%	25.40%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	25.40%	25.40%
%51-75	Frekans	0	115	115
	İl İçinde	0.00%	33.80%	18.30%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	18.30%	18.30%
%76-100	Frekans	0	0	0
	İl İçinde	0.00%	0.00%	0.00%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	0.00%	0.00%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 50’de, üretilen arı ürünleri içinde propolis oranı yüzde olarak sunulmuştur. Arıcıların %32,7’si propolis üretimi yapmazken, %23,7’si %1-25 aralığında, %25,4’ü %26-50 aralığında ve %18,3’ü %51-75 aralığında propolis üretimi gerçekleştirmektedir. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların tamamı çeşitli düzeylerde propolis üretimi gerçekleştirmektedir. Adana’daki arıcıların %19,1’i %1-25 aralığında, %47,1’i %26-50 aralığında ve %33,8’i %51-75 aralığında arı ürünlerinden propolis üretmektedir. Bingöl’deki arıcıların %71’i arı ürünlerinden propolis üretmemektedir. Diğer taraftan, arıcıların %29’u %1-25 aralığında, arı ürünlerinden propolis üretimi gerçekleştirmektedir. Bingöl’de faaliyet gösteren arıcı işletmelerin çoğunluğu propolis üretimi gerçekleştirmezken, Adana’da faaliyet gösteren arıcı işletmelerin yarıya yakını %26-50 aralığında propolis üretimi yapmaktadır.

Tablo 51
Üretilen Arı Ürünleri İçinde Polen Oranı

Polen		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	177	0	177
	İl İçinde	61.00%	0.00%	28.10%
	Genel Toplam İçinde	28.10%	0.00%	28.10%
%1-25	Frekans	113	59	172
	İl İçinde	39.00%	17.40%	27.30%
	Genel Toplam İçinde	17.90%	9.40%	27.30%
%26-50	Frekans	0	145	145
	İl İçinde	0.00%	42.60%	23.00%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	23.00%	23.00%
%51-75	Frekans	0	133	133
	İl İçinde	0.00%	39.10%	21.10%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	21.10%	21.10%
%76-100	Frekans	0	3	3
	İl İçinde	0.00%	0.90%	0.50%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	0.50%	0.50%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 51’de, üretilen arı ürünleri içinde polen oranı yüzde olarak sunulmuştur. Arıcıların %28,1’i polen üretimi yapmazken, %27,3’ü %1-25 aralığında, %23’ü %26-50 aralığında, %21,1’i %51-75 aralığında ve %0,5’i %76-100 aralığında polen üretimi gerçekleştirmektedir. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların tamamı çeşitli düzeylerde polen üretimi gerçekleştirmektedir. %17,4’ü %1-25 aralığında, %42,6’sı %26-50 aralığında, %39,1’i %51-75 aralığında ve %0,9’u %76-100 aralığında arı ürünlerinden polen üretmektedir. Bingöl’deki arıcıların %61’i arı ürünlerinden polen üretmemektedir. Diğer taraftan, arıcıların %39’u %1-25 aralığında arı ürünlerinden polen üretimi gerçekleştirmektedir. Bingöl’de faaliyet gösteren arıcı işletmelerin çoğunluğu polen üretimi gerçekleştirmezken, Adana’da faaliyet gösteren arıcı işletmelerin yarıya yakını %26-50 aralığında polen üretimi yapmaktadır.

Tablo 52**Üretilen Arı Ürünleri İçinde Arı Sütü Oranı**

Arı Sütü		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	281	0	281
	İl İçinde	96.90%	0.00%	44.60%
	Genel Toplam İçinde	44.60%	0.00%	44.60%
%1-25	Frekans	9	48	57
	İl İçinde	3.10%	14.10%	9.00%
	Genel Toplam İçinde	1.40%	7.60%	9.00%
%26-50	Frekans	0	150	150
	İl İçinde	0.00%	44.10%	23.80%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	23.80%	23.80%
%51-75	Frekans	0	137	137
	İl İçinde	0.00%	40.30%	21.70%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	21.70%	21.70%
%76-100	Frekans	0	5	5
	İl İçinde	0.00%	1.50%	0.80%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	0.80%	0.80%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 52’de, üretilen arı ürünleri içinde arı sütü oranı yüzde olarak sunulmuştur. Arıcıların %44,6’sı arı sütü üretimi gerçekleştirmezken, %9’u %1-25 aralığında, %23,8’i %26-50 aralığında, %21,7’si %51-75 aralığında ve %0,8’si %76-100 aralığında arı sütü üretimi gerçekleştirmektedir. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların tamamı çeşitli düzeylerde arı sütü üretimi gerçekleştirmektedir. Adana’daki arıcıların %14,1’i %1-25 aralığında, %44,1’i %26-50 aralığında, %40,3’ü %51-75 aralığında ve %1,5’i %76-100 aralığında arı ürünlerinden arı sütü üretmektedir. Bingöl’deki arıcıların %96,9’u arı ürünlerinden arı sütü üretmemektedir. Diğer taraftan, arıcıların %3,1’i %1-25 aralığında, arı ürünlerinden arı sütü üretimi gerçekleştirmektedir. Bingöl’de faaliyet gösteren arıcı işletmelerin tamamına yakını arı sütü üretimi gerçekleştirmezken, Adana’da faaliyet gösteren arıcı işletmelerin yarıya yakını %26-50 aralığında arı sütü üretimi yapmaktadır.

Tablo 53
Üretilen Arı Ürünleri İçinde Arı Zehri Oranı

Arı Zehri		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	287	0	287
	İl İçinde	99.00%	0.00%	45.60%
	Genel Toplam İçinde	45.60%	0.00%	45.60%
%1-25	Frekans	3	40	43
	İl İçinde	1.00%	11.80%	6.80%
	Genel Toplam İçinde	0.50%	6.30%	6.80%
%26-50	Frekans	0	143	143
	İl İçinde	0.00%	42.10%	22.70%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	22.70%	22.70%
%51-75	Frekans	0	154	154
	İl İçinde	0.00%	45.30%	24.40%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	24.40%	24.40%
%76-100	Frekans	0	3	3
	İl İçinde	0.00%	0.90%	0.50%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	0.50%	0.50%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 53’de, üretilen arı ürünleri içinde arı zehri oranı yüzde olarak sunulmuştur. Arıcıların %45,6’sı arı zehri üretimi yapmazken, %6,8’i %1-25 aralığında, %22,7’si %26-50 aralığında, %24,4’ü %51-75 aralığında ve %0,5’i %76-100 aralığında arı zehri üretimi gerçekleştirmektedir. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların tamamı çeşitli düzeylerde arı zehri üretimi gerçekleştirmektedir. Adana ilindeki arıcıların %11,8’i %1-25 aralığında, %42,1’i %26-50 aralığında, %45,3’ü %51-75 aralığında ve %0,9’u %76-100 aralığında arı ürünlerinden arı zehri üretmektedir. Bingöl’deki arıcıların %99’u arı ürünlerinden arı zehri üretmemektedir. Diğer taraftan, arıcıların %1’i %1-25 aralığında, arı ürünlerinden arı zehri üretimi gerçekleştirmektedir. Bingöl’de faaliyet gösteren arıcı işletmelerin tamamına yakını arı zehri üretimi gerçekleştirmezken, Adana’da faaliyet gösteren arıcı işletmelerin yarıya yakını %51-75 aralığında arı zehri üretimi yapmaktadır.

Tablo 54
Üretilen Arı Ürünleri İçinde Arı Ekmeği Oranı

Arı Ekmeği		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	281	0	281
	İl İçinde	96.90%	0.00%	44.60%
	Genel Toplam İçinde	44.60%	0.00%	44.60%
%1-25	Frekans	8	37	45
	İl İçinde	2.80%	10.90%	7.10%
	Genel Toplam İçinde	1.30%	5.90%	7.10%
%26-50	Frekans	0	141	141
	İl İçinde	0.00%	41.50%	22.40%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	22.40%	22.40%
%51-75	Frekans	0	160	160
	İl İçinde	0.00%	47.10%	25.40%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	25.40%	25.40%
%76-100	Frekans	1	2	3
	İl İçinde	0.30%	0.60%	0.50%
	Genel Toplam İçinde	0.20%	0.30%	0.50%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 54’de, üretilen arı ürünleri içinde arı ekmeği oranı yüzde olarak sunulmuştur. Arıcıların %44,6’sı arı ekmeği üretimi gerçekleştirmezken, %7,1’i %1-25 aralığında, %22,4’ü %26-50 aralığında, %25,4’ü %51-75 aralığında ve %0,5’i %76-100 aralığında arı ekmeği üretimi gerçekleştirmektedir. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların tamamı çeşitli düzeylerde arı ekmeği üretimi gerçekleştirmektedir. Adana ilindeki arıcıların %10,9’u %1-25 aralığında, %41,5’i %26-50 aralığında, %47,1’i %51-75 aralığında ve %0,6’sı %76-100 aralığında arı ürünlerinden arı ekmeği üretmektedir. Bingöl’deki arıcıların %96,9’u arı ürünlerinden arı ekmeği üretmemektedir. Diğer taraftan, arıcıların %2,8’i %1-25 aralığında ve %0,3’ü %76-100 aralığında arı ürünlerinden arı ekmeği üretimi gerçekleştirmektedir. Bingöl’de faaliyet gösteren arıcı işletmelerin tamamına yakını arı ekmeği üretimi gerçekleştirmezken, Adana’da faaliyet gösteren arıcı işletmelerin yaklaşık yarısı %51-75 aralığında arı ekmeği üretimi yapmaktadır.

Tablo 55**Girdilerin Temin Yeri (Yeni Alınan Kovan-İl İçinden)**

Yeni Alınan-Kovan İl İçinden		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	103	0	103
	İl İçinde	35.50%	0.00%	16.30%
	Genel Toplam İçinde	16.30%	0.00%	16.30%
%1-25	Frekans	22	93	115
	İl İçinde	7.60%	27.40%	18.30%
	Genel Toplam İçinde	3.50%	14.80%	18.30%
%26-50	Frekans	6	111	117
	İl İçinde	2.10%	32.60%	18.60%
	Genel Toplam İçinde	1.00%	17.60%	18.60%
%51-75	Frekans	21	135	156
	İl İçinde	7.20%	39.70%	24.80%
	Genel Toplam İçinde	3.30%	21.40%	24.80%
%76-100	Frekans	138	1	139
	İl İçinde	47.60%	0.30%	22.10%
	Genel Toplam İçinde	21.90%	0.20%	22.10%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 55’te, arıcıların yeni alınan kovayı hangi oranlarda il içinden temin ettikleri sunulmuştur. Arıcıların %16,3’ü il içinden kovan temini yapmazken, %18,3’ü %1-25 aralığında, %18,6’sı %26-50 aralığında, %24,8’i %51-75 aralığında ve %22,1’i %76-100 aralığında il içinden kovan temini yapmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların tamamı yeni alınan kovayı çeşitli düzeylerde il içinden temin etmektedir. Adana’daki arıcıların %27,4’ü %1-25 aralığında, %32,6’sı %26-50 aralığında, %37,9’u %51-75 aralığında ve %0,3’ü %76-100 aralığında yeni alınan kovayı il içinden temin etmektedir. Bingöl’deki arıcıların %35,5’i il içinden yeni kovan temini yapmamaktadır. Diğer taraftan, arıcıların %7,6’sı %1-25 aralığında, %2,1’i %26-50 aralığında, %7,2’si %51-75 aralığında ve %47,6’sı ise %76-100 aralığında yeni alınan kovayı il içinden temin etmektedir. Bingöl’de faaliyet gösteren arıcı işletmelerin yaklaşık yarısı %76-100 aralığında il içinden kovan temini gerçekleştirirken, Adana’da faaliyet gösteren arıcı işletmelerin yaklaşık üçte biri %51-75 aralığında il içinden kovan temini yapmaktadır.

Tablo 56**Girdilerin Temin Yeri (Yeni Alınan Kovan-Bölge İçinden)**

Yeni Alınan Kovan-Bölge içinden		İl		
		Bingöl	Adana	Genel Toplam
%0	Frekans	247	244	491
	İl İçinde	85.20%	71.80%	77.90%
	Genel Toplam İçinde	39.20%	38.70%	77.90%
%1-25	Frekans	26	15	41
	İl İçinde	9.00%	4.40%	6.50%
	Genel Toplam İçinde	4.10%	2.40%	6.50%
%26-50	Frekans	4	35	39
	İl İçinde	1.40%	10.30%	6.20%
	Genel Toplam İçinde	0.60%	5.60%	6.20%
%51-75	Frekans	10	45	55
	İl İçinde	3.40%	13.20%	8.70%
	Genel Toplam İçinde	1.60%	7.10%	8.70%
%76-100	Frekans	3	1	4
	İl İçinde	1.00%	0.30%	0.60%
	Genel Toplam İçinde	0.50%	0.20%	0.60%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 56’da, arıcıların yeni alınan kovayı hangi oranlarda bölge içinden temin ettikleri sunulmuştur. Arıcıların %77,9’u bölge içinden kovan temini yapmazken, %6,5’i %1-25 aralığında, %6,2’si %26-50 aralığında, %8,7’si %51-75 aralığında ve %0,6’sı %76-100 aralığında bölge içinden kovan temini yapmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların %71,8’i bölge içinden yeni kovan temini yapmamaktadır. Arıcı işletmelerin %4,4’ü %1-25 aralığında, %10,3’ü %26-50 aralığında, %13,2’si %51-75 aralığında ve %0,3’ü %76-100 aralığında yeni alınan kovayı bölge içinden temin etmektedir. Bingöl’deki arıcıların %85,2’si bölge içinden yeni kovan temini yapmamaktadır. Diğer taraftan, arıcıların %9’u %1-25 aralığında, %1,4’ü %26-50 aralığında, %3,4’ü %51-75 aralığında ve %1’i %76-100 aralığında yeni alınan kovayı bölge içinden temin etmektedir. Bingöl’deki arıcı işletmelerin büyük çoğunluğu ve Adana’daki arıcıların çoğunluğu bölge içinden kovan temini yapmamaktadır.

Tablo 57**Girdilerin Temin Yeri (Yeni Alınan Kovan-Yurtiçinden)**

Yeni Alınan Kovan-Yurtiçinden		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	175	146	321
	İl İçinde	60.30%	42.90%	51.00%
	Genel Toplam İçinde	27.80%	23.20%	51.00%
%1-25	Frekans	1	14	15
	İl İçinde	0.30%	4.10%	2.40%
	Genel Toplam İçinde	0.20%	2.20%	2.40%
%26-50	Frekans	5	35	40
	İl İçinde	1.70%	10.30%	6.30%
	Genel Toplam İçinde	0.80%	5.60%	6.30%
%51-75	Frekans	34	99	133
	İl İçinde	11.70%	29.10%	21.10%
	Genel Toplam İçinde	5.40%	15.70%	21.10%
%76-100	Frekans	75	46	121
	İl İçinde	25.90%	13.50%	19.20%
	Genel Toplam İçinde	11.90%	7.30%	19.20%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 57’de, arıcıların yeni alınan kovayı hangi oranlarda yurtiçinden temin ettikleri sunulmuştur. Arıcıların %51’i yurtiçinden kovan temini yapmazken, %2,4’ü %1-25 aralığında, %6,3’ü %26-50 aralığında, %21,1’i %51-75 aralığında ve %19,2’si ise %76-100 aralığında yurtiçinden kovan temini yapmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların %42,9’u yurtiçinden yeni kovan temini yapmamaktadır. Arıcı işletmelerin %4,1’i %1-25 aralığında, %10,3’ü %26-50 aralığında, %29,1’i %51-75 aralığında ve %13,5’i ise %76-100 aralığında yeni alınan kovayı yurtiçinden temin etmektedir. Bingöl’deki arıcıların %60,3’i yurtiçinden yeni kovan temini yapmamaktadır. Diğer taraftan, arıcıların %0,3’ü %1-25 aralığında, %1,7’si %26-50 aralığında, %11,7’si %51-75 aralığında ve %25,9’u %76-100 aralığında yeni alınan kovayı yurtiçinden temin etmektedir.

Tablo 58**Girdilerin Temin Yeri (Yeni Alınan Kovan-Kendim Üretiyorum)**

Yeni Alınan Kovan-Kendim Üretiyorum		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	280	259	539
	İl İçinde	96.60%	76.20%	85.60%
	Genel Toplam İçinde	44.40%	41.10%	85.60%
%1-25	Frekans	1	0	1
	İl İçinde	0.30%	0.00%	0.20%
	Genel Toplam İçinde	0.20%	0.00%	0.20%
%26-50	Frekans	0	0	0
	İl İçinde	0.00%	0.00%	0.00%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	0.00%	0.00%
%51-75	Frekans	0	29	29
	İl İçinde	0.00%	8.50%	4.60%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	4.60%	4.60%
%76-100	Frekans	9	52	61
	İl İçinde	3.10%	15.30%	9.70%
	Genel Toplam İçinde	1.40%	8.30%	9.70%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 58’de, yeni alınan kovanların arıcı işletmenin kendisi tarafından üretilme durumu sunulmuştur. Arıcıların %85,6’sı kovanlarını kendisi üretmezken, %0,2’si %1-25 aralığında, %4,6’sı %51-75 aralığında ve %9,7’si %76-100 aralığında kendi kovanlarını üretmektedir. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların %76,2’si yeni kovan üretimini kendisi üretmemektedir. Arıcı işletmelerin %8,5’i %51-75 aralığında ve %15,3’ü %76-100 aralığında yeni kovanlarını kendisi üretmektedir. Bingöl’deki arıcıların %96,6’sı yeni kovan üretimini kendisi yapmamaktadır. Diğer taraftan, arıcıların %0,3’ü %1-25 aralığında ve %3,1’i %76-100 aralığında yeni kovanlarını kendisi üretmektedir. Bingöl’deki arıcı işletmelerin büyük çoğunluğu ve Adana’daki arıcıların çoğunluğu kovanlarını kendisi üretmemektedir.

Tablo 59**Girdilerin Temin Yeri (Ana Arı Kolonisi-İl İçinden)**

Ana arı kolonisi-İl içinden		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	115	0	115
	İl İçinde	39.70%	0.00%	18.30%
	Genel Toplam İçinde	18.30%	0.00%	18.30%
%1-25	Frekans	18	93	111
	İl İçinde	6.20%	27.40%	17.60%
	Genel Toplam İçinde	2.90%	14.80%	17.60%
%26-50	Frekans	10	111	121
	İl İçinde	3.40%	32.60%	19.20%
	Genel Toplam İçinde	1.60%	17.60%	19.20%
%51-75	Frekans	17	135	152
	İl İçinde	5.90%	39.70%	24.10%
	Genel Toplam İçinde	2.70%	21.40%	24.10%
%76-100	Frekans	130	1	131
	İl İçinde	44.80%	0.30%	20.80%
	Genel Toplam İçinde	20.60%	0.20%	20.80%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 59’da, arıcıların ana arı kolonisini hangi oranlarda il içinden temin ettikleri sunulmuştur. Arıcıların %18,3’ü il içinden ana arı koloni temini yapmazken, %17,6’sı %1-25 aralığında, %19,2’si %26-50 aralığında, %24,1’i %51-75 aralığında ve %20,8’i %76-100 aralığında il içinden ana arı koloni temini yapmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana’daki arıcıların tamamı ana arı kolonisini çeşitli düzeylerde il içinden temin etmektedir. Adana ilindeki arıcıların %27,4’ü %1-25 aralığında, %32,6’sı %26-50 aralığında, %39,7’si %51-75 aralığında ve %0,3’ü %76-100 aralığında ana arı kolonisini il içinden temin etmektedir. Bingöl’deki arıcıların %39,7’si il içinden ana arı kolonisi temini yapmamaktadır. Diğer taraftan, arıcıların %6,2’si %1-25 aralığında, %3,4’ü %26-50 aralığında, %5,9’u %51-75 aralığında ve %44,8’i %76-100 aralığında ana arı kolonisini il içinden temin etmektedir. Bingöl’de faaliyet gösteren arıcı işletmelerin yaklaşık yarısı %76-100 aralığında ana arı kolonisini il içinden temin ederken, Adana’da faaliyet gösteren arıcıların yaklaşık üçte biri %51-75 aralığında ana arı kolonisini il içinden temin etmektedir.

Tablo 60**Girdilerin Temin Yeri (Ana Arı Kolonisi-Bölge İçinden)**

Ana arı kolonisi-Bölge içinden		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	243	244	487
	İl İçinde	83.80%	71.80%	77.30%
	Genel Toplam İçinde	38.60%	38.70%	77.30%
%1-25	Frekans	8	15	23
	İl İçinde	2.80%	4.40%	3.70%
	Genel Toplam İçinde	1.30%	2.40%	3.70%
%26-50	Frekans	5	35	40
	İl İçinde	1.70%	10.30%	6.30%
	Genel Toplam İçinde	0.80%	5.60%	6.30%
%51-75	Frekans	11	45	56
	İl İçinde	3.80%	13.20%	8.90%
	Genel Toplam İçinde	1.70%	7.10%	8.90%
%76-100	Frekans	23	1	24
	İl İçinde	7.90%	0.30%	3.80%
	Genel Toplam İçinde	3.70%	0.20%	3.80%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 60’da, arıcıların ana arı kolonisini hangi oranlarda bölge içinden temin ettikleri sunulmuştur. Arıcıların %77,3’ü bölge içinden ana arı koloni temini yapmazken, %3,7’si %1-25 aralığında, %6,3’ü %26-50 aralığında, %8,9’u %51-75 aralığında ve %3,8’i %76-100 aralığında bölge içinden ana arı koloni temini yapmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların %71,8’i bölge içinden ana arı kolonisi temini yapmamaktadır. Arıcı işletmelerin %4,4’ü %1-25 aralığında, %10,3’ü %26-50 aralığında, %13,2’si %51-75 aralığında ve %0,3’ü %76-100 aralığında ana arı kolonisini bölge içinden temin etmektedir. Bingöl’deki arıcıların %83,8’i bölge içinden ana arı kolonisi temini yapmamaktadır. Diğer taraftan, arıcıların %2,8’i %1-25 aralığında, %1,7’si %26-50 aralığında, %3,8’i %51-75 aralığında ve %7,9’u %76-100 aralığında ana arı kolonisini bölge içinden temin etmektedir.

Tablo 61**Girdilerin Temin Yeri (Ana Arı Kolonisi-Yurtiçinden)**

Ana arı kolonisi-Yurtiçinden		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	184	146	330
	İl İçinde	63.40%	42.90%	52.40%
	Genel Toplam İçinde	29.20%	23.20%	52.40%
%1-25	Frekans	0	14	14
	İl İçinde	0.00%	4.10%	2.20%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	2.20%	2.20%
%26-50	Frekans	0	35	35
	İl İçinde	0.00%	10.30%	5.60%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	5.60%	5.60%
%51-75	Frekans	37	99	136
	İl İçinde	12.80%	29.10%	21.60%
	Genel Toplam İçinde	5.90%	15.70%	21.60%
%76-100	Frekans	69	46	115
	İl İçinde	23.80%	13.50%	18.30%
	Genel Toplam İçinde	11.00%	7.30%	18.30%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 61’de, arıcıların ana arı kolonisini hangi oranlarda yurtiçinden temin ettikleri sunulmuştur. Arıcıların %52,4’ü yurtiçinden ana arı koloni temini yapmazken, %2,2’si %1-25 aralığında, %5,6’sı %26-50 aralığında, %21,6’sı %51-75 aralığında ve %18,3’ü %76-100 aralığında yurtiçinden ana arı koloni temini yapmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların %42,9’u yurtiçinden ana arı kolonisi temini yapmamaktadır. Arıcı işletmelerin %4,1’i %1-25 aralığında, %10,3’ü %26-50 aralığında, %29,1’i %51-75 aralığında ve %13,5’i %76-100 aralığında ana arı kolonisini yurtiçinden temin etmektedir. Bingöl’deki arıcıların %63,4’ü yurtiçinden ana arı kolonisi temini yapmamaktadır. Diğer taraftan, arıcıların %12,8’i %51-75 aralığında ve %23,8’i %76-100 aralığında ana arı kolonisini yurtiçinden temin etmektedir.

Tablo 62

Girdilerin Temin Yeri (Ana Arı Kolonisi-Kendim Üretiyorum)

Ana Arı Kolonisi-Kendim Üretiyorum		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	261	259	520
	İl İçinde	90.00%	76.20%	82.50%
	Genel Toplam İçinde	41.40%	41.10%	82.50%
%1-25	Frekans	1	0	1
	İl İçinde	0.30%	0.00%	0.20%
	Genel Toplam İçinde	0.20%	0.00%	0.20%
%26-50	Frekans	1	0	1
	İl İçinde	0.30%	0.00%	0.20%
	Genel Toplam İçinde	0.20%	0.00%	0.20%
%51-75	Frekans	11	29	40
	İl İçinde	3.80%	8.50%	6.30%
	Genel Toplam İçinde	1.70%	4.60%	6.30%
%76-100	Frekans	16	52	68
	İl İçinde	5.50%	15.30%	10.80%
	Genel Toplam İçinde	2.50%	8.30%	10.80%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 62’de, ana arı kolonisinin işletmenin kendisi tarafından üretilme durumu sunulmuştur. Arıcıların %82,5’inin kendi ana arı koloni üretimi yokken %0,2’si %1-25 aralığında, %0,2’si %26-50 aralığında, %6,3’ü %51-75 aralığında ve %10,8’i %76-100 aralığında ana arı kolonisini kendisi üretmektedir. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların %76,2’si ana arı kolonisinin üretimini kendisi yapmamaktadır. Arıcı işletmelerin %8,5’i %51-75 aralığında ve %15,3’ü %76-100 aralığında ana arı kolonisini kendisi üretmektedir. Bingöl ilindeki arıcıların tamamı çeşitli oranlarda ana arı kolonisini kendisi üretmektedir. Bingöl’deki arıcıların %90’ı ana arı kolonisini kendisi üretmemektedir. Diğer taraftan, arıcıların %0,3’ü %1-25 aralığında, %0,3’ü %26-50 aralığında, %3,8’i %51-75 aralığında ve %5,5’i %76-100 aralığında ana arı kolonilerini kendisi üretmektedir. Her iki ildeki arıcı işletmelerin büyük çoğunluğu ana arı kolonisini kendisi üretmemektedir.

Tablo 63**Girdilerin Temin Yeri (Temel Petek-İl İçinden)**

Temel Petek-İl içinden		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	104	0	104
	İl İçinde	35.90%	0.00%	16.50%
	Genel Toplam İçinde	16.50%	0.00%	16.50%
%1-25	Frekans	14	93	107
	İl İçinde	4.80%	27.40%	17.00%
	Genel Toplam İçinde	2.20%	14.80%	17.00%
%26-50	Frekans	5	111	116
	İl İçinde	1.70%	32.60%	18.40%
	Genel Toplam İçinde	0.80%	17.60%	18.40%
%51-75	Frekans	26	135	161
	İl İçinde	9.00%	39.70%	25.60%
	Genel Toplam İçinde	4.10%	21.40%	25.60%
%76-100	Frekans	141	1	142
	İl İçinde	48.60%	0.30%	22.50%
	Genel Toplam İçinde	22.40%	0.20%	22.50%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 63'te, arıcıların temel petekleri hangi oranlarda il içinden temin ettikleri sunulmuştur. Arıcıların %16,5'i il içinden temel petek temini yapmazken, %17'si %1-25 aralığında, %18,4'ü %26-50 aralığında, %25,6'sı %51-75 aralığında ve %22,5'i %76-100 aralığında il içinden temel petek temini yapmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana'daki arıcıların tamamı çeşitli düzeylerde temel peteği il içinden temin etmektedir. Adana ilindeki arıcıların %27,4'ü %1-25 aralığında, %32,6'sı %26-50 aralığında, %39,7'si %51-75 aralığında ve %0,3'ü %76-100 aralığında temel peteklerini il içinden temin etmektedir. Bingöl'deki arıcıların %35,9'u il içinden temel petek temini yapmamaktadır. Diğer taraftan, arıcıların %4,8'i %1-25 aralığında, %1,7'si %26-50 aralığında, %9'u %51-75 aralığında ve %48,6'sı %76-100 aralığında temel peteklerini il içinden temin etmektedir. Bingöl'deki arıcıların yaklaşık yarısı %76-100 aralığında il içinden temel petek temini yaparken, Adana'daki arıcıların yaklaşık üçte biri %51-75 aralığında il içinden temel petek temini yapmaktadır.

Tablo 64**Girdilerin Temin Yeri (Temel Petek-Bölge İçinden)**

Temel Petek-Bölge içinden		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	249	244	493
	İl İçinde	85.90%	71.80%	78.30%
	Genel Toplam İçinde	39.50%	38.70%	78.30%
%1-25	Frekans	6	15	21
	İl İçinde	2.10%	4.40%	3.30%
	Genel Toplam İçinde	1.00%	2.40%	3.30%
%26-50	Frekans	3	35	38
	İl İçinde	1.00%	10.30%	6.00%
	Genel Toplam İçinde	0.50%	5.60%	6.00%
%51-75	Frekans	14	45	59
	İl İçinde	4.80%	13.20%	9.40%
	Genel Toplam İçinde	2.20%	7.10%	9.40%
%76-100	Frekans	18	1	19
	İl İçinde	6.20%	0.30%	3.00%
	Genel Toplam İçinde	2.90%	0.20%	3.00%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 64’de, arıcıların temel petekleri hangi oranlarda bölge içinden temin ettikleri sunulmuştur. Arıcıların %78,3’ü bölge içinden temel petek temini yapmazken, %3,3’ü %1-25 aralığında, %6’sı %26-50 aralığında, %9,4’ü %51-75 aralığında ve %3’ü %76-100 aralığında bölge içinden temel petek temini yapmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların %71,8’i bölge içinden temel petek temini yapmamaktadır. Arıcı işletmelerin %4,4’ü %1-25 aralığında, %10,3’ü %26-50 aralığında, %13,2’si %51-75 aralığında ve %0,3’ü %76-100 aralığında temel peteklerini bölge içinden temin etmektedir. Bingöl’deki arıcıların %85,9’u bölge içinden temel petek temini yapmamaktadır. Diğer taraftan, arıcıların %2,1’i %1-25 aralığında, %1’i %26-50 aralığında, %4,8’i %51-75 aralığında ve %6,2’si %76-100 aralığında temel peteklerini bölge içinden temin etmektedir. Her iki ildeki arıcıların büyük çoğunluğu bölge içinden temel petek temini yapmamaktadır.

Tablo 65**Girdilerin Temin Yeri (Temel Petek-Yurtiçinden)**

Temel Petek-Yurtiçinden		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	185	146	331
	İl İçinde	63.80%	42.90%	52.50%
	Genel Toplam İçinde	29.40%	23.20%	52.50%
%1-25	Frekans	0	14	14
	İl İçinde	0.00%	4.10%	2.20%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	2.20%	2.20%
%26-50	Frekans	4	35	39
	İl İçinde	1.40%	10.30%	6.20%
	Genel Toplam İçinde	0.60%	5.60%	6.20%
%51-75	Frekans	28	99	127
	İl İçinde	9.70%	29.10%	20.20%
	Genel Toplam İçinde	4.40%	15.70%	20.20%
%76-100	Frekans	73	46	119
	İl İçinde	25.20%	13.50%	18.90%
	Genel Toplam İçinde	11.60%	7.30%	18.90%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 65’te, arıcıların temel peteği hangi oranlarda yurtiçinden temin ettikleri sunulmuştur. Arıcıların %52,5’i yurtiçinden temel petek temini yapmazken, %2,2’si %1-25 aralığında, %6,2’si %26-50 aralığında, %20,2’si %51-75 aralığında ve %18,9’u %76-100 aralığında yurtiçinden temel petek temini yapmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana’daki arıcıların %42,9’u yurtiçinden temel petek temini yapmamaktadır. Arıcı işletmelerin %4,1’i %1-25 aralığında, %10,3’ü %26-50 aralığında, %29,1’i %51-75 aralığında ve %13,5’i %76-100 aralığında temel peteklerini yurtiçinden temin etmektedir. Bingöl’deki arıcıların %63,8’i yurtiçinden temel petek temini yapmamaktadır. Diğer taraftan, arıcıların %1,4’ü %26-50 aralığında, %9,7’si %51-75 aralığında ve %25,2’si %76-100 aralığında temel peteklerini yurtiçinden temin etmektedir.

Tablo 66**Girdilerin Temin Yeri (Temel Petek-Kendim Üretiyorum)**

Temel Petek-Kendim Üretiyorum		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	274	259	533
	İl İçinde	94.50%	76.20%	84.60%
	Genel Toplam İçinde	43.50%	41.10%	84.60%
%1-25	Frekans	0	0	0
	İl İçinde	0	0	0.00%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	0.00%	0.00%
%26-50	Frekans	1	0	1
	İl İçinde	0.30%	0.00%	0.20%
	Genel Toplam İçinde	0.20%	0.00%	0.20%
%51-75	Frekans	3	29	32
	İl İçinde	1.00%	8.50%	5.10%
	Genel Toplam İçinde	0.50%	4.60%	5.10%
%76-100	Frekans	12	52	64
	İl İçinde	4.10%	15.30%	10.20%
	Genel Toplam İçinde	1.90%	8.30%	10.20%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 66’da, temel peteklerin arıcı işletmenin kendisi tarafından üretilme durumu sunulmuştur. Arıcıların %84,6’sı temel peteğini kendisi üretmezken, %0,2’si %26-50 aralığında, %5,1’i %51-75 aralığında ve %10,2’si ise %76-100 aralığında temel peteğini kendisi üretmektedir. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların %76,2’si temel peteklerin üretimini kendisi yapmamaktadır. Arıcı işletmelerin %8,5’i %51-75 aralığında ve %15,3’ü %76-100 aralığında temel peteklerini kendisi üretmektedir. Bingöl ilindeki arıcıların tamamı çeşitli oranlarda temel peteği kendisi üretmektedir. Bingöl’deki arıcıların %94,5’i temel peteklerini kendisi yapmamaktadır. Diğer taraftan, arıcıların %0,3’ü %26-50 aralığında, %1’i %51-75 aralığında ve %4,1’i %76-100 aralığında temel peteklerini kendisi üretmektedir. Bingöl’deki arıcı işletmelerin tamamına yakını ve Adana’daki arıcıların büyük çoğunluğu temel petekleri kendisi üretmemektedir.

Tablo 67**Girdilerin Temin Yeri (Kovan Çıtası-İl İçinden)**

Kovan Çıtası-İl içinden		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	102	0	102
	İl İçinde	35.20%	0.00%	16.20%
	Genel Toplam İçinde	16.20%	0.00%	16.20%
%1-25	Frekans	11	93	104
	İl İçinde	3.80%	27.40%	16.50%
	Genel Toplam İçinde	1.70%	14.80%	16.50%
%26-50	Frekans	4	111	115
	İl İçinde	1.40%	32.60%	18.30%
	Genel Toplam İçinde	0.60%	17.60%	18.30%
%51-75	Frekans	26	135	161
	İl İçinde	9.00%	39.70%	25.60%
	Genel Toplam İçinde	4.10%	21.40%	25.60%
%76-100	Frekans	147	1	148
	İl İçinde	50.70%	0.30%	23.50%
	Genel Toplam İçinde	23.30%	0.20%	23.50%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 67’de, arıcıların kovan çıtasını hangi oranlarda il içinden temin ettikleri sunulmuştur. Arıcıların %16,2’si il içinden kovan çıtası temini yapmazken, %16,5’i %1-25 aralığında, %18,3’ü %26-50 aralığında, %25,6’sı %51-75 aralığında ve %23,5’i %76-100 aralığında il içinden kovan çıtası temini yapmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana’daki arıcıların tamamı çeşitli düzeylerde kovan çıtasını il içinden temin etmektedir. Adana ilindeki arıcıların %27,4’ü %1-25 aralığında, %32,6’sı %26-50 aralığında, %39,7’si %51-75 aralığında ve %0,3’ü ise %76-100 aralığında kovan çıtasını il içinden temin etmektedir. Bingöl’deki arıcıların %35,2’si il içinden kovan çıtası temini yapmamaktadır. Diğer taraftan, arıcıların %3,8’i %1-25 aralığında, %1,4’ü %26-50 aralığında, %9’u %51-75 aralığında ve %50,7’si %76-100 aralığında kovan çıtasını il içinden temin etmektedir. Bingöl’de faaliyet gösteren arıcı işletmelerin yarısı %76-100 aralığında kovan çıtasını il içinden temin ederken, Adana’da faaliyet gösteren arıcı işletmelerin daha düşük bir kısmı %51-75 aralığında kovan çıtasını il içinden temin etmektedir.

Tablo 68**Girdilerin Temin Yeri (Kovan Çıtası-Bölge İçinden)**

Kovan çıtası-Bölge içinden		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	251	244	495
	İl İçinde	86.60%	71.80%	78.60%
	Genel Toplam İçinde	39.80%	38.70%	78.60%
%1-25	Frekans	4	15	19
	İl İçinde	1.40%	4.40%	3.00%
	Genel Toplam İçinde	0.60%	2.40%	3.00%
%26-50	Frekans	3	35	38
	İl İçinde	1.00%	10.30%	6.00%
	Genel Toplam İçinde	0.50%	5.60%	6.00%
%51-75	Frekans	12	45	57
	İl İçinde	4.10%	13.20%	9.00%
	Genel Toplam İçinde	1.90%	7.10%	9.00%
%76-100	Frekans	20	1	21
	İl İçinde	6.90%	0.30%	3.30%
	Genel Toplam İçinde	3.20%	0.20%	3.30%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 68’de, arıcıların kovan çıtasını hangi oranlarda bölge içinden temin ettikleri sunulmuştur. Arıcıların %78,6’sı bölge içinden kovan çıtası temini yapmazken, %3’ü %1-25 aralığında, %6’sı %26-50 aralığında, %9’u %51-75 aralığında ve %3,3’ü %76-100 aralığında bölge içinden kovan çıtası temini yapmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların %71,8’i bölge içinden kovan çıtası temini yapmamaktadır. Arıcı işletmelerin %4,4’ü %1-25 aralığında, %10,3’ü %26-50 aralığında, %13,2’si %51-75 aralığında ve %0,3’ü %76-100 aralığında kovan çıtasını bölge içinden temin etmektedir. Bingöl’deki arıcıların %86,6’sı bölge içinden kovan çıtası temini yapmamaktadır. Diğer taraftan, arıcıların %1,4’ü %1-25 aralığında, %1’i %26-50 aralığında, %4,1’i %51-75 aralığında ve %6,9’u %76-100 aralığında kovan çıtasını bölge içinden temin etmektedir. Bingöl’deki arıcıların büyük çoğunluğu ve Adana’daki arıcıların çoğunluğu bölge içinden kovan çıtası temini yapmamaktadır.

Tablo 69**Girdilerin Temin Yeri (Kovan Çıtası-Yurtiçinden)**

Kovan çıtası-Yurtiçinden		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	189	146	335
	İl İçinde	65.20%	42.90%	53.20%
	Genel Toplam İçinde	30.00%	23.20%	53.20%
%1-25	Frekans	3	14	17
	İl İçinde	1.00%	4.10%	2.70%
	Genel Toplam İçinde	0.50%	2.20%	2.70%
%26-50	Frekans	6	35	41
	İl İçinde	2.10%	10.30%	6.50%
	Genel Toplam İçinde	1.00%	5.60%	6.50%
%51-75	Frekans	17	99	116
	İl İçinde	5.90%	29.10%	18.40%
	Genel Toplam İçinde	2.70%	15.70%	18.40%
%76-100	Frekans	75	46	121
	İl İçinde	25.90%	13.50%	19.20%
	Genel Toplam İçinde	11.90%	7.30%	19.20%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 69’da, arıcıların kovan çıtasını hangi oranlarda yurtiçinden temin ettikleri sunulmuştur. Arıcıların %53,2’si yurtiçinden kovan çıtası temini yapmazken, %2,7’si %1-25 aralığında, %6,5’i %26-50 aralığında, %18,4’ü %51-75 aralığında ve %19,2’si %76-100 aralığında yurtiçinden kovan çıtası temini yapmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların %42,9’u yurtiçinden kovan çıtası temini yapmamaktadır. Arıcı işletmelerin %4,1’i %1-25 aralığında, %10,3’ü %26-50 aralığında, %29,1’i %51-75 aralığında ve %13,5’i %76-100 aralığında kovan çıtasını yurtiçinden temin etmektedir. Bingöl’deki arıcıların %65,2’si yurtiçinden kovan çıtası temini yapmamaktadır. Diğer taraftan, arıcıların %1’i %1-25 aralığında, %2,1’i %26-50 aralığında, %5,9’u %51-75 aralığında ve %25,9’u %76-100 aralığında kovan çıtasını yurtiçinden temin etmektedir.

Tablo 70**Girdilerin Temin Yeri (Kovan Çıtası-Kendim Üretiyorum)**

Kovan çıtası-Kendim üretiyorum		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	276	259	535
	İl İçinde	95.20%	76.20%	84.90%
	Genel Toplam İçinde	43.80%	41.10%	84.90%
%1-25	Frekans	0	0	0
	İl İçinde	0	0	0%
	Genel Toplam İçinde	0%	0%	0%
%26-50	Frekans	0	0	0
	İl İçinde	0	0	0%
	Genel Toplam İçinde	0%	0%	0%
%51-75	Frekans	5	29	34
	İl İçinde	1.70%	8.50%	5.40%
	Genel Toplam İçinde	0.80%	4.60%	5.40%
%76-100	Frekans	9	52	61
	İl İçinde	3.10%	15.30%	9.70%
	Genel Toplam İçinde	1.40%	8.30%	9.70%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 70’de, kovan çıtasının arıcı işletmenin kendisi tarafından üretilme durumu sunulmuştur. Arıcıların %84,9’u kovan çıtasını kendisi üretmezken, %5,4’ü %51-75 aralığında ve %9,7’si %76-100 aralığında kovan çıtasını kendisi üretmektedir. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların %76,2’si kovan çıtasının üretimini kendisi yapmamaktadır. Arıcı işletmelerin %8,5’i %51-75 aralığında ve %15,3’ü %76-100 aralığında kovan çıtasını kendisi üretmektedir. Bingöl’deki arıcıların %95,2’si kovan çıtasını kendisi yapmamaktadır. Diğer taraftan, arıcıların %1,7’si %51-75 aralığında ve %3,1’i %76-100 aralığında kovan çıtasını kendisi üretmektedir. Bingöl’deki arıcıların tamamına yakını ve Adana’daki arıcıların büyük çoğunluğu kovan çıtasını kendisi üretmemektedir.

Tablo 71
Girdilerin Temin Yeri (Çerçeve Teli-İl İçinden)

Çerçeve Teli-İl içinden		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	88	0	88
	İl İçinde	30.30%	0.00%	14.00%
	Genel Toplam İçinde	14.00%	0.00%	14.00%
%1-25	Frekans	9	93	102
	İl İçinde	3.10%	27.40%	16.20%
	Genel Toplam İçinde	1.40%	14.80%	16.20%
%26-50	Frekans	6	111	117
	İl İçinde	2.10%	32.60%	18.60%
	Genel Toplam İçinde	1.00%	17.60%	18.60%
%51-75	Frekans	20	135	155
	İl İçinde	6.90%	39.70%	24.60%
	Genel Toplam İçinde	3.20%	21.40%	24.60%
%76-100	Frekans	167	1	168
	İl İçinde	57.60%	0.30%	26.70%
	Genel Toplam İçinde	26.50%	0.20%	26.70%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 71’de, arıcıların çerçeve telini hangi oranlarda il içinden temin ettikleri sunulmuştur. Arıcıların %14’ü il içinden çerçeve teli temini yapmazken, %16,2’si %1-25 aralığında, %18,6’sı %26-50 aralığında, %24,6’sı %51-75 aralığında ve %26,7’si %76-100 aralığında il içinden çerçeve teli temini yapmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların tamamı çerçeve telini çeşitli düzeylerde il içinden temin etmektedir. Adana’daki arıcıların %27,4’ü %1-25 aralığında, %32,6’sı %26-50 aralığında, %39,7’si %51-75 aralığında ve %0,3’ü %76-100 aralığında çerçeve telini il içinden temin etmektedir. Bingöl’deki arıcıların %30,3’ü il içinden çerçeve teli temini yapmamaktadır. Diğer taraftan, arıcıların %3,1’i %1-25 aralığında, %2,1’i %26-50 aralığında, %39,7’si %51-75 aralığında ve %57,6’sı %76-100 aralığında çerçeve telini il içinden temin etmektedir.

Tablo 72**Girdilerin Temin Yeri (Çerçeve Teli-Bölge İçinden)**

Çerçeve Teli-Bölge içinden		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	257	244	501
	İl İçinde	88.60%	71.80%	79.50%
	Genel Toplam İçinde	40.80%	38.70%	79.50%
%1-25	Frekans	1	15	16
	İl İçinde	0.30%	4.40%	2.50%
	Genel Toplam İçinde	0.20%	2.40%	2.50%
%26-50	Frekans	1	35	36
	İl İçinde	0.30%	10.30%	5.70%
	Genel Toplam İçinde	0.20%	5.60%	5.70%
%51-75	Frekans	9	45	54
	İl İçinde	3.10%	13.20%	8.60%
	Genel Toplam İçinde	1.40%	7.10%	8.60%
%76-100	Frekans	22	1	23
	İl İçinde	7.60%	0.30%	3.70%
	Genel Toplam İçinde	3.50%	0.20%	3.70%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 72’de, arıcıların çerçeve telini hangi oranlarda bölge içinden temin ettikleri sunulmuştur. Arıcıların %79,5’i bölge içinden çerçeve teli temini yapmazken, %2,5’i %1-25 aralığında, %5,7’si %26-50 aralığında, %8,6’sı %51-75 aralığında ve %3,7’si %76-100 aralığında bölge içinden çerçeve teli temini yapmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların %71,8’i bölge içinden çerçeve teli temini yapmamaktadır. Arıcı işletmelerin %4,4’ü %1-25 aralığında, %10,3’ü %26-50 aralığında, %13,2’si %51-75 aralığında ve %0,3’ü %76-100 aralığında çerçeve telini bölge içinden temin etmektedir. Bingöl’deki arıcıların %88,6’sı bölge içinden çerçeve teli temini yapmamaktadır. Diğer taraftan, arıcıların %0,3’ü %1-25 aralığında, %0,3’ü %26-50 aralığında, %3,1’i %51-75 aralığında ve %7,6’sı %76-100 aralığında çerçeve teli bölge içinden temin etmektedir. Bingöl’deki arıcıların büyük çoğunluğu ve Adana’daki arıcıların çoğunluğu çerçeve telini bölge içinden temin etmemektedir.

Tablo 73**Girdilerin Temin Yeri (Çerçeve Teli-Yurtiçinden)**

Çerçeve Teli-Yurtiçinden		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	202	146	348
	İl İçinde	69.70%	42.90%	55.20%
	Genel Toplam İçinde	32.10%	23.20%	55.20%
%1-25	Frekans	2	14	16
	İl İçinde	0.70%	4.10%	2.50%
	Genel Toplam İçinde	0.30%	2.20%	2.50%
%26-50	Frekans	4	35	39
	İl İçinde	1.40%	10.30%	6.20%
	Genel Toplam İçinde	0.60%	5.60%	6.20%
%51-75	Frekans	16	99	115
	İl İçinde	5.50%	29.10%	18.30%
	Genel Toplam İçinde	2.50%	15.70%	18.30%
%76-100	Frekans	66	46	112
	İl İçinde	22.80%	13.50%	17.80%
	Genel Toplam İçinde	10.50%	7.30%	17.80%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 73'te, arıcıların çerçeve telini hangi oranlarda yurtiçinden temin ettikleri sunulmuştur. Arıcıların %55,2'si yurtiçinden çerçeve teli temini yapmazken, %2,5'i %1-25 aralığında, %6,2'si %26-50 aralığında, %18,3'ü %51-75 aralığında ve %17,8'i %76-100 aralığında yurtiçinden çerçeve teli temini yapmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların %42,9'u yurtiçinden çerçeve teli temini yapmamaktadır. Arıcı işletmelerin %4,1'i %1-25 aralığında, %10,3'ü %26-50 aralığında, %29,1'i %51-75 aralığında ve %13,5'i %76-100 aralığında çerçeve telini yurtiçinden temin etmektedir. Bingöl'deki arıcıların %69,7'si yurtiçinden çerçeve teli temini yapmamaktadır. Diğer taraftan, arıcıların %0,7'si %1-25 aralığında, %1,4'ü %26-50 aralığında, %5,5'i %51-75 aralığında ve %22,8'i %76-100 aralığında çerçeve telini yurtiçinden temin etmektedir.

Tablo 74**Girdilerin Temin Yeri (Çerçeve Teli-Kendim Üretiyorum)**

Çerçeve Teli-Kendim üretiyorum		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	283	259	542
	İl İçinde	97.60%	76.20%	86.00%
	Genel Toplam İçinde	44.90%	41.10%	86.00%
%1-25	Frekans	0	0	0
	İl İçinde	0.00%	0.00%	0.00%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	0.00%	0.00%
%26-50	Frekans	0	0	0
	İl İçinde	0.00%	0.00%	0.00%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	0.00%	0.00%
%51-75	Frekans	2	29	31
	İl İçinde	0.70%	8.50%	4.90%
	Genel Toplam İçinde	0.30%	4.60%	4.90%
%76-100	Frekans	5	52	57
	İl İçinde	1.70%	15.30%	9.00%
	Genel Toplam İçinde	0.80%	8.30%	9.00%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 74’de, çerçeve telinin işletmenin kendisi tarafından üretilme durumu sunulmuştur. Arıcıların %86’sı çerçeve telini kendisi üretmezken, %4,9’u %51-75 aralığında ve %9’u %76-100 aralığında çerçeve telini kendisi üretmektedir. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların %76,2’si çerçeve teli üretimini kendisi yapmamaktadır. Arıcı işletmelerin %8,5’i %51-75 aralığında ve %15,3’ü ise %76-100 aralığında çerçeve telini kendisi üretmektedir. Bingöl’deki arıcıların %97,6’sı çerçeve telini kendisi üretmemektedir. Diğer taraftan, arıcıların %0,7’si %51-75 aralığında ve %1,7’si ise %76-100 aralığında çerçeve telini kendisi üretmektedir. Bingöl’deki arıcı işletmelerin tamamına yakını ve Adana’daki arıcıların büyük çoğunluğu çerçeve telini kendisi üretmemektedir.

Tablo 75**Girdilerin Temin Yeri (Arı Keki-İl İçinden)**

Arı keki-İl içinden		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	95	0	95
	İl İçinde	32.80%	0.00%	15.10%
	Genel Toplam İçinde	15.10%	0.00%	15.10%
%1-25	Frekans	12	93	105
	İl İçinde	4.10%	27.40%	16.70%
	Genel Toplam İçinde	1.90%	14.80%	16.70%
%26-50	Frekans	2	111	113
	İl İçinde	0.70%	32.60%	17.90%
	Genel Toplam İçinde	0.30%	17.60%	17.90%
%51-75	Frekans	18	135	153
	İl İçinde	6.20%	39.70%	24.30%
	Genel Toplam İçinde	2.90%	21.40%	24.30%
%76-100	Frekans	163	1	164
	İl İçinde	56.20%	0.30%	26.00%
	Genel Toplam İçinde	25.90%	0.20%	26.00%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 75’te, arıcıların arı kekini hangi oranlarda il içinden temin ettikleri sunulmuştur. Arıcıların %15,1’i il içinden arı keki temini yapmazken, %16,7’si %1-25 aralığında, %17,9’u %26-50 aralığında, %24,3’ü %51-75 aralığında ve %26’sı %76-100 aralığında il içinden arı keki temini yapmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların tamamı arı kekini çeşitli düzeylerde il içinden temin etmektedir. Adana’daki arıcıların %27,4’ü %1-25 aralığında, %32,6’sı %26-50 aralığında, %39,7’si %51-75 aralığında ve %0,3’ü %76-100 aralığında arı kekini il içinden temin etmektedir. Bingöl’deki arıcıların %32,8’i il içinden arı keki temini yapmamaktadır. Diğer taraftan, arıcıların %4,1’i %1-25 aralığında, %0,7’si %26-50 aralığında, %6,2’si %51-75 aralığında ve %57,2’si %76-100 aralığında arı kekini il içinden temin etmektedir.

Tablo 76**Girdilerin Temin Yeri (Arı Keki-Bölge İçinden)**

Arı keki-Bölge içinden		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	256	244	500
	İl İçinde	88.30%	71.80%	79.40%
	Genel Toplam İçinde	40.60%	38.70%	79.40%
%1-25	Frekans	3	15	18
	İl İçinde	1.00%	4.40%	2.90%
	Genel Toplam İçinde	0.50%	2.40%	2.90%
%26-50	Frekans	1	35	36
	İl İçinde	0.30%	10.30%	5.70%
	Genel Toplam İçinde	0.20%	5.60%	5.70%
%51-75	Frekans	7	45	52
	İl İçinde	2.40%	13.20%	8.30%
	Genel Toplam İçinde	1.10%	7.10%	8.30%
%76-100	Frekans	23	1	24
	İl İçinde	7.90%	0.30%	3.80%
	Genel Toplam İçinde	3.70%	0.20%	3.80%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 76’da, arıcıların arı kekini hangi oranlarda bölge içinden temin ettikleri sunulmuştur. Arıcıların %79,4’ü bölge içinden arı keki temini yapmazken, %2,9’u %1-25 aralığında, %5,7’si %26-50 aralığında, %8,3’ü %51-75 aralığında ve %3,8’i %76-100 aralığında bölge içinden arı keki temini yapmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların %71,8’i bölge içinden arı keki temini yapmamaktadır. Arıcı işletmelerin %4,4’ü %1-25 aralığında, %10,3’ü %26-50 aralığında, %13,2’si %51-75 aralığında ve %0,3’ü %76-100 aralığında arı kekini bölge içinden temin etmektedir. Bingöl’deki arıcıların %88,3’ü bölge içinden arı keki temini yapmamaktadır. Diğer taraftan, arıcıların %1’i %1-25 aralığında, %0,3’ü %26-50 aralığında, %2,4’ü %51-75 aralığında ve %7,9’u %76-100 aralığında arı kekini bölge içinden temin etmektedir. Bingöl’deki arıcıların büyük çoğunluğu ve Adana’daki arıcıların çoğunluğu arı kekini bölge içinden temin etmemektedir.

Tablo 77**Girdilerin Temin Yeri (Arı Keki-Yurtiçinden)**

Arı keki-Yurtiçinden		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	200	146	346
	İl İçinde	69.00%	42.90%	54.90%
	Genel Toplam İçinde	31.70%	23.20%	54.90%
%1-25	Frekans	3	14	17
	İl İçinde	1.00%	4.10%	2.70%
	Genel Toplam İçinde	0.50%	2.20%	2.70%
%26-50	Frekans	2	35	37
	İl İçinde	0.70%	10.30%	5.90%
	Genel Toplam İçinde	0.30%	5.60%	5.90%
%51-75	Frekans	13	99	112
	İl İçinde	4.50%	29.10%	17.80%
	Genel Toplam İçinde	2.10%	15.70%	17.80%
%76-100	Frekans	72	46	118
	İl İçinde	24.80%	13.50%	18.70%
	Genel Toplam İçinde	11.40%	7.30%	18.70%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 77’de, arıcıların arı kekini hangi oranlarda yurtiçinden temin ettikleri sunulmuştur. Arıcıların %54,9’u yurtiçinden arı keki temini yapmazken, %2,7’si %1-25 aralığında, %5,9’u %26-50 aralığında, %17,8’i %51-75 aralığında ve %18,7’si %76-100 aralığında yurtiçinden arı keki temini yapmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların %42,9’u yurtiçinden arı keki temini yapmamaktadır. Arıcı işletmelerin %4,1’i %1-25 aralığında, %10,3’ü %26-50 aralığında, %29,1’i %51-75 aralığında ve %13,5’i %76-100 aralığında arı kekini yurtiçinden temin etmektedir. Bingöl’deki arıcıların %69’u yurtiçinden arı keki temini yapmamaktadır. Diğer taraftan, arıcıların %1’i %1-25 aralığında, %0,7’si %26-50 aralığında, %4,5’i %51-75 aralığında ve %24,8’i %76-100 aralığında arı kekini yurtiçinden temin etmektedir. Bingöl ilindeki arıcıların çoğunluğu ve Adana ilindeki arıcıların yaklaşık yarısı arı kekini yurtiçinden temin etmemektedir.

Tablo 78**Girdilerin Temin Yeri (Arı Keki-Kendim Üretiyorum)**

Arı Keki-Kendim üretiyorum		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	282	259	541
	İl İçinde	97.20%	76.20%	85.90%
	Genel Toplam İçinde	44.80%	41.10%	85.90%
%1-25	Frekans	0	0	0
	İl İçinde	0.00%	0.00%	0.00%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	0.00%	0.00%
%26-50	Frekans	0	0	0
	İl İçinde	0.00%	0.00%	0.00%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	0.00%	0.00%
%51-75	Frekans	1	29	30
	İl İçinde	0.30%	8.50%	4.80%
	Genel Toplam İçinde	0.20%	4.60%	4.80%
%76-100	Frekans	7	52	59
	İl İçinde	2.40%	15.30%	9.40%
	Genel Toplam İçinde	1.10%	8.30%	9.40%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 78’de, arı kekinin arıcı işletmenin kendisi tarafından üretilme durumu sunulmuştur. Arıcıların %85,9’u arı kekini kendisi üretmezken, %4,8’i %51-75 aralığında ve %9,4’ü %76-100 aralığında arı kekini kendisi üretmektedir. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların %76,2’si arı keki üretimini kendisi yapmamaktadır. Arıcı işletmelerin %8,5’i %51-75 aralığında ve %15,3’ü %76-100 aralığında arı kekini kendisi üretmektedir. Bingöl’deki arıcıların %97,2’si arı kekini kendisi yapmamaktadır. Diğer taraftan, arıcıların %0,3’ü %51-75 aralığında ve %2,4’ü %76-100 aralığında arı kekini kendisi üretmektedir. Bingöl’deki arıcı işletmelerin tamamına yakını ve Adana’daki arıcıların büyük çoğunluğu arı kekini kendisi üretmemektedir.

Tablo 79
Girdilerin Temin Yeri (Şeker-İl İçinden)

Şeker-İl içinden		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	87	0	87
	İl İçinde	30.00%	0.00%	13.80%
	Genel Toplam İçinde	13.80%	0.00%	13.80%
%1-25	Frekans	14	93	107
	İl İçinde	4.80%	27.40%	17.00%
	Genel Toplam İçinde	2.20%	14.80%	17.00%
%26-50	Frekans	5	111	116
	İl İçinde	1.70%	32.60%	18.40%
	Genel Toplam İçinde	0.80%	17.60%	18.40%
%51-75	Frekans	23	135	158
	İl İçinde	7.90%	39.70%	25.10%
	Genel Toplam İçinde	3.70%	21.40%	25.10%
%76-100	Frekans	161	1	162
	İl İçinde	55.50%	0.30%	25.70%
	Genel Toplam İçinde	25.60%	0.20%	25.70%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 79’da, arıcıların şeker girdisini hangi oranlarda il içinden temin ettikleri sunulmuştur. Arıcıların %13,8’i il içinden şeker temini yapmazken, %17’si %1-25 aralığında, %18,4’ü %26-50 aralığında, %25,1’i %51-75 aralığında ve %25,7’si %76-100 aralığında il içinden şeker temini yapmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların tamamı çeşitli düzeylerde şekerini il içinden temin etmektedir. Adana’daki arıcıların %27,4’ü %1-25 aralığında, %32,6’sı %26-50 aralığında, %39,7’si %51-75 aralığında ve %0,3’ü %76-100 aralığında şekerini il içinden temin etmektedir. Bingöl’deki arıcıların %30’u il içinden şeker temini yapmamaktadır. Diğer taraftan, arıcıların %4,8’i %1-25 aralığında, %1,7’si %26-50 aralığında, %7,9’u %51-75 aralığında ve %55,5’i %76-100 aralığında şekerini il içinden temin etmektedir. Bingöl’deki arıcıların yarısından fazlası şekerini %76-100 aralığında il içinden temin ederken, Adana’daki arıcıların yaklaşık üçte biri şekerini %51-75 aralığında il içinden temin etmektedir.

Tablo 80
Girdilerin Temin Yeri (Şeker-Bölge İçinden)

Şeker-Bölge İçinden		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	260	244	504
	İl İçinde	89.70%	71.80%	80.00%
	Genel Toplam İçinde	41.30%	38.70%	80.00%
%1-25	Frekans	1	15	16
	İl İçinde	0.30%	4.40%	2.50%
	Genel Toplam İçinde	0.20%	2.40%	2.50%
%26-50	Frekans	2	35	37
	İl İçinde	0.70%	10.30%	5.90%
	Genel Toplam İçinde	0.30%	5.60%	5.90%
%51-75	Frekans	3	45	48
	İl İçinde	1.00%	13.20%	7.60%
	Genel Toplam İçinde	0.50%	7.10%	7.60%
%76-100	Frekans	24	1	25
	İl İçinde	8.30%	0.30%	4.00%
	Genel Toplam İçinde	3.80%	0.20%	4.00%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 80’de, arıcıların şeker girdisini hangi oranlarda bölge içinden temin ettikleri sunulmuştur. Arıcıların %80’i bölge içinden şeker temini yapmazken, %2,5’i %1-25 aralığında, %5,9’u %26-50 aralığında, %7,6’sı %51-75 aralığında ve %4’ü %76-100 aralığında bölge içinden şeker temini yapmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların %71,8’i bölge içinden şeker temini yapmamaktadır. Arıcı işletmelerin %4,4’ü %1-25 aralığında, %10,3’ü %26-50 aralığında, %13,2’si %51-75 aralığında ve %0,3’ü %76-100 aralığında şekerini bölge içinden temin etmektedir. Bingöl’deki arıcıların %89,7’si bölge içinden şeker temini yapmamaktadır. Diğer taraftan, arıcıların %0,3’ü %1-25 aralığında, %0,7’si %26-50 aralığında, %1’i %51-75 aralığında ve %8,3’ü %76-100 aralığında şekerini bölge içinden temin etmektedir. Bingöl’deki arıcıların büyük çoğunluğu ve Adana’daki arıcıların çoğunluğu şekerini bölge içinden temin etmemektedir.

Tablo 81
Girdilerin Temin Yeri (Şeker-Yurtiçinden)

Şeker-Yurtiçinden		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	188	146	334
	İl İçinde	64.80%	42.90%	53.00%
	Genel Toplam İçinde	29.80%	23.20%	53.00%
%1-25	Frekans	3	14	17
	İl İçinde	1.00%	4.10%	2.70%
	Genel Toplam İçinde	0.50%	2.20%	2.70%
%26-50	Frekans	3	35	38
	İl İçinde	1.00%	10.30%	6.00%
	Genel Toplam İçinde	0.50%	5.60%	6.00%
%51-75	Frekans	30	99	129
	İl İçinde	10.30%	29.10%	20.50%
	Genel Toplam İçinde	4.80%	15.70%	20.50%
%76-100	Frekans	66	46	112
	İl İçinde	22.80%	13.50%	17.80%
	Genel Toplam İçinde	10.50%	7.30%	17.80%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 81’de, arıcıların şeker girdisini hangi oranlarda yurtiçinden temin ettikleri sunulmuştur. Arıcıların %53’ü yurtiçinden şeker temini yapmazken, %2,7’si %1-25 aralığında, %6’sı %26-50 aralığında, %20,5’i %51-75 aralığında ve %17,8’i %76-100 aralığında yurtiçinden şeker temini yapmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların %42,9’u yurtiçinden şeker temini yapmamaktadır. Arıcı işletmelerin %4,1’i %1-25 aralığında, %10,3’ü %26-50 aralığında, %29,1’i %51-75 aralığında ve %13,5’i %76-100 aralığında şeker yurtiçinden temin etmektedir. Bingöl’deki arıcıların %64,8’i yurtiçinden şeker temini yapmamaktadır. Diğer taraftan, arıcıların %1’i %1-25 aralığında, %1’i %26-50 aralığında, %10,3’ü %51-75 aralığında ve %22,8’i %76-100 aralığında şeker yurtiçinden temin etmektedir. Bingöl’deki arıcıların çoğunluğu ve Adana’daki arıcıların yaklaşık yarısı şeker yurtiçinden temin etmemektedir.

Tablo 82**Girdilerin Temin Yeri (Şeker-Kendim Üretiyorum)**

Şeker-Kendim üretiyorum		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	287	259	546
	İl İçinde	99.00%	76.20%	86.70%
	Genel Toplam İçinde	45.60%	41.10%	86.70%
%1-25	Frekans	0	0	0
	İl İçinde	0.00%	0.00%	0.00%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	0.00%	0.00%
%26-50	Frekans	0	0	0
	İl İçinde	0.00%	0.00%	0.00%
	Genel Toplam İçinde	0.00%	0.00%	0.00%
%51-75	Frekans	1	29	30
	İl İçinde	0.30%	8.50%	4.80%
	Genel Toplam İçinde	0.20%	4.60%	4.80%
%76-100	Frekans	2	52	54
	İl İçinde	0.70%	15.30%	8.60%
	Genel Toplam İçinde	0.30%	8.30%	8.60%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 82’de, şeker girdisinin arıcı işletmenin kendisi tarafından üretilme durumu sunulmuştur. Arıcıların %86,7’si şekeri kendisi üretmezken, %4,8’i %51-75 aralığında ve %8,6’sı %76-100 aralığında şekeri kendisi üretmektedir. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların %76,2’si şeker üretimini kendisi yapmamaktadır. Arıcı işletmelerin %8,5’i %51-75 aralığında ve %15,3’ü %76-100 aralığında şekeri kendisi üretmektedir. Bingöl’deki arıcıların %99’u şekeri kendisi üretmemektedir. Diğer taraftan, arıcıların %0,3’ü %51-75 aralığında ve %0,7’si %76-100 aralığında şekeri kendisi üretmektedir. Bingöl’deki arıcıların tamamına yakını ve Adana’daki arıcıların büyük çoğunluğu şekeri kendisi üretmemektedir.

Tablo 83
Yurtdışından Girdi Temini

Yurtdışından Girdi Temini		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Evet	Frekans	0	6	334
	İl İçinde	0,0%	1,8%	1,0%
	Genel Toplam İçinde	0,0%	1,0%	1,0%
Hayır	Frekans	290	334	624
	İl İçinde	100,0%	98,2%	99,0%
	Genel Toplam İçinde	46,0%	53,0%	99,0%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 83'te, arıcıların yurtdışından girdi temin etme durumları sunulmuştur. Arıcıların %1'i yurtdışından girdi temini yaparken, %99'u yurtdışından girdi temin etmemektedir. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilinde faaliyet gösteren arıcıların %1,8'i yurt dışından kovan, temel petek ve çerçeve teli temin etmekteyken, %98,2'sinin yurtdışından girdi temini bulunmamaktadır. Bingöl'de faaliyet gösteren arıcıların hiçbirisi ve Adana'daki arıcıların ise tamamına yakını yurt dışından girdi temin etmemektedir.

Tablo 84
Ekipmanların Bakım ve Onarımı

Ekipmanların Bakım ve Onarımı		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Kendim	Frekans	254	101	355
	İl İçinde	87,6%	29,7%	56,3%
	Genel Toplam İçinde	40,3%	16,0%	56,3%
Ailem	Frekans	10	52	62
	İl İçinde	3,4%	15,3%	9,8%
	Genel Toplam İçinde	1,6%	8,3%	9,8%
Arı yetiştiriciler birliği	Frekans	0	186	186
	İl İçinde	0,0%	54,7%	29,5%
	Genel Toplam İçinde	0,0%	29,5%	29,5%
Tarım İl/İlçe Müdürlüğü	Frekans	0	1	1
	İl İçinde	0,0%	0,3%	0,2%
	Genel Toplam İçinde	0,0%	0,2%	0,2%
Tecrübeli arıcı	Frekans	26	0	26
	İl İçinde	9,0%	0,0%	4,1%
	Genel Toplam İçinde	4,1%	0,0%	4,1%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 84’de, ekipmanların bakım ve onarımını hangi şekilde yaptıkları sunulmuştur. Arıcıların %56,3’ü ekipmanların bakım ve onarımını kendisi yaparken, %9,8’i ailesiyle yapmakta, %29,5’i arı yetiştiriciler birliğiyle yapmakta, %0,2’si tarım il/ilçe müdürlüğü ile yapmakta ve %4,1’i ekipmanların bakım ve onarımını tecrübeli arıcılarla yapmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilinde faaliyet gösteren arıcıların %29,7’si arıcılık ekipmanlarının bakım ve onarımını kendisi yaparken, %15,3’ü ailesinden destek almakta, %54,7’si arı yetiştiriciler birliğinden destek almakta ve %0,3’ü tarım il/ilçe müdürlüklerinden destek almaktadır. Bingöl’de faaliyet gösteren arıcıların %87,6’sı arıcılık ekipmanlarının bakım ve onarımını kendisi yaparken, %3,4’ü ailesinden destek almakta ve %9’u tecrübeli arıcılardan destek almaktadır. Bingöl’de faaliyet gösteren arıcıların büyük çoğunluğu ekipmanların bakım ve onarımını kendisi yaparken, hiç biri arı yetiştiriciler birliği ve tarım il/ilçe müdürlüklerinden yardım almamıştır. Adana’da faaliyet gösteren arıcıların yarısından fazlası ekipmanların bakım ve onarımı için arı yetiştiriciler birliğinden yardım alırken, tecrübeli arıcılardan hiç faydalanmamıştır.

Tablo 85
Arıların Sağlığı ve Bakımı Konusunda Hizmet Alma Durumu

Arıların Sağlığı ve Bakımı Konusunda Hizmet Alma Durumu		İl		
		Bingöl	Adana	Genel Toplam
Hayır	Frekans	260	203	463
	İl İçinde	89,7%	59,7%	73,5%
	Genel Toplam İçinde	41,3%	32,2%	73,5%
Evet	Frekans	30	137	167
	İl İçinde	10,3%	40,3%	26,5%
	Genel Toplam İçinde	4,8%	21,7%	26,5%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 85’te, arıcıların arıların sağlığı ve bakımı konusunda hizmet alma durumları sunulmuştur. Arıcıların %73,5’i arı sağlığı ve bakımı konusunda hizmet alırken, %26,5’i almamıştır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilinde faaliyet gösteren arıcıların %40,3’ü arıların sağlığı ve bakımı konusunda hizmet alırken, %59,7’si arıların sağlığı ve bakımı konusunda hizmet almamaktadır. Diğer taraftan, Bingöl’de faaliyet gösteren arıcıların %10,3’ü arıların sağlığı ve bakımı konusunda hizmet alırken, %89,7’si arıların sağlığı ve bakımı konusunda hizmet almamaktadır. Bingöl’deki arıcıların büyük çoğunluğu

ve Adana'daki arıcıların yarısından fazlası arı sağlığı ve bakımı konusunda hizmet almamıştır.

Tablo 86

Arıcılık Malzemelerini Temin Etmede Zorluk Düzeyi

Arıcılık Malzemelerini Temin Etme Durumu		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Çok zorluk çekiyorum	Frekans	64	0	64
	İl İçinde	22,1%	0,0%	10,2%
	Genel Toplam İçinde	10,2%	0,0%	10,2%
Zorluk çekiyorum	Frekans	93	165	258
	İl İçinde	32,1%	48,5%	41,0%
	Genel Toplam İçinde	14,8%	26,2%	41,0%
Kararsızım	Frekans	8	119	127
	İl İçinde	2,8%	35,0%	20,2%
	Genel Toplam İçinde	1,3%	18,9%	20,2%
Zorluk çekmiyorum	Frekans	102	50	152
	İl İçinde	35,2%	14,7%	24,1%
	Genel Toplam İçinde	16,2%	7,9%	24,1%
Hiç zorluk çekmiyorum	Frekans	23	6	29
	İl İçinde	7,9%	1,8%	4,6%
	Genel Toplam İçinde	3,7%	1,0%	4,6%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 86'da, arıcı işletmelerin arıcılık malzemelerini temin etmede yaşadıkları zorluk düzeyi verilmiştir. Arıcıların %51,2'si arıcılık malzemelerini temin ederken zorluk çektiğini ifade ederken, %28,7'si zorluk çekmediğini ve %20,2'si bu konuda kararsız kaldığını ifade etmiştir. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların %48,5'i arıcılık malzemelerini temin ederken zorluk çektiğini, %16,5'i arıcılık malzemelerini temin ederken zorluk çekmediğini, %14,7'si ise arıcılık malzemelerini temin ederken zorluk yaşayıp yaşamama konusunda kararsız olduğunu ifade etmiştir. Bingöl ilindeki arıcıların %54,2'si arıcılık malzemelerini temin ederken zorluk çektiğini %43,1'i arıcılık malzemelerini temin ederken zorluk çekmediğini %2,8'i ise arıcılık malzemelerini temin ederken zorluk yaşayıp yaşamama konusunda kararsız olduğunu ifade etmiştir. Bingöl'deki arıcıların yarısından fazlası ve Adana'daki arıcıların yaklaşık yarısı arıcılık malzemelerini temin etmekte güçlük çekmektedir.

Tablo 87**İşletmede Yıllık Denetimlerin Yapılma Durumu**

İşletmede Yıllık Denetimler		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Hiç yapılmıyor	Frekans	92	28	120
	İl İçinde	31,9%	8,2%	19,1%
	Genel Toplam İçinde	14,6%	4,5%	19,1%
1 kez	Frekans	107	218	325
	İl İçinde	37,2%	64,1%	51,8%
	Genel Toplam İçinde	17,0%	34,7%	51,8%
2 kez	Frekans	56	67	123
	İl İçinde	19,4%	19,7%	19,6%
	Genel Toplam İçinde	8,9%	10,7%	19,6%
3 ve daha fazla	Frekans	33	27	60
	İl İçinde	11,5%	7,9%	9,6%
	Genel Toplam İçinde	5,3%	4,3%	9,6%
Toplam	Frekans	288	340	628
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 87’de, işletmede yıllık denetimlerin yapılma durumu sunulmuştur. Arıcıların %19,1’i işletmesinde hiç denetim yapılmadığını belirtirken, %51,8’i yılda 1 kez denetlendiğini, %19,6’sı yılda 2 kez denetlendiğini ve %9,6’sı 2 ve daha fazla denetlendiğini ifade etmiştir. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların %8,2’si işletmesinde yıllık denetimlerin hiç yapılmadığını, %64,1’i yılda 1 kez denetim yapıldığını, %19,7’si yılda 2 kez denetim yapıldığını, %7,9’u ise yılda 3 ve daha fazla denetim yapıldığını ifade etmiştir. Bingöl ilindeki arıcıların ise %31,9’u işletmesinde yıllık denetimlerin hiç yapılmadığını, %37,2’si yılda 1 kez denetim yapıldığını, %19,4’ü yılda 2 kez denetim yapıldığını, %11,5’i ise yılda 3 ve daha fazla denetim yapıldığını ifade etmiştir.

Tablo 88
Dolum ve Paketleme Süreci

Dolum ve Paketleme Süreci		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Kendim yapıyorum	Frekans	238	32	270
	İl İçinde	82,1%	9,4%	42,9%
	Genel Toplam İçinde	37,8%	5,1%	42,9%
Arıcı birliklerinde	Frekans	23	156	179
	İl İçinde	7,9%	45,9%	28,4%
	Genel Toplam İçinde	3,7%	24,8%	28,4%
Arıcı işletmelerinde	Frekans	28	115	143
	İl İçinde	9,7%	33,8%	22,7%
	Genel Toplam İçinde	4,4%	18,3%	22,7%
Tarım il müdürlüğünde	Frekans	1	37	38
	İl İçinde	0,3%	10,9%	6,0%
	Genel Toplam İçinde	0,2%	5,9%	6,0%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 88’de, arıcı işletmelerin ürünlerinin dolum ve paketleme süreci gösterilmiştir. Arıcıların %42,9’u dolum ve paketleme sürecini kendisi yaptığını belirtirken, %28,4’ü arı yetiştiriciler birliğinde, %22,7’si arıcı işletmelerde ve %6’sı tarım il/ilçe müdürlüklerinde dolum ve paketleme sürecini yürüttüklerini ifade etmiştir. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların %9,4’ü dolum ve paketlemeyi kendisi yapmaktayken, %45,9’u arıcı birliklerinde, %33,8’i arıcı işletmelerinde ve %10,9’u tarım il/ilçe müdürlüklerinde dolum ve paketleme sürecini yürütmektedir. Bingöl’de ise arıcıların %82,1’i dolum ve paketleme sürecini kendisi yapmaktayken, %7,9’u arıcı birliklerinde, %9,7’si arıcı işletmelerinde ve %0,3’ü tarım il/ilçe müdürlüklerinde dolum ve paketleme sürecini yürütmektedir. Bingöl ilinde faaliyet gösteren arıcı işletmelerin büyük çoğunluğu dolum ve paketleme sürecini kendileri yaparken, Adana’daki arıcıların yaklaşık yarısı arı yetiştiriciler birliğinde yapmaktadır.

Tablo 89
Balın Kalite Analizinin Yapıldığı Yer

Balın Kalite Analizi		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Analiz hiç yapılmadı	Frekans	121	39	160
	İl İçinde	41,9%	11,5%	25,4%
	Genel Toplam İçinde	19,2%	6,2%	25,4%
Ürünü sattığım işletme kendisi yapıyor	Frekans	18	164	182
	İl İçinde	6,2%	48,2%	28,9%
	Genel Toplam İçinde	2,9%	26,1%	28,9%
Üniversiteler	Frekans	122	89	211
	İl İçinde	42,2%	26,2%	33,5%
	Genel Toplam İçinde	19,4%	14,1%	33,5%
Tarım Gıda Kontrol Laboratuvarı	Frekans	19	39	58
	İl İçinde	6,6%	11,5%	9,2%
	Genel Toplam İçinde	3,0%	6,2%	9,2%
Birlik veya kooperatifler	Frekans	9	9	18
	İl İçinde	3,1%	2,6%	2,9%
	Genel Toplam İçinde	1,4%	1,4%	2,9%
Toplam	Frekans	289	340	629
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 89’da, arıcıların balın kalite analizini yaptırdığı yer sunulmuştur. Arıcıların %25,4’ü balın kalite analizini hiç yaptırmamışken, %28,9’u ürünü sattığı işletmenin kendisi yapmakta, %33,5’i üniversiteye yaptırmakta, %9,2’si tarım gıda kontrol laboratuvarına yaptırmakta ve %2,9’u ise birlik ve kooperatiflere yaptırmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların %11,5’i hiç analiz yaptırmazken, %48,2’si ürünü sattığı işletme tarafından yapıldığını ifade etmiştir. %26,2’si üniversitelerde analiz yaptırmış, %11,5’i tarım gıda kontrol laboratuvarında ve %2,6’sı birlik veya kooperatiflerde balın kalite analizini yaptırmıştır. Bingöl ilindeki arıcıların %41,9’u balın kalite analizini hiç yaptırmazken, %6,2’si ürünü sattığı işletme tarafından yapıldığını ifade etmiştir. %42,2’si üniversitelerde analiz yaptırmış, %6,6’sı tarım gıda kontrol laboratuvarında ve %3,1’i birlik veya kooperatiflerde balın kalite analizini yaptırmıştır. Bingöl’deki arıcı işletmelerin yaklaşık yarısı balın kalite analizini üniversiteye yaptırırken, Adana’daki arıcıların yarısına yakını balın kalite analizini ürünü sattığı işletmede yaptırmaktadır.

3.5.4. Destekler

Tablo 90

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK)'nın Hibe ve Desteklerinden Haberdar Olma Durumu

TKDK'nın Hibe ve Desteklerinden Haberdar Olma Durumu		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Evet	Frekans	147	198	345
	İl İçinde	50,7%	58,2%	54,8%
	Genel Toplam İçinde	23,3%	31,4%	54,8%
Hayır	Frekans	143	142	285
	İl İçinde	49,3%	41,8%	45,2%
	Genel Toplam İçinde	22,7%	22,5%	45,2%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 90'da, arıcıların TKDK'nın hibe ve desteklerinden haberdar olma durumu gösterilmiştir. Arıcıların %54,8'i TKDK'nın hibe ve desteklerinden haberdarken, %45,2'si haberdar değildir. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların %58,2'si TKDK'nın hibe ve desteklerinden haberdarken, %41,8'i TKDK'nın hibe ve desteklerinden haberdar olmadığını ifade etmiştir. Bingöl ilindeki arıcıların %50,7'si TKDK'nın hibe ve desteklerinden haberdarken, %49,3'ü ise TKDK'nın hibe ve desteklerinden haberdar olmadığını ifade etmiştir. Her iki ildeki arıcı işletmelerin yarısından fazlası TKDK'nın hibe ve desteklerinden haberdardır.

Tablo 91

Koloni Başına Destek Uygulamasından Faydalanma

Koloni Başına Destek Uygulamasından Faydalanma		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Evet	Frekans	126	164	290
	İl İçinde	43,4%	48,2%	46,0%
	Genel Toplam İçinde	20,0%	26,0%	46,0%
Hayır	Frekans	164	176	340
	İl İçinde	56,6%	51,8%	54,0%
	Genel Toplam İçinde	26,0%	27,9%	54,0%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 91’de, arıcıların koloni başına destek uygulamasından faydalanma durumu gösterilmiştir. Arıcıların %46’sı koloni başına destek uygulamasından faydalanırken, %54’ü faydalanmamıştır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların %48,2’si koloni başına destek uygulamasından faydalanırken, %51,8’i koloni başına destek uygulamasından faydalanmadığını ifade etmiştir. Bingöl ilindeki arıcıların %43,4’ü koloni başına destek uygulamasından faydalanırken, %56,6’sı koloni başına destek uygulamasından faydalanmadığını ifade etmiştir. Her iki ildeki arıcı işletmelerin yarısından fazlası koloni başına destek uygulamasından faydalanmamıştır.

Tablo 92
Devlet Destekleri

	Bingöl		Adana		Genel Toplam	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Devlet desteklerinin yeterli olduğunu düşünme	1,76	0,950	2,77	0,912	2,31	2,40
Devlet desteklerinin şeffaf ve adil bir şekilde verildiğini düşünme	2,05	1,036	2,71	0,999	1,056	1,067

Arıcı işletmelere, devlet desteklerinin yeterli olduğunu ve şeffaf ve adil bir şekilde verildiğini hangi düzeyde düşündükleri, 5’li Likert ölçeği ile seçeneleştirilerek (1 Kesinlikle hayır,..., 5 Kesinlikle Evet) sorulmuştur. İşletmelerin verdiği cevaplar Tablo 92’de sunulmuştur. Bingöl’de faaliyet gösteren arıcı işletmeler, devlet desteklerinin şeffaf ve adil bir şekilde verildiğini ($M=2,05$; $SD=1,036$) ve devlet desteklerinin yeterli olduğunu ($M=1,76$; $SD=0,950$) düşük düzeylerde ifade etmiştir. Adana’da faaliyet gösteren arıcı işletmeler, devlet desteklerinin yeterli olduğunu ($M=2,77$; $SD=0,912$) ve şeffaf ve adil bir şekilde verildiğini düşünme konusunda kararsız olduğu görülmektedir ($M=2,71$; $SD=0,999$).

Tablo 93**Devlet Desteklerinden Faydalanma Konusunda Çeşitli Kurumlardan Sağlanan Eğitim, Bilgilendirme, Teknik Destek, Proje Üretme Gibi Hizmetlerin Değerlendirilmesi**

	Bingöl		Adana		Genel Toplam	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Tarım il/ilçe müdürlüğü	2,23	1,482	2,95	0,501	3,62	1,129
Arı yetiştiriciler birliği	2,90	1,282	3,06	0,453	3,99	0,934
Kalkınma ajansı	0,03	0,287	3,26	0,580	2,77	1,681
KOSGEB	0,20	0,786	3,39	0,592	2,92	1,733
Üniversiteler	1,74	1,849	3,39	0,680	3,63	1,579
Belediyeler	0,00	0,000	3,35	0,614	2,81	1,732

Arıcı işletmelerin, devlet desteklerinden faydalanma konusunda çeşitli kurumlardan sağladıkları eğitim, bilgilendirme, teknik destek, proje üretme gibi hizmetleri değerlendirmeleri istenmiş, sorular 5’li Likert ölçeği ile seçeneleştirilerek (1 Kesinlikle hayır,..., 5 Kesinlikle Evet) sorulmuştur. İşletmelerin verdiği cevaplar Tablo 93’te sunulmuştur. Adana’da faaliyet gösteren arıcı işletmelerin verdiği cevaplar ortalamalarına göre sıralandığında devlet desteklerinden faydalanma konusunda çeşitli kurumlardan sağladıkları eğitim, bilgilendirme, teknik destek, proje üretme gibi hizmetleri şu sırayla değerlendirmektedirler; üniversiteler ($M=3,39$; $SD=0,680$), KOSGEB ($M=3,39$; $SD=0,592$), belediyeler ($M=3,35$; $SD=0,614$), kalkınma ajansı ($M=3,26$; $SD=0,580$), arı yetiştiriciler birliği ($M=3,06$; $SD=0,453$), tarım il/ilçe müdürlüğü ($M=2,95$; $SD=0,501$).

Bingöl’de faaliyet gösteren arıcı işletmelerin verdiği cevaplar ortalamalarına göre sıralandığında devlet desteklerinden faydalanma konusunda çeşitli kurumlardan sağladıkları eğitim, bilgilendirme, teknik destek, proje üretme gibi hizmetleri şu sırayla değerlendirmektedirler; arı yetiştiriciler birliği ($M=2,90$; $SD=1,282$), tarım il/ilçe müdürlüğü ($M=2,23$; $SD=1,482$), üniversiteler ($M=1,74$; $SD=1,849$), KOSGEB ($M=0,20$; $SD=0,786$), kalkınma ajansı ($M=0,03$; $SD=0,287$), belediyeler ($M=0,00$; $SD=0,000$).

Tablo 94**Çeşitli Kurumlardan Proje veya Hibe Desteği Alma Durumu**

Çeşitli Kurumlardan Proje veya Hibe Desteği Alma Durumu		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Hizmet Almadım	Frekans	173	8	181
	İl İçinde	59,7%	2,4%	28,7%
	Genel Toplam İçinde	27,5%	1,3%	28,7%
Tarım İl/İlçe Müdürlükleri	Frekans	104	48	152
	İl İçinde	35,9%	14,1%	24,1%
	Genel Toplam İçinde	16,5%	7,6%	24,1%
TÜBİTAK	Frekans	0	157	157
	İl İçinde	0,0%	46,2%	24,9%
	Genel Toplam İçinde	0,0%	24,9%	24,9%
Üniversite (SANTEZ)	Frekans	3	224	227
	İl İçinde	1,0%	65,9%	36,0%
	Genel Toplam İçinde	0,5%	35,6%	36,0%
Kalkınma Ajansı	Frekans	6	88	94
	İl İçinde	2,1%	25,9%	14,9%
	Genel Toplam İçinde	1,0%	14,0%	14,9%
IPARD	Frekans	0	6	6
	İl İçinde	0,0%	1,8%	1,0%
	Genel Toplam İçinde	0,0%	1,0%	1,0%
Diğer	Frekans	12	1	13
	İl İçinde	4,1%	0,3%	2,1%
	Genel Toplam İçinde	1,9%	0,2 %	2,1%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 94’de, çeşitli kurumlardan proje veya hibe desteği alma durumu verilmiştir. Bingöl ilinde faaliyet gösterenlerin %40,3’ü kurumlardan proje veya hibe desteği almamışken, %59,7’si bu hizmetlerden faydalanmıştır. Adana ilindeki aracıların %97,6’sı kurumlardan proje veya hibe desteği almamışken, %2,4’ü bu hizmetlerden faydalanmıştır.

Bingöl ilinde faaliyet gösterenlerin %35,9’u ve Adana ilindeki aracıların %85,9’u tarım il/ilçe müdürlüğünden proje veya hibe desteği hizmetlerden faydalanmıştır. Bingöl ilinde faaliyet gösterenlerin hiçbiri TÜBİTAK’tan proje veya hibe desteği almamıştır. Diğer taraftan, Adana ilindeki aracıların %46,2’si TÜBİTAK’tan proje veya hibe desteği hizmetlerinden faydalanmıştır. Bingöl ilinde faaliyet gösteren aracı işletmelerin %3’ü ve Adana ilindeki aracıların %65,9’u üniversiteler/üniversite ortaklığında (SANTEZ) proje veya hibe desteğinden faydalanmıştır. Bingöl ilinde faaliyet gösteren aracı işletmelerin %2,1’i ve Adana ilindeki aracıların %25,9’u kalkınma ajansının proje veya hibe desteğinden faydalanmıştır. Bingöl ilinde faaliyet gösteren aracı işletmelerin hiçbiri IPARD

proje veya hibe desteğinden faydalanmamıştır. Diğer taraftan, Adana ilindeki arıcıların %1,8'i IPARD proje veya hibe desteğinden faydalanmıştır. Bingöl ilinde faaliyet gösteren arıcı işletmelerin %4,1'i ve Adana ilindeki arıcıların %0,3'ü arı yetiştiriciler birliğinden sağlanan proje veya hibe desteğinden faydalanmıştır.

Tablo 95
Arıcılık Kredisi Kullanımı

Kredi Kullanma Durumu		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Kullanmıyorum	Frekans	204	38	242
	İl İçinde	70,3%	11,2%	38,4%
	Genel Toplam İçinde	32,4%	6,0%	38,4%
10.000-20.000	Frekans	11	262	273
	İl İçinde	3,8%	77,1%	43,3%
	Genel Toplam İçinde	1,7%	41,6%	43,3%
21.000-30.000	Frekans	24	30	54
	İl İçinde	8,3%	8,8%	8,6%
	Genel Toplam İçinde	3,8%	4,8%	8,6%
31.000-40.000	Frekans	9	6	15
	İl İçinde	3,1%	1,8%	2,4%
	Genel Toplam İçinde	1,4%	1,0%	2,4%
41.000'den fazla	Frekans	42	4	46
	İl İçinde	14,5%	1,2%	7,3%
	Genel Toplam İçinde	6,7%	0,6%	7,3%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 95'te, arıcı işletmelerin arıcılık kredisi kullanma durumu verilmiştir. Arıcıların %38,4'ü arıcılık kredisi kullanmamışken, %43,3'ü 10.000-20.000 aralığında, %8,6'sı 21.000-30.000 aralığında, %2,4'ü 31.000-40.000 aralığında ve %7,3'ü 41.000'den fazla arıcılık kredisi kullanmıştır. Bölge içi dağılımlarına bakıldığında; Adana ilinde faaliyet gösteren arıcıların %11,2'si hiç kredi kullanmamışken, %77,1'i 10.000-20.000 arasında, %8,8'i 21.000-30.000 arasında, %1,8'i 31.000-40.000 arasında ve %1,2'si 41.000'den fazla arıcılık kredisi kullanmıştır. Bingöl ilinde faaliyet gösteren arıcı işletmelerin %70,3'ü hiç kredi kullanmamışken, %3,8'i 10.000-20.000 arasında, %8,3'ü 21.000-30.000 arasında, %3,1'i 31.000-40.000 arasında ve %14,5'i 41.000'den fazla arıcılık kredisi kullanmıştır. Bingöl'deki arıcıların çoğunluğu hiç arıcılık kredisi kullanmamışken, Adana'daki arıcıların büyük çoğunluğu 10.000-20.000 aralığında arıcılık kredisi kullanmıştır.

Tablo 96
Bakanlıktan Öncelikle Destek Talep Edilen Konular

	Bingöl		Adana		Genel Toplam	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Ürün	3,33	1,976	3,01	0,575	2,84	1,413
Koloni	3,71	1,869	3,06	0,539	2,64	1,366
Ana arı	3,71	1,869	2,53	0,512	2,92	1,452
Nakliye	2,14	1,811	3,34	0,728	3,21	1,465
Besleme	1,19	0,859	3,31	0,718	3,66	1,317
Teknik eğitim	3,43	1,957	3,36	0,799	2,61	1,451
Pazara erişim	2,34	1,890	3,34	0,753	3,12	1,483
Mevcut desteklerin miktarının artması	2,71	1,982	3,40	0,716	2,92	1,484

Arıcı işletmelere, Tarım ve Orman Bakanlığından öncelikli destek talep ettikleri konular, 5’li Likert ölçeği ile seçenklendirilerek (1 Kesinlikle hayır,..., 5 Kesinlikle Evet) sorulmuştur. İşletmelerin verdiği cevaplar Tablo 96’da sunulmuştur. Adana’da faaliyet gösteren arıcı işletmelerin verdiği cevaplar ortalamalarına göre sıralandığında bakanlıktan öncelikli konularda destek talepleri; mevcut desteklerin miktarının artırılması ($M = 3.40$; $SD=0,716$), teknik eğitim ($M = 3.36$; $SD=0,799$), pazara erişim ($M = 3.34$; $SD=0,753$), nakliye ($M = 3,34$; $SD=0,728$), besleme ($M = 3,31$; $SD=0,718$), koloni ($M = 3,06$; $SD=0,539$), ürün ($M = 3,01$; $SD=0,575$), ana arı ($M = 2,53$; $SD=0,512$) olarak belirtilmiştir.

Bingöl’de faaliyet gösteren arıcı işletmelerin verdiği cevaplar ortalamalarına göre sıralandığında bakanlıktan öncelikli konularda destek talepleri; koloni ($M = 3.71$; $SD=1,869$), ana arı ($M = 3.71$; $SD=1,869$), teknik eğitim ($M = 3.43$; $SD=1,957$), ürün ($M = 3,33$; $SD=1,976$), mevcut desteklerin miktarının artırılması ($M = 2,71$; $SD=1,982$), pazara erişim ($M = 2,34$; $SD=1,890$), nakliye ($M = 2,14$; $SD=1,811$), besleme ($M = 1,19$; $SD=0,859$) olarak belirtilmiştir.

3.5.5. Satış Ve Pazarlama

Tablo 97
Özel Temalı Ürün Üretimi

Özel Temalı Ürün Üretimi		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Üretmiyorum	Frekans	212	66	278
	İl İçinde	73,1%	19,4%	44,1%
	Genel Toplam İçinde	33,7%	10,5%	44,1%
Akasya, meşe, kekik vb, balı	Frekans	68	235	303
	İl İçinde	23,4%	69,1%	48,1%
	Genel Toplam İçinde	10,8%	37,3%	48,1%
Medikal sektörde kullanılan arı ürünleri	Frekans	5	151	156
	İl İçinde	1,7%	44,4%	24,8%
	Genel Toplam İçinde	0,8%	24,0%	24,8%
Organik sertifikalı arı ürünleri	Frekans	11	15	26
	İl İçinde	3,8%	4,4%	4,1%
	Genel Toplam İçinde	1,7%	2,4%	4,1%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 97’de, arıcı işletmelerin özel temalı ürün üretme durumları sunulmuştur. Arıcıların %44,1’i özel temalı ürün üretmezken, %48,1’i akasya, meşe, kekik vb. ürün üretmekte, %24,8’i medikal sektörde kullanılan arı ürünü üretmekte ve %4,1’i ise organik sertifikalı arı ürünleri üretmektedir. Bölgesel dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcı işletmelerin %19,4’ü özel temalı ürün üretmezken, %69,1’i akasya, meşe, kekik vb. bal üretmekte, %44,4’ü medikal sektörde kullanılan arı ürünleri üretimi yapmakta ve %4,4’ü organik sertifikalı arı ürünleri üretimi gerçekleştirmektedir. Diğer taraftan, Bingöl’deki arıcı işletmelerin %73,1’i özel temalı ürün üretmezken, %23,4’ü akasya, meşe, kekik vb. bal üretmekte, %1,7’si medikal sektörde kullanılan arı ürünleri üretimi yapmakta ve %3,8’i organik sertifikalı arı ürünleri üretimi gerçekleştirmektedir. Bingöl’de faaliyet gösteren arıcı işletmelerin çoğunluğu özel temalı ürünler üretmezken, Adana’da faaliyet gösteren arıcı işletmelerin çoğunluğu akasya, meşe, kekik vb. ürün üretmektedir.

Tablo 98**Üretilen Arı Ürünlerinin Satış Yeri (Kendim Satıyorum)**

Kendim Satıyorum		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	54	0	54
	İl İçinde	18.60%	0.00%	8.60%
	Genel Toplam İçinde	8.60%	0.00%	8.60%
%1-25	Frekans	2	204	206
	İl İçinde	0.70%	60.00%	32.70%
	Genel Toplam İçinde	0.30%	32.40%	32.70%
%26-50	Frekans	20	0	20
	İl İçinde	6.90%	0.00%	3.20%
	Genel Toplam İçinde	3.20%	0.00%	3.20%
%51-75	Frekans	35	130	165
	İl İçinde	12.10%	38.20%	26.20%
	Genel Toplam İçinde	5.60%	20.60%	26.20%
%76-100	Frekans	179	6	185
	İl İçinde	61.70%	1.80%	29.40%
	Genel Toplam İçinde	28.40%	1.00%	29.40%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 98’de, üretilen arı ürünlerinin arıcı işletmenin kendisi tarafından satılması sunulmuştur. Arıcıların %8,6’sı ürettiği arı ürünlerini kendisi satmazken, %32,7’si %1-25 aralığında, %3,2’si %26-50 aralığında, %26,2’si %51-75 aralığında ve %29,4’ü ise %76-100 aralığında ürettiği ürünleri kendisi satmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların tamamı ürettiği arı ürünlerini farklı oranlarda kendisi satmaktadır. Adana’daki arıcıların %60’ı %1-25 aralığında, %38,2’si %51-75 aralığında ve %1,8’i %76-100 aralığında üretilen arı ürünlerini kendisi satmaktadır. Bingöl’deki arıcıların %18,6’sı ürettiği arı ürünlerini başka kanal aracılığı ile satarken, %0,7’si %1-25 aralığında, %6,9’u %26-50 aralığında, %12,1’i %51-75 aralığında ve %61,7’si %76-100 aralığında üretilen arı ürünlerini kendisi satmaktadır. Bingöl’deki arıcı işletmelerin çoğunluğu ürettiği arı ürünlerini %76-100 aralığında kendisi satarken, Adana’daki arıcıların çoğunluğu ise %1-25 aralığında kendisi satmaktadır.

Tablo 99**Üretilen Arı Ürünlerinin Satış Yeri (İşleyiciye)**

İşleyiciye		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	277	0	277
	İl İçinde	95.50%	0.00%	44.00%
	Genel Toplam İçinde	44.00%	0.00%	44.00%
%1-25	Frekans	1	223	224
	İl İçinde	0.30%	65.60%	35.60%
	Genel Toplam İçinde	0.20%	35.40%	35.60%
%26-50	Frekans	1	1	2
	İl İçinde	0.30%	0.30%	0.30%
	Genel Toplam İçinde	0.20%	0.20%	0.30%
%51-75	Frekans	5	114	119
	İl İçinde	1.70%	33.50%	18.90%
	Genel Toplam İçinde	0.80%	18.10%	18.90%
%76-100	Frekans	6	2	8
	İl İçinde	2.10%	0.60%	1.30%
	Genel Toplam İçinde	1.00%	0.30%	1.30%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 99’da, üretilen arı ürünlerinin işleyiciye satılması sunulmuştur. Arıcıların %44’ü ürettiği arı ürünlerini işleyiciye satmazken, %35,6’sı %1-25 aralığında, %0,3’ü %26-50 aralığında, %18,9’u %51-75 aralığında ve %1,3’ü ise %76-100 aralığında ürettiği ürünleri işleyiciye satmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların tamamı ürettiği arı ürünlerini farklı oranlarda işleyiciye satmaktadır. Adana ilindeki arıcıların %65,6’sı %1-25 aralığında, %0,3’ü %26-50 aralığında, %33,5’i %51-75 aralığında ve %0,6’sı %76-100 aralığında üretilen arı ürünlerini işleyiciye satmaktadır. Bingöl’deki arıcıların %95,5’i ürettiği arı ürünlerini başka kanal aracılığı ile satarken, %0,3’ü %1-25 aralığında, %0,3’ü %26-50 aralığında, %1,7’si %51-75 aralığında ve %2,1’i ise %76-100 aralığında üretilen arı ürünlerini işleyiciye satmaktadır. Bingöl’deki arıcıların tamamına yakını ürettiği ürünleri işleyiciye satmazken, Adana’daki arıcıların çoğunluğu ürünlerini %1-25 aralığında işleyiciye satmaktadır.

Tablo 100
Üretilen Arı Ürünlerinin Satış Yeri (Perakendeciye)

Perakendeciye		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	248	216	464
	İl İçinde	85.50%	63.50%	73.70%
	Genel Toplam İçinde	39.40%	34.30%	73.70%
%1-25	Frekans	6	1	7
	İl İçinde	2.10%	0.30%	1.10%
	Genel Toplam İçinde	1.00%	0.20%	1.10%
%26-50	Frekans	12	0	12
	İl İçinde	4.10%	0.00%	1.90%
	Genel Toplam İçinde	1.90%	0.00%	1.90%
%51-75	Frekans	13	117	130
	İl İçinde	4.50%	34.40%	20.60%
	Genel Toplam İçinde	2.10%	18.60%	20.60%
%76-100	Frekans	11	6	17
	İl İçinde	3.80%	1.80%	2.70%
	Genel Toplam İçinde	1.70%	1.00%	2.70%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 100’de, üretilen arı ürünlerinin perakendeciye satılması sunulmuştur. Arıcıların %73,7’si ürettiği arı ürünlerini perakendeciye satmazken, %1,1’i %1-25 aralığında, %1,9’u %26-50 aralığında, %20,6’sı %51-75 aralığında ve %2,7’si %76-100 aralığında ürettiği ürünleri perakendeciye satmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların %63,5’i ürettiği arı ürünlerini perakendeciye satmazken, %0,3’ü %1-25 aralığında, %34,4’ü %51-75 aralığında ve %1,8’i %76-100 aralığında üretilen arı ürünlerini perakendeciye satmaktadır. Bingöl’deki arıcıların %85,5’i ürettiği arı ürünlerini perakendeciye satmazken, %2,1’i %1-25 aralığında, %4,1’i %26-50 aralığında, %4,5’i %51-75 aralığında ve %3,8’i %76-100 aralığında üretilen arı ürünlerini perakendeciye satmaktadır. Bingöl’deki arıcı işletmelerin büyük çoğunluğu ve Adana’daki arıcıların çoğunluğu ürettiği ürünleri perakendeciye satmamaktadır.

Tablo 101
Üretilen Arı Ürünlerinin Satış Yeri (Toptancıya)

Toptancıya		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	226	186	412
	İl İçinde	77.90%	54.70%	65.40%
	Genel Toplam İçinde	35.90%	29.50%	65.40%
%1-25	Frekans	7	6	13
	İl İçinde	2.40%	1.80%	2.10%
	Genel Toplam İçinde	1.10%	1.00%	2.10%
%26-50	Frekans	13	0	13
	İl İçinde	4.50%	0.00%	2.10%
	Genel Toplam İçinde	2.10%	0.00%	2.10%
%51-75	Frekans	27	146	173
	İl İçinde	9.30%	42.90%	27.50%
	Genel Toplam İçinde	4.30%	23.20%	27.50%
%76-100	Frekans	17	2	19
	İl İçinde	5.90%	0.60%	3.00%
	Genel Toplam İçinde	2.70%	0.30%	3.00%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 101’de, üretilen arı ürünlerinin toptancıya satılması sunulmuştur. Arıcıların %65,4’ü ürettiği arı ürünlerini toptancıya satmazken, %2,1’i %1-25 aralığında, %2,1’i %26-50 aralığında, %27,5’i %51-75 aralığında ve %3’ü %76-100 aralığında ürettiği ürünleri toptancıya satmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların %54,7’si ürettiği arı ürünlerini toptancıya satmazken, %1,8’i %1-25 aralığında, %42,9’u %51-75 aralığında ve %0,6’sı %76-100 aralığında üretilen arı ürünlerini toptancıya satmaktadır. Bingöl’deki arıcıların %77,9’u ürettiği arı ürünlerini toptancıya satmazken, %2,4’ü %1-25 aralığında, %4,5’i %26-50 aralığında, %9,3’ü %51-75 aralığında ve %5,9’u %76-100 aralığında üretilen arı ürünlerini toptancıya satmaktadır. Bingöl’deki arıcıların büyük çoğunluğu ve Adana’daki arıcıların yarısında fazlası ürettiği arı ürünlerini toptancıya satmamaktadır.

Tablo 102
Üretilen Arı Ürünlerinin Satış Yeri (Birlik Veya Kooperatife)

Birlik veya Kooperatife Satıyorum		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	279	195	474
	İl İçinde	96.20%	57.40%	75.20%
	Genel Toplam İçinde	44.30%	31.00%	75.20%
%1-25	Frekans	2	13	15
	İl İçinde	0.70%	3.80%	2.40%
	Genel Toplam İçinde	0.30%	2.10%	2.40%
%26-50	Frekans	2	0	2
	İl İçinde	0.70%	0.00%	0.30%
	Genel Toplam İçinde	0.30%	0.00%	0.30%
%51-75	Frekans	2	130	132
	İl İçinde	0.70%	38.20%	21.00%
	Genel Toplam İçinde	0.30%	20.60%	21.00%
%76-100	Frekans	5	2	7
	İl İçinde	1.70%	0.60%	1.10%
	Genel Toplam İçinde	0.80%	0.30%	1.10%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 102’de, üretilen arı ürünlerinin birlik veya kooperatife satılması sunulmuştur. Arıcıların %75,2’si ürettiği arı ürünlerini birlik veya kooperatife satmazken, %2,4’ü %1-25 aralığında, %0,3’ü %26-50 aralığında, %21’i %51-75 aralığında ve %1,1’i %76-100 aralığında ürettiği ürünleri birlik veya kooperatife satmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların %57,4’ü ürettiği arı ürünlerini birlik veya kooperatife satmazken, %3,8’i %1-25 aralığında, %38,2’si %51-75 aralığında ve %0,6’sı %76-100 aralığında üretilen arı ürünlerini birlik veya kooperatife satmaktadır. Bingöl’deki arıcıların %96,2’si ürettiği arı ürünlerini birlik veya kooperatife satmazken, %0,7’si %1-25 aralığında, %0,7’si %26-50 aralığında, %0,7’si %51-75 aralığında ve %1,7’si %76-100 aralığında üretilen arı ürünlerini birlik veya kooperatife satmaktadır. Bingöl’deki arıcıların tamamına yakını ve Adana’daki arıcıların yarısından fazlası ürettiği arı ürünlerini birlik veya kooperatife satmamaktadır.

Tablo 103
Üretilen Arı Ürünlerinin Satış Yeri (Doğrudan Tüketicieye)

Doğrudan Tüketicieye		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	270	214	484
	İl İçinde	93.10%	62.90%	76.80%
	Genel Toplam İçinde	42.90%	34.00%	76.80%
%1-25	Frekans	4	25	29
	İl İçinde	1.40%	7.40%	4.60%
	Genel Toplam İçinde	0.60%	4.00%	4.60%
%26-50	Frekans	4	0	4
	İl İçinde	1.40%	0.00%	0.60%
	Genel Toplam İçinde	0.60%	0.00%	0.60%
%51-75	Frekans	10	97	107
	İl İçinde	3.40%	28.50%	17.00%
	Genel Toplam İçinde	1.60%	15.40%	17.00%
%76-100	Frekans	2	4	6
	İl İçinde	0.70%	1.20%	1.00%
	Genel Toplam İçinde	0.30%	0.60%	1.00%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 103'te, üretilen arı ürünlerinin doğrudan tüketiciye satılması sunulmuştur. Arıcıların %76,8'i ürettiği arı ürünlerini doğrudan tüketiciye satmazken, %4,6'sı %1-25 aralığında, %0,6'sı %26-50 aralığında, %17'si %51-75 aralığında ve %1'i %76-100 aralığında ürettiği ürünleri doğrudan tüketiciye satmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların %62,9'u ürettiği arı ürünlerini doğrudan tüketiciye satmazken, %7,4'ü %1-25 aralığında, %28,5'i %51-75 aralığında ve %1,2'si %76-100 aralığında üretilen arı ürünlerini doğrudan tüketiciye satmaktadır. Bingöl'deki arıcıların %93,1'i ürettiği arı ürünlerini doğrudan tüketiciye satmazken, %1,4'ü %1-25 aralığında, %1,4'ü %26-50 aralığında, %3,4'ü %51-75 aralığında ve %0,7'si %76-100 aralığında üretilen arı ürünlerini doğrudan tüketiciye satmaktadır. Bingöl'deki arıcıların tamamına yakını ve Adana'daki arıcıların çoğunluğu ürettiği arı ürünlerini doğrudan tüketiciye satmamaktadır.

Tablo 104**Üretilen Ürünlerin Satış Kanalları**

Üretilen Ürünlerin Satış Kanalları		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Sosyal medya	Frekans	98	59	157
	İl İçinde	33,8%	17,4%	24,9%
	Genel Toplam İçinde	15,6%	9,4%	24,9%
Telefon	Frekans	253	140	393
	İl İçinde	87,2%	41,2%	62,4%
	Genel Toplam İçinde	40,2%	22,2%	62,4%
Kendime ait websitesi	Frekans	19	190	209
	İl İçinde	6,6%	55,9%	33,2%
	Genel Toplam İçinde	3,0%	30,2%	33,2%
E-ticaret platformları	Frekans	3	147	150
	İl İçinde	1,0%	43,2%	23,8%
	Genel Toplam İçinde	0,5%	23,3%	23,8%
Kendime ait/ortaklığım bulunan satış mağazası	Frekans	54	44	98
	İl İçinde	18,6%	12,9%	15,6%
	Genel Toplam İçinde	8,6%	7,0%	15,6%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 104’de, üretilen ürünlerin satış kanalları sunulmuştur. Arıcıların %24,9’u ürettiği arı ürünlerini sosyal medyadan satarken, %62,4’ü telefondan, %33,2’si kendine ait web sitesinden, %23,8’i E-ticaret platformlarında ve %15,6’sı kendisine ait/ortaklığı bulunan satış mağazasında satmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında, Adana ilindeki arıcı işletmelerin %17,4’ü ürünlerini sosyal medya, %41,2’si telefon, %55,9’u kendine ait web sitesi, %43,2’si E-ticaret platformları ve %12,9’u ise kendine ait/ortaklığı bulunan satış mağazası kanallarını kullanarak ürünlerini satmaktadır. Diğer taraftan, Bingöl’deki arıcı işletmelerin %33,8’i sosyal medya, %87,2’si telefon, %6,6’sı kendine ait web sitesi, %1’i E-ticaret platformları ve %18,6’sı kendine ait/ortaklığı bulunan satış mağazası kanallarını kullanarak ürünlerini satmaktadır. Bingöl’deki arıcıların büyük çoğunluğu ürettiği ürünleri daha çok telefon aracılığı ile satarken, Adana’daki arıcıların yarısından fazlası daha çok kendine ait web sitesi üzerinden ürünlerini satmaktadır.

Tablo 105
Üretilen Ürünün Kendi Markasıyla Satılma Durumu

		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Evet	Frekans	102	146	248
	İl İçinde	35,2%	42,9%	39,4%
	Genel Toplam İçinde	16,2%	23,2%	39,4%
Hayır	Frekans	188	194	382
	İl İçinde	64,8%	57,1%	60,6%
	Genel Toplam İçinde	29,8%	30,8%	60,6%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 105’te, arıcıların ürettiği ürünleri kendi markasıyla satma durumu gösterilmiştir. Adana ilindeki arıcıların %42,9’u ürettiği ürünü kendi markasıyla satarken, %57,1’i ürettiği ürünü kendi markasıyla satmadığını ifade etmiştir. Bingöl ilindeki arıcıların %35,2’si ürettiği ürünü kendi markasıyla satarken, %64,8’i ürettiği ürünü kendi markasıyla satmadığını ifade etmiştir.

Tablo 106
Üretilen Arı Ürünlerinin Satılmasında Bölge Dağılımı (İl İçinde)

İl İçinde		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	80	0	80
	İl İçinde	27.60%	0.00%	12.70%
	Genel Toplam İçinde	12.70%	0.00%	12.70%
%1-25	Frekans	48	9	57
	İl İçinde	16.60%	2.60%	9.00%
	Genel Toplam İçinde	7.60%	1.40%	9.00%
%26-50	Frekans	35	150	185
	İl İçinde	12.10%	44.10%	29.40%
	Genel Toplam İçinde	5.60%	23.80%	29.40%
%51-75	Frekans	49	143	192
	İl İçinde	16.90%	42.10%	30.50%
	Genel Toplam İçinde	7.80%	22.70%	30.50%
%76-100	Frekans	78	38	116
	İl İçinde	26.90%	11.20%	18.40%
	Genel Toplam İçinde	12.40%	6.00%	18.40%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 106’da, arıcı işletmelerin ürettiği arı ürünlerini il içinde satma oranı yüzde olarak sunulmuştur. Arıcıların %12,7’si ürettiği arı ürünleri il içinde satmazken, %9’u %1-25 aralığında, %29,4’ü %26-50 aralığında, %30,5’i %51-75 aralığında ve %18,4’ü %76-100 aralığında ürettiği ürünleri il içinde satmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların tamamı ürettiği arı ürünlerini değişik düzeylerde il içinde satmaktadır. Adana’daki arıcıların %2,6’sı %1-25 aralığında, %44,1’i %26-50 aralığında, %42,1’i %51-75 aralığında ve %11,2’si %76-100 aralığında üretilen arı ürünlerini il içinde satmaktadır. Bingöl’deki arıcıların %27,6’sı ürettiği arı ürünlerini il içinde satmazken, %16,6’sı %1-25 aralığında, %12,1’i %26-50 aralığında, %16,9’u %51-75 aralığında ve %26,9’u %76-100 aralığında üretilen arı ürünlerini il içinde satmaktadır.

Tablo 107
Üretilen Arı Ürünlerinin Satılmasında Bölge Dağılımı (Bölge İçinde)

Bölge İçinde		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	210	0	210
	İl İçinde	72.40%	0.00%	33.30%
	Genel Toplam İçinde	33.30%	0.00%	33.30%
%1-25	Frekans	22	9	31
	İl İçinde	7.60%	2.60%	4.90%
	Genel Toplam İçinde	3.50%	1.40%	4.90%
%26-50	Frekans	20	172	192
	İl İçinde	6.90%	50.60%	30.50%
	Genel Toplam İçinde	3.20%	27.30%	30.50%
%51-75	Frekans	15	158	173
	İl İçinde	5.20%	46.50%	27.50%
	Genel Toplam İçinde	2.40%	25.10%	27.50%
%76-100	Frekans	23	1	24
	İl İçinde	7.90%	0.30%	3.80%
	Genel Toplam İçinde	3.70%	0.20%	3.80%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 107’de, arıcı işletmelerin ürettiği arı ürünlerini bölge içinde satma oranı yüzde olarak sunulmuştur. Arıcıların %33,3’ü ürettiği arı ürünlerini bölge içinde satmazken, %4,9’u %1-25 aralığında, %30,5’i %26-50 aralığında, %27,5’i %51-75 aralığında ve %3,8’i %76-100 aralığında ürettiği ürünleri bölge içinde satmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların tamamı ürettiği arı ürünlerini değişik düzeylerde bölge içinde satmaktadır. Adana ilindeki arıcıların %2,6’sı %1-25 aralığında, %50,6’sı %26-50 aralığında, %46,5’i %51-75 aralığında ve %0,3’ü %76-100 aralığında

üretile arı ürünlerini bölge içinde satmaktadır. Bingöl'deki arıcıların %72,4'ü ürettiği arı ürünlerini bölge içinde satmazken, %7,6'sı %1-25 aralığında, %6,9'u %26-50 aralığında, %5,2'si %51-75 aralığında ve %7,9'u %76-100 aralığında üretile arı ürünlerini bölge içinde satmaktadır.

Tablo 108
Üretile Arı Ürünlerinin Satılmasında Bölge Dağılımı (Yurtiçinde)

Yurtiçinde		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	114	0	114
	İl İçinde	39.30%	0.00%	18.10%
	Genel Toplam İçinde	18.10%	0.00%	18.10%
%1-25	Frekans	12	17	29
	İl İçinde	4.10%	5.00%	4.60%
	Genel Toplam İçinde	1.90%	2.70%	4.60%
%26-50	Frekans	19	199	218
	İl İçinde	6.60%	58.50%	34.60%
	Genel Toplam İçinde	3.00%	31.60%	34.60%
%51-75	Frekans	85	123	208
	İl İçinde	29.30%	36.20%	33.00%
	Genel Toplam İçinde	13.50%	19.50%	33.00%
%76-100	Frekans	60	1	61
	İl İçinde	20.70%	0.30%	9.70%
	Genel Toplam İçinde	9.50%	0.20%	9.70%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 108'de, arıcı işletmelerin ürettiği arı ürünlerini yurtiçinde satma oranı yüzde olarak sunulmuştur. Arıcıların %18,1'i ürettiği arı ürünlerini yurtiçinde satmazken, %4,6'sı %1-25 aralığında, %34,6'sı %26-50 aralığında, %33'ü %51-75 aralığında ve %9,7'si %76-100 aralığında ürettiği ürünleri yurtiçinde satmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların tamamı ürettiği arı ürünlerini değişik düzeylerde yurtiçinde satmaktadır. Adana ilindeki arıcıların %5'i %1-25 aralığında, %58,5'i %26-50 aralığında, %36,2'si %51-75 aralığında ve %0,3'ü %76-100 aralığında üretile arı ürünlerini yurtiçinde satmaktadır. Bingöl'deki arıcıların %39,3'ü ürettiği arı ürünlerini yurtiçinde satmazken, %4,1'i %1-25 aralığında, %6,6'sı %26-50 aralığında, %29,3'ü %51-75 aralığında ve %20,7'si %76-100 aralığında üretile arı ürünlerini yurtiçinde satmaktadır.

Tablo 109
Üretilen Arı Ürünlerinin Satılmasında Bölge Dağılımı (Yurtdışında)

Yurtdışında		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
%0	Frekans	273	0	273
	İl İçinde	94.10%	0.00%	43.30%
	Genel Toplam İçinde	43.30%	0.00%	43.30%
%1-25	Frekans	5	18	23
	İl İçinde	1.70%	5.30%	3.70%
	Genel Toplam İçinde	0.80%	2.90%	3.70%
%26-50	Frekans	6	202	208
	İl İçinde	2.10%	59.40%	33.00%
	Genel Toplam İçinde	1.00%	32.10%	33.00%
%51-75	Frekans	4	117	121
	İl İçinde	1.40%	34.40%	19.20%
	Genel Toplam İçinde	0.60%	18.60%	19.20%
%76-100	Frekans	2	3	5
	İl İçinde	0.70%	0.90%	0.80%
	Genel Toplam İçinde	0.30%	0.50%	0.80%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 109’da, arıcı işletmelerin ürettiği arı ürünlerini yurtdışında satma oranı yüzde olarak sunulmuştur. Arıcıların %43,3’ü ürettiği arı ürünlerini yurtdışında satmazken, %3,7’si %1-25 aralığında, %33’ü %26-50 aralığında, %19,2’si %51-75 aralığında ve %0,8’i %76-100 aralığında ürettiği ürünleri yurtdışında satmaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana ilindeki arıcıların tamamı ürettiği arı ürünlerini değişik düzeylerde yurtdışında satmaktadır. Adana ilindeki arıcıların %5,3’ü %1-25 aralığında, %59,4’ü %26-50 aralığında, %34,4’ü %51-75 aralığında ve %0,9’u %76-100 aralığında üretilen arı ürünlerini yurtdışında satmaktadır. Bingöl’deki arıcıların %94,1’i ürettiği arı ürünlerini yurtdışında satmazken, %1,7’si %1-25 aralığında, %2,1’i %26-50 aralığında, %1,4’ü %51-75 aralığında ve %0,7’si %76-100 aralığında üretilen arı ürünlerini yurtdışında satmaktadır.

3.5.6. Sorunlar

Tablo 110
Arıcılıkta En Önemli Sorun

Arıcılıkta En Önemli Sorun	Bingöl		Adana		Genel Toplam	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Yüksek girdi fiyatlarıdır	4,41	0,952	3,29	0,600	3,80	0,959
Balın pazarlanamaması veya düşük fiyatla satılmasıdır	4,26	0,783	3,42	0,557	3,81	0,790
Kaliteli ana arı bulunamamasıdır	3,50	1,223	3,43	0,588	3,46	0,936
Konaklama yerlerinin yetersiz olması ve kirasının yüksek olması	3,73	1,158	3,47	0,630	3,59	0,920
Tarımsal ilaçlamadır	3,06	1,383	3,43	0,664	3,26	1,073
Destekleme politikasının yetersizliğidir	4,10	0,993	3,43	0,759	3,74	0,937
Eğitim eksikliğidir	3,56	1,205	3,47	0,762	3,51	0,991
İklim değişiklikleri ve doğal afetlerdir	4,33	0,833	3,53	0,722	3,90	0,87

Arıcı işletmelere, arıcılıkta en önemli sorunlar, 5’li Likert ölçeği ile seçeneklendirilerek (1 Kesinlikle hayır,..., 5 Kesinlikle Evet) sorulmuş, işletmelerin verdiği cevaplar Tablo 110’da sunulmuştur. Adana’da faaliyet gösteren arıcı işletmelerin verdiği cevaplar ortalamalarına göre sıralandığında arıcılıkta en önemli sorunlar; iklim değişikliği ve doğal afetler ($M=3,53$; $SD=0,722$), konaklama yerlerinin yetersiz olması ve kirasının yüksek olması ($M=3,47$; $SD=0,630$), eğitim eksikliği ($M=3,47$; $SD=0,762$), destekleme politikasının yetersizliği ($M=3,43$; $SD=0,759$), tarımsal ilaçlama ($M=3,43$; $SD=0,664$), kaliteli ana arı bulunamaması ($M= 3,43$; $SD=0,588$), balın pazarlanamaması veya düşük fiyatla satılmaması ($M=3,29$; $SD=0,600$) olarak belirtilmiştir. Diğer taraftan, Bingöl’de faaliyet gösteren arıcı işletmelerin verdiği cevaplar ortalamalarına göre sıralandığında arıcılıkta en önemli sorunlar; yüksek girdi fiyatları ($M=4,41$; $SD=0,952$), iklim değişikliği ve doğal afetler ($M=4,33$; $SD=0,833$), balın pazarlanamaması veya düşük fiyatla satılmaması ($M=4,26$; $SD=0,783$), destekleme politikasının yetersizliği ($M=4,10$; $SD=0,993$), konaklama yerlerinin yetersiz olması ve kirasının yüksek olması ($M=3,73$; $SD=1,158$), eğitim eksikliği ($M=3,56$; $SD=1,205$), kaliteli ana arı bulunamaması ($M=3,50$; $SD=1,223$), tarımsal ilaçlama ($M=3,06$; $SD=1,383$) olarak belirtilmiştir.

Tablo 111
Bal Pazarlamasında Karşılaşılan En Önemli Sorun

Bal Pazarlamasında Karşılaşılan En Önemli Sorun	Bingöl		Adana		Genel Toplam	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Etkili kooperatiflerin bulunmaması	4,15	0,883	3,16	0,572	3,61	0,884
Balın hak ettiği değere satılmaması	4,27	1,030	3,29	0,610	3,74	0,961
Balın belirli bir fiyat standardizasyonunun bulunmaması	3,83	1,089	3,37	0,623	3,58	0,898
Dış kaynaklı arı ürünlerinin kontrolsüz piyasa girişi	3,81	1,086	3,35	0,719	3,56	0,934
Piyasada sahte bal bulunması	4,29	0,994	3,39	0,706	3,81	0,960
Toptan pazar bulunmaması	4,17	0,883	3,36	0,780	3,73	0,922
Tüketicilerin Balın doğrallığı konusunda tereddütleri	4,01	0,902	3,41	0,761	3,69	0,881
Müşterilerin bal tercihinde bilinçsiz olması	3,99	0,934	3,48	0,746	3,71	0,875
Dolum ve paketlemede yaşanan imkansızlıklar/aksaklıklar	3,35	1,180	3,50	0,731	3,43	0,966

Arıcı işletmelere, bal pazarlamada karşılaşılan en önemli sorunlar, 5’li Likert ölçeği ile seçenklendirilerek (1 Kesinlikle hayır,..., 5 Kesinlikle Evet) sorulmuş, işletmelerin verdiği cevaplar Tablo 111’de sunulmuştur. Adana’da faaliyet gösteren arıcı işletmelerin verdiği cevaplar ortalamalarına göre sıralandığında bal pazarlamada karşılaşılan en önemli sorunlar; dolum ve paketlemede yaşanan imkansızlıklar/aksaklıklar ($M=3,50$; $SD=0,731$), müşterilerin bal tercihinde bilinçsiz olması ($M=3,48$; $SD=0,746$), tüketicilerin balın doğrallığı konusunda tereddütleri ($M=3,41$; $SD=0,761$), piyasada sahte bal bulunması ($M=3,39$; $SD=0,706$), balın belirli bir fiyat standardizasyonunun bulunmaması ($M=3,37$; $SD=0,623$), toptan pazar bulunmaması ($M=3,36$; $SD=0,780$), dış kaynaklı arı ürünlerinin kontrolsüz piyasa girişi ($M=3,35$; $SD=0,719$), balın hak ettiği değere satılmaması ($M=3,29$; $SD=0,610$), etkili kooperatiflerin bulunmaması ($M=3,16$; $SD=0,572$) olarak belirtilmiştir.

Bingöl’de faaliyet gösteren arıcı işletmelerin verdiği cevaplar ortalamalarına göre sıralandığında bal pazarlamada karşılaşılan en önemli sorunlar; piyasada sahte bal bulunması ($M=4,29$; $SD=0,994$), balın hak ettiği değere satılmaması ($M=4,27$; $SD=1,030$), toptan pazar bulunmaması ($M=4,17$; $SD=0,883$), etkili kooperatiflerin bulunmaması ($M=4,15$; $SD=0,883$), tüketicilerin balın doğrallığı konusunda tereddütleri ($M=4,01$; $SD=0,902$), müşterilerin bal tercihinde bilinçsiz olması ($M=3,99$; $SD=0,934$), balın belirli bir fiyat standardizasyonunun bulunmaması ($M=3,83$; $SD=1,089$), dış kaynaklı arı

ürünlerinin kontrolsüz piyasa girişi ($M=3,81$; $SD=1,086$), dolum ve paketlemede yaşanan imkansızlıklar/aksaklıklar ($M=3,35$; $SD=1,180$) olarak belirtilmiştir.

Tablo 112
Arıcılık Faaliyeti Yürütülürken Yaşanan Sorunlar

Arıcılık Faaliyeti Yürütülürken Yaşanan Sorunlar	Bingöl		Adana		Genel Toplam	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Üretim sorunlarını çözmekte sorun yaşıyorum	3,37	1,199	3,29	0,593	3,32	0,923
Satış ve pazarlama konusunda sorun yaşıyorum	3,68	1,060	3,44	0,595	3,55	0,849
Finansal hesaplar konusunda sorun yaşıyorum	3,64	1,070	3,42	0,636	3,52	0,869
Arıcılık konusundaki desteklerden faydalanma sürecinde sorun yaşıyorum	4,01	1,130	3,49	0,658	3,73	0,942

Arıcı işletmelere, arıcılık faaliyeti yürütürken yaşadıkları sorunlar, 5’li Likert ölçeği ile seçenklendirilerek (1 Kesinlikle hayır,..., 5 Kesinlikle Evet) sorulmuş, işletmelerin verdiği cevaplar Tablo 112’de sunulmuştur. Adana’da faaliyet gösteren arıcı işletmelerin verdiği cevaplar ortalamalarına göre sıralandığında arıcılık faaliyeti yürütülürken yaşanan sorunlar; arıcılık konusundaki desteklerden faydalanma sürecinde sorun yaşama ($M=3,49$; $SD=0,658$), satış ve pazarlama konusunda sorun yaşama ($M=3,44$; $SD=0,595$), finansal hesaplar konusunda sorun yaşama ($M=3,42$; $SD=0,636$), üretim sorunlarını çözmekte sorun yaşama ($M=3,29$; $SD=0,593$) olarak belirtilmiştir.

Bingöl’de faaliyet gösteren arıcı işletmelerin verdiği cevaplar ortalamalarına göre sıralandığında arıcılık faaliyeti yürütülürken yaşanan sorunlar; arıcılık konusundaki desteklerden faydalanma sürecinde sorun yaşama ($M=4,01$; $SD=1,130$), satış ve pazarlama konusunda sorun yaşama ($M=3,68$; $SD=1,060$), finansal hesaplar konusunda sorun yaşama ($M=3,64$; $SD=1,070$), üretim sorunlarını çözmekte sorun yaşama ($M=3,37$; $SD=1,199$) olarak belirtilmiştir. Her iki ilde arıcı işletmelerin arıcılık faaliyeti yürütürken karşılaştıkları sorunların sıralamasının aynı olduğu görülmektedir.

Tablo 113**Üretim Sorunlarının Çözümünde En Çok Destek Olan Kurumlar**

Üretim Sorunlarının Çözümünde En Çok Destek Olan Kurumlar		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Kimse destek olmuyor	Frekans	196	3	199
	İl İçinde	67,6%	0,9%	31,6%
	Genel Toplam İçinde	31,1%	0,5%	31,6%
Arı yetiştiriciler birliği	Frekans	41	90	131
	İl İçinde	14,1%	26,5%	20,8%
	Genel Toplam İçinde	6,5%	14,3%	20,8%
Tarım İl/İlçe Müdürlüğü	Frekans	19	43	62
	İl İçinde	6,6%	12,6%	9,8%
	Genel Toplam İçinde	3,0%	6,8%	9,8%
Kalkınma Ajansı	Frekans	0	5	5
	İl İçinde	0,0%	1,5%	0,8%
	Genel Toplam İçinde	0,0%	0,8%	0,8%
KOSGEB	Frekans	1	130	131
	İl İçinde	0,3%	38,2%	20,8%
	Genel Toplam İçinde	0,2%	20,6%	20,8%
Üniversite	Frekans	33	6	39
	İl İçinde	11,4%	1,8%	6,2%
	Genel Toplam İçinde	5,2%	1,0%	6,2%
TKDK	Frekans	0	55	55
	İl İçinde	0,0%	16,2%	8,7%
	Genel Toplam İçinde	0,0%	8,7%	8,7%
TÜBİTAK	Frekans	0	8	8
	İl İçinde	0,0%	2,4%	1,3%
	Genel Toplam İçinde	0,0%	1,3%	1,3%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Arıcı işletmelere üretim sorunlarının çözümünde en çok destek olan kurumlar açık uçlu olarak sunulmuş, işletmelerin verdiği cevaplar Tablo 113'te sunulmuştur. Adana'da faaliyet gösteren arıcı işletmelerin %0,9'u üretim sorunlarının çözümünde kimsenin yardımcı olmadığını ifade ederken, %26,5'i arı yetiştiriciler birliğinin yardımcı olduğunu, %12,6'sı tarım il/ilçe müdürlüklerinin yardımcı olduğunu, %1,5'i kalkınma ajansının yardımcı olduğunu, %38,2'si KOSGEB'in yardımcı olduğunu, %1,8'i üniversitenin yardımcı olduğunu, %16,2'si TKDK'nın yardımcı olduğunu ve %2,4'ü ise TÜBİTAK'ın yardımcı olduğunu ifade etmiştir. Diğer taraftan, Bingöl'de faaliyet gösteren arıcı işletmelerin %67,6'sı üretim sorunlarının çözümünde kimsenin yardımcı olmadığını ifade ederken, %14,1'i arı yetiştiriciler birliğinin yardımcı olduğunu, %6,6'sı tarım il/ilçe

müdürlüklerinin yardımcı olduğunu, %0,3'ü KOSGEB'in yardımcı olduğunu ve %11,4'ü üniversitenin yardımcı olduğunu ifade etmiştir. Bingöl'de faaliyet gösteren arıcıların çoğunluğu üretim sorunlarının çözümünde hiçbir kurumun destek vermediğini ifade ederken, Adana'da faaliyet gösteren arıcıların yarısına yakınına ise üretim sorunlarının çözümünde en çok KOSGEB'den destek aldıkları görülmektedir.

Tablo 114

Satış Ve Pazarlama Konusundaki Sorunların Çözümünde En Çok Destek Olan Kurum

Satış ve Pazarlama Konusundaki Sorunların Çözümünde En Çok Destek Olan Kurum		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Kimse destek olmuyor	Frekans	271	110	381
	İl İçinde	93,4%	32,4%	60,5%
	Genel Toplam İçinde	43,0%	17,5%	60,5%
Arı yetiştiriciler birliği	Frekans	14	63	77
	İl İçinde	4,8%	18,5%	12,2%
	Genel Toplam İçinde	2,2%	10,0%	12,2%
Tarım İl/İlçe Müdürlüğü	Frekans	3	16	19
	İl İçinde	1,0%	4,7%	3,0%
	Genel Toplam İçinde	0,5%	2,5%	3,0%
Kalkınma Ajansı	Frekans	0	2	2
	İl İçinde	0,0%	0,6%	0,3%
	Genel Toplam İçinde	0,0%	0,3%	0,3%
KOSGEB	Frekans	0	87	87
	İl İçinde	0,0%	25,6%	13,8%
	Genel Toplam İçinde	0,0%	13,8%	13,8%
Üniversite	Frekans	2	8	10
	İl İçinde	0,7%	2,4%	1,6%
	Genel Toplam İçinde	0,3%	1,3%	1,6%
TKDK	Frekans	0	51	51
	İl İçinde	0,0%	15,0%	8,1%
	Genel Toplam İçinde	0,0%	8,1%	8,1%
TÜBİTAK	Frekans	0	3	3
	İl İçinde	0,0%	0,9%	0,5%
	Genel Toplam İçinde	0,0%	0,5%	0,5%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Arıcı işletmelere satış ve pazarlama konusundaki sorunlarının çözümünde en çok destek olan kurumlar açık uçlu olarak sunulmuş, işletmelerin verdiği cevaplar Tablo 114'de sunulmuştur. Adana'da faaliyet gösteren arıcı işletmelerin %32,4'ü satış ve pazarlama konusundaki sorunlarının çözümünde kimsenin yardımcı olmadığını ifade ederken, %18,5'i arı yetiştiriciler birliğinin yardımcı olduğunu, %4,7'si tarım il/ilçe

müdürlüklerinin yardımcı olduğunu, %0,6'sı kalkınma ajansının yardımcı olduğunu, %25,6'sı KOSGEB'in yardımcı olduğunu, %2,4'ü üniversitenin yardımcı olduğunu, %15'i TKDK'nın yardımcı olduğunu ve %0,9'u ise TÜBİTAK'ın yardımcı olduğunu ifade etmiştir. Diğer taraftan, Bingöl'de faaliyet gösteren arıcı işletmelerin %93,4'ü satış ve pazarlama konusundaki sorunlarının çözümünde kimsenin yardımcı olmadığını ifade ederken, %4,8'i arı yetiştiriciler birliğinin yardımcı olduğunu, %1'i tarım il/ilçe müdürlüklerinin yardımcı olduğunu ve %0,7'si ise üniversitenin yardımcı olduğunu ifade etmiştir. Bingöl'deki arıcıların tamamına yakını ve Adana'daki arıcıların ise yaklaşık üçte biri satış ve pazarlama konusunda hiçbir kurumun destek vermediğini ifade etmiştir.

Tablo 115

Arıcılık Konusundaki Desteklerden Faydalanma Sürecinde En Çok Destek Olan Kurum

Arıcılık Konusundaki Desteklerden Faydalanma Sürecinde En Çok Destek Olan Kurum		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Kimse destek olmuyor	Frekans	244	63	307
	İl İçinde	84,1%	18,5%	48,7%
	Genel Toplam İçinde	38,7%	10,0%	48,7%
Arı yetiştiriciler birliği	Frekans	35	122	157
	İl İçinde	12,1%	35,9%	24,9%
	Genel Toplam İçinde	5,6%	19,4%	24,9%
Tarım İl/İlçe Müdürlüğü	Frekans	10	107	117
	İl İçinde	3,4%	31,5%	18,6%
	Genel Toplam İçinde	1,6%	17,0%	18,6%
KOSGEB	Frekans	1	1	2
	İl İçinde	0,3%	0,3%	0,3%
	Genel Toplam İçinde	0,2%	0,2%	0,3%
Üniversite	Frekans	0	1	1
	İl İçinde	0,0%	0,3%	0,2%
	Genel Toplam İçinde	0,0%	0,2%	0,2%
TKDK	Frekans	0	46	46
	İl İçinde	0,0%	13,5%	7,3%
	Genel Toplam İçinde	0,0%	7,3%	7,3%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Arıcı işletmelere arıcılık konusundaki desteklerden faydalanma sürecinde en çok destek olan kurumlar açık uçlu olarak sunulmuş, işletmelerin verdiği cevaplar Tablo 115'te sunulmuştur. Adana'da faaliyet gösteren arıcı işletmelerin %18,5'i arıcılık konusundaki desteklerden faydalanma sürecinde kimsenin yardımcı olmadığını ifade ederken, %35,9'u

arı yetiştiriciler birliğinin yardımcı olduğunu, %31,5'i tarım il/ilçe müdürlüklerinin yardımcı olduğunu, %0,3'ü KOSGEB'in yardımcı olduğunu, %0,3'ü üniversitenin yardımcı olduğunu ve %13,5'i TKDK'nın yardımcı olduğunu ifade etmiştir. Diğer taraftan, Bingöl'de faaliyet gösteren arıcı işletmelerin %84,1'i arıcılık konusundaki desteklerden faydalanma sürecinde kimsenin yardımcı olmadığını ifade ederken, %12,1'i arı yetiştiriciler birliğinin yardımcı olduğunu, %3,4'ü tarım il/ilçe müdürlüklerinin yardımcı olduğunu ve %0,3'ü ise KOSGEB'in yardımcı olduğunu ifade etmiştir. Bingöl'de faaliyet gösteren arıcıların büyük çoğunluğu arıcılık konusundaki desteklerden faydalanma sürecinde hiçbir kurumun destek vermediğini ifade ederken, Adana'da faaliyet gösteren arıcıların çoğunluğu arıcılık konusundaki desteklerden faydalanma sürecinde arı yetiştiriciler birliği ve Tarım İl/İlçe müdürlüğünden destek aldığını ifade etmiştir.

Tablo 116

Üretim Sorunlarının Giderilmesi, Yeni Ürün Geliştirme, Satış, Pazarlama Gibi Konularda Faaliyetlerinden Faydalanılan Kurumlar

	Bingöl		Adana		Genel Toplam	
	M	SD	M	SD	M	SD
Arıcılar Birliği	3,51	1,189	3,11	0,566	3,30	0,927
KOSGEB	1,26	0,814	3,18	0,542	2,29	1,174
Üniversite	2,10	1,215	3,24	0,580	2,72	1,086
Tarım İl/İlçe Müdürlüğü	2,44	1,229	3,35	0,628	2,93	1,055
Kalkınma Ajansı	1,06	0,358	3,44	0,656	2,34	1,308
Ticaret ve Sanayi Odası	1,04	0,252	3,44	0,752	2,34	1,329
Esnaf ve Sanatkarlar Odası	1,02	0,175	3,45	0,772	2,33	1,343

Arıcı işletmelerin üretim sorunlarının giderilmesi gibi konularda çeşitli kurumların faaliyetlerinden faydalanma düzeylerini belirtmeleri istenmiş, soru 5'li Likert ölçeği ile (1 Kesinlikle hayır,..., 5 Kesinlikle Evet) seçeneklendirilerek sorulmuştur. Arıcıların verdiği cevaplar Tablo 116'da sunulmuştur. Adana'da faaliyet gösteren arıcı işletmelerin verdiği cevaplar ortalamalarına göre sıralandığında üretim sorunlarının giderilmesi, yeni ürün geliştirme, satış, pazarlama gibi konularda faaliyetlerinden faydalanılan kurumlar; esnaf ve sanatkârlar odası ($M=3,45$; $SD=0,772$), kalkınma ajansı ($M=3,44$; $SD=0,752$), ticaret ve sanayi odası ($M=3,44$; $SD=0,656$), tarım il/ilçe müdürlüğü ($M=3,35$; $SD=0,628$), üniversite ($M=3,24$; $SD=0,580$), KOSGEB ($M=3,18$; $SD=0,542$), arı yetiştiriciler birliği ($M=3,11$; $SD=0,566$), olarak belirtilmiştir.

Bingöl'de faaliyet gösteren arıcı işletmelerin verdiği cevaplar ortalamalarına göre sıralandığında üretim sorunlarının giderilmesi, yeni ürün geliştirme, satış, pazarlama gibi

konularda faaliyetlerinden faydalanılan kurumlar; arı yetiştiriciler birliği ($M=3,51$; $SD=1,189$), tarım il/ilçe müdürlüğü ($M=2,44$; $SD=1,229$), üniversite ($M=2,10$; $SD=1,215$), KOSGEB ($M=1,26$; $SD=0,814$), kalkınma ajansı ($M=1,06$; $SD=0,358$), ticaret ve sanayi odası ($M=1,04$; $SD=0,252$), esnaf ve sanatkarlar odası ($M=1,02$; $SD=0,175$) olarak belirtilmiştir.

3.5.7. Ağ Faaliyetleri

Tablo 117

İş Geliştirme, Pazarlama veya Girişimcilik Gibi Konularda Eğitim Almış Olma

İş Geliştirme, Pazarlama veya Girişimcilik Gibi Konularda Eğitim Almış Olma		İl		
		Bingöl	Adana	Genel Toplam
Evet	Frekans	104	130	234
	İl İçinde	35,9%	38,2%	37,1%
	Genel Toplam İçinde	16,5%	20,6%	37,1%
Hayır	Frekans	186	210	396
	İl İçinde	64,1%	61,8%	62,9%
	Genel Toplam İçinde	29,5%	33,3%	62,9%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 117’de iş geliştirme, pazarlama veya girişimcilik gibi konularda arıcıların eğitim almış olma durumları gösterilmiştir. Arıcıların %37,1’i iş geliştirme, pazarlama veya girişimcilik gibi konularda eğitim almışken, %62,9’u almamıştır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana’daki arıcıların %38,2’si iş geliştirme, pazarlama veya girişimcilik gibi konularda eğitim alırken, %61,8’i almamıştır. Diğer taraftan, Bingöl’deki arıcıların %35,9’u iş geliştirme, pazarlama veya girişimcilik gibi konularda eğitim almışken, %64,1’i almamıştır. Her iki ildeki arıcı işletmelerin çoğunluğu iş geliştirme, pazarlama veya girişimcilik gibi konularda eğitim almamıştır.

Tablo 118’de arıcıların vakıf, dernek bir kuruluşa üyeliğinin bulunması durumu gösterilmiştir. Arıcıların %3,5’inin vakıf, dernek bir kuruluşa üyeliği varken, %96,5’inin yoktur. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana’daki arıcıların %2,1’inin vakıf, dernek bir kuruluşa üyeliği varken, %97,9’unun yoktur. Diğer taraftan, Bingöl’deki arıcıların %5,2’si vakıf, dernek bir kuruluşa üyeliği mevcutken, %94,8’inin mevcut değildir. Her iki ildeki arıcı işletmelerin tamamına yakının vakıf, dernek kuruluşa üyeliği yoktur.

Tablo 118
Vakıf, Dernek Bir Kuruluşa Üyelik

Vakıf, Dernek Bir Kuruluşa Üyelik		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Evet	Frekans	15	7	22
	İl İçinde	5,2%	2,1%	3,5%
	Genel Toplam İçinde	2,4%	1,1%	3,5%
Hayır	Frekans	275	333	608
	İl İçinde	94,8%	97,9%	96,5%
	Genel Toplam İçinde	43,7%	52,9%	96,5%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 119
Arıcılar Birliğinin Hizmetlerinden Faydalanan Alanlar

Arıcılar Birliğinin Hizmetlerinden Faydalanan Alanlar		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Üretim	Frekans	111	59	170
	İl İçinde	38,3%	17,4%	27,0%
	Genel Toplam İçinde	17,6%	9,4%	27,0%
Pazarlama ve satış	Frekans	16	212	228
	İl İçinde	5,5%	62,4%	36,2%
	Genel Toplam İçinde	2,5%	33,7%	36,2%
Dolum ve paketleme	Frekans	39	182	221
	İl İçinde	13,4%	53,5%	35,1%
	Genel Toplam İçinde	6,2%	28,9%	35,1%
Eğitim, kurs ve seminerler	Frekans	115	113	228
	İl İçinde	39,7%	33,2%	36,2%
	Genel Toplam İçinde	18,3%	17,9%	36,2%
Destekler konusunda bilgi edinmek	Frekans	117	36	153
	İl İçinde	40,3%	10,6%	24,3%
	Genel Toplam İçinde	18,6%	5,7%	24,3%
Lobi oluşturmak	Frekans	3	14	17
	İl İçinde	1,0%	4,1%	2,7%
	Genel Toplam İçinde	0,5%	2,2%	2,7%
Muhasebe	Frekans	3	4	7
	İl İçinde	1,0%	1,2%	1,1%
	Genel Toplam İçinde	0,5%	0,6%	1,1%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 119’da arı yetiştiriciler birliğinin hizmetlerinden faydalanan alanlar gösterilmiştir. Adana’da faaliyet gösteren arıcı işletmelerin %17,4’ü arı yetiştiriciler birliğinin üretim hizmetlerinden, %62,4’ü pazarlama ve satış hizmetlerinden faydalanmış,

%53,5'i dolum ve paketleme hizmetlerinden, %33,2'si eğitim, kurs ve seminer hizmetlerinden, %10,6'sı destekler konusunda bilgi edinme hizmetlerinden, %4,1'i lobi oluşturma hizmetlerinden ve %1,2'si muhasebe hizmetlerinden faydalanmıştır. Diğer taraftan, Bingöl'de faaliyet gösteren arıcı işletmelerin %38,3'ü arı yetiştiriciler birliğinin üretim hizmetlerinden, %5,5'i pazarlama ve satış hizmetlerinden faydalanmış, %13,4'ü dolum ve paketleme hizmetlerinden, %39,7'si eğitim, kurs ve seminer hizmetlerinden, %40,3'ü destekler konusunda bilgi edinme hizmetlerinden, %1'i lobi oluşturma hizmetlerinden ve %1'i muhasebe hizmetlerinden faydalanmıştır.

Tablo 120

Arıcılıkla İlgili Bir Kooperatife (Pazarlama ya da Üretim) Üyelik

Arıcılıkla İlgili Bir Kooperatife (Pazarlama ya da Üretim) Üyelik		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Evet	Frekans	15	4	19
	İl İçinde	5,2%	1,2%	3,0%
	Genel Toplam İçinde	2,4%	0,6%	3,0%
Hayır	Frekans	275	336	611
	İl İçinde	94,8%	98,8%	97,0%
	Genel Toplam İçinde	43,7%	53,3%	97,0%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 120'de arıcılıkla ilgili bir kooperatife (pazarlama ya da üretim) üyeliğinin bulunması durumu sunulmuştur. Arıcıların %3'ünün arıcılıkla ilgili bir kooperatife üyeliği bulunurken, %97'sinin bulunmamaktadır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana'daki arıcı işletmelerin %1,2'sinin arıcılıkla ilgili bir kooperatife üyeliği bulunmakta, %98,8'inin ise bulunmamaktadır. Diğer taraftan, Bingöl'deki arıcı işletmelerin %5,2'sinin arıcılıkla ilgili bir kooperatife üyeliği bulunmakta, %94,8'inin ise bulunmamaktadır. Her iki ildeki arıcı işletmelerin tamamına yakınının arıcılıkla ilgili bir kooperatife üye değildir.

Tablo 121**Arıcıların Başka Bir İşletmeye Sahip/Ortak Olma Durumu**

Aricıların Başka Bir İşletmeye Sahip/Ortak Olma Durumu		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Evet	Frekans	26	179	205
	İl İçinde	9,1%	52,6%	32,8%
	Genel Toplam İçinde	4,2%	28,6%	32,8%
Hayır	Frekans	259	161	420
	İl İçinde	90,9%	47,4%	67,2%
	Genel Toplam İçinde	41,4%	25,8%	67,2%
Toplam	Frekans	285	340	625
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 121’de arıcıların başka bir işletmeye sahip/ortak olma durumu sunulmuştur. Arıcıların %32,8’i başka bir işletmeye sahip/ortak iken, %67,2’sinin ise başka bir işletmesi/ortaklığı yoktur. Adana’daki arıcı işletmelerin %52,6’sı başka bir işletmeye sahip/ortak iken, %47,4’ünün başka bir işletmesi/ortaklığı yoktur. Diğer taraftan, Bingöl’deki arıcı işletmelerin %9,1’i başka bir işletmeye sahip/ortak iken, %90,9’unun başka bir işletmesi/ortaklığı yoktur. Bingöl’deki arıcı işletmelerin tamamına yakınının başka bir işletmesi/ortaklığı bulunmazken, Adana’daki arıcı işletmelerin yarısının başka bir işletmesi/ortaklığı bulunmaktadır.

Tablo 122**Arıcıların Sahip/Ortak Olduğu Diğer İşletmelerin Türleri**

Arıcıların Sahip/Ortak Olduğu Diğer İşletmelerin Türleri		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Yok	Frekans	257	161	418
	İl İçinde	88,6%	47,4%	66,3%
	Genel Toplam İçinde	40,8%	25,6%	66,3%
Aricı İşletmeler	Frekans	12	43	55
	İl İçinde	4,1%	12,6%	8,7%
	Genel Toplam İçinde	1,9%	6,8%	8,7%
Geri bağlantıları olan işletme	Frekans	10	133	143
	İl İçinde	3,4%	39,1%	22,7%
	Genel Toplam İçinde	1,6%	21,1%	22,7%
İleri bağlantıları olan işletme	Frekans	1	116	117
	İl İçinde	0,3%	34,1%	18,6%
	Genel Toplam İçinde	0,2%	18,4%	18,6%
İlgisiz bir sektörde işletme	Frekans	10	15	25
	İl İçinde	3,4%	4,4%	4,0%
	Genel Toplam İçinde	1,6%	2,4%	4,0%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 122’de arıcı işletmelerin sahip/ortak oldukları diğer işletmelerin türleri sunulmuştur. Adana’daki arıcı işletmelerin %12,6’sının başka bir arıcı işletme sahipliği/ortaklığı, %39,1’inin geri bağlantıları olan işletme sahipliği/ortaklığı, %34,1’inin ileri bağlantıları olan işletme sahipliği/ortaklığı ve %4,4’ünün ilgisiz bir sektörde işletme sahipliği/ortaklığı bulunmaktadır. Bingöl’de faaliyet gösteren arıcı işletmelerin %4,1’inin başka bir arıcı işletme sahipliği/ortaklığı, %3,4’ünün geri bağlantıları olan işletme sahipliği/ortaklığı, %0,3’ünün ileri bağlantıları olan işletme sahipliği/ortaklığı ve %3,4’ünün ilgisiz bir sektörde işletme sahipliği/ortaklığı bulunmaktadır.

Tablo 123**Diğer Arıcı İşletmelerin Arıcı İşletmede Ortaklığının Bulunması Durumu**

Diğer Arıcı İşletmelerin Arıcı İşletmede Ortaklığının Bulunması Durumu		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Evet	Frekans	29	135	164
	İl İçinde	10,0%	39,7%	26,0%
	Genel Toplam İçinde	4,6%	21,4%	26,0%
Hayır	Frekans	261	205	465
	İl İçinde	90,0%	60,3%	73,8%
	Genel Toplam İçinde	41,3%	32,5%	73,8%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 123'te diğer arıcı işletmelerin arıcı işletmede ortaklığının bulunması durumu sunulmuştur. Arıcıların %26'sı işletmelerinde diğer arıcı işletmelerin ortaklığı bulunduğunu, %73,8'i ise bulunmadığını ifade etmiştir. Adana'daki arıcı işletmelerin %39,7'sinde diğer arıcı işletmelerin ortaklığı varken, %60,3'ünün ortaklığı yoktur. Bingöl'deki arıcı işletmelerin %10'unda diğer arıcı işletmelerin kendisinde ortaklığı varken, %90'ın yoktur. Bingöl'deki arıcıların tamamına yakınının ve Adana'daki arıcıların çoğunluğunun diğer arıcı işletmelerin ortaklığı bulunmamaktadır.

Tablo 124**Diğer Arıcılarla İşbirliği Yapılan Faaliyet Alanları**

Diğer Arıcılarla İşbirliği Yapılan Faaliyet Alanları		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Üretim	Frekans	86	27	113
	İl İçinde	29,7%	8,0%	18,0%
	Genel Toplam İçinde	13,7%	4,3%	18,0%
Malzeme/Ekipman tedariki	Frekans	115	163	278
	İl İçinde	39,7%	48,2%	44,3%
	Genel Toplam İçinde	18,3%	26,0%	44,3%
Konaklama yeri	Frekans	46	103	149
	İl İçinde	15,9%	30,5%	23,7%
	Genel Toplam İçinde	7,3%	16,4%	23,7%
Pazarlama	Frekans	43	45	88
	İl İçinde	14,8%	13,3%	14,0%
	Genel Toplam İçinde	6,8%	7,2%	14,0%
Toplam	Frekans	290	338	628
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 124’de diğer arıcılarla işbirliği yapılan alanlar sunulmuştur. Adana’da faaliyet gösteren arıcı işletmelerin %8’i diğer arıcılarla üretim alanında işbirliği yaparken, %48,2’si malzeme/ekipman tedarikinde, %30,5’i konaklama yeri alanında, %13,3’ü pazarlama alanında diğer arıcılarla işbirliği yapmaktadır. Bingöl’deki arıcıların %29,7’si diğer arıcılarla üretim alanında işbirliği yaparken, %39,7’si malzeme/ekipman tedarikinde, %15,9’u konaklama yerinde, %14,8’i pazarlama alanında diğer arıcı işletmelerle işbirliği faaliyetinde bulunmaktadır.

Tablo 125

Diğer Arıcı İşletmelerle İşbirliği Kurulmasının Ana Nedenleri

Diğer Arıcı İşletmelerle İşbirliği Kurulmasının Ana Nedenleri		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Uzmanlaşmayı Artırmak	Frekans	100	50	150
	İl İçinde	34,5%	14,7%	23,8%
	Genel Toplam İçinde	15,9%	7,9%	23,8%
Kaliteyi Geliştirmek	Frekans	153	180	333
	İl İçinde	52,8%	52,9%	52,9%
	Genel Toplam İçinde	24,3%	28,6%	52,9%
Maliyetleri Düşürmek	Frekans	88	206	294
	İl İçinde	30,3%	60,6%	46,7%
	Genel Toplam İçinde	14,0%	32,7%	46,7%
Riskleri Azaltmak	Frekans	53	102	155
	İl İçinde	18,3%	30,0%	24,6%
	Genel Toplam İçinde	8,4%	16,2%	24,6%
Bilgi Edinmek	Frekans	116	23	139
	İl İçinde	40,1%	6,8%	22,1%
	Genel Toplam İçinde	18,4%	3,7%	22,1%
Yeni Pazarlara Giriş	Frekans	61	2	63
	İl İçinde	21,0%	0,6%	10,0%
	Genel Toplam İçinde	9,7%	0,3%	10,0%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 125’de diğer arıcı işletmelerle işbirliği kurulmasının ana nedenleri sunulmuştur. Adana’daki arıcıların %14,7’si uzmanlaşmayı artırmak için işbirliği yaparken, %52,9’u kaliteyi geliştirmek, %60,6’sı maliyetleri düşürmek, %30’u riskleri azaltmak, %6,8’i bilgi edinmek ve %0,6’sı yeni pazarlara girmek için işbirliği faaliyeti gerçekleştirmiştir. Bingöl’de faaliyet gösteren arıcıların %34,5’i uzmanlaşmayı artırmak için işbirliği yaparken, %52,7’si kaliteyi geliştirmek, %30,3’ü maliyetleri düşürmek, %18,3’ü riskleri azaltmak, %40,1’i bilgi edinmek ve %21’i yeni pazarlara girmek için işbirliği faaliyeti gerçekleştirmiştir.

Tablo 126**Diğer Yerel Arıcılarla, Görüş Alışverişi Yapar, Problemleri ya da Stratejileri Tartışma**

Diğer Yerel Arıcılarla, Görüş Alışverişi Yapar, Problemleri ya da Stratejileri Tartışır mısınız?		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Hiçbir zaman	Frekans	10	36	46
	İl İçinde	3,4%	10,6%	7,3%
	Genel Toplam İçinde	1,6%	5,7%	7,3%
Ara sıra	Frekans	61	114	175
	İl İçinde	21,0%	33,5%	27,8%
	Genel Toplam İçinde	9,7%	18,1%	27,8%
Kararsızım	Frekans	8	136	144
	İl İçinde	2,8%	40,0%	22,9%
	Genel Toplam İçinde	1,3%	21,6%	22,9%
Sık sık	Frekans	139	49	188
	İl İçinde	47,9%	14,4%	29,8%
	Genel Toplam İçinde	22,1%	7,8%	29,8%
Her zaman	Frekans	72	5	77
	İl İçinde	24,8%	1,5%	12,2%
	Genel Toplam İçinde	11,4%	0,8%	12,2%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 126’da arıcı işletmelerin diğer yerel arıcılarla, görüş alışverişi yapma, problemleri ya da stratejileri tartışma durumları gösterilmiştir. Arıcıların %29,8’i sık sık, %27,8’i ara sıra diğer yerel arıcılarla, görüş alışverişi yapmada, problemleri ya da stratejileri tartışmakta iken, %22,9’u ise bu konuda kararsız kalmıştır. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana’da faaliyet gösteren arıcıların %10,6’sı hiçbir zaman diğer arıcılarla görüş alışverişi yapmamakta, problemleri ya da stratejileri tartışmamaktadır. %33,5’i ara sıra, %14,4’ü sık sık, %1,5’i her zaman diğer arıcılarla görüş alışverişi yapmakta, problemleri ya da stratejileri tartışmakta, arıcıların %40’ı diğer arıcılarla görüş alışverişi yapma, problemleri ya da stratejileri tartışma konusunda kararsız kalmaktadır. Bingöl’de faaliyet gösteren arıcıların %3,4’ü hiçbir zaman diğer arıcılarla görüş alışverişi yapmamakta, problemleri ya da stratejileri tartışmamaktadır. %21’i ara sıra, %47,9’ü sık sık, %24,8’i her zaman diğer arıcılarla görüş alışverişi yapmakta, problemleri ya da stratejileri tartışmakta, arıcıların %2,8’i ise diğer arıcılarla görüş alışverişi yapma, problemleri ya da stratejileri tartışma konusunda kararsız kalmaktadır.

Tablo 127

Diğer Yerel Arıcılarla Dostluk İlişkileri Kurmanın Arıcılık Faaliyetler İçin Önemli Nitelik Olduğunu Düşünme

Diğer Yerel Arıcılarla Dostluk İlişkileri Kurmanın Arıcılık Faaliyetler İçin Önemli Nitelik Olduğunu Düşünüyor musunuz?		İl		
		Bingöl	Adana	Genel Toplam
Evet	Frekans	250	148	398
	İl İçinde	86,5%	43,5%	63,3%
	Genel Toplam İçinde	39,7%	23,5%	63,3%
Hayır	Frekans	39	192	231
	İl İçinde	13,5%	56,5%	36,7%
	Genel Toplam İçinde	6,2%	30,5%	36,7%
Toplam	Frekans	289	340	629
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 127’de diğer yerel arıcılarla dostluk ilişkileri kurmanın arıcılık faaliyetler için önemli nitelik olduğunu düşünme durumu gösterilmiştir. Arıcıların %63,3’ü diğer yerel arıcılarla dostluk ilişkileri kurmanın arıcılık faaliyetler için önemli nitelik olduğunu düşünürken, %36,7’si ise bunun önemli bir nitelik olmadığını düşünmemektedir. Bölge içi dağılımlara bakıldığında; Adana’daki arıcıların %43,5’i diğer yerel arıcılarla dostluk ilişkileri kurmanın arıcılık faaliyetler için önemli nitelik olduğunu düşünürken, %56,5’i önemli nitelik olarak görmemektedir. Bingöl’deki arıcıların %86,5’i diğer yerel arıcılarla dostluk ilişkileri kurmanın arıcılık faaliyetler için önemli nitelik olduğunu düşünürken, %13,5’i önemli nitelik olarak görmemektedir.

Tablo 128’de arıcıların kendi aralarındaki ilişkilerin kaynağı sunulmuştur. Adana’daki arıcıların %14,1’i aile bağları ile ilişkilerini kurarken, %32,4’ü yerel meslek kuruluşlarının düzenlediği toplantılarla, %39,7’si komşuluk ya da mekânsal yakınlıkla ve %13,8’i sosyal sebepler aracılığıyla diğer arıcılarla ilişkilerini oluşturmaktadır. Bingöl’deki arıcıların %37,9’u aile bağları ile ilişkilerini kurarken, %12,4’ü yerel meslek kuruluşlarının düzenlediği toplantılarla, %27,6’sı komşuluk ya da mekânsal yakınlıkla ve %22,1’i sosyal sebepler aracılığıyla diğer arıcılarla ilişkilerini oluşturmaktadır.

Tablo 128
Diğer Yerel Arıcılarla Kurulan İlişkilerin Kaynağı

Bu İlişkilerinizin Genellikle Kaynağı Nedir?		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Aile bağları	Frekans	110	48	158
	İl İçinde	37,9%	14,1%	25,1%
	Genel Toplam İçinde	17,5%	7,6%	25,1%
Yerel meslek kuruluşlarının düzenlediği toplantı	Frekans	36	110	146
	İl İçinde	12,4%	32,4%	23,2%
	Genel Toplam İçinde	5,7%	17,5%	23,2%
Komşuluk ya da mekânsal yakınlık	Frekans	80	135	215
	İl İçinde	27,6%	39,7%	34,1%
	Genel Toplam İçinde	12,7%	21,4%	34,1%
Sosyal sebepler	Frekans	64	47	102
	İl İçinde	22,1%	13,8%	16,2%
	Genel Toplam İçinde	10,2%	7,5%	16,2%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

3.5.8. Yatırımlar

Tablo 129’da arıcıların son zamanlarda yatırım yaptıkları alanlar sunulmuştur. Adana’daki arıcıların %17,1’i son zamanlarda yatırım yapmadıklarını ifade ederken, %41,6’sı yeni arıcılık yöntemleri, %52,1’i yeni ürün geliştirme, %36,2’si pazarlama, %13,2’si dolum ve ambalajlama, %9,4’ü petek, kovan/koloni sayısını artırma, %2,4’ü eğitim, %2,1’i ileri bağlantıları olan firma, %2,1’i arıcılık dışında bir sektöre yönelik yatırım yaptığını ifade etmiştir. Diğer taraftan, Bingöl ilinde faaliyet gösteren arıcıların %72,1’i son zamanlarda yatırım yapmadıklarını ifade ederken, %4,5’i yeni arıcılık yöntemleri, %5,5’i yeni ürün geliştirme, %1,4’ü pazarlama, %0,7’si dolum ve ambalajlama, %14,8’i petek, kovan/koloni sayısını artırma, %0,3’ü eğitim ve %0,3’ü arıcılık dışında bir sektöre yönelik yatırım yaptığını ifade etmiştir.

Tablo 129
Son Zamanlarda Yatırım Yapılan Alanlar

Son Zamanlarda Yatırım Yapılan Alanlar		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Yatırım yapmadım	Frekans	209	58	267
	İl İçinde	72,1%	17,1%	42,4%
	Genel Toplam İçinde	33,2%	9,2%	42,4%
Yeni arıcılık yöntemleri	Frekans	13	141	154
	İl İçinde	4,5%	41,6%	24,5%
	Genel Toplam İçinde	2,1%	22,4%	24,5%
Yeni ürün geliştirme	Frekans	16	177	193
	İl İçinde	5,5%	52,1%	30,6%
	Genel Toplam İçinde	2,5%	28,1%	30,6%
Pazarlama (reklam vb,)	Frekans	4	123	127
	İl İçinde	1,4%	36,2%	20,2%
	Genel Toplam İçinde	0,6%	19,5%	20,2%
Dolum, ambalaj	Frekans	2	45	47
	İl İçinde	0,7%	13,2%	7,5%
	Genel Toplam İçinde	0,3%	7,1%	7,5%
Petek, Kovan/Koloni sayısını arttırma	Frekans	43	32	75
	İl İçinde	14,8%	9,4%	11,9%
	Genel Toplam İçinde	6,8%	5,1%	11,9%
Eğitim	Frekans	1	8	9
	İl İçinde	0,3%	2,4%	1,4%
	Genel Toplam İçinde	0,2%	1,3%	1,4%
İleri bağlantıları olan firma	Frekans	0	7	7
	İl İçinde	0,0%	2,1%	1,1%
	Genel Toplam İçinde	0,0%	1,1%	1,1%
Arıcılık dışında bir sektör	Frekans	1	7	8
	İl İçinde	0,3%	2,1%	1,3%
	Genel Toplam İçinde	0,2%	1,1%	1,3%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

3.5.9. Bölgenin Avantaj Ve Dezavantajları

Tablo 130

Bölgenin Avantaj ve Dezavantajları

Bölgenin Avantaj ve Dezavantajları	Bingöl		Adana		Genel Toplam	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
İlimizin arı ürünleri konusunda marka olduğunu düşünüyorum	3,87	1,336	2,84	1,066	3,31	1,301
İlimizde arıcılar için yeterli destek mekanizmalarının bulunduğunu düşünüyorum	2,89	1,384	3,07	1,037	2,99	1,211
İlimizde arıcılık erkekler ve kadınlar için eşit fırsatlar sunmaktadır	3,36	1,383	3,15	1,034	3,24	1,211
Bu bölgede yerleşik bulunmasaydınız, şu an elde ettiğiniz aynı sonuçları elde edebilir miydiniz?	3,20	1,174	2,97	1,044	3,08	1,111

Arıcı işletmelere bulundukları bölgenin avantaj ve dezavantajları konusunda çeşitli ifadeler, 5’li Likert ölçeği ile seçenklendirilerek (1 Kesinlikle hayır,..., 5 Kesinlikle Evet) sorulmuştur. İşletmelerin verdiği cevaplar Tablo 130’da sunulmuştur. Adana’da faaliyet gösteren arıcı işletmelerin verdiği cevaplar ortalamalarına göre sıralandığında bölgenin avantaj ve dezavantajları; ilimizde arıcılık erkekler ve kadınlar için eşit fırsatlar sunduğunu düşünme ($M=3,15$; $SD=1,034$), ilimizde arıcılar için yeterli destek mekanizmalarının bulunduğunu düşünme ($M=3,07$; $SD=1,037$), bu bölgede yerleşik bulunmasalar dahi, şu an elde ettikleri sonuçların aynısını elde edebilme ($M=2,97$; $SD=1,044$), ilin arı ürünleri konusunda marka olduğunu düşünme ($M=2,84$; $SD=1,066$) olarak belirtilmiştir.

Bingöl’de faaliyet gösteren arıcı işletmelerin verdiği cevaplar ortalamalarına göre sıralandığında bölgenin avantaj ve dezavantajları; ilin arı ürünleri konusunda marka olduğunu düşünme ($M=3,87$; $SD=1,336$), ilde arıcılar için yeterli destek mekanizmalarının bulunduğunu düşünme ($M=3,36$; $SD=1,383$), bu bölgede yerleşik bulunmasalar dahi, şu an elde ettikleri sonuçların aynısını elde edebilme ($M=3,20$; $SD=1,174$), ilde arıcılar için yeterli destek mekanizmalarının bulunduğunu düşünme ($M=2,89$; $SD=1,384$) olarak belirtilmiştir.

Tablo 131
Bölgenin Avantajları

Bu Bölgede Yerleşik Olmanın Avantajları Nelerdir?		İl		Genel Toplam
		Bingöl	Adana	
Yok	Frekans	31	0	31
	İl İçinde	10,7%	0,0%	4,9%
	Genel Toplam İçinde	4,9%	0,0%	4,9%
Memleket	Frekans	34	0	34
	İl İçinde	11,7%	0,0%	5,4%
	Genel Toplam İçinde	5,4%	0,0%	5,4%
Flora-İklim	Frekans	219	59	278
	İl İçinde	75,5%	17,4%	44,1%
	Genel Toplam İçinde	34,8%	9,4%	44,1%
Ulaşım	Frekans	5	0	5
	İl İçinde	1,7%	0,0%	0,8%
	Genel Toplam İçinde	0,8%	0,0%	0,8%
Maliyet düşüklüğü	Frekans	1	0	1
	İl İçinde	0,3%	0,0%	0,2%
	Genel Toplam İçinde	0,2%	0,0%	0,2%
Üretim Verimliliğinin Yüksek Olması	Frekans	0	240	240
	İl İçinde	0,0%	70,6%	38,1%
	Genel Toplam İçinde	0,0%	38,1%	38,1%
Pazarlama-Satış	Frekans	0	23	23
	İl İçinde	0,0%	6,8%	3,7%
	Genel Toplam İçinde	0,0%	3,7%	3,7%
Konaklama	Frekans	0	1	1
	İl İçinde	0,0%	0,3%	0,2%
	Genel Toplam İçinde	0,0%	0,2%	0,2%
Destek Mekanizmasının İyi olması	Frekans	0	17	17
	İl İçinde	0,0%	5,0%	2,7%
	Genel Toplam İçinde	0,0%	2,7%	2,7%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Arıcı işletmelerin bölgenin avantajlarına yönelik görüşleri açık uçlu şekilde sorulmuş ve elde edilen sonuçlar gruplandırılarak Tablo 131’de sunulmuştur. Adana’daki arıcıların %17,4’ü flora/iklim, %70’i üretim verimliliğinin yüksek olması, %6,8’i pazarlama/satış, %0,3’ü konaklama ve %5’i destek mekanizmasının iyi olması hususlarını bölgenin avantajı olarak ifade etmiştir. Adana’daki arıcılar içinde bölgenin avantajı olmadığını ifade eden yoktur. Diğer taraftan, Bingöl’de faaliyet gösteren arıcı işletmelerin %10,7’si bölgenin herhangi bir avantajının bulunmadığını düşünürken, %11,7’si memleket, %75,5’i flora/iklim, %1,7’si ulaşım, %0,3’ü maliyet düşüklüğü hususlarını bölgenin avantajı olarak ifade etmiştir.

Tablo 132
Bölgenin Dezavantajları

Bu Bölgede Yerleşik Olmanın Dezavantajları Nelerdir?		İl		
		Bingöl	Adana	Genel Toplam
Yok	Frekans	40	331	371
	İl İçinde	13,8%	97,4%	58,9%
	Genel Toplam İçinde	6,3%	52,5%	58,9%
Pazarlama-Satış	Frekans	54	2	56
	İl İçinde	18,6%	0,6%	8,9%
	Genel Toplam İçinde	8,6%	0,3%	8,9%
İklim	Frekans	169	4	173
	İl İçinde	58,3%	1,2%	27,5%
	Genel Toplam İçinde	26,8%	0,6%	27,5%
Eğitim eksikliği	Frekans	4	0	4
	İl İçinde	1,4%	0,0%	0,6%
	Genel Toplam İçinde	0,6%	0,0%	0,6%
Konaklama	Frekans	9	0	9
	İl İçinde	3,1%	0,0%	1,4%
	Genel Toplam İçinde	1,4%	0,0%	1,4%
Ulaşım	Frekans	11	0	11
	İl İçinde	3,8%	0,0%	1,7%
	Genel Toplam İçinde	1,7%	0,0%	1,7%
Yatırım	Frekans	3	0	3
	İl İçinde	1,0%	0,0%	0,5%
	Genel Toplam İçinde	0,5%	0,0%	0,5%
Malzeme Temini	Frekans	0	3	3
	İl İçinde	0,0%	0,9%	0,5%
	Genel Toplam İçinde	0,0%	0,5%	0,5%
Toplam	Frekans	290	340	630
	İl İçinde	100,0%	100,0%	100,0%

Arıcı işletmelerin bölgenin dezavantajlarına yönelik görüşleri açık uçlu şekilde sorulmuş ve elde edilen sonuçlar gruplandırılarak Tablo 132’de sunulmuştur. Adana’daki arıcıların %97,4’ü bölgenin herhangi bir dezavantajının olmadığını ifade ederken, %0,6’sı pazarlama/satış, %1,2’si iklim, %0,9’u malzeme temini olarak ifade etmiştir. Diğer taraftan, Bingöl’de faaliyet gösteren arıcı işletmelerin %13,8’i bölgenin herhangi bir dezavantajının olmadığını düşünürken, %18,6’sı pazarlama/satış, %58,3’ü iklim, %1,4’ü eğitim eksikliği, %3,1’i konaklama, %3,8’i ulaşım ve %1’i ise yatırım olarak ifade etmiştir.

3.5.10. Bölgede Arıcılığın Gelişmesi İçin Gerekli Olan Yatırım/İyileştirme Konuları

Tablo 133

Bölgede Arıcılığın Gelişmesi için Gerekli Olan Yatırım/İyileştirme Konuları

Bölgede Arıcılığın Gelişmesi İçin Gerekli Olan Yatırım/İyileştirme Konuları	Bingöl		Adana		Genel Toplam	
	M	SD	M	SD	M	SD
Konaklama yeri sayısının arttırılması, kiralarının düşmesi	4,10	0,915	3,04	0,660	3,53	0,950
Vergi teşviklerinin uygulanması	3,22	1,239	3,21	0,651	3,21	0,965
Ürün çeşitliliğinin arttırılması konusunda eğitimlerin verilmesi	4,07	0,801	3,34	0,704	3,68	0,834
Katma değeri yüksek ürünlerin (organik, medikal vb.) üretimi konusunda eğitim ve danışmanlık desteği	4,08	0,798	3,40	0,677	3,71	0,810
Ortak dolum ve paketleme gibi işlemlerin yapıldığı ortak kullanım atölyelerinin kurulması	3,77	0,994	3,42	0,731	3,58	0,878
Pazarlama ve satış konusunda eğitim ve danışmanlık desteği	4,25	0,812	3,42	0,754	3,80	0,885
İhracat konusunda eğitim ve danışmanlık desteği	3,86	0,902	3,46	0,742	3,64	0,843
İhracat konusunda finansal destekler	3,88	0,915	3,50	0,714	3,67	0,835
Ulaşım/nakliye olanaklarının iyileştirilmesi	4,31	0,797	3,48	0,774	3,86	0,885
İletişim olanaklarının (telefon, internet) iyileştirilmesi	4,14	0,915	3,46	0,754	3,78	0,898
Arı sağlığı ve bakımı konusunda desteklerin/hizmetlerin iyileştirilmesi	4,42	0,727	3,43	0,711	3,88	0,872

Arıcı işletmelerin bölgede arıcılığın gelişmesi için gerekli olan yardım/iyileştirme alanları konusundaki görüşleri, 5’li Likert ölçeği ile seçenklendirilerek (1 Kesinlikle hayır,..., 5 Kesinlikle Evet) sorulmuştur. İşletmelerin verdiği cevaplar Tablo 133’te sunulmuştur. Adana’da faaliyet gösteren arıcı işletmelerin verdiği cevaplar ortalamalarına göre sıralandığında bölgede arıcılığın gelişmesi için gerekli olan yatırım/iyileştirme konuları; ihracat konusunda finansal destekler ($M=3,50$; $SD=0,714$), ulaşım/nakliye olanaklarının iyileştirilmesi ($M=3,48$; $SD=0,774$), iletişim olanaklarının (telefon, internet) iyileştirilmesi ($M=3,46$; $SD=0,754$), ihracat konusunda eğitim ve danışmanlık desteği ($M=3,46$; $SD=0,742$), arı sağlığı ve bakımı konusunda desteklerin/hizmetlerin iyileştirilmesi ($M=3,43$; $SD=0,711$), pazarlama ve satış konusunda eğitim ve danışmanlık desteği ($M=3,42$; $SD=0,754$), ortak dolum ve paketleme gibi işlemlerin yapıldığı ortak kullanım atölyelerinin kurulması ($M=3,42$; $SD=0,731$), katma değeri yüksek ürünlerin (organik, medikal vb.) üretimi konusunda eğitim ve danışmanlık desteği ($M=3,40$; $SD=0,677$), ürün çeşitliliğinin artırılması konusunda eğitimlerin verilmesi ($M=3,34$;

$SD=0,704$), vergi teşviklerinin uygulanması ($M=3,21$; $SD=0,651$), konaklama yeri sayısının artırılması, kiralarının düşmesi ($M=3,04$; $SD=0,660$) olarak belirtilmiştir.

Bingöl'de faaliyet gösteren arıcı işletmelerin verdiği cevaplar ortalamalarına göre sıralandığında bölgede arıcılığın gelişmesi için gerekli olan yatırım/iyileştirme konuları; arı sağlığı ve bakımı konusunda desteklerin/hizmetlerin iyileştirilmesi ($M=4,42$; $SD=0,727$), ulaşım/nakliye olanaklarının iyileştirilmesi ($M=4,31$; $SD=0,797$), pazarlama ve satış konusunda eğitim ve danışmanlık desteği ($M=4,25$; $SD=0,812$), iletişim olanaklarının (telefon, internet) iyileştirilmesi ($M=4,14$; $SD=0,915$), konaklama yeri sayısının artırılması, kiralarının düşmesi ($M=4,10$; $SD=0,915$), katma değeri yüksek ürünlerin (organik, medikal vb.) üretimi konusunda eğitim ve danışmanlık desteği ($M=4,08$; $SD=0,798$), ürün çeşitliliğinin artırılması konusunda eğitimlerin verilmesi ($M=4,07$; $SD=0,801$), ihracat konusunda finansal destekler ($M=3,88$; $SD=0,915$), ihracat konusunda eğitim ve danışmanlık desteği ($M=3,86$; $SD=0,902$), ortak dolum ve paketlenme gibi işlemlerin yapıldığı ortak kullanım atölyelerinin kurulması ($M=3,77$; $SD=0,994$), vergi teşviklerinin uygulanması ($M=3,22$; $SD=1,239$) olarak belirtilmiştir.

3.6. VERİLERİN İSTATİKSEL ANALİZİ

Çalışmada veri setinin normal dağılım gösterme durumu Tek Örneklem Kolmogorov-Smirnov Testi değerlendirilmiş ve veri setinin normal dağılım göstermediği tespit edilmiştir ($p<0,05$). Saha araştırmasına konu olan Adana ve Bingöl illerindeki arıcı işletmeler arasında çeşitli değişkenler arasında farklılık bulunma durumunu değerlendirmek amacı ile veri seti parametrik olmayan testlerden Mann-Whitney U Testi ile değerlendirilmiştir. Ayrıca, Adana ve Bingöl illerindeki arıcı işletmeler arasında kategorik değişkenler arasında ilişki bulunma durumunu araştırmak için Ki-Kare Bağımsızlık Testi ile analiz edilmiştir. Diğer taraftan, değişken sayısını azaltmak ve değişkenler arasındaki ilişkiyi açıklamak için faktör analizi gerçekleştirilmiştir.

3.6.1. Adana ve Bingöl'deki Arıcı İşletmeler Arasındaki Farklılıkların Mann-Whitney U Testi İle Analizi

Adana ve Bingöl illerinde faaliyet gösteren arıcı işletmeler arasında çeşitli değişkenler açısından anlamlı bir farklılık bulunup bulunmadığını araştırmak amacıyla kullanılan fark testinin seçimi için veri seti önce kategorize edilmiş, değişkenler Tek Örneklem Kolmogorov Smirnov testi ile değerlendirilmiştir. Değişkenlerin normal bir

dağılım göstermediği tespit edildikten sonra ($p=0,00<0,05$) parametrik olmayan Mann-Whitney U testinin kullanılmasına karar verilmiştir.

Mann-Whitney U testi, aralıksız ölçülen (kategorik) 2 bağımsız grup arasında farklılık bulunma durumunu araştırmak için kullanılmaktadır. Bağımsız örneklem t-testinin parametrik olmayan alternatifidir. İki grubun karşılaştırması yapılırken t-testinde iki grubun ortalama değerleri, Mann-Whitney U testinde ise ortanca değerleri karşılaştırılır. Mann-Whitney U istatistiği, sürekli değişkenlerin iki grup içindeki değerlerini sıralı hale dönüştürür. Böylece iki grup arasındaki sıralamanın farklı olup olmadığını değerlendirir. Değerler sıralı hale dönüştürüldüğü için, değerlerin asıl dağılımları önemli değildir (Durmuş vd., 2013). Araştırmada gruplandırma için kullanılan kategorik değişken, arıcı işletmenin bulunduğu bölgedir. Örnekleme Adana ve Bingöl illerinde faaliyet gösteren arıcı işletmeler arasında farklılık bulunma durumu araştırılmıştır. İki grup arasında farklılık bulunma durumu araştırılan değişkenler sıralı ve aralıklı ölçek ile ölçülmüştür.

Tablo gösteriminde kolaylık olması için Bingöl “1”, Adana “2” kodları kullanılarak kategorize edilmiştir. Adana ve Bingöl illerinde faaliyet gösteren arıcı işletmeler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunması durumunda ($p<0,05$) değişkenin sıra ortalaması ve p değeri kalın olarak gösterilmiştir. Örnekleme 340 Adana’da faaliyet gösteren arıcı işletme ve 290 tane Bingöl’de Adana’da faaliyet gösteren arıcı işletme oluşturmaktadır.

3.6.1.1. Genel Bilgiler Konusunda Farklılıklar

Tablo 134

Genel Bilgiler Konusunda Farklılıklar

		N	Sıra Ortalaması	Sıraların Toplamı	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	p Değeri
Yaş	1	290	250,07	72520,50	41275,000	83470,000	-6,283	,000
	2	340	371,31	126244,50				
Yaşadığı yer	1	290	372,76	108100,00	32695,000	90665,000	-7,732	,000
	2	340	266,66	90665,00				
Eğitim durumu	1	290	327,22	94894,50	45900,500	103870,500	-1,583	,113
	2	340	305,50	103870,50				
Çocuk sayısı	1	290	379,57	110075,50	30719,500	88689,500	-8,459	,000
	2	340	260,85	88689,50				

Adana ve Bingöl’deki arıcı işletmeler arasında genel bilgiler açısından istatistiksel olarak farklılık bulunma durumu Tablo 134’de sunulmuştur. Yaş düzeyi, yaşadığı yer ve

çocuk sayısı açısından Adana ve Bingöl illerinde faaliyet gösteren arıcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Adana ilinde faaliyet gösteren arıcıların yaşı daha yüksektir. Bingöl ilinde faaliyet gösteren arıcılar daha büyük yerleşim merkezlerinde yaşamaktadır ve daha çok çocuğa sahiptir. Diğer taraftan, eğitim durumu açısından, Adana ve Bingöl illerinde faaliyet gösteren arıcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur.

3.6.1.2. Arıcı İşletmelerde Farklılıklar

Tablo 135
Arıcı İşletmelerde Farklılıklar

		N	Sıra Ortala	Sıraların Toplamı	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	p Değeri
Kaç yıldır arıcılık yapıyorsunuz?	1	290	401,16	116336,50	24,458,500	82,428,500	-11,386	,000
	2	340	242,44	82428,50				
Kaç tane arılığınız var?	1	290	298,17	86470,50	44,275,500	86,470,500	-4,186	,000
	2	340	330,28	112294,50				
Arılığınızda siz dahil, toplam kaç kişi çalışıyor?	1	290	193,93	56241,00	14,046,000	56,241,000	-16,037	,000
	2	340	419,19	142524,00				
Arılığınızda ailenizden kaç kişi çalışıyor?	1	290	217,03	62939,00	20,744,000	62,939,000	-13,021	,000
	2	340	399,49	135826,00				
Son 3 yıl içinde arıcılık gelirlerinizde ne tür bir değişim oldu?	1	289	295,99	85837,50	43,642,500	85,837,500	-2,607	,009
	2	340	332,14	112927,50				
Arıcılık geliriniz toplam gelirinizin % kaçını oluşturuyor?	1	290	360,22	104462,50	36,332,500	94,302,500	-5,838	,000
	2	340	277,36	94302,50				
Başlangıçtaki kovan sayınız kaç?	1	290	325,16	94296,50	46,498,500	104,468,500	-1,276	,202
	2	340	307,26	104468,50				
Şu anki kovan sayınız kaç?	1	290	365,67	105678,00	34,487,000	92,457,000	-6,620	,000
	2	340	271,93	92457,00				

Adana ve Bingöl'deki arıcı işletmeler arasında, işletmenin çeşitli özellikleri açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunma durumu Tablo 135'te sunulmuştur. Arıcılık yapılan yıl sayısı, sahip olunan arılık sayısı, arılıkta kendisi dâhil toplam çalışan sayısı, arılıkta aileden çalışan kişi sayısı, son 3 yılda arıcılık gelirinde değişim, arıcılık gelirin toplam gelir içindeki oranı ve şu anki kovan sayısı açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Adana ilindeki arıcılara kıyasla Bingöl ilindeki arıcılar daha fazla yıldır arıcılık faaliyeti yapmakta, arıcılık gelirleri toplam gelirleri içinde daha fazla orana sahip ve şu anki kovan sayısı daha yüksektir. Daha az sayıda arılığa sahiptir, arılıkta kendisi dâhil daha az kişi

çalışmaktadır, arılığında ailesinden daha az kişi çalışmaktadır ve arıcılık geliri son 3 yılda daha çok azalmaktadır. Diğer taraftan, Adana ve Bingöl illerinde faaliyet gösteren arıcılar arasında başlangıçtaki kovan sayısı açısından istatistiki olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

3.6.1.3. Üretim Konusunda Farklılıklar

Tablo 136
Üretilen Tüm Ürünlerin Dağılımında Farklılıklar

		N	Sıra Ortalaması	Sıraların Toplamı	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	p Değeri
Arı ürünleri	1	290	458,13	132857,50	7,937,500	65,907,500	-19,004	,000
	2	340	193,85	65907,50				
Et ve süt ürünleri	1	290	174,44	50587,00	8,392,000	50,587,000	-18,885	,000
	2	340	435,82	148178,00				
Meyve-sebze ürünleri	1	290	156,82	45476,50	3,281,500	45,476,500	-21,376	,000
	2	340	450,85	153288,50				
Hububat ürünleri	1	290	147,77	42854,00	659,000	42,854,000	-22,831	,000
	2	340	458,56	155911,00				
Arıcılık malzeme ve ekipmanları	1	290	145,56	42211,50	16,500	42,211,500	-23,132	,000
	2	340	460,45	156553,50				

Adana ve Bingöl'deki arıcı işletmeler arasında, üretilen tüm ürünlerin dağılımı açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunma durumu Tablo 136'da sunulmuştur. Üretilen tüm ürünlerin dağılımı açısından, Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Adana ilindeki arıcılara kıyasla Bingöl ilindeki arıcılar arı ürünlerini daha fazla üretmekte olup, et ve süt ürünleri, meyve ve sebze ürünleri, hububat ürünleri ve arıcılık malzeme ve ekipmanlarını daha az üretmektedir.

Tablo 137
Arı Ürünleri Üretiminde Farklılıklar

		N	Sıra Ortalaması	Sıraların Toplamı	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	P Değeri
Süzme/Petek bal	1	290	466,90	135401,00	5394,000	63364,000	-20,001	,000
	2	340	186,36	63364,00				
Ana/Oğul arı	1	290	155,49	45093,00	2898,000	45093,000	-21,302	,000
	2	340	451,98	153672,00				
Balmumu	1	290	154,13	44697,50	2502,500	44697,500	-21,442	,000
	2	340	453,14	154067,50				
Propolis	1	290	154,91	44925,00	2730,000	44925,000	-21,178	,000
	2	340	452,47	153840,00				
Polen	1	290	156,99	45528,50	3333,500	45528,500	-20,810	,000
	2	340	450,70	153236,50				
Arı Sütü	1	290	146,24	42411,00	216,000	42411,000	-22,810	,000
	2	340	459,86	156354,00				
Arı Zehri	1	289	145,71	42255,00	60,000	42255,000	-22,953	,000
	2	340	460,32	156510,00				
Arı Ekmeği	1	290	147,18	42682,00	487,000	42682,000	-22,674	,000
	2	340	459,07	156083,00				

Adana ve Bingöl'deki arıcı işletmeler arasında, arı ürünleri üretimi açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunma durumu Tablo 137'de sunulmuştur. Üretilen tüm arı ürünleri açısından, Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Adana ilindeki arıcılara kıyasla Bingöl ilindeki arıcılar daha fazla süzme/petek bal ve daha az ana/oğul arı, balmumu, propolis, polen, arı sütü, arı zehri ve arı ekmeği üretmektedir.

Tablo 138

Arıcılıkta Kullanılan Girdilerin Temin Yeri Açısından Farklılıklar

		N	Sıra Ortalaması	Sıraların Toplamı	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	p Değeri
Yeni alınan kovan-il içinden	1	290	333,32	96661,50	44133,500	102103,500	-2,319	,020
	2	340	300,30	102103,50				
Yeni alınan kovan-bölge içinden	1	290	290,20	84157,50	41962,500	84157,500	-4,446	,000
	2	340	337,08	114607,50				
Yeni alınan kovan-yurtiçinden	1	290	303,79	88098,50	45903,500	88098,500	-1,617	,106
	2	340	325,49	110666,50				
Yeni alınan kovan-kendim üretiyorum	1	290	281,17	81540,00	39345,000	81540,000	-7,161	,000
	2	340	344,78	117225,00				
Ana arı kolonisi-il içinden	1	290	321,61	93267,50	47527,500	105497,500	-0,795	,427
	2	340	310,29	105497,50				
Ana arı kolonisi-bölge içinden	1	290	298,36	86525,50	44330,500	86525,500	-2,978	,003
	2	340	330,12	112239,50				
Ana arı kolonisi-Yurtiçinden	1	289	298,44	86546,50	44351,500	86546,500	-2,371	,018
	2	340	330,05	112218,50				
Ana arı kolonisi-kendim üretiyorum	1	290	291,53	84545,00	42350,000	84545,000	-4,622	,000
	2	340	335,94	114220,00				

Adana ve Bingöl'deki arıcı işletmeler arasında, arıcılıkta kullanılan girdilerin temin yeri açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunma durumu Tablo 138'de sunulmuştur. Arıcılıkta kullanılan girdilerden yeni alınan kovanı il içinden, bölge içinden temin etme ve kendisinin üretmesi, ana arı kolonisini bölge içinden, yurtiçinden temin etme ve kendisinin üretmesi açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Adana ilindeki arıcılara kıyasla Bingöl ilindeki arıcılar yeni alınan kovanı daha çok il içinden, daha az bölge içinden temin etmekte ve daha az kendisi üretmektedir. Ayrıca, Adana ilindeki arıcılara kıyasla Bingöl ilindeki arıcılar ana arı kolonisini daha az bölge içinden ve yurt içinden temin etmekte ve daha az kendisi üretmektedir. Diğer taraftan, Adana ve Bingöl illerinde faaliyet gösteren arıcılar arasında yeni alınan kovanı yurtiçinden temin etme ve ana arı kolonisini il içinden temin etme açısından istatistiki olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

Tablo 139**Arıcılıkta Kullanılan Girdilerin Temin Yeri Açısından Farklılıklar-2**

		N	Sıra Ortalaması	Sıraların Toplamı	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	p Değeri
Temel petek-il içinden	1	290	339,71	98517,00	42278,000	100248,000	-	3,154
	2	340	294,85	100248,00				
Temel petek-bölge içinden	1	290	294,67	85453,50	43258,500	85453,500	-	3,681
	2	340	333,27	113311,50				
Temel petek-yurtiçinden	1	290	297,92	86397,00	44202,000	86397,000	-	2,443
	2	340	330,49	112368,00				
Temel petek-kendim üretiyorum	1	290	284,57	82525,50	40330,500	82525,500	-	6,282
	2	340	341,88	116239,50				
Kovan çıtası-il içinden	1	290	345,74	100266,00	40529,000	98499,000	-	3,941
	2	340	289,70	98499,00				
Kovan çıtası-bölge içinden	1	290	293,93	85240,50	43045,500	85240,500	-	3,832
	2	340	333,90	113524,50				
Kovan çıtası-yurtiçinden	1	289	294,65	85447,50	43252,500	85447,500	-	2,905
	2	340	333,29	113317,50				
Kovan çıtası-kendim üretiyorum	1	290	283,21	82130,50	39935,500	82130,500	-	6,615
	2	340	343,04	116634,50				

Adana ve Bingöl'deki arıcı işletmeler arasında, arıcılıkta kullanılan girdilerin temin yeri açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunma durumu Tablo 139'da sunulmuştur. Temel peteği il içinden, bölge içinden, yurtiçinden temin etme ve arıcının kendisinin üretmesi; kovan çıtasını il içinden, bölge içinden, yurtiçinden temin etme ve arıcının kendisinin üretmesi açısından, Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Adana ilindeki arıcılara kıyasla Bingöl ilindeki arıcılar temel peteği ve kovan çıtasını daha çok il içinden, temel peteği ve kovan çıtasını daha az bölge içinden ve yurtiçinden temin etmektedir ve daha az kendisi üretmektedir.

Tablo 140**Arıcılıkta Kullanılan Girdilerin Temin Yeri Açısından Farklılıklar-3**

		N	Sıra Ortalaması	Sıraların Toplamı	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	p Değeri
Arı keki-il içinden	1	290	364,24	105631,00	35164,000	93134,000	-	,000
	2	340	273,92	93134,00			6,360	
Arı keki-bölge içinden	1	290	291,02	84394,50	42199,500	84394,500	-	,000
	2	340	336,38	114370,50			4,427	
Arı keki-yurtiçinden	1	290	285,49	82791,00	40596,000	82791,000	-	,000
	2	340	341,10	115974,00			4,223	
Arı keki-kendim üretiyorum	1	290	279,17	80960,50	38765,500	80960,500	-	,000
	2	340	346,48	117804,50			7,685	
Şeker-il içinden	1	290	356,12	103275,50	37519,500	95489,500	-	,000
	2	340	280,85	95489,50			5,296	
Şeker-bölge içinden	1	290	291,32	84482,00	42287,000	84482,000	-	,000
	2	340	336,13	114283,00			4,359	
Şeker-yurtiçinden	1	289	288,32	83611,50	41416,500	83611,500	-	,000
	2	340	338,69	115153,50			3,819	
Şeker-kendim üretiyorum	1	290	279,95	81185,50	38990,500	81185,500	-	,000
	2	340	345,82	117579,50			7,486	
Çerçeve teli-il içinden	1	290	360,32	104492,50	36302,500	94272,500	-	,000
	2	340	277,27	94272,50			5,846	
Çerçeve teli-bölge içinden	1	290	289,02	83817,00	41622,000	83817,000	-	,000
	2	340	338,08	114948,00			4,831	
Çerçeve teli-yurtiçinden	1	289	293,68	85167,50	42972,500	85167,500	-	,002
	2	340	334,11	113597,50			3,038	
Çerçeve teli-kendim üretiyorum	1	290	276,77	80263,00	38068,000	80263,000	-	,000
	2	340	348,54	118502,00			8,358	

Adana ve Bingöl'deki arıcı işletmeler arasında, arıcılıkta kullanılan girdilerin temin yeri açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunma durumu Tablo 140'da sunulmuştur. Arı kekini, şekerini ve çerçeve telini il içinden, bölge içinden, yurtiçinden temin etme ve arıcının kendisinin üretmesi açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Adana ilindeki arıcılara kıyasla Bingöl ilindeki arıcılar arı kekini, şekerini ve çerçeve telini daha çok il içinden, arı kekini, şekerini ve çerçeve telini daha az bölge içinden ve yurtiçinden temin etmektedir ve daha az kendisi üretmektedir.

Tablo 141
Üretim Faaliyetlerinde Farklılıklar

		N	Sıra Ortalaması	Sıraların Toplamı	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	p Değeri
Arıcılık malzemelerini temin etmekte zorluk çekiyor musunuz?	1	290	313,56	90932,50	48737,500	90932,500	-0,259	,795
	2	340	317,15	107832,50				
İşletmenizde (arılık) yıllık denetimler yapılıyor mu?	1	290	291,63	83989,50	42373,500	83989,500	-3,161	,002
	2	340	333,87	113516,50				

Adana ve Bingöl'deki arıcı işletmeler arasında, üretim faaliyetleri açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunma durumu Tablo 141'de sunulmuştur. İşletmede yıllık denetimlerin yapılması açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Adana ilindeki arıcılara kıyasla Bingöl ilindeki arıcılar işletmelerin daha az denetlendiğini ifade etmiştir. Diğer taraftan, Adana ve Bingöl illerinde faaliyet gösteren arıcılar arasında arıcılık malzemelerini temin etmede yaşanan zorluklar açısından istatistiki olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

3.6.1.4. Devlet Destekleri Konusunda Farklılıklar

Tablo 142
Devlet Destekleri Konusunda Farklılıklar

		N	Sıra Ortalaması	Sıraların Toplamı	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	p Değeri
Devlet desteklerinin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?	1	290	221,47	64225,50	22030,500	64225,500	-12,442	,000
	2	340	395,70	134539,50				
Devlet desteklerinin şeffaf ve adil bir şekilde verildiğini düşünüyor musunuz?	1	290	256,39	74354,50	32159,500	74354,500	-7,819	,000
	2	340	365,91	124410,50				
Yılda ortalama ne kadar arıcılık kredisi kullanıyorsunuz?	1	290	250,63	90815,00	30488,000	72683,000	-8,904	,000
	2	340	370,83	107950,00				

Adana ve Bingöl'deki arıcı işletmeler arasında, devlet destekleri konusunda sunulan çeşitli ifadeler açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunma durumu Tablo 142'de sunulmuştur. Devlet desteklerinin yeterli olduğunu düşünme, devlet desteklerinin şeffaf ve adil bir şekilde verildiğini düşünme ve yıllık ortalama arıcılık kredisi kullanım durumu açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Bingöl ilindeki arıcılara kıyasla Adana ilindeki arıcılar daha

yüksek düzeyde devlet desteklerini yeterli olduğunu, şeffaf ve adil bir şekilde verildiğini düşünmekte ve daha çok yıllık ortalama arıcılık kredisi kullanmaktadır.

Tablo 143

Çeşitli Kurumlardan Sağlanan Eğitim, Bilgilendirme, Teknik Destek, Proje Üretme Gibi Hizmetlerin Değerlendirilmesinde Farklılıklar

		N	Sıra Ortalaması	Sıraların Toplamı	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	p Değeri
Tarım İl-İlçe Müdürlüğü	1	290	271,75	78806,50	36611,500	78806,500	-6,248	,000
	2	340	352,82	119958,50				
Arı Yetiştiriciler Birliği	1	290	311,54	90348,00	48153,000	90348,000	-0,565	,572
	2	340	318,87	108417,00				
Kalkınma Ajansı	1	290	147,04	42642,00	447,000	42642,000	-	,000
	2	340	459,19	156123,00				
KOSGEB	1	290	154,26	44735,50	2540,500	44735,500	-	,000
	2	340	453,03	154029,50				
Üniversiteler	1	290	235,52	68299,50	26104,500	68299,500	-	,000
	2	340	383,72	130465,50				
Belediyeler	1	289	145,50	42195,00	0,000	42195,000	-	,000
	2	340	460,50	156570,00				

Adana ve Bingöl'deki arıcı işletmeler arasında, devlet desteklerinden faydalanma konusunda çeşitli kurumlardan sağlanan eğitim, bilgilendirme, teknik destek, proje üretme gibi hizmetlerin değerlendirilmesi açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunma durumu Tablo 143'te sunulmuştur. Tarım il/ilçe müdürlüğü, arı yetiştiriciler birliği, kalkınma ajansı, KOSGEB, üniversiteler ve belediyelerin eğitim, bilgilendirme, teknik destek, proje üretme gibi hizmetlerini değerlendirme açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Bingöl ilindeki arıcılara kıyasla Adana ilindeki arıcılar tarım il/ilçe müdürlüğü, kalkınma ajansı, KOSGEB, üniversiteler ve belediyelerin eğitim, bilgilendirme, teknik destek, proje üretme gibi hizmetlerini daha yüksek düzeyde olumlu değerlendirmiştir. Diğer taraftan, Adana ve Bingöl illerinde faaliyet gösteren arıcılar arasında arı yetiştiriciler birliğinin eğitim, bilgilendirme, teknik destek, proje üretme gibi hizmetlerini değerlendirme açısından istatistiki olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

Tablo 144
Bakanlıktan Destek Talebi

		N	Sıra Ortalaması	Sıraların Toplamı	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	p Değeri
Ürün	1	290	285,28	82730,00	40535,000	82730,000	-4,052	,000
	2	340	341,28	116035,00				
Koloni	1	290	254,52	73812,00	31617,000	73812,000	-8,183	,000
	2	340	367,51	124953,00				
Ana arı	1	290	252,61	73257,00	31062,000	73257,000	-8,079	,000
	2	340	365,28	122368,00				
Nakliye	1	290	386,91	112202,50	28592,500	86562,500	-9,413	,000
	2	340	254,60	86562,50				
Besleme	1	290	467,23	135497,00	5298,000	63268,000	-20,533	,000
	2	340	186,08	63268,00				
Teknik Eğitim	1	290	283,22	82135,00	39940,000	82135,000	-4,233	,000
	2	340	343,03	116630,00				
Pazara erişim	1	290	373,79	108398,00	32397,000	90367,000	-7,658	,000
	2	340	265,79	90367,00				
Mevcut desteklerin miktarının artırılması	1	290	342,97	99461,00	41334,000	99304,000	-3,603	,000
	2	340	292,07	99304,00				

Tablo 144’de, bakanlıktan destek talebine ait farklılıklar verilmiştir. Ürün, koloni, ana arı, nakliye, besleme, teknik eğitim, pazara erişim ve mevcut desteklerin miktarının artırılması desteği açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Adana ilinde faaliyet gösteren arıcılar Bingöl ilindekilere kıyasla daha fazla ürün, koloni, ana arı ve teknik eğitim desteği isterken, daha az nakliye, besleme, pazara erişim ve mevcut desteklerin miktarının artırılması desteklerini istemektedirler.

3.6.1.5. Satış Ve Pazarlama Konusunda Farklılıklar

Tablo 145

Üretilen Arı Ürünlerinin Satışında Farklılıklar

		N	Sıra Ortalaması	Sıraların Toplamı	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	p Değeri
Kendim satıyorum	1	290	400,75	116217,00	24578,000	82548,000	-11,313	,000
	2	340	242,79	82548,00				
İşleyiciye	1	290	158,51	45969,00	3774,000	45969,000	-21,519	,000
	2	340	449,40	152796,00				
Perakendeciye	1	290	276,45	80170,50	37975,500	80170,500	-6,466	,000
	2	340	348,81	118594,50				
Toptancıya	1	290	275,69	79950,00	37755,000	79950,000	-6,062	,000
	2	340	349,46	118815,00				
Birlik veya Kooperatife Satıyorum	1	290	249,85	72457,50	30262,500	72457,500	-11,124	,000
	2	340	371,49	126307,50				
Doğrudan Tüketiciye	1	290	263,79	76498,00	34303,000	76498,000	-8,950	,000
	2	340	359,61	122267,00				

Adana ve Bingöl'deki arıcı işletmeler arasında, üretilen arı ürünlerinin satışı açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunma durumu Tablo 145'te sunulmuştur. Üretilen arı ürünlerinin arıcı işletmenin kendisi tarafından satılması, işleyiciye, perakendeciye, toptancıya, birlik veya kooperatife ve doğrudan tüketiciye satılması açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Adana ilinde faaliyet gösteren arıcılar Bingöl ilindekilere kıyasla ürettikleri arı ürünlerini daha fazla işleyiciye, perakendeciye, toptancıya, birlik veya kooperatife ve doğrudan tüketiciye satmakta olup, daha az miktarda kendileri satmaktadır.

Tablo 146

Üretilen Arı Ürünlerinin Satış Bölgelerinde Farklılıklar

		N	Sıra Ortalaması	Sıraların Toplamı	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	p Değeri
İl içinde	1	290	281,67	81683,50	39488,500	81683,500	-4,451	,000
	2	340	344,36	117081,50				
Bölge içinde	1	290	192,77	55902,50	13707,500	55902,500	-16,352	,000
	2	340	420,18	142862,50				
Yurtiçinde	1	290	305,06	88468,00	46273,000	88468,000	-1,389	,165
	2	340	324,40	110297,00				
Yurtdışında	1	290	154,29	44745,00	2550,000	44745,000	-21,943	,000
	2	340	453,00	154020,00				

Adana ve Bingöl'deki arıcı işletmeler arasında, üretilen arı ürünlerinin satış bölgesi açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunma durumu Tablo 146'da sunulmuştur. Üretilen arı ürünlerini il içinde, bölge içinde ve yurtdışında satılması açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında istatistiki olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Adana ilinde faaliyet gösteren arıcılar Bingöl ilindekilere kıyasla ürettikleri arı ürünlerini daha fazla il içinde, bölge içinde ve yurtdışında satmaktadır. Diğer taraftan, Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında üretilen arı ürünlerinin yurtiçinde satış oranı benzerlik göstermektedir.

3.6.1.6. Sorunlar Konusunda Farklılıklar

Tablo 147
Arıcılıkta En Önemli Sorunlarla İlgili Farklılıklar

		N	Sıra Ortalaması	Sıraların Toplamı	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	p Değeri
Yüksek girdi fiyatlarıdır	1	290	438,99	127307,00	13488,000	71458,000	-16,528	,000
	2	340	210,17	71458,00				
Balın pazarlanamaması veya düşük fiyatla satılmasıdır	1	290	421,81	121480,00	18056,000	76026,000	-14,749	,000
	2	340	223,61	76026,00				
Kaliteli ana arı bulunamamasıdır	1	290	332,93	96549,00	44246,000	102216,000	-2,348	,019
	2	340	300,64	102216,00				
Konaklama yerlerinin yetersiz olması ve kirasının yüksek olması	1	290	354,29	102743,50	38051,500	96021,500	-5,265	,000
	2	340	282,42	96021,50				
Tarımsal ilaçlamadır	1	290	287,25	83303,00	41108,000	83303,000	-3,739	,000
	2	340	339,59	115462,00				
Destekleme politikasının yetersizliğidir	1	290	394,56	114421,00	26374,000	84344,000	-10,687	,000
	2	340	248,07	84344,00				
Eğitim eksikliğidir	1	290	333,34	96667,50	44127,500	102097,500	-2,397	,017
	2	340	300,29	102097,50				
İklim değişiklikleri ve doğal afetlerdir	1	290	411,44	119317,00	21478,000	79448,000	-13,016	,000
	2	340	233,67	79448,00				

Adana ve Bingöl'deki arıcı işletmeler arasında, arıcılık sektöründe en önemli sorunlar açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunma durumu Tablo 147'de sunulmuştur. Yüksek girdi fiyatları, balın pazarlanamaması veya düşük fiyatla satılması, kaliteli ana arı bulunamaması, konaklama yerlerinin yetersiz olması ve kiranın yüksek olması, tarımsal ilaçlama, destekleme politikasının yetersiz olması, eğitim eksikliği ve iklim değişiklikleri ve doğal afetler açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında

istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Bingöl ilindeki arıcılar Adana ilindekilere kıyasla yüksek girdi fiyatları, balın pazarlanamaması veya düşük fiyatla satılması, kaliteli ana arı bulunamaması, konaklama yerlerinin yetersiz olması ve kiranın yüksek olması, destekleme politikasının yetersiz olması, eğitim eksikliği ve iklim değişiklikleri ve doğal afetler konusunda daha fazla sorun yaşarken, tarımsal ilaçlama konusunda daha az sorun yaşamaktadır.

Tablo 148
Bal Pazarlamasında Karşılaşılan En Önemli Sorun

		N	Sıra Ortalaması	Sıraların Toplamı	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	p Değeri
Etkili kooperatiflerin bulunmaması	1	290	433,36	125673,50	15121,500	73091,500	-15,990	,000
	2	340	214,98	73091,50				
Balın hak ettiği değere satılmaması	1	290	428,00	124119,00	16676,000	74646,000	-15,062	,000
	2	340	219,55	74646,00				
Balın belirli bir fiyat standardizasyonunun bulunmaması	1	290	379,67	110104,00	30691,000	88661,000	-8,776	,000
	2	340	260,77	88661,00				
Dış kaynaklı arı ürünlerinin kontrolsüz piyasa girişi	1	290	372,64	108065,50	32729,500	90699,500	-7,777	,000
	2	340	266,76	90699,50				
Piyasada sahte bal bulunması	1	290	419,24	120742,50	18793,500	76763,500	-14,079	,000
	2	340	225,78	76763,50				
Toptan pazar bulunmaması	1	290	408,74	118126,00	22039,000	80009,000	-12,789	,000
	2	340	235,32	80009,00				
Tüketicilerin Balın doğallığı konusunda tereddütleri	1	290	391,48	113529,00	27266,000	85236,000	-10,533	,000
	2	340	250,69	85236,00				
Müşterilerin bal tercihinde bilinçsiz olması	1	290	382,13	110817,00	29978,000	87948,000	-9,268	,000
	2	340	258,67	87948,00				
Dolum ve paketlemede yaşanan imkansızlıklar/aksaklıklar	1	290	308,74	89534,00	47339,000	89534,000	-0,910	,363
	2	340	321,27	109231,00				

Adana ve Bingöl'deki arıcı işletmeler arasında, aracı işletmelerin bal pazarlamasında karşılaştıkları sorunlar açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunma durumu Tablo 148'de sunulmuştur. Etkili kooperatiflerin bulunmaması, balın hak ettiği değere satılamaması, balın belirli bir fiyat standardizasyonunun bulunmaması, dış kaynaklı arı ürünlerinin kontrolsüz piyasaya girişi, piyasada sahte bal bulunması, toptan pazar bulunmaması, tüketicilerin balın doğallığı konusunda tereddütleri, müşterilerin bal tercihinde bilinçsiz olması ve dolum ve paketlemede yaşanan imkansızlıklar/aksaklıklar açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Bingöl ilindeki arıcılar Adana ilindekilere kıyasla etkili

kooperatiflerin bulunmaması, balın hak ettiği değere satılamaması, balın belirli bir fiyat standardizasyonunun bulunmaması, dış kaynaklı arı ürünlerinin kontrolsüz piyasaya girişi, piyasada sahte bal bulunması, toptan pazar bulunmaması, tüketicilerin balın doğallığı konusunda tereddütleri ve müşterilerin bal tercihinde bilinçsiz olması konusunda daha fazla sorun yaşamaktadır. Diğer taraftan, Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar bal pazarlamasında dolum ve paketlemede yaşanan imkansızlıklar/aksaklıklar konusunda benzer sorun yaşamaktadır.

Tablo 149
Arıcılık Faaliyetini Yürütürken Yaşanan Sorunlar

		N	Sıra Ortalaması	Sıraların Toplamı	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	p Değeri
Üretim sorunlarını çözmekte sorun yaşıyorum	1	290	330,62	95878,50	44916,500	102886,500	-2,031	,042
	2	340	302,61	102886,50				
Satış ve pazarlama konusunda sorun yaşıyorum	1	290	356,81	103473,50	37321,500	95291,500	-5,767	,000
	2	340	280,27	95291,50				
Finansal hesaplar konusunda sorun yaşıyorum	1	290	350,95	101774,50	39020,500	96990,500	-4,886	,000
	2	340	285,27	96990,50				
Arıcılık konusundaki desteklerden faydalanma sürecinde sorun yaşıyorum	1	290	385,67	111844,50	28950,500	86920,500	-9,519	,000
	2	340	255,65	86920,50				

Adana ve Bingöl'deki arıcı işletmeler arasında, arıcı işletmelerin arıcılık faaliyetini yürütürken yaşadıkları sorunlar açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunma durumu Tablo 149'da sunulmuştur. Üretim sorunlarını çözmede sorun yaşama, satış ve pazarlama konusunda sorun yaşama, finansal hesaplar konusunda sorun yaşama ve arıcılık konusundaki desteklerden faydalanma sürecinde sorun yaşama açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Bingöl ilindeki arıcılar Adana ilindekilere kıyasla üretim sorunlarını çözmede, satış ve pazarlama konusunda, finansal hesaplar konusunda ve arıcılık konusundaki desteklerden faydalanma süreci konusunda daha fazla sorun yaşamaktadır.

Tablo 150**Üretim Sorunlarının Giderilmesi, Yeni Ürün Geliştirme, Satış, Pazarlama Gibi Konularda Faydalanılan Kurumlar**

		N	Sıra Ortalaması	Sıraların Toplamı	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	p Değeri
Arı Yetiştiriciler Birliği	1	290	355,02	102955,00	37840,000	95810,000	-5,361	,000
	2	340	281,79	95810,00				
KOSGEB	1	290	165,58	48017,50	5822,500	48017,500	-20,395	,000
	2	340	443,38	150747,50				
Üniversite	1	290	220,90	63839,00	21934,000	63839,000	-12,599	,000
	2	340	394,99	134296,00				
Tarım İl/İlçe Müdürlüğü	1	290	242,44	70066,00	28161,000	70066,000	-9,707	,000
	2	340	376,67	128069,00				
Kalkınma Ajansı	1	290	148,93	43188,50	993,500	43188,500	-22,625	,000
	2	340	457,58	155576,50				
Ticaret ve Sanayi Odası	1	290	146,91	42603,50	408,500	42603,500	-22,771	,000
	2	340	459,30	156161,50				
Esnaf ve Sanatkarlar Odası	1	290	146,64	42524,50	329,500	42524,500	-22,872	,000
	2	340	459,53	156240,50				

Adana ve Bingöl'deki arıcı işletmeler arasında, çeşitli kurumlardan üretim sorunlarının giderilmesi, yeni ürün geliştirme, satış ve pazarlama gibi konularda faydalanma açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunma durumu Tablo 150'de sunulmuştur. Arı yetiştiriciler birliği, KOSGEB, üniversite, tarım il/ilçe müdürlüğü, kalkınma ajansı, ticaret ve sanayi odası ve esnaf ve sanatkarlar odasından üretim sorunlarının giderilmesi, yeni ürün geliştirme, satış ve pazarlama gibi konularda faydalanma açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Adana ilindeki arıcılar Bingöl ilindekilere kıyasla KOSGEB, üniversite, tarım il/ilçe müdürlüğü, kalkınma ajansı, ticaret ve sanayi odası ve esnaf ve sanatkarlar odasından üretim sorunlarının giderilmesi, yeni ürün geliştirme, satış ve pazarlama gibi konularda daha fazla faydalanırken, arı yetiştiriciler birliğinden daha az faydalanmıştır.

3.6.1.7. Ağ Faaliyetleriyle İlgili Farklılıklar

Tablo 151

Ağ Faaliyetleri Konusunda Farklılıklar

		N	Sıra Ortalaması	Sıraların Toplamı	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	p Değeri
Diğer yerel arıcılarla, görüş alışverişi yapar, problemleri ya da stratejileri tartışır mısınız?	1	290	404,32	117251,50	23,543,500	81,513,500	-11,680	,000
	2	340	239,75	81513,50				

Adana ve Bingöl'deki arıcı işletmeler arasında, işletmelerin ağ faaliyetleri açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunma durumu Tablo 151'de sunulmuştur. Diğer yerel arıcılarla görüş alışverişi yapma, problemleri ya da stratejileri tartışma durumu açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Bingöl ilindeki arıcılar Adana ilindekilere kıyasla daha fazla diğer yerel arıcılarla görüş alışverişi yapmakta, problemleri ya da stratejileri tartışmaktadır.

3.6.1.8. Bölgenin Avantaj Ve Dezavantajları Konusunda Farklılıklar

Tablo 152

Bölgenin Avantaj ve Dezavantajları Konusunda Farklılıklar

		N	Sıra Ortalaması	Sıraların Toplamı	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	p Değeri
İlimizin arı ürünleri konusunda marka olduğunu düşünüyorum	1	290	396,38	114951,50	25,843,500	83,813,500	-10,560	,000
	2	340	246,51	83813,50				
İlimizde arıcılar için yeterli destek mekanizmalarının bulunduğunu düşünüyorum	1	290	301,56	87451,50	45,256,500	87,451,500	-1,832	,067
	2	340	327,39	111313,50				
İlimizde arıcılık erkekler ve kadınlar için eşit fırsatlar sunmaktadır	1	290	338,66	98210,50	42,584,500	100,554,500	-3,055	,002
	2	340	295,75	100554,50				
Bu bölgede yerleşik bulunmasaydınız, şu an elde ettiğiniz aynı sonuçları elde edebilir miydiniz?	1	290	332,65	96468,50	44,326,500	102,296,500	-2,279	,023
	2	340	300,87	102296,50				

Adana ve Bingöl'deki arıcı işletmeler arasında, bölgenin avantaj ve dezavantajları açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunma durumu Tablo 152'de sunulmuştur. İlin arı ürünleri konusunda marka olduğunu düşünme, ilde arıcılığın erkekler ve kadınlar için eşit fırsatlar sunduğunu düşünme ve bölgede yerleşik olunmasaydı şu an elde edilen aynı sonuçları alabileceğini düşünme açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Bingöl ilindeki arıcılar Adana ilindekilere kıyasla ilin arı ürünleri konusunda marka olduğunu daha fazla düşünmekte,

ilde arıcılığın erkekler ve kadınlar için eşit fırsatlar sunduğunu ve bölgede yerleşik olunmasaydı şu an elde edilen aynı sonuçları alabileceğini ifade etmektedir. Diğer taraftan, Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar ilde arıcılar için yeterli destek mekanizmalarının bulunduğu konusunda benzer görüşler ifade etmişlerdir.

3.6.1.9. Bulunulan Bölgede Arıcılık Faaliyetlerinin Gelişmesi İçin Gerekli Olan Yatırım/İyileştirme Alanlarında Farklılıklar

Tablo 153

Bulunulan Bölgede Arıcılık Faaliyetlerinin Gelişmesi İçin Gerekli Olan Yatırım/İyileştirme Alanlarında Farklılıklar

		N	Sıra Ortalaması	Sıraların Toplamı	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	p Değeri
Konaklama yeri sayısının artırılması, kiralarının düşmesi	1	290	432,05	125293,50	15501,500	73471,500	-	15,620
	2	340	216,09	73471,50				
Vergi teşviklerinin uygulanması	1	290	320,36	92262,50	47273,500	105243,500	-0,783	,434
	2	340	309,54	105243,50				
Ürün çeşitliliğinin artırılması konusunda eğitimlerin verilmesi	1	290	406,10	117770,00	23025,000	80995,000	-	12,657
	2	340	238,22	80995,00				
Katma değeri yüksek ürünlerin (organik, medikal vb.) üretimi konusunda eğitim ve danışmanlık desteği	1	290	402,03	116590,00	24205,000	82175,000	-	12,138
	2	340	241,69	82175,00				
Ortak dolum ve paketlenme gibi işlemlerin yapıldığı ortak kullanım atölyelerinin kurulması	1	290	360,26	104476,50	36318,500	94288,500	-6,088	,000
	2	340	277,32	94288,50				
Pazarlama ve satış konusunda eğitim ve danışmanlık desteği	1	290	412,13	119518,00	21277,000	79247,000	-	13,172
	2	340	233,08	79247,00				
İhracat konusunda eğitim ve danışmanlık desteği	1	290	366,01	106144,00	34651,000	92621,000	-6,934	,000
	2	340	272,41	92621,00				
İhracat konusunda finansal destekler	1	290	365,80	106081,50	34713,500	92683,500	-6,887	,000
	2	340	272,60	92683,50				
Ulaşım/nakliye olanaklarının iyileştirilmesi	1	290	410,04	118910,50	21884,500	79854,500	-	12,836
	2	340	234,87	79854,50				
İletişim olanaklarının (telefon, internet) iyileştirilmesi	1	290	395,61	114726,50	26068,500	84038,500	-	10,886
	2	340	247,17	84038,50				
Arı sağlığı ve bakımı konusunda desteklerin/hizmetlerin iyileştirilmesi	1	290	430,42	124821,50	15973,500	73943,500	-	15,599
	2	340	217,48	73943,50				

Adana ve Bingöl'deki arıcı işletmeler arasında, bölgede arıcılık faaliyetlerinin gelişmesi için gerekli olan yatırım/iyileştirme alanları açısından istatistiksel olarak anlamlı

farklılık bulunma durumu Tablo 153’te sunulmuştur. Konaklama yeri sayısının artırılması ve kiralarının düşmesi, ürün çeşitliliğinin arttırılması konusunda eğitimlerin verilmesi, katma değeri yüksek ürünlerin (organik, medikal vb,) üretimi konusunda eğitim ve danışmanlık desteği, ortak dolum ve paketlenme gibi işlemlerin yapıldığı ortak kullanım atölyelerinin kurulması, pazarlama ve satış konusunda eğitim ve danışmanlık desteği, ihracat konusunda eğitim ve danışmanlık desteği, ihracat konusunda finansal destekler, ulaşım/nakliye olanaklarının iyileştirilmesi, iletişim olanaklarının (telefon, internet) iyileştirilmesi ve arı sağlığı ve bakımı konusunda desteklerin/hizmetlerin iyileştirilmesi açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Bingöl ilindeki arıcılar Adana ilindekilere kıyasla konaklama yeri sayısının arttırılması ve kiralarının düşmesi, ürün çeşitliliğinin arttırılması konusunda eğitimlerin verilmesi, katma değeri yüksek ürünlerin (organik, medikal vb,) üretimi konusunda eğitim ve danışmanlık desteği, ortak dolum ve paketlenme gibi işlemlerin yapıldığı ortak kullanım atölyelerinin kurulması, pazarlama ve satış konusunda eğitim ve danışmanlık desteği, ihracat konusunda eğitim ve danışmanlık desteği, ihracat konusunda finansal destekler, ulaşım/nakliye olanaklarının iyileştirilmesi, iletişim olanaklarının (telefon, internet) iyileştirilmesi ve arı sağlığı ve bakımı konusunda desteklerin/hizmetlerin iyileştirilmesi konularına daha yüksek düzeylerde cevap vermişlerdir. Diğer taraftan, Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar vergi teşviklerinin uygulanması konusunda benzer görüşler ifade etmişlerdir.

3.6.2. Adana Ve Bingöl’deki Arıcı İşletmeler Arasındaki Farklılıkların Ki-Kare Bağımsızlık Analizi

Ki-kare bağımsızlık testi iki veya daha fazla değişken grubu arasında ilişki bulunup bulunmadığını incelemek için kullanılır. Yani değişkenler arasında bağımsızlık olup olmadığı araştırılır.

Hipotezler;

H_0 : Değişkenler birbirinden bağımsızdır.

H_1 : Değişkenler birbirinden bağımsız değildir.

Ki-kare bağımsızlık testinin uygulanabilmesi için gözlem sonuçlarının sınıflandırılmış ve gruplandırılmış bileşik seriler şeklinde gösterilmesi gerekmektedir. Bu gösterim şekline kontenjans tablosu denir. Bu tablo, değişkenlerin sınıflarının yer aldığı

satır ve sütunlardan oluşur. Tablodaki satır (row) sayısı (r) ve sütun (column) sayısı (c) ile gösterilirse (rXc) lik bir kontenjans tablosu elde edilir. Bu şekilde çapraz sınıflandırma, herhangi bir sıradaki elemanla, sütundaki eleman arasındaki ilişkinin (bağımlılık ya da bağımsızlığın) incelenmesi amacıyla yapılır. Bunun için her sıra ve sütundaki elemanlara ait beklenen (expected) frekansların (E_{ij}), gözlenen (observed) frekanslarla (O_{ij}) karşılaştırılması gerekir (Kalaycı, 2017: 90).

Örnekleme, Adana ve Bingöl illerinde faaliyet gösteren arıcı işletmelere ait nitel değişkenler arasında farklılık bulunma durumu araştırmak üzere çalışmada Ki-Kare bağımsızlık testi uygulanmıştır.

Adana ve Bingöl illerinde faaliyet gösteren arıcı işletmeler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunması durumunda ($p<0,05$) değişkenin p değeri kalın olarak gösterilmiştir. Örneklem içinde 340 tane Adana'da faaliyet gösteren arıcı işletme, 290 tane Bingöl'de faaliyet gösteren arıcı işletme bulunmaktadır.

3.6.2.1. İşletme

Tablo 154'de, arıcı işletmeye ilişkin Ki-kare bağımsızlık test sonuçları sunulmuştur. İşletmelerin arıcılığı öğrenme şekilleri açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=106,167$; $p=0,000<0,05$). Adana ilinde faaliyet gösteren arıcılar arıcılığı daha çok kurs görerek, Bingöl ilinde faaliyet gösteren arıcılar ise arıcılığı daha çok babadan öğrenmişlerdir.

İşletmelerin arıcılığı yapma şekilleri açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=22,740$; $p=0,000<0,05$). Adana ilindeki arıcılar daha çok sabit arıcılık yaparken, Bingöl ilindekiler daha çok gezginci arıcılık yapmaktadır.

İşletmelerin arıcılık yaptıkları arazinin kendilerine ait olup olmadığı açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=182,176$; $p=0,000<0,05$). Adana ilindeki arıcıların çoğunun arıcılık yaptıkları arazi kendilerine ait değilken, Bingöl'de faaliyet gösteren arıcıların faaliyette bulundukları arıcılık arazisi kendilerine aittir.

Arıcılıkla ilgili yayınları ve bilgileri takip etme durumları açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=59,826$; $p=0,000<0,05$). Bingöl ilindeki arıcıların Adana ilindekilere kıyasla arıcılıkla ilgili

yayınları ve bilgileri daha az takip ettikleri tespit edilmiştir. İşletmelerin arıcılıkla ilgili yayınları ve bilgileri kitaplardan takip etme durumları açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=83,224$; $p=0,000<0,05$). Adana ilindeki arıcılar Bingöl ilindekilere kıyasla arıcılıkla ilgili yayınları ve bilgileri daha çok kitaplardan takip etmektedirler. İşletmelerin arıcılıkla ilgili yayınları ve bilgileri üniversitelerden takip etme durumları açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=22,846$; $p=0,000<0,05$). Adana ilindeki arıcılar Bingöl ilindekilere kıyasla arıcılıkla ilgili yayınları ve bilgileri daha çok üniversitelerden takip etmektedirler. İşletmelerin arıcılıkla ilgili yayınları ve bilgileri internetten takip etme durumları açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=13,288$; $p=0,000<0,05$). Bingöl ilindeki arıcılar Adana ilindekilere kıyasla arıcılıkla ilgili yayınları ve bilgileri daha çok internetten takip etmektedirler. İşletmelerin arıcılıkla ilgili yayınları ve bilgileri birlikte takip etme durumları açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=8,593$; $p=0,003<0,05$). Adana ilindeki arıcılar Bingöl ilindekilere kıyasla arıcılıkla ilgili yayınları ve bilgileri daha çok birlikte takip etmektedirler. İşletmelerin arıcılıkla ilgili yayınları ve bilgileri sektörel yayınlardan takip etme durumları açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=5,875$; $p=0,015<0,05$). Bingöl ilindeki arıcılar Adana ilindekilere kıyasla arıcılıkla ilgili yayınları ve bilgileri daha çok sektörel yayınlardan takip etmektedirler.

Tablo 154
İşletme İle İlgili Hipotezler

Hipotezler	Ki-Kare değeri	Serbestlik derecesi	p
H ₁ =Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arıcılığı öğrenme şekli arasında ilişki vardır	106,167	5	,000
H ₂ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arıcılığı yapma şekli arasında ilişki vardır	22,740	1	,000
H ₃ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arıcılık faaliyetinin yapıldığı araziye sahiplik durumu arasında ilişki vardır	182,176	2	,000
H ₄ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arıcı işletmelerin arıcılıkla ilgili yayınları ve bilgileri takip etme durumları arasında ilişki vardır	59,826	1	,000
H ₅ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arıcı işletmelerin arıcılıkla ilgili yayınları ve bilgileri kitaplardan takip etme durumları arasında ilişki vardır	83,224	1	,000
H ₆ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arıcı işletmelerin arıcılıkla ilgili yayınları ve bilgileri üniversitelerden takip etme durumları arasında ilişki vardır	22,846	1	,000
H ₇ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arıcı işletmelerin arıcılıkla ilgili yayınları ve bilgileri tecrübeli arıcılardan takip etme durumları arasında ilişki vardır	,000	1	,996
H ₈ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arıcı işletmelerin arıcılıkla ilgili yayınları ve bilgileri internette takip etme durumları arasında ilişki vardır	13,288	1	,000
H ₉ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arıcı işletmelerin arıcılıkla ilgili yayınları ve bilgileri birlikte takip etme durumları arasında ilişki vardır	8,593	1	,003
H ₁₀ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arıcı işletmelerin arıcılıkla ilgili yayınları ve bilgileri sektörel yayınlardan takip etme durumları arasında ilişki vardır	5,875	1	,015

Diğer taraftan, Adana ve Bingöl illerindeki arıcı işletmelerin arıcılıkla ilgili yayınları ve bilgileri tecrübeli arıcılardan takip etme durumları arasında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($\chi^2=,000$; $p=0,996>0,05$).

3.6.2.2. Üretim Faaliyetleriyle İlgili Hipotezler

Tablo 155
Arıcı İşletmelerin Üretim Faaliyetlerine Ait Hipotezler

Hipotezler	Ki-Kare değeri	Serbestlik derecesi	p
H ₁₁ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile yurtdışından girdi temin etme durumu arasında ilişki vardır	5,167	1	,023
H ₁₂ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile ekipmanların bakım ve onarımını yapma şekli arasında ilişki vardır	305,348	4	,000
H ₁₃ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arıların sağlığı ve bakımı konusunda hizmet satın alma durumu arasında ilişki vardır	72,060	1	,000
H ₁₄ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile dolum ve paketleme sürecini yürütme durumu arasında ilişki vardır	341,208	3	,000
H ₁₅ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile balın kalite analizi kendisi veya başka bir kuruluş tarafından yapılma durumu arasında ilişki vardır	168,174	4	,000

Tablo 155’te, arıcı işletmelerin üretim faaliyetlerine ait Ki-kare bağımsızlık test sonuçları sunulmuştur. İşletmelerin yurtdışından girdi temin etme durumları açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=5,167$; $p=0,023<0,05$). Adana ilindeki arıcılar Bingöl ilindekilere kıyasla daha çok yurtdışından girdi temin etmektedirler.

İşletmelerin ekipmanların bakım ve onarımını yapma şekilleri açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=305,348$; $p=0,000<0,05$). Bingöl’de faaliyet gösteren arıcıların büyük çoğunluğu ekipmanların bakım ve onarımını kendisi yaparken, arı yetiştiriciler birliği ve tarım il/ilçe müdürlüklerinden yardım almamıştır. Adana’da faaliyet gösteren arıcıların yarısından fazlası ekipmanların bakım ve onarımı için arı yetiştiriciler birliğinden yardım alırken, tecrübeli arıcılardan faydalanmamıştır.

İşletmelerin arıların sağlığı ve bakımı konusunda hizmet alma durumları açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=72,060$; $p=0,000<0,05$). Adana ilindeki arıcılar Bingöl ilindekilere kıyasla daha çok arıların sağlığı ve bakımı konusunda hizmet almaktadır.

İşletmelerin ürünlerinin dolum ve paketleme süreci açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=341,208$; $p=0,000<0,05$). Bingöl ilinde faaliyet gösteren arıcı işletmelerin büyük çoğunluğu dolum ve paketleme

sürecini kendileri yaparken, Adana'daki arıcıların çoğunluğu arı yetiştiriciler birliğinde yapmaktadır.

İşletmelerin balın kalite analizini yaptırdığı yer açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=168,174$; $p=0,000<0,05$). Bingöl'deki arıcı işletmelerin çoğunluğu balın kalite analizini üniversiteye yaptırırken, Adana'daki arıcıların çoğunluğu balın kalite analizini ürünü sattığı işletmede yaptırmaktadır.

3.6.2.3. Devlet Destekleriyle İlgili Hipotezler

Tablo 156
Desteklerle İlgili Hipotezler

Hipotezler	Ki-Kare değeri	Serbestlik derecesi	p
H ₁₆ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile TKDK'nın hibe ve desteklerinden haberdar olma durumu arasında ilişki vardır	3,597	1	,058
H ₁₇ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile koloni başına destek uygulamasından faydalanma durumu arasında ilişki vardır	1,444	1	,230
H ₁₈ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arılığı kurarken alınan destekler arasında ilişki vardır	133,983	5	,000
H ₁₉ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile kurumlardan proje veya hibe desteği alma durumu arasında ilişki vardır	250,978	1	,000
H ₂₀ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile tarım il/içe müdürlüklerinden proje veya hibe desteği alma durumu arasında ilişki vardır	40,424	1	,000
H ₂₁ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile TÜBİTAK'tan proje veya hibe desteği alma durumu arasında ilişki vardır	178,360	1	,000
H ₂₂ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile üniversite/üniversite ortaklığında (SANTEZ) proje veya hibe desteği alma durumu arasında ilişki vardır	285,547	1	,000
H ₂₃ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile kalkınma ajansından proje veya hibe desteği alma durumu arasında ilişki vardır	69,914	1	,000
H ₂₄ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile IPARD üzerinden proje veya hibe desteği alma durumu arasında ilişki vardır	5,167 ^a	1	,023

Tablo 156'da, arıcı işletmelere verilen desteklere yönelik Ki-kare bağımsızlık test sonuçları gösterilmiştir. İşletmelerin TKDK'nın hibe ve desteklerinden haberdar olma durumu açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=168,174$; $p=0,000<0,05$). Adana ilindeki arıcılar Bingöl ilindekilere kıyasla daha çok TKDK'nın hibe ve desteklerinden haberdardır.

İşletmelerin koloni başına destek uygulamasından faydalanma durumu açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmamıştır ($\chi^2=1,444$; $p=0,230>0,05$).

İşletmelerin arılığı kurarken aldıkları destekler açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=131,517$; $p=0,000<0,05$). Bingöl ilinde faaliyet gösteren arıcı işletmelerin yarısından fazlası destek almamıştır. Diğer taraftan, Adana'daki arıcılar arılığı kurarken aileden, hibeden, banka kredisinden ve mikro kredi işlemlerinden faydalanmıştır.

İşletmelerin kurumların proje veya hibe desteğinden faydalanma durumu açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=250,978$; $p=0,000<0,05$). Bingöl ilindeki arıcıların Adana ilindekilere kıyasla çeşitli kurumların proje veya hibe desteğinden daha az faydalandıkları tespit edilmiştir. İşletmelerin tarım il/içe müdürlüklerinden proje veya hibe desteği alma durumu açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=40,424$; $p=0,000<0,05$). Bingöl ilindeki arıcılar Adana ilindekilere kıyasla daha çok tarım il/içe müdürlüklerinden proje veya hibe desteği almaktadır. İşletmelerin TÜBİTAK'tan proje veya hibe desteği alma durumu açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=178,360$; $p=0,000<0,05$). Adana ilindeki arıcılar Bingöl ilindekilere kıyasla daha çok TÜBİTAK'tan proje veya hibe desteği almaktadır. İşletmelerin üniversitelerden/üniversitelerle ortak (SANTEZ) proje veya hibe desteği alma durumu açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=285,547$; $p=0,000<0,05$). Adana ilindeki arıcılar Bingöl ilindekilere kıyasla daha çok üniversitelerden/üniversitelerle ortak (SANTEZ) proje veya hibe desteği almaktadır. İşletmelerin IPARD'den proje veya hibe desteği alma durumu açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=5,167$; $p=0,000<0,05$). Adana ilindeki arıcılar Bingöl ilindekilere kıyasla daha çok IPARD'den proje veya hibe desteği almaktadır.

3.6.2.4. Satış Ve Pazarlama Faaliyetleri İle İlgili Hipotezler

Tablo 157

Pazarlama ve Satış Faaliyetleriyle İlgili Hipotezler

Hipotezler	Ki-Kare değeri	Serbestlik derecesi	p
H ₂₅ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arıcı işletmelerin özel temalı ürün üretmeme durumu arasında ilişki vardır	182,997	1	,000
H ₂₆ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arıcı işletmelerin akasya, kekik, meşe vb. balı üretme durumu arasında ilişki vardır	130,761	1	,000
H ₂₇ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arıcı işletmelerin medikal sektörde kullanılan arı ürünleri üretim durumu arasında ilişki vardır	153,080	1	,000
H ₂₈ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arıcı işletmelerin organik sertifikalı arı ürünleri üretim durumu arasında ilişki vardır	,151	1	,697
H ₂₉ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arıcı işletmelerin ürettiği ürünleri sosyal medyadan satma durumu arasında ilişki vardır	22,608	1	,000
H ₃₀ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arıcı işletmelerin ürettiği ürünleri telefondan satma durumu arasında ilişki vardır	141,520	1	,000
H ₃₁ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arıcı işletmelerin ürettiği ürünleri kendine ait web sitesinden satma durumu arasında ilişki vardır	171,800	1	,000
H ₃₂ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arıcı işletmelerin ürettiği ürünleri E-ticaret platformlarından satma durumu arasında ilişki vardır	153,648	1	,000
H ₃₃ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arıcı işletmelerin ürettiği ürünleri kendisine ait/ortaklığım bulunan satış mağazasından satma durumu arasında ilişki vardır	3,843	1	,050
H ₃₄ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arıcı işletmelerin ürettiği balı kendi markasıyla satma durumu arasında ilişki vardır	3,957	1	,047

Tablo 157’de, arıcı işletmelerin pazarlama ve satış faaliyetlerine ait Ki-kare bağımsızlık test sonuçları sunulmuştur. İşletmelerin özel temalı ürün üretmeme durumu açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=182,997$; $p=0,000<0,05$). Bingöl ilindeki arıcılar Adana ilindekilere kıyasla daha az özel temalı ürün üretmektedir. İşletmelerin akasya, kekik, meşe vb. balı üretme durumu açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=130,761$; $p=0,000<0,05$). Adana ilindeki arıcılar Bingöl ilindekilere kıyasla daha çok akasya, kekik, meşe vb. balı üretmektedir. İşletmelerin medikal sektörde kullanılan arı ürünleri üretim durumu açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=153,080$; $p=0,000<0,05$). Adana ilindeki arıcılar Bingöl ilindekilere kıyasla daha çok medikal sektörde kullanılan arı ürünleri üretmektedir. Diğer taraftan, işletmelerin organik sertifikalı arı ürünleri üretim durumu açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmamıştır ($\chi^2=,151$; $p=0,697>0,05$).

İşletmelerin ürettiği ürünleri sosyal medyadan satma durumu açısından Adana ve Bingöl illerindeki aracılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=22,608$; $p=0,000<0,05$). Bingöl ilindeki aracılar Adana ilindekilere kıyasla daha çok ürettiği ürünleri sosyal medyadan satmaktadır. İşletmelerin ürettiği ürünleri telefonda satma durumu açısından Adana ve Bingöl illerindeki aracılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=141,520$; $p=0,000<0,05$). Bingöl ilindeki aracılar Adana ilindekilere kıyasla daha çok ürettiği ürünleri telefonda satmaktadır. İşletmelerin ürettiği ürünleri kendine ait web sitesinden satma durumu açısından Adana ve Bingöl illerindeki aracılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=171,800$; $p=0,000<0,05$). Adana ilindeki aracılar Bingöl ilindekilere kıyasla daha çok ürettiği ürünleri kendine ait web sitesinden satmaktadır. İşletmelerin ürettiği ürünleri E-ticaret platformlarından satma durumu açısından Adana ve Bingöl illerindeki aracılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=153,648$; $p=0,000<0,05$). Adana ilindeki aracılar Bingöl ilindekilere kıyasla daha çok ürettiği ürünleri E-ticaret platformlarından satmaktadır. Diğer taraftan, işletmelerin ürettiği ürünleri kendine ait/ortaklığı bulunan satış mağazasından satma durumu açısından Adana ve Bingöl illerindeki aracılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmamıştır ($\chi^2=3,843$; $p=0,050>0,05$).

İşletmelerin ürettikleri ürünü kendi markalarıyla satma durumu açısından Adana ve Bingöl illerindeki aracılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=3,957$; $p=0,047<0,05$). Adana ilindeki aracılar Bingöl ilindekilere kıyasla ürettikleri ürünü daha çok kendi markalarıyla satmaktadır.

Tablo 158’de aracı işletmelerin sorunlarına ait Ki-kare bağımsızlık test sonuçları sunulmuştur. İşletmelere üretim sorunlarının çözümünde en çok destek olan kurumlar açısından Adana ve Bingöl illerindeki aracılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=427,245$; $p=0,000<0,05$). Bingöl’de faaliyet gösteren aracıların büyük çoğunluğuna üretim sorunlarının çözümünde hiçbir kurum destek vermezken, Adana’da faaliyet gösteren aracıların çoğunluğu ise üretim sorunlarının çözümünde en çok KOSGEB destek vermektedir.

3.6.2.5. Sorunlarla İlgili Hipotezler

Tablo 158

Arıcı İşletmelerin Sorunları İle İlgili Hipotezler

Hipotezler	Ki-Kare değeri	Serbestlik derecesi	p
H ₃₅ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arıcı işletmelere üretim sorunlarının çözümünde en çok destek olan kurumlar arasında ilişki vardır	427,245	7	,000
H ₃₆ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arıcı işletmelere satış ve pazarlama konusundaki sorunlarının çözümünde en çok destek olan kurumlar arasında ilişki vardır	252,332	7	,000
H ₃₇ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arıcı işletmelere arıcılık konusundaki desteklerden faydalanma sürecinde en çok destek olan kurumlar arasında ilişki vardır	280,139	5	,000
H ₃₈ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arıcı işletmelere iş geliştirme, pazarlama veya girişimcilik gibi konularda eğitim alma durumu arasında ilişki vardır	,378	1	,539

İşletmelerin satış ve pazarlama konusundaki sorunlarının çözümünde en çok destek olan kurumlar açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=252,332$; $p=0,000<0,05$). Bingöl’de faaliyet gösteren arıcıların büyük çoğunluğuna üretim sorunlarının çözümünde hiçbir kurumun destek vermezken, Adana’da faaliyet gösteren arıcılara ise satış ve pazarlama konusundaki sorunlarının çözümünde en çok KOSGEB destek vermektedir.

İşletmelere arıcılık konusundaki desteklerden faydalanma sürecinde en çok destek olan kurumlar açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=80,139$; $p=0,000<0,05$). Bingöl’de faaliyet gösteren arıcıların büyük çoğunluğuna arıcılık konusundaki desteklerden faydalanma sürecinde hiçbir kurum destek vermezken, Adana’da faaliyet gösteren arıcılara ise arıcılık konusundaki desteklerden faydalanma sürecinde en çok arı yetiştiriciler birliği destek vermektedir.

İşletmelerin iş geliştirme, pazarlama veya girişimcilik gibi konularda eğitim alma durumları açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmamıştır ($\chi^2=,378$; $p=0,539<0,05$).

3.6.2.6. Ağ Faaliyetleri İle İlgili Hipotezler

Tablo 159
Arıcı İşletmelerin Ağ Faaliyetleriyle İlgili Hipotezler

Hipotezler	Ki-Kare değeri	Serbestlik derecesi	p
H ₃₉ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile bir vakıf, dernek üyelik durumu arasında ilişki vardır	4,502	1	,034
H ₄₀ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arı yetiştiriciler birliğinin hizmetlerinden üretim alanında faydalanma durumu arasında ilişki vardır	34,774	1	,000
H ₄₁ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arı yetiştiriciler birliğinin hizmetlerinden pazarlama ve satış alanında faydalanma durumu arasında ilişki vardır	218,927	1	,000
H ₄₂ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arı yetiştiriciler birliğinin hizmetlerinden dolum ve paketleme alanında faydalanma durumu arasında ilişki vardır	110,403	1	,000
H ₄₃ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arı yetiştiriciler birliğinin hizmetlerinden eğitim, kurs ve seminerler alanında faydalanma durumu arasında ilişki vardır	2,793	1	,095
H ₄₄ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arı yetiştiriciler birliğinin hizmetlerinden destekler konusunda bilgi edinme alanında faydalanma durumu arasında ilişki vardır	75,366	1	,000
H ₄₅ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arı yetiştiriciler birliğinin hizmetlerinden lobi oluşturma alanında faydalanma durumu arasında ilişki vardır	5,666	1	,017
H ₄₆ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arı yetiştiriciler birliğinin hizmetlerinden muhasebe alanında faydalanma durumu arasında ilişki vardır	,029	1	,865
H ₄₇ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arıcılıkla ilgili herhangi bir kooperatife (pazarlama ya da üretim) üye olma durumu arasında ilişki vardır	8,544	1	,003
H ₄₈ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile başka bir işletmeniz/işletmede ortaklığın bulunması durumu arasında ilişki vardır	133,249	1	,000
H ₄₉ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile ortaklığının bulunmaması durumu arasında ilişki vardır	119,379	1	,000
H ₅₀ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile diğer arıcı işletmelerle ortaklığının bulunması durumu arasında ilişki vardır	14,222	1	,000
H ₅₁ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile geri bağlantıları olan işletmelere (Petek, Kovan, ana arı vb.) ortaklığının olması durumu arasında ilişki vardır	113,486	1	,000
H ₅₂ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile ileri bağlantıları olan işletmelere (pazarlama şirketi, market vb.) ortaklığının olması durumu arasında ilişki vardır	118,045	1	,000

Tablo 159 (Devamı)

Hipotezler	Ki-Kare değeri	Serbestlik derecesi	p
H ₅₃ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile ilgisiz sektördeki işletmelere ortalığının olması durumu arasında ilişki vardır	,381	1	,537
H ₅₄ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile diğer arıcı işletmede ortaklığının var olması durumu arasında ilişki vardır	71,725	1	,000
H ₅₅ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile diğer arıcılarla işbirliği yapma alanları arasında ilişki vardır	57,612	3	,000
H ₅₆ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile diğer arıcı işletmelerle uzmanlaşmayı artırmak için işbirliği kurması arasında ilişki vardır	33,744	1	,000
H ₅₇ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile diğer arıcı işletmelerle kaliteyi geliştirmek için işbirliği kurması arasında ilişki vardır	,002 ^a	1	,964
H ₅₈ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile diğer arıcı işletmelerle maliyetleri düşürmek için işbirliği kurması arasında ilişki vardır	57,516	1	,000
H ₅₉ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile diğer arıcı işletmelerle riskleri azaltmak için işbirliği kurması arasında ilişki vardır	11,597	1	,001
H ₆₀ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile diğer arıcı işletmelerle bilgi edinmek için işbirliği kurması arasında ilişki vardır	101,071	1	,000
H ₆₁ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile diğer arıcı işletmelerle yeni pazarlara giriş için işbirliği kurması arasında ilişki vardır	72,698	1	,000
H ₆₂ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile diğer yerel arıcılarla dostluk ilişkileri kurmanın arıcılık faaliyetleriniz için önemli nitelik olduğunu düşünme arasında ilişki vardır	124,159	1	,000
H ₆₃ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arıcılarla ilişkilerinin kaynağının neler olduğu arasında ilişki vardır	75,014	3	,000

Tablo 159’da arıcı işletmelerin ağ faaliyetlerine ait Ki-kare bağımsızlık test sonuçları sunulmuştur. İşletmelerin herhangi bir vakıf, dernek vs. üyelik durumu açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=4,502$; $p=0,034<0,05$). Bingöl ilindeki arıcılar Adana ilindekilere kıyasla daha çok vakıf, dernek üyeliği vardır.

İşletmelerin arı yetiştiriciler birliğinin hizmetlerinden üretim alanında faydalanmaları açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=34,774$; $p=0,000<0,05$). Bingöl ilindeki arıcılar Adana ilindekilere kıyasla arı yetiştiriciler birliğinin hizmetlerinden üretim alanında daha fazla faydalanmaktadır. İşletmelerin arı yetiştiriciler birliğinin hizmetlerinden pazarlama ve satış alanında faydalanmaları açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=218,927$; $p=0,000<0,05$). Adana ilindeki arıcılar Bingöl ilindekilere kıyasla arı yetiştiriciler birliğinin hizmetlerinden pazarlama ve satış alanında daha fazla faydalanmaktadır. İşletmelerin arı yetiştiriciler birliğinin hizmetlerinden dolum ve paketleme alanında faydalanmaları açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında

anlamli farkliliklar bulunmuştur ($\chi^2=110,403$; $p=0,000<0,05$). Adana ilindeki arıcılar Bingöl ilindekilere kıyasla arı yetiştiriciler birliğinin hizmetlerinden dolum ve paketleme alanında daha fazla faydalanmaktadır. İşletmelerin arı yetiştiriciler birliğinin hizmetlerinden eğitim, kurs ve seminerler alanında faydalanmaları açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmamıştır ($\chi^2=2,793$; $p=0,095>0,05$). İşletmelerin arı yetiştiriciler birliğinin hizmetlerinden destekler konusunda bilgi edinme alanında faydalanmaları açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=75,366$; $p=0,000<0,05$). Bingöl ilindeki arıcılar Adana ilindekilere kıyasla arı yetiştiriciler birliğinin hizmetlerinden destekler konusunda bilgi edinme alanında daha fazla faydalanmaktadır. İşletmelerin arı yetiştiriciler birliğinin hizmetlerinden lobi oluşturma alanında faydalanmaları açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=5,666$; $p=0,017<0,05$). Adana ilindeki arıcılar Bingöl ilindekilere kıyasla arı yetiştiriciler birliğinin hizmetlerinden lobi oluşturma alanında daha fazla faydalanmaktadır. İşletmelerin arı yetiştiriciler birliğinin hizmetlerinden muhasebe alanında faydalanmaları açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmamıştır ($\chi^2=,029$; $p=0,865>0,05$).

İşletmelerin arıcılıkla ilgili kooperatife (pazarlama ya da üretim) üyelik durumu açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=8,544$; $p=0,003<0,05$). Bingöl ilindeki arıcılar Adana ilindekilere kıyasla arıcılıkla ilgili kooperatife (pazarlama ya da üretim) üyeliği daha çoktur.

İşletmelerin başka bir işletmede ortaklığının bulunması durumu açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=133,249$; $p=0,000<0,05$). Adana ilindeki arıcıların Bingöl ilindekilere kıyasla başka bir işletmede ortaklığı daha çoktur.

İşletmelerin ortaklığının bulunmaması açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=119,379$; $p=0,000<0,05$). Bingöl ilindeki arıcılar Adana ilindekilere kıyasla arıcı işletmelerin ortalığı bulunan işletme yoktur. Arıcı işletmelerin diğer arıcı işletmelerde ortaklığının bulunması açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=14,222$; $p=0,000<0,05$). Adana ilindeki arıcıların Bingöl ilindekilere kıyasla daha çok diğer arıcı işletmelerde ortaklığı vardır. İşletmelerin geri bağlantıları olan işletmelerle (Petek, Kovan,

ana arı vb.) ortalığının bulunması açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=113,486$; $p=0,000<0,05$). Adana ilindeki arıcıların Bingöl ilindekilere kıyasla daha çok geri bağlantıları olan işletmelerde (Petek, Kovan, ana arı vb.) ortaklığı vardır. İşletmelerin ileri bağlantıları olan işletmelerde (pazarlama şirketi, market vb.) ortaklığının bulunması açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=118,045$; $p=0,000<0,05$). Adana ilindeki arıcıların Bingöl ilindekilere kıyasla daha çok ileri bağlantıları olan işletmelerde (pazarlama şirketi, market vb.) ortaklığı vardır. İşletmelerin ilgisiz sektördeki işletmelerde ortaklığının bulunması açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmamıştır ($\chi^2=,381$; $p=0,537>0,05$).

Arıcı işletmelerde diğer arıcı işletmelerin ortalığının olması açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=71,725$; $p=0,000<0,05$). Adana ilindeki arıcıların işletmesinde Bingöl ilindekilere kıyasla daha çok diğer arıcı işletmelerin ortaklığı bulunmaktadır.

İşletmelerin diğer arıcılarla yaptığı işbirliği alanları açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=57,612$; $p=0,000<0,05$). Bingöl ilindeki arıcı işletmeler daha çok üretim ve pazarlama alanında işbirliği yaparken, Adana'daki arıcılar daha çok malzeme/ekipman tedariki ve konaklama yeri üzerine işbirliği yapmaktadır.

İşletmelerin diğer arıcı işletmelerle uzmanlaşmayı artırmak için işbirliği kurması açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=33,744$; $p=0,000<0,05$). Bingöl ilindeki arıcılar Adana ilindekilere kıyasla daha çok diğer arıcı işletmelerle uzmanlaşmayı artırmak için işbirliği kurmaktadır. İşletmelerin diğer arıcı işletmelerle kaliteyi geliştirmek için işbirliği kurması açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmamıştır ($\chi^2=,002$; $p=0,964>0,05$). İşletmelerin diğer arıcı işletmelerle maliyetleri düşürmek için işbirliği kurması açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=57,516$; $p=0,000<0,05$). Adana ilindeki arıcılar Bingöl ilindekilere kıyasla daha çok diğer arıcı işletmelerle maliyetleri düşürmek için işbirliği kurmaktadır. İşletmelerin diğer arıcı işletmelerle riskleri azaltmak için işbirliği kurması açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=11,597$; $p=0,001<0,05$). Adana ilindeki arıcılar Bingöl ilindekilere kıyasla daha çok diğer arıcı işletmelerle riskleri

azaltmak için işbirliği kurmaktadır. İşletmelerin diğer aracı işletmelerle bilgi edinmek için işbirliği kurması açısından Adana ve Bingöl illerindeki aracılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=101,071$; $p=0,000<0,05$). Bingöl ilindeki aracılar Adana ilindekilere kıyasla daha çok diğer aracı işletmelerle bilgi edinmek için işbirliği kurmaktadır. İşletmelerin diğer aracı işletmelerle yeni pazara girmek için işbirliği kurması açısından Adana ve Bingöl illerindeki aracılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=72,698$; $p=0,000<0,05$). Bingöl ilindeki aracılar Adana ilindekilere kıyasla daha çok diğer aracı işletmelerle yeni pazara girmek için işbirliği kurmaktadır.

İşletmelerin diğer yerel aracılarla dostluk ilişkileri kurmanın aracılık faaliyetler için önemli nitelik olduğunu düşünme durumu açısından Adana ve Bingöl illerindeki aracılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=124,159$; $p=0,000<0,05$). Bingöl ilindeki aracılar Adana ilindekilere kıyasla daha çok diğer yerel aracılarla dostluk ilişkileri kurmanın aracılık faaliyetleri için önemli nitelik olduğunu düşünmektedir.

Aracıların kendi aralarındaki ilişkilerin kaynağı açısından Adana ve Bingöl illerindeki aracılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=75,014$; $p=0,000<0,05$). Bingöl'de faaliyet gösteren aracı işletmeler kendi aralarındaki ilişkileri daha çok aile bağları ve sosyal sebeplerle oluştururken, Adana'daki aracılar kendi aralarındaki ilişkileri daha çok yerel meslek kuruluşlarının düzenlediği toplantılar ile komşuluk ya da mekânsal yakınlıkla oluşturmaktadır.

3.6.2.7. Yatırımlar İle İlgili Hipotezler

Tablo 160
Aracı İşletmelerin Yatırım Faaliyetleriyle İlgili Hipotezler

Hipotezler	Ki-Kare değeri	Serbestlik derecesi	p
H ₆₄ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile aracı işletmelerin son zamanlarda yatırım yapmama durumu arasında ilişki vardır	193,948	1	,000
H ₆₅ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile aracı işletmelerin son zamanlarda yeni aracılık yöntemlerine yönelik yaptıkları yatırım arasında ilişki vardır	116,418	1	,000
H ₆₆ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile aracı işletmelerin son zamanlarda yeni ürün geliştirmeye yönelik yaptıkları yatırım arasında ilişki vardır	159,537	1	,000
H ₆₇ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile aracı işletmelerin son zamanlarda pazarlamaya (reklam vb.) yönelik yaptıkları yatırım arasında ilişki vardır	117,743	1	,000
H ₆₈ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile aracı işletmelerin son zamanlarda dolum ve ambalajlamaya yönelik yaptıkları yatırım arasında ilişki vardır	35,681	1	,000

Tablo 160 (Devamı)

H ₆₉ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arıcı işletmelerin son zamanlarda petek, kovan/koloni sayısını arttırmaya yönelik yaptıkları yatırım arasında ilişki vardır	4,377	1	,036
H ₇₀ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arıcı işletmelerin son zamanlarda eğitime yönelik yaptıkları yatırım arasında ilişki vardır	4,482	1	,034
H ₇₁ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arıcı işletmelerin son zamanlarda ileri bağlantıları olan firmaya yönelik yaptıkları yatırım arasında ilişki vardır	6,038	1	,014
H ₇₂ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arıcı işletmelerin son zamanlarda arıcılık dışında bir sektöre yönelik yaptıkları yatırım arasında ilişki vardır	3,667	1	,055

Tablo 160’da arıcı işletmelerin yatırım faaliyetlerine ait Ki-kare bağımsızlık test sonuçları sunulmuştur. İşletmelerin son zamanlarda yatırım yapmama durumu açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=193,948$; $p=0,000<0,05$). Bingöl ilindeki arıcılar Adana ilindekilere kıyasla son zamanlarda hiçbir yatırım yapmamıştır. İşletmelerin son zamanlarda yeni arıcılık yöntemlerine yönelik yaptıkları yatırım açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=116,418$; $p=0,000<0,05$). Adana ilindeki arıcılar Bingöl ilindekilere kıyasla son zamanlarda yeni arıcılık yöntemlerine daha çok yatırım yapmıştır. İşletmelerin son zamanlarda yeni ürün geliştirmeye yönelik yaptıkları yatırım açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=159,537$; $p=0,000<0,05$). Adana ilindeki arıcılar Bingöl ilindekilere kıyasla son zamanlarda yeni ürün geliştirme alanında daha fazla yatırım yapmıştır. İşletmelerin son zamanlarda pazarlamaya yönelik yaptıkları yatırım açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=117,743$; $p=0,000<0,05$). Adana ilindeki arıcılar Bingöl ilindekilere kıyasla son zamanlarda pazarlama alanında daha fazla yatırım yapmıştır. İşletmelerin son zamanlarda dolum ve ambalajlamaya yönelik yaptıkları yatırım açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=35,681$; $p=0,000<0,05$). Adana ilindeki arıcılar Bingöl ilindekilere kıyasla son zamanlarda dolum ve ambalajlama alanında daha fazla yatırım yapmıştır. İşletmelerin son zamanlarda petek, kovan/koloni arttırmaya yönelik yaptıkları yatırım açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=4,377$; $p=0,036<0,05$). Bingöl ilindeki arıcılar Adana ilindekilere kıyasla son zamanlarda petek, kovan/koloni artırma alanında daha fazla yatırım yapmıştır. İşletmelerin son zamanlarda eğitime yönelik yaptıkları yatırım açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=4,482$; $p=0,034<0,05$). Adana ilindeki arıcılar Bingöl ilindekilere kıyasla son zamanlarda eğitim alanında daha fazla yatırım yapmıştır. İşletmelerin son zamanlarda ileri bağlantıları olan firmalara yönelik yaptıkları yatırım

açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=6,038$; $p=0,014<0,05$). Adana ilindeki arıcılar Bingöl ilindekilere kıyasla son zamanlarda ileri bağlantıları olan firma alanında daha fazla yatırım yapmıştır. İşletmelerin son zamanlarda arıcılık dışında bir sektöre yönelik yaptıkları yatırım açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmamıştır ($\chi^2=3,667$; $p=0,055>0,05$).

3.6.2.8. Bölgenin Avantaj Ve Dezavantajları İle İlgili Hipotezler

Tablo 161

Arıcı İşletmelerin Bulundukları Bölgenin Avantaj ve Dezavantajları İle İlgili Hipotezler

Hipotezler	Ki-Kare değeri	Serbestlik derecesi	p
H ₇₃ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arıcı işletmelerin bulundukları bölgenin avantajları arasında ilişki vardır	442,908	8	,000
H ₇₄ = Arıcılık faaliyetinin yapıldığı il ile arıcı işletmelerin bulundukları bölgenin dezavantajları arasında ilişki vardır	462,854	7	,000

Tablo 161’de arıcı işletmelerin bulundukları bölgenin avantaj ve dezavantajlarına ait Ki-kare bağımsızlık test sonuçları sunulmuştur. Arıcı işletmelerin bulunduğu bölgenin avantajları açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=442,908$; $p=0,000<0,05$). Bingöl’de faaliyet gösteren arıcı işletmeler faaliyet gösterdiği bölgenin avantajlarından memleket olması, flora-iklim, ulaşım ve maliyet düşüklüğü olarak belirtmişken, Adana’daki arıcılar faaliyet gösterdiği bölgenin avantajlarını üretim verimliliğinin yüksek olması, pazarlama-satış, konaklama ve destek mekanizmasının iyi olması olarak belirtmiştir.

Arıcı işletmelerin bulunduğu bölgenin dezavantajları açısından Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($\chi^2=462,854$; $p=0,000<0,05$). Bingöl’de faaliyet gösteren arıcı işletmeler faaliyet gösterdiği bölgenin dezavantajlarını pazarlama-satış, iklim, eğitim eksikliği, konaklama, ulaşım ve yatırım olarak değerlendirmişken, Adana’daki arıcılar faaliyet gösterdiği bölgenin dezavantajlarını malzeme temini olarak belirtmiştir.

3.6.3. Faktör Analizi

Faktör analizi, çok sayıda birbiriyle ilişkili değişkeni az sayıda anlamlı ve bağımsız faktöre dönüştüren, yaygın olarak kullanılan çok değişkenli istatistiksel tekniklerden biridir. Faktör analizinde, regresyon analizinde olduğu gibi bağımlı değişken ve bu

değişkeni açıklamaya çalışan bir dizi bağımsız değişken yoktur. Faktör analizinde, aralarında yüksek korelasyon bulunan bir dizi değişkeni bir araya getirerek faktör adı verilen genel değişkenler oluşturmak mümkündür. Buradaki amaç, değişken sayısını azaltmak, değişkenler arasındaki ilişkilerdeki yapıyı ortaya çıkarmak, diğer bir deyişle değişkenleri sınıflandırmaktır (Kalaycı, 2006: 321).

Her bir sorunun faktör analizine uygunluğunu ölçmek için Measures of Sampling Adequacy (MSA) değerleri Anti-image korelasyon tablosu incelenmektedir. Anti-image matrisinin incelendiği ilk adımda tüm değerler arasındaki korelasyon 0,500'de az olması durumunda bu soru analizden çıkarılmaktadır. Anti-image korelasyon matrisinde diyagonalde yer alan hiçbir değer 0,500'den az değilse diğer çıktılar incelenir (Durmuş vd., 2013: 81).

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterlilik kriteri: Gözlenen korelasyon katsayılarının büyüklüğü ile kısmi korelasyon katsayılarının boyutunu karşılaştıran bir indekstir. Faktör analizinin uygulanabilmesi için KMO oranının 0,5'in üzerinde olması gerekmektedir. Bu oran ne kadar yüksekse veri setinin faktör analizi için o kadar uygun olduğu söylenebilir (Kalaycı, 2006: 322). Araştırmada kullanılan veri setine ait KMO değeri ilk adımda 0,899 olarak ölçülmüştür.

Bartlett testi, korelasyon matrisinde değişkenlerin en azından bir kısmı arasında yüksek oranlı korelasyonlar olduğu olasılığını test etmektedir. Analize devam edilebilmesi için "Korelasyon matrisi birim matrisidir" sıfır hipotezinin reddedilmesi gerekmektedir. Eğer sıfır hipotezi reddedilirse, değişkenler arasında yüksek korelasyonlar olduğunu, başka bir deyişle veri setinin faktör analizi için uygun olduğunu gösterir. Analizin Bartlett test sonuçları incelendiğinde, ilk adımda elde edilen Ki-Kare (X^2) değerinin ,01 düzeyinde manidar olduğu görülmektedir ($X^2_{(903)}=16370,39$; $p<01$). Bu sonuç, verilerin çok değişkenli, normal bir dağılımdan geldiği ve dolayısıyla faktör analizinin bir başka varsayımının karşılandığı anlamına gelir (Kalaycı, 2006: 322).

Araştırmada faktörlere ayırma tekniği olarak Temel Bileşenler Analizi tercih edilmiştir. Temel bileşen analizi en yaygın kullanılan yöntemlerden biridir. Bu yöntemde değişkenler arasındaki maksimum varyansı açıklayan ilk faktör hesaplanır. İkinci faktör, kalan maksimum varyansı açıklamak için hesaplanır. Bu durum bu şekilde devam etmektedir. Burada önemli olan nokta, analiz sonucunda elde edilen faktörler arasında

herhangi bir korelasyonun olmaması yani elde edilen faktörlerin birbirine dik olmasıdır (Kalaycı, 2006: 322).

Faktör rotasyonunda amaç, isimlendirilebilir ve yorumlanabilir faktörler elde etmektir. Rotasyonda en çok kullanılan yöntem orthogonal (dik) rotasyondur. Orthogonal rotasyonda elde edilen faktörler birbirleriyle korelasyon içinde değildir (Kalaycı, 2006: 322). Araştırmada orthogonal rotasyon yöntemleri içinde en sık kullanılan varimax tekniği kullanılmıştır.

Döndürme gerçekleştirildiği için, analiz sırasında Döndürülmüş Bileşenler Matrisi (Rotated Component Matrix) tablosu değerlendirilmiştir. Maddeler örtüşme koşulları ve kabul düzeyini karşılayan faktör yük değerlerinin düzeyi (çalışmamızda ,32 olarak kullanılmıştır) açısından değerlendirilmiştir. Literatür ve uygulama doğrultusunda örtüşen maddeler ve faktör yük değeri düşük olan maddeler teker teker ve adım adım analiz aracından çıkarılmıştır (Kalaycı, 2006: 322). İlk aşamada genel bilgiler, işletmeye ait bilgiler, üretim, destekler, satış ve pazarlama, sorunlar, ağ faaliyetleri, bölgenin avantaj ve dezavantajları, bulunulan bölgede arıcılık faaliyetlerinin gelişmesi için hangi konularda yatırım/iyileştirme yapılması bölümleri olmak üzere toplamda 56 madde analize dahil edilmiş ve bu maddelerin Cronbach Alpha değeri ,780 olarak hesaplanmıştır. Analiz 13 adımda gerçekleştirilmiş olup bu süreçte 12 madde analiz dışı bırakılmıştır. Son adımda 44 madde için KMO değeri 0,899, Bartlett Küresellik testi ($X^2_{(903)}=16370,39$; $p<01$) ve Cronbach Alpha değeri ,823 olarak hesaplanmıştır. Faktör analizi çıktı dosyası aşağıda sunulmuştur.

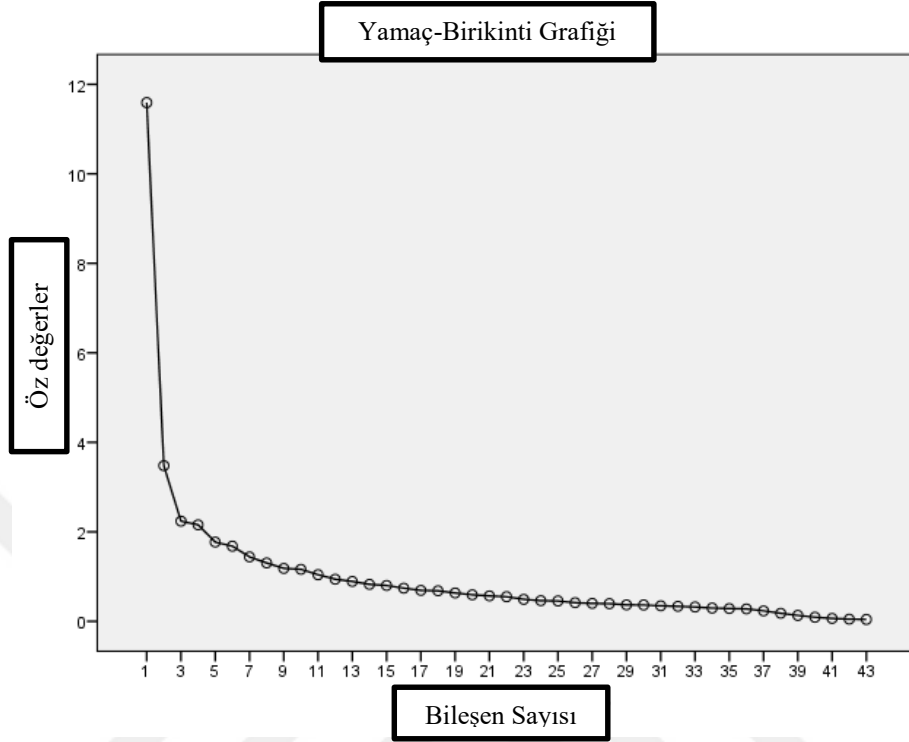
Tablo 162
Açıklanan Toplam Varyans

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	11.590	26.954	26.954	11.590	26.954	26.954	9.315	21.663	21.663
2	3.479	8.090	35.044	3.479	8.090	35.044	2.808	6.530	28.193
3	2.239	5.208	40.252	2.239	5.208	40.252	2.460	5.721	33.914
4	2.157	5.016	45.269	2.157	5.016	45.269	2.161	5.025	38.939
5	1.771	4.118	49.386	1.771	4.118	49.386	2.102	4.888	43.827
6	1.680	3.908	53.294	1.680	3.908	53.294	1.904	4.427	48.253
7	1.440	3.349	56.644	1.440	3.349	56.644	1.894	4.405	52.659
8	1.305	3.036	59.680	1.305	3.036	59.680	1.829	4.254	56.913
9	1.184	2.753	62.433	1.184	2.753	62.433	1.557	3.621	60.534
10	1.163	2.705	65.138	1.163	2.705	65.138	1.518	3.531	64.065
11	1.042	2.423	67.561	1.042	2.423	67.561	1.503	3.496	67.561
12	0.942	2.190	69.751						
13	0.892	2.073	71.824						
14	0.826	1.921	73.745						
15	0.801	1.863	75.608						
16	0.742	1.726	77.334						
17	0.692	1.609	78.943						
18	0.683	1.589	80.532						
19	0.635	1.476	82.007						
20	0.593	1.379	83.386						
21	0.569	1.324	84.710						
22	0.550	1.280	85.990						
23	0.492	1.145	87.135						
24	0.463	1.077	88.212						
25	0.456	1.061	89.273						
26	0.417	0.969	90.241						
27	0.402	0.935	91.177						
28	0.395	0.919	92.095						
29	0.368	0.857	92.952						
30	0.366	0.850	93.802						
31	0.348	0.809	94.611						
32	0.337	0.783	95.395						
33	0.321	0.748	96.142						
34	0.297	0.690	96.832						
35	0.286	0.665	97.497						
36	0.279	0.648	98.145						
37	0.235	0.545	98.690						
38	0.181	0.421	99.112						
39	0.134	0.310	99.422						
40	0.092	0.214	99.636						
41	0.065	0.151	99.787						
42	0.048	0.112	99.899						
43	0.043	0.101	100.000						

Tablo 163
Döndürülmüş Bileşenler Matrisi

Döndürülmüş Bileşenler Matrisi					
	Bileşen				
	1	2	3	4	5
35. Belediyeler	0.893				
35. Kalkınma Ajansı	0.893				
35.KOSGEB	0.888				
50.Ticaret ve Sanayi Odası	0.878				
50.Esnaf ve Sanatkarlar Odası	0.877				
50.Kalkınma Ajansı	0.872				
50. KOSGEB	0.840				
13.Arılıkta kendisi dahil toplam çalışan	0.757				
14.Arılıkta aileden çalışan sayısı	0.699				
43. Bölge içinde	0.667				
50.Üniversite	0.649				
35. Üniversiteler	0.602				
40.İşleyiciye	0.575				
70.Katma değeri yüksek ürünlerin üretimi konusunda eğitim ve danışmanlık desteği		0.730			
70.Ürün çeşitliliğinin artırılması konusunda eğitimlerin verilmesi		0.722			
70.Vergi teşviklerinin uygulanması.		0.680			
70.Ortak dolum ve paketleme tesislerinin kurulması		0.586			
70.Konaklama yeri sayısının artırılması, kiralarının düşmesi.	-0.383	0.541			
46.Satış ve pazarlama konusunda sorun yaşıyorum.			0.830		
46.Finansal hesaplar konusunda sorun yaşıyorum.			0.793		
46.Üretim sorunlarını çözmekte sorun yaşıyorum.			0.695		
46.Arcılık konusundaki desteklerden faydalanma sürecinde sorun yaşıyorum.			0.620		
17.Başlangıçtaki kovan sayınız kaç?				0.786	
18.Şuan ki kovan sayınız kaç?				0.785	
16.Arcılık geliriniz toplam gelirinizin % kaçını oluşturuyor?				0.762	
70.İletişim olanaklarının (telefon, internet) iyileştirilmesi					0.784
70.Ulaşım/nakliye olanaklarının iyileştirilmesi					0.673
70.Arı sağlığı ve bakımı konusunda desteklerin/hizmetlerin iyileştirilmesi.	-0.403				0.617

Şekil 6
Yamaç-Birikinti Grafiği

Gerçekleştirilen açımlayıcı faktör analizi sonucunda yamaç-birikinti grafiğinin eğikleşmeye başladığı ve toplam varyansa katkısının yaklaşık %5 düzeyinde olduğu beş faktörün bulunduğu değerlendirilmiştir. Bu beş faktörün toplam varyansa katkısının %43,827 olduğu görülmüştür (Kalaycı, 2006: 328).

1. Faktör: Yerel aktörlerin hizmetlerinden faydalanma. %21,663 düzeyinde açıklayıcılığa sahip bu faktörün, yerel aktörlerin hizmetlerinden faydalanmayı temsil eden değişkenler tarafından karakterize edildiği düşünülmüştür. Yerel aktörlerin eğitim, bilgilendirme, teknik destek, proje üretme gibi konularında sağlanan destekleri etkindir. Diğer taraftan, işletmelerin üretim sorunlarının giderilmesi, yeni ürün geliştirme, satış, pazarlama gibi konularda yerel aktörlerin hizmetlerinden faydalanmaktadırlar. Ürünlerini daha çok bölge içinde satan, ürünlerini büyük ölçüde işleyiciye satan, aile içi çalışanların sayısının çok olduğu büyük işletmelerdir.

2. Faktör: Ürün ve üretim odaklı destek talepleri. %6,530 düzeyinde açıklayıcılığa sahip bu faktörün, ürün ve üretim odaklı destek taleplerini temsil eden değişkenler tarafından karakterize edildiği düşünülmüştür. İşletmeler, bulunulan bölgede arıcılık faaliyetlerinin gelişmesi için katma değeri yüksek ürünlerin üretimi konusunda eğitim ve danışmanlık desteği, ürün çeşitliliğinin artırılması konusunda eğitimlerin verilmesi, vergi

teşviklerinin uygulanması, ortak dolum ve paketleme tesislerinin kurulması, konaklama yeri ve sayısının artırılması, kiralardan düşmesi konularında yatırım/iyileştirme yapılması gerektiğini düşünmektedirler.

3. Faktör: İşletmenin sorunları. %5,721 düzeyinde açıklayıcılığa sahip bu faktörün, işletmenin sorunlarını temsil eden değişkenler tarafından karakterize edildiği düşünülmüştür. İşletmeler arıcılık faaliyetini yürütürken, üretim sorunlarını çözmekte, satış ve pazarlama konusunda, finansal hesaplar konusunda ve arıcılık konusundaki desteklerden faydalanma sürecinde sorun yaşamaktadır.

4. Faktör: İşletmenin ölçeği. %5,025 düzeyinde açıklayıcılığa sahip bu faktörün, işletmenin ölçeğini temsil eden değişkenler tarafından karakterize edildiği düşünülmüştür. İşletmenin, arıcılık gelirinin toplam gelir içerisindeki oranının yüksek olduğu, başlangıçtaki kovan sayısına kıyasla şu anki kovan sayısı daha fazladır.

5. Faktör: Altyapı odaklı destek talepleri. %4,888 düzeyinde açıklayıcılığa sahip bu faktörün, altyapı odaklı destek taleplerini temsil eden değişkenler tarafından karakterize edildiği düşünülmüştür. İşletmeler, bulunan bölgede arıcılık faaliyetlerinin gelişmesi için ulaşım/nakliye olanaklarının iyileştirilmesi, iletişim olanaklarının iyileştirilmesi, arı sağlığı ve bakımı konusunda desteklerin/hizmetlerin iyileştirilmesi konularında yatırım/iyileştirme yapılması gerektiğini düşünmektedir.

3.7. DERİNLEMESİNE GÖRÜŞMELER

Adana ve Bingöl Arı Yetiştiriciler Birlik başkanları ile Arı Yetiştiriciler Birliğinin arıcı işletmelerle olan ağ faaliyetleri ve hizmetleri, diğer kamu ve özel sektör kurumları ile yaptıkları işbirliği faaliyetleri, arıcılık endüstrisinin mevcut durumu ve sorunları hakkında bilgi edinmek amacıyla derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Bingöl ve Adana Arı Yetiştiriciler Birliği ile gerçekleştirilen 19 maddelik derinlemesine görüşme bilgileri aşağıda sunulmuştur.

1-Birliğiniz ne zaman kuruldu? Kaç üyesi var?

Adana Arı Yetiştiriciler Birliği, 2002 yılında kurulmuş olup şu an aktif üye sayısı 2500 kişidir. Bingöl Arı Yetiştiriciler Birliği, 2004 yılında kurulmuş olup mevcut 1100 üye kayıtlıdır.

2-Ne tür faaliyetler yürütüyorsunuz?

Adana Arı Yetiştiriciler Birliği, Birlik Ana Sözleşme hükümleri doğrultusunda faaliyet göstermekte olup bütçesinin kısıtlı olmasından dolayı kurum ve kuruluşlar ile ortak projeler gerçekleştirmektedir.

Bingöl Arı Yetiştiriciler Birliği, üyeler arasındaki dayanışmayı sağlamakla birlikte, arı yetiştiricilerine yönelik kurs, seminer ve organizasyonlar düzenlemektedir. Birlik, arıcılıkla ilgili makine ve ekipman temini ve tedarikini sağlama, arıcıların ürettiği balları bal dolum tesislerinde paketleme, genç girişimcilere yönelik Genç Hibe desteği yürütmekte ve arıcılıkla ilgili bakım ve beslemelerini takip etmektedir. Ayrıca, Binşifa adı altında markası bulunmaktadır.

3-Hangi sıklıkla arıcılar toplanıyor? Toplantılara üyelerinizin katılım düzeyi nasıl?

Adana Arı Yetiştiriciler Birliği, yıl içinde ilçe bazlı toplantılar düzenlemekte olup ortalama 400 arıcı işletme bu etkinliklere katılım sağlamaktadır.

Bingöl Arı Yetiştiriciler Birliği, mevsimsel olarak toplantılar düzenlenmektedir. Toplantıya katılım düzeyi değişim göstermekle birlikte toplantılara katılan kişi sayısı ortalama 100-150 civarındadır.

4-Resmi toplantılar dışında da arıcılar birlikte toplanıyor mu?

Adana Arı Yetiştiriciler Birliğine kayıtlı arıcı işletmelerin geneli gezginci olduğundan dolayı kış aylarında daha yoğun birlik ziyaretleri olmaktadır.

Bingöl Arı Yetiştiriciler Birliğine kayıtlı arıcı işletmelerle ilçelerde toplantı faaliyetleri gerçekleştirilmektedir.

5-Başka birlikler veya kurumlar ile yürüttüğünüz faaliyetler var mı?

Adana Arı Yetiştiriciler Birliği, Adana Tarım İl müdürlüğü, Adana Büyükşehir Belediyesi, Sarıçam Belediyesi, Çukurova Kalkınma Ajansı kurumları ile ortak faaliyetler yürütmektedir.

Bingöl Arı Yetiştiriciler Birliği, Milli Eğitim Müdürlüğü ile koordineli olarak eğitim kursları düzenlemektedir. Tarım İl Müdürlüğü ile %60 hibe programı ve genç hibe program faaliyeti, Orman Müdürlüğü ile mal alım ihalelerine katılım sağlanması, Bingöl Üniversitesi PİKOM birimi ile işbirliği anlaşması üzerinden teknik eğitim faaliyetleri düzenlemektedir. Ayrıca, Fırat Kalkınma Ajansı üzerinden fuar ve etkinliklere katılım sağlamaktadır.

6-Başka birlikler veya kurumlar ile yürüttüğünüz projeler var mı?

Adana Arı Yetiştiriciler Birliği, Çukurova Kalkınma Ajansı ile güneş paneli projesi, SBS Bilimsel BİO Çözümler San.Tic.Aş. (BEEÖ) firması ile propolis projesi, İl Tarım ve Orman Müdürlüğü ile genç çiftçi projesi, güneş paneli projesi, arı otu projesi ve bakanlıkça yayınlanan birçok projede koordineli çalışmalar gerçekleştirmektedir.

Bingöl Arı Yetiştiriciler Birliği, başka birlik veya kurumlarla herhangi bir proje faaliyeti gerçekleştirmemektedir.

7-Birliğin sorunları neler?

Adana Arı Yetiştiriciler Birliği ve tüm birliklerin genel sorunu son iki yılda yaşanan olumsuz gelişmelerdir. Arı Kayıt Sisteminde (AKS) birliğin yetkisinin kaldırılarak bakanlık tarafından İl/İlçe Müdürlüklerine devredilmesi ve aynı zamanda kovan plakalarının satışı ve işleyişinin yine birliklerden alınıp İl/İlçe müdürlüklerine verilmesi Adana Arı Yetiştiricileri Birliğinin mevcut sorunlarındanıdır.

Bingöl Arı Yetiştiriciler Birliğinin yaşadığı sorunlar sıralandığında; Tarım ve Orman Bakanlığının arı desteklemelerinden yararlanılması için arıcı birliğine kayıt zorunluluğunun ortadan kaldırılması; birliğin yeteri kadar aktif olabilmesi için yeterli düzeyde aidat gelirlerinin karşılanamaması; arıcı işletmelerin artan maliyetlerden dolayı şeker temini noktasında sorun yaşaması; arıcı sayısının fazla olmasından dolayı konaklama probleminin yaşanması; özellikle konaklama arazilerine ulaşım konusunda altyapının olmaması ve yol eksikliğinin olması; girdi temininde maddi imkânsızlıklardır.

8-Birliğinizi hangi konularda güçlü görüyorsunuz?

Adana Arı Yetiştiriciler Birliği, üyelerine karşı sorumlulukları ve hizmet konusunda karşılaşılan sorunlara yönelik etkin çözüm yollarına sahip olması olarak ifade etmektedir.

Bingöl Arı Yetiştiriciler Birliği, birlik üyeleri arasındaki dayanışmayı etkin bir şekilde sağladığını ifade etmektedir.

9-Aricılık endüstrisinin mevcut durumunu Türkiye’de nasıl görüyorsunuz?

Adana Arı Yetiştiriciler Birliği, mevcut durumun daha da iyileştirilmesini ve her ilin sahip olduğu arıcı işletme sayısı ve potansiyeli çerçevesinde yatırımların artırılması gerektiğini ifade etmektedir.

Bingöl Arı Yetiştiriciler Birliği, pandemi süreci ve kuraklığın da etkisiyle maliyetlerin yüksek seviyelere gelmesi ve alım gücünün düşmesinin arıcılık endüstrisini olumsuz şekilde etkilediğini ifade etmektedir.

10-Türkiye’de arıcılığın sorunları neler?

Adana Arı Yetiştiriciler Birliği, Türkiye’de arıcılık endüstrisinin en önemli sorununun girdi maliyetlerinin önemli ölçüde artış göstermesi ve üretim maliyetleri karşısında hak ettiği değeri bulmayan toptan satış fiyatları olduğunu ifade etmiştir.

Bingöl Arı Yetiştiriciler Birliği, Türkiye’de arıcılık endüstrisinin en önemli sorununun bal pazarının bulunmaması, tanıtım yetersizliği, yeteri kadar gelir elde edilememesi, balın kalitesine göre sınıflandırılmaması, işletmelere giren girdilerin yüksek maliyette olması ve teknik bilgi yetersizliği olduğunu ifade etmiştir.

11-Türkiye’de arıcılık konusunda yeterince destek olduğunu düşünüyor musunuz?

Adana Arı Yetiştiriciler Birliği, Tarım ve Orman Bakanlığının birçok projede arıcılığa değer verdiğini belirtmiştir. Ancak, prosedürlerin daha da kolaylaştırılarak aktif bir şekilde faaliyet içinde olan arıcı işletmeleri kalkındırmaya yönelik politikaların tercih edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Bingöl Arı Yetiştiriciler Birliği, diğer üretim sektörlerine verilen desteklere göre arıcılık destekleri çok az düzeyde kaldığını, Tarım ve Orman Bakanlığının arıcı işletmelere yönelik sunduğu destekleme politikalarının daha etkin çözüm üretecek şekilde geliştirmesi gerektiğini ifade etmiştir.

12-Üniversitenin arıcılık konusunda yürüttüğü bir etkinliğe katıldınız mı? Arıcılık konusundaki faaliyetlerini yeterli buluyor musunuz?

Adana Arı Yetiştiriciler Birliği, Çukurova Üniversitesi ile eğitim ve araştırma konulu çalışma faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Ancak, üniversitenin daha aktif rol alması gerektiğini ifade edilmiştir.

Bingöl Arı Yetiştiriciler Birliği, Bingöl Üniversitesi ile bal yarışmaları, seminerler ve kurs faaliyetleri yürütmüştür. Gerçekleştirilen faaliyetler saha üzerinde etkili olmadığını bu sebeple üniversitenin faaliyetlerini yeterli bulmadığı ifade etmiştir.

13-Kalkınma ajansının arıcılık konusunda yürüttüğü bir etkinliğe katıldınız mı? Arıcılık konusundaki faaliyetlerini yeterli buluyor musunuz?

Adana Arı Yetiştiriciler Birliği, Çukurova Kalkınma Ajansı ile güneş paneli projesi çalışması gerçekleştirdiklerini ve başarı sağladıklarını belirtmiştir.

Bingöl Arı Yetiştiriciler Birliği, Fırat Kalkınma Ajansı ile propolis üretim desteği ve organizasyonlara/fuarlara katılım faaliyetleri gerçekleştirdiklerini ve faaliyetlerini kısmen yeterli gördüklerini belirtmiştir.

14-Belediye ve valilik/kaymakamlığın arıcılık konusunda yürüttüğü bir etkinliğe katıldınız mı? Arıcılık konusundaki faaliyetlerini yeterli buluyor musunuz?

Adana Arı Yetiştiriciler Birliği, belediye ve valilik/kaymakamlık ile güneş paneli çalışmaları gerçekleştirdiğini ve başarı sağlandığını belirtmiştir. Diğer taraftan, Adana Arı Yetiştiriciler Birliği, belediye ve valilik/kaymakamlık ile gelecek dönemler için bal evleri projesi üzerinde çalışmaktadırlar.

Bingöl Arı Yetiştiriciler Birliği, belediye ve valilik/kaymakamlık ile herhangi bir işbirliği faaliyeti gerçekleştirilmediğini belirtmiştir.

15-Ticaret Ve Sanayi Odası Veya Esnaf Ve Sanatkarlar Odasının arıcılık konusunda yürüttüğü bir etkinliğe katıldınız mı? Arıcılık konusundaki faaliyetlerini yeterli buluyor musunuz?

Adana Arı Yetiştiriciler Birliği, Adana’da geleneksel hale gelen bal yarışması organize edildiğini ve Adana Ticaret Borsası’nın yeterince olumlu katkı sağladığını ifade etmiştir.

Bingöl Arı Yetiştiriciler Birliği, Ticaret ve Sanayi Odası veya Esnaf Sanatkarlar Odası ile işbirliği faaliyetlerinin olmadığını ifade etmiştir.

16-Tarım Bakanlığının arıcılık konusunda yürüttüğü bir etkinliğe katıldınız mı? Arıcılık konusundaki faaliyetlerini yeterli buluyor musunuz?

Adana Arı Yetiştiriciler Birliği, Tarım İl Müdürlüğü ile sürekli ve koordineli olarak çalıştıklarını ve birçok ortak proje faaliyeti gerçekleştirdiklerini belirtmiştir. Ayrıca, Tarım ve Orman Bakanlığı ile 2021 yılı sonunda “Tarımsal Örgütlerin Pazarlama Kabiliyetlerinin Geliştirilmesi Projesi” isimli toplantıya katılım sağladıklarını ifade etmiştir.

Bingöl Arı Yetiştiriciler Birliği, Tarım İl Müdürlüğü ile girdi temininde işbirliği faaliyeti, %60 hibe destek programı ve genç-hibe destek program faaliyetlerini gerçekleştirdiklerini, ancak Tarım İl Müdürlüğünün arıcılık konusundaki faaliyetlerini yeterli düzeyde bulmadığını ifade etmiştir.

17-Hangi kuruluşların arıcılık konusunda faaliyetleri bulunmasını isterdiniz?

Adana Arı Yetiştiriciler Birliği, Tarım Kredi Kooperatifleri ve Toprak Mahsulleri Ofisi'nin arıcılık konusunda aktif çalışmalarda yer alması gerektiğini ifade etmiştir.

Bingöl Arı Yetiştiriciler Birliği, valilik, belediye, üniversite, Ticaret ve Sanayi Odası, Tarım ve Orman Bakanlığı, Fırat Kalkınma Ajansı, Tarım Kredi Kooperatiflerinin daha etkin ve aktif işbirliği faaliyetleri içinde olması gerektiğini ifade etmiştir.

18-Belirtmek istediğiniz görüşler...

Adana Arı Yetiştiriciler Birliği, arıcılığın kalkınması, arıcı işletmelerin refahının artırılması ve yaptığı işten keyif alması için destek mekanizmalarının harekete geçirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Diğer taraftan, arıcı işletmelerin ürettikleri ürünü hak ettiği değere satabilmesi, Arı Yetiştiriciler Birliğinin ise üyelerine yönelik sunduğu yatırımları ve projeleri gerçekleştirmek için mali imkânların artırılması ve gerekli desteklerin sağlanması gerektiğini belirtmiştir.

Bingöl Arı Yetiştiriciler Birliği, üniversitenin arıcılık konusunda arıcılarla birebir sahada görüşmeleri ve sorunları yerinde çözümlemesi, belirli kesimlere hitaptan ziyade tüm arıcılara hitap etmesi, belediyelerin ve valiliğin mevcut arıcıların arılığındaki makine ve ekipmanlarını desteklemesi, mevcut arıcıların arılığındaki arı hastalıklarından dolayı sönen kolonilerini desteklemesi, yeni arıcılık yapmak isteyen genç girişimcilere destek sağlaması ve Ticaret ve Sanayi Odalarından balın pazarlanması noktasında etkin desteklerinin verilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

19-Arıcılık eğitimi, yeni ürün geliştirme ve pazarlama konusunda görüşleriniz.

Adana Arı Yetiştiriciler Birliği, arıcılık eğitimleri konusunda gerçek tecrübeli arıcının katılım sağlamanın oldukça düşük kaldığını, maliyet artışlarından dolayı yeni ürünlerin üretiminin gerçekleştirilemediğini ve pazarlama konusunun arıcılık endüstrisinin tekel piyasalara dönüştürülmesinin arıcı işletmelere önemli ölçüde zarar vereceğini ifade etmiştir.

Bingöl Arı Yetiştiriciler Birliği, arıcılık üzerine farklı eğitimlerin verilmesi gerektiğini (Bal, polen, propolis, Arı sütü, Arı zehri gibi), diğer arı ürünlerinin işlenmesi ve pazarlaması olmadıkça bal dışında üretimin gerçekleştirilemeyeceğini, balmumu üretim tesisi olmadığı için bu üründe eksik kalındığını, arıcılığa yönelik verilen desteklerin takibinin sağlanması gerektiğini, eğitimlerin sahada geniş kesime hitap edecek şekilde yapılması gerektiğini, arı bakımında besleme ve ilacın ne derecede ve hangi şekilde verildiğini gösteren eğitim faaliyetlerinin arıcı işletmelere önemli ölçüde fayda sağlayacağını belirtmiştir. Diğer taraftan, Bingöl Arı Yetiştiriciler Birliği, arıcılık endüstrisinde en önemli sorunları, arı ürünlerinin pazarlanamaması ve üretilen balların düşük fiyatla satılması olarak ifade etmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Son dönemlerde bölgesel dengesizliklerin giderilmesinde politika uygulayıcılar özellikle dezavantajlı bölgelerde YEK sürecine katkı sağlayacak endüstrilerin desteklenmesi noktasında bir takım uygulamalara başvurmuştur. Bunlardan birisi de dezavantajlı bir bölge olan Bingöl ilinde arıcılık endüstrisinin yerel ve ulusal yönetimler tarafından desteklenmesi olmuştur. Bu kapsamda Bingöl ilinde arıcılık endüstrisinin ekonomik potansiyeli ve etkileri tespit edilerek, YEK özelliklerini hangi ölçüde yansıttığını ve yerel bir kalkınmaya katkı sağlamak üzere çeşitli çözüm önerileri oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, dezavantajlı bölgelerde yerel ekonomik kalkınmanın karakteristik özelliklerini araştırmaktır.

Bu çalışmada, Adana ve Bingöl illerinde arıcılık endüstrisinde faaliyet gösteren 630 arıcı işletmeye saha araştırması uygulanmıştır. Karşılaştırmalı bir analiz yapabilmek için araştırmanın, Türkiye'nin birbirinden farklı iklimsel, coğrafi, sosyal, kültürel ve ekonomik özelliklere sahip, arıcılık endüstrisinin yoğun olarak uygulandığı Adana ve Bingöl illerinde gerçekleştirilmesi tercih edilmiştir. Uygulama sonuçlarının YEK literatürüne ve YEK'in desteklenmesi konusunda tasarlanacak programlara katkıda bulunması beklenmektedir.

Saha araştırmasına konu olan Adana ve Bingöl illerinde faaliyet gösteren arıcı işletmeler arasında çeşitli değişkenler arasında farklılık bulunma durumu Mann-Whitney U Testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçları, Adana ve Bingöl illerinde faaliyet gösteren arıcı işletmeler arasında, 125 değişkenin 115 tanesinde farklılık bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca, Bingöl ve Adana illerinde faaliyet gösteren arıcı işletmeler arasında, çeşitli değişkenler açısından anlamlı bir ilişki olup olmadığını tespit etmek için Ki-Kare Bağımsızlık testinin kullanılmasına karar verilmiştir. Analiz sonuçları, Adana ve Bingöl illerinde faaliyet gösteren arıcı işletmeler arasında, 74 değişkenin 63 tanesinde ilişki bulunduğunu göstermektedir. Diğer taraftan, değişken sayısını azaltmak ve değişkenler arasındaki ilişkiyi açıklamak için faktör analizi gerçekleştirilmiştir.

Saha araştırması bölümünden elde edilen bulgular ve ulaşılan genel sonuçlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Genel Bilgiler

YEK sürecini ilerletmede ve başarı sağlamasında önemli ilkelerden biriside beşeri sermayedir. Bir ekonomide, ölçülen girdiler dışındaki faktörlere bağlı olarak çıktıdaki artış

anlamına gelen teknik ilerlemenin altında yatan oran, ekonomide ne kadar eğitimli işgücü olduğuna bağlı olabilir. Yatırım getirisi oranları, bu tür yatırımların hem doğrudan hem de dolaylı etkilerini dikkate almalıdır (Appleton ve Teal, 1998: 10). Adana ilinde faaliyet gösteren arıcıların yaşı daha yüksektir. Bingöl ilinde faaliyet gösteren arıcılar daha büyük yerleşim merkezlerinde yaşamaktadır ve daha çok çocuğa sahiptir.

Arıcı İşletmeler

Bölgesel rekabette yer alan önemli bir unsorda, yerel işletmelerin yapısının tasvir edildiği üretken sermayedir. İşletmelerin ekonomik yapısı ile uzmanlaşma türü ve düzeyi bölgesel rekabetin sağlayıcılarıdır. Araştırmaya konu olan bölgelerde üretken sermayeyi oluşturan arıcı işletmelerin yapısı karşılaştırmalı olarak belirlenmeye çalışılmıştır. Adana ilindeki arıcılara kıyasla Bingöl ilindeki arıcılar daha fazla yıldır arıcılık faaliyeti yapmakta, arıcılık gelirlerinin toplam gelirleri içindeki payı daha fazla ve hâlihazırdaki kovan sayısı daha çoktur. Bingöl'deki işletmelerin daha az sayıda arılığı bulunmakta iken, arılıkta daha az kişi çalışmaktadır. Diğer yandan, son 3 yılda arıcılık gelirinde azalma olmuştur.

Adana ilinde faaliyet gösteren arıcılar arıcılığı daha çok kurs görerek, Bingöl ilinde faaliyet gösteren arıcılar ise arıcılığı daha çok babadan öğrenmişlerdir. Adana ilindeki arıcılar daha çok sabit arıcılık yaparken, Bingöl ilindekiler daha çok gezginci arıcılık yapmaktadır. Adana ilindeki arıcıların arıcılık yaptıkları arazi kendilerine ait değilken, Bingöl'de faaliyet gösteren arıcıların faaliyette bulundukları arılık arazisi kendilerine aittir.

Adana'daki arıcı işletmeler Bingöl ilindekilere kıyasla arıcılıkla ilgili yayınları ve bilgileri kitaplardan, üniversitelerden, arı yetiştiriciler birliğinden daha çok takip ederken; Bingöl'deki arıcı işletmeler ise arıcılıkla ilgili yayınları ve bilgileri daha çok internetten ve sektörel yayınlardan takip etmektedirler.

Üretim

YEK literatüründe, kalkınma hamlelerine katkı sağlamak ve yerelin ekonomik olarak canlanmasını kolaylaştırmak için birçok farklı stratejiler belirlenmektedir. Yerel üreticileri canlandırmaya ve üretime teşvik ederek üretim faaliyetleri desteklenmektedir. Üretim faaliyetlerinin çeşitlenmesi hem yeni istihdamlara hem de kalkınma hamlelerine katkı sunacaktır. Araştırmanın gerçekleştirildiği bölgelerden Adana ilindeki arıcı işletmeler Bingöl ilindekilere kıyasla arı ürünleri yanında et ve süt ürünleri, meyve ve sebze ürünleri,

hububat ürünleri ile arıcılık malzeme ve ekipmanlarını da üretmektedir. Diğer taraftan, Adana ilindeki arıcı işletmeler arı ürünleri üretimi içerisinde süzme/petek bal yanında katma değeri yüksek arı ürünlerinden ana/oğul arı, balmumu, propolis, polen, arı sütü, arı zehri ve arı ekmeği üretim faaliyetlerini gerçekleştirmektedir.

Dezavantajlı bölgelere yatırım faaliyetlerinin teşvik edilebilmesi için girdi temininde kolaylıkların sunulması gerekmektedir. YEK literatüründe hızlı maksimizasyonun mümkün olduğu, yani nispeten daha düşük girdi seviyeleriyle yüksek çıktılar elde edildiği bölgeler daha fazla dikkat çekmekte ve daha da gelişmiş hale geldiği ifade edilmektedir. Bu doğrultuda, uygulama kısmını oluşturan Adana ve Bingöl illerindeki arıcı işletmelerin girdi teminleri araştırılmıştır. Adana ilindeki arıcılara kıyasla Bingöl ilindeki arıcılar yeni alınan kovayı daha çok il içinden, daha az bölge içinden temin etmekte ve daha az kendisi üretmektedir. Ayrıca, Adana ilindeki arıcılara kıyasla Bingöl ilindeki arıcılar ana arı kolonisini daha az bölge içinden ve yurt içinden temin etmekte ve daha az kendisi üretmektedir. Adana ilindeki arıcılara kıyasla Bingöl ilindeki arıcılar temel peteği ve kovan çıtasını daha çok il içinden, temel peteği ve kovan çıtasını daha az bölge içinden ve yurtiçinden temin etmektedir ve daha az kendisi üretmektedir. Adana ilindeki arıcılara kıyasla Bingöl ilindeki arıcılar arı kekini, şekeri ve çerçeve telini daha çok il içinden, arı kekini, şekeri ve çerçeve telini daha az bölge içinden ve yurtiçinden temin etmektedir ve daha az kendisi üretmektedir. Adana ilindeki arıcılar Bingöl ilindekilere kıyasla daha çok yurtdışından girdi temin etmektedirler. Diğer taraftan, Adana ilindeki arıcılara kıyasla Bingöl ilindeki arıcılar işletmelerin daha az denetlendiğini ifade etmiştir.

YEK sürecinde birçok farklı aktör rol almaktadır. Özellikle yerel aktörler işletmelerin finansmanında, danışmanlık hizmetlerinde ve üretim verimliliğini artırmada önemli rol üstlenmektedir. Adana'daki arıcı işletmeler Bingöl ilindekilere kıyasla, arıların sağlığı ve bakımı konusunda, ekipmanların bakım ve onarımında ve dolum ve paketleme sürecinde yerel aktörlerden daha fazla düzeyde faydalanmıştır. Ayrıca, Bingöl'deki arıcı işletmelerin çoğunluğu balın kalite analizini üniversiteye yaptırırken, Adana'daki arıcıların çoğunluğu balın kalite analizini ürünü sattığı işletmede yaptırmaktadır.

Devlet Destekleri

YEK sürecinde işletmelere yönelik sunulan krediler, hibeler, danışmanlık, tesisler, teknik altyapı vb. yoluyla doğrudan desteklemeler işletmelerin üretim verimliliğinde ve

işlevselliğinde aktif bir rol oynamaktadır. Ayrıca, YEK literatüründe yerel ekonomiyi canlandırmak amacıyla yerel işletmelerin desteklenmesi ve uygun teşvik politikaları ile işletmelerin kalkınma sürecine katılmalarının artırılabilceği ifade edilmektedir. Bingöl ilindeki arıcılara kıyasla Adana ilindeki arıcılar daha yüksek düzeyde devlet desteklerinin yeterli olduğunu, şeffaf ve adil bir şekilde verildiğini düşünmekte ve daha çok yıllık ortalama arıcılık kredisi kullanmaktadır.

YEK'in ilkeleri arasında yer alan faaliyetlerden birisi de ekonomik üretim sürecinde işletmeler ve kurumlar arasındaki ilişkileri teşvik eden kurumsal sermayedir. Destekleyici kurumlar iş geliştirmeyi, yeniliği, işgücü becerilerini geliştirmeyi ve yerel işletmeler arasında güven ve işbirliğini teşvik edebilir. Kısacası, yerel kurumlar, yerel ekonominin amacı ve yönü hakkında ortak bir anlayış geliştirmeye yardımcı olabilir (Hopoglu ve Çakmak, 2015: 54). Bingöl ilindeki arıcılara kıyasla Adana ilindeki arıcılar çeşitli kurumların eğitim, bilgilendirme, teknik destek, proje üretme gibi hizmetlerinden, proje veya hibe desteklerinden ve koloni başına destek imkânlarından daha fazla faydalanmıştır.

Satış Ve Pazarlama

Yeni yerellik uygulamaları, işletmelerin ürünlerini pazarlayabilmesi ve serbest piyasa içerisinde daha rekabetçi hale getirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Uygulamanın gerçekleştirildiği bölgelerin satış ve pazarlama ağlarının belirlenmesi için Adana ve Bingöl illerinde faaliyet gösteren arıcı işletmelerin ürettikleri ürünlerin kimlere ve hangi bölgelere satıldığı araştırılmıştır. Adana ilinde faaliyet gösteren arıcılar Bingöl ilindekilere kıyasla ürettikleri arı ürünlerini daha fazla işleyiciye, perakendeciye, toptancıya, birlik veya kooperatife ve doğrudan tüketiciye satmakta olup, daha az miktarda kendileri satmaktadır. Adana ilinde faaliyet gösteren arıcılar Bingöl ilindekilere kıyasla ürettikleri arı ürünlerini daha fazla il içinde, bölge içinde ve yurtdışında satmaktadır.

YEK literatüründe, kalkınma sürecinin başarılı olmasında yerel işletmelerin katma değeri yüksek ürünler üretmesi ve ürünlerini pazarlayabilmek için satış ve pazarlama ağlarının oluşturulmasının önemli etkilerinin olduğu ifade edilmektedir. Adana ilindeki arıcılar Bingöl ilindekilere kıyasla daha fazla katma değeri yüksek özel temalı ürünleri üretirken, üretilen ürünlerin satış kanalları ve yerleri daha fazladır. Ayrıca, Adana ilindeki arıcılar Bingöl ilindekilere kıyasla ürettikleri ürünü daha çok kendi markalarıyla satmaktadır.

Sorunlar

Yerel ve ulusal aktörler bölgesel dengesizliklerin yol açtığı sorunları tespit edip, bu sorunların çözümüne yönelik uygun politikalarla müdahale ederek bu dengesizlikleri ortadan kaldıracaktır. Karşılaştırmalı olarak analiz edilen farklı gelişmişlik düzeylerine sahip bölgelerde arıcılık endüstrisinde faaliyet gösteren arıcı işletmelerin sorunları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bingöl ilindeki arıcılar Adana ilindekilere kıyasla yüksek girdi fiyatları, balın pazarlanamaması veya düşük fiyatla satılması, kaliteli ana arı bulunamaması, konaklama yerlerinin yetersiz olması ve kiranın yüksek olması, destekleme politikasının yetersiz olması, eğitim eksikliği ve iklim değişiklikleri ve doğal afetler konusunda daha fazla sorun yaşarken, tarımsal ilaçlama konusunda daha az sorun yaşamaktadır. Bal pazarlamasında karşılaşılan sorunlar incelendiğinde; Bingöl ilindeki arıcılar Adana ilindekilere kıyasla etkili kooperatiflerin bulunmaması, balın hak ettiği değere satılamaması, balın belirli bir fiyat standardizasyonunun bulunmaması, dış kaynaklı arı ürünlerinin kontrolsüz piyasaya girişi, piyasada sahte bal bulunması, toptan pazar bulunmaması, tüketicilerin balın doğallığı konusunda tereddütleri ve müşterilerin bal tercihinde bilinçsiz olması konusunda daha fazla sorun yaşamaktadır.

YEK literatüründe, yerel aktörler uyum içinde hareket ederek, yerel işletmelere yönelik sundukları danışmanlık, teknik ve mali destekler aracılığı ile yerel düzeydeki ekonomik kalkınmaya katkı sunacağı belirtilmiştir. Bingöl ilindeki arıcılar Adana ilindekilere kıyasla üretim sorunlarını çözmede, satış ve pazarlamada, finansal hesaplarda ve arıcılık sektörüne sunulan desteklerden faydalanma süreci konusunda daha fazla sorun yaşamaktadır. Adana ilindeki arıcılar Bingöl ilindekilere kıyasla üretim sorunlarının giderilmesi, yeni ürün geliştirme, satış ve pazarlama gibi konularda yerel aktörlerden daha fazla faydalanırken, arı yetiştiriciler birliğinden daha az faydalanmıştır.

Ağ Faaliyetleri

YEK literatüründe işletme içinde, işletme dışında ve işletmeler arasında ortaya çıkan ve sürekli olan ilişkiler bütünü olarak ifade edilen ağ faaliyetleri işletmeler arasında etkileşim sunması açısından önemli bir faaliyettir. Gömleksiz (2018: 20)'e göre, ağ faaliyetleri, firmanın dâhili olarak üretemeyeceği bilgileri bulmasına yardımcı olur. Dolayısıyla bu ağlardaki bilgi akışı, yeni bilgilerin üretilmesi sırasında ortaya çıkan engellerin ortadan kaldırılması için önemli bir araçtır. Bingöl ilindeki arıcılar Adana

ilindekilere kıyasla daha fazla diğer yerel arıcılarla görüş alışverişi yapmakta, problemleri ya da stratejileri tartışmaktadır. Aynı zamanda, Bingöl ilindeki arıcılar Adana ilindekilere kıyasla daha çok vakıf, dernek ile arıcılıkla ilgili kooperatife (pazarlama ya da üretim) üyeliği vardır.

Bingöl ilindeki arıcılar Adana ilindekilere kıyasla arı yetiştiriciler birliğinin hizmetlerinden üretim, destekler konusunda bilgi edinme ile eğitim, kurs ve seminer alanından daha fazla faydalanmaktadır. Diğer taraftan, Adana ilindeki arıcılar Bingöl ilindekilere kıyasla arı yetiştiriciler birliğinin hizmetlerinden pazarlama ve satış alanında, dolum ve paketleme, muhasebe ve lobi oluşturma alanlarından daha fazla faydalanmaktadır.

Türko (2020:64-65)'ya göre ekonomik kalkınma için topluluklar arasında işbirliği faaliyetleri, toplulukların ekonomik ve sosyal refahını geliştirmek için önemli bir mekanizmadır. Firmalar, toplu hareket ettiklerinde, tek başlarına çözebileceklerinden daha fazla sorunun üstesinden gelebilirler. İşbirliği aynı bölgede yerleşik olma şeklinde ifade edilebilecek yerelleşme söz konusu ise, daha ileri bir boyuta taşınır. Bu kapsamda saha araştırmasına konu olan bölgelerin işbirliği faaliyetleri incelendiğinde; Adana ilindeki arıcıların Bingöl ilindekilere kıyasla daha çok ilgisiz bir sektörde, geri bağlantıları olan ve ileri bağlantıları olan başka bir işletmeye sahip/ortaklığı bulunmaktadır.

Bingöl ilindeki arıcı işletmeler Adana ilindekilere kıyasla diğer arıcılarla daha çok üretim ve pazarlama alanında işbirliği yaparken, malzeme/ekipman tedariki ve konaklama yeri alanlarında daha az işbirliği yapmaktadır. Bingöl ilindeki arıcılar diğer arıcı işletmelerle daha çok uzmanlaşmayı artırmak, bilgi edinmek ve yeni pazarlara girmek için işbirliği kurarken; Adana'daki arıcılar daha çok maliyetleri düşürmek ve riskleri azaltmak için diğer arıcılarla işbirliği kurmaktadır.

Bingöl ilindeki arıcılar Adana ilindekilere kıyasla daha çok diğer yerel arıcılarla dostluk ilişkileri kurmanın arıcılık faaliyetleri için önemli bir nitelik olduğunu düşünmektedir. Bingöl'de faaliyet gösteren arıcı işletmeler kendi aralarındaki ilişkileri daha çok aile bağları ve sosyal sebeplerle oluştururken, Adana'daki arıcılar kendi aralarındaki ilişkileri daha çok yerel meslek kuruluşlarının düzenlediği toplantılar ile komşuluk ya da mekânsal yakınlıkla oluşturmaktadır.

Yatırımlar

YEK'in temel hedefi, özellikle altyapı yatırımları ve yabancı sermaye yatırımlarından gerekli düzeyde faydalanamamış bölgelerin bu politikalara özen gösterecek şekilde kalkınmalarını sağlamaktır (Quan ve Nelson, 2005: 19). Bu kapsamda araştırmaya konu olan bölgelerdeki arıcı işletmelerin hangi ölçüde yatırım faaliyeti gerçekleştirdiği araştırılmıştır. Adana ilindeki arıcılar Bingöl ilindekilere kıyasla son zamanlarda yeni arıcılık yöntemlerine, yeni ürün geliştirme, pazarlama alanında, dolum ve ambalajlama alanında, eğitim alanında ve ileri bağlantıları olan firma alanında daha çok yatırım yapmıştır. Diğer taraftan, Bingöl ilindeki arıcılar Adana ilindekilere kıyasla son zamanlarda petek, kovan/koloni artırma alanında daha fazla yatırım yaptığı tespit edilmiştir.

Bölgenin Avantaj ve Dezavantajları

YEK'i gerçekleştirme sürecinde, bölgelerin avantaj ve dezavantajlarının tespit edilmesi, yerel ve ulusal karar birimlerinin YEK stratejileri ve politikalarına yön vermektedir. Bingöl ilindeki arıcılar Adana ilindekilere kıyasla ilin arı ürünleri konusunda marka olduğunu daha fazla düşünmekte, ilde arıcılığın erkekler ve kadınlar için eşit fırsatlar sunduğunu ve bölgede yerleşik olunmasaydı şu an elde edilen aynı sonuçları alabileceğini ifade etmektedir.

Bingöl'de faaliyet gösteren arıcı işletmeler faaliyet gösterdiği bölgenin avantajlarını memleketi olması, flora-iklim, ulaşım ve maliyet düşüklüğü olarak belirtmişken, Adana'daki arıcılar faaliyet gösterdiği bölgenin avantajlarını üretim verimliliğinin yüksek olması, pazarlama-satış, konaklama ve destek mekanizmasının iyi olması olarak belirtmiştir. Bingöl'de faaliyet gösteren arıcı işletmeler faaliyet gösterdiği bölgenin dezavantajlarını pazarlama-satış, iklim, eğitim eksikliği, konaklama, ulaşım ve yatırım olarak değerlendirmişken, Adana'daki arıcılar faaliyet gösterdiği bölgenin dezavantajlarını malzeme temini olarak belirtmiştir.

Bulunulan Bölgede Arıcılık Faaliyetlerinin Gelişmesi İçin Gerekli Olan Yatırım/İyileştirme Alanları

Bingöl ilindeki arıcılar Adana ilindekilere kıyasla konaklama yeri sayısının arttırılması ve kiralarının düşmesi, ürün çeşitliliğinin arttırılması konusunda eğitimlerin verilmesi, katma değeri yüksek ürünlerin (organik, medikal vb.) üretimi konusunda eğitim

ve danışmanlık desteği, ortak dolum ve paketleme gibi işlemlerin yapıldığı ortak kullanım atölyelerinin kurulması, pazarlama ve satış konusunda eğitim ve danışmanlık desteği, ihracat konusunda eğitim ve danışmanlık desteği, ihracat konusunda finansal destekler, ulaşım/nakliye olanaklarının iyileştirilmesi, iletişim olanaklarının (telefon, internet) iyileştirilmesi ve arı sağlığı ve bakımı konusunda desteklerin/hizmetlerin iyileştirilmesi konularına daha yüksek düzeylerde cevap vermişlerdir.

Bingöl ve Adana İllerinde Faaliyet Gösteren Arıcı İşletmeler Arasındaki Benzerlikler

Adana ve Bingöl illerinde faaliyet gösteren arıcı işletmeler arasında 10 değişkende istatistiki olarak anlamlı farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir. Eğitim durumu ve başlangıçtaki kovan sayısı açısından, Adana ve Bingöl illerinde faaliyet gösteren arıcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur. Adana ve Bingöl illerinde faaliyet gösteren arıcılar arasında yeni alınan kovayı yurtiçinden temin etme ve ana arı kolonisini il içinden etme açısından istatistiki olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Adana ve Bingöl illerinde faaliyet gösteren arıcılar arasında arıcılık malzemelerini temin etmede yaşanan zorluklar açısından istatistiki olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

Adana ve Bingöl illerindeki arıcı işletmeler benzer düzeyde eğitime sahiptirler. Adana ve Bingöl illerinde faaliyet gösteren arıcılar arasında arı yetiştiriciler birliğinin eğitim, bilgilendirme, teknik destek, proje üretme gibi hizmetlerini değerlendirme açısından devlet desteklerinden faydalanma arıcı işletmelerin üretilen arı ürünlerinin yurtiçinde satış oranı benzer düzeydedir. Adana ve Bingöl illerindeki arıcılar bal pazarlamasında dolum ve paketlemede yaşanan imkansızlıklar/aksaklıklar konusunda benzer sorun yaşamaktadır. Arıcı işletmeler ilde arıcılar için yeterli destek mekanizmalarının bulunması ve bölgede arıcılık faaliyetlerinin gelişmesi için vergi teşviklerinin uygulanması konularında benzer görüşler ifade etmişlerdir.

Faktör Analizi

Sektörün genel yapısını ortaya çıkarmak ve değişken sayısını azaltmak amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Yapılan açımlayıcı faktör analizi için beş faktör önerilmektedir. Bu beş faktörün varyansa yaptığı katkı %43,827'dir. Birinci faktör, %21,663 düzeyinde açıklayıcılığa sahiptir ve “yerel aktörlerin hizmetlerinden faydalanma”yı temsil eden değişkenler tarafından karakterize edilmektedir. İkinci faktör, %6,530 düzeyinde açıklayıcılığa sahiptir ve “ürün ve üretim odaklı destek talepleri”ni temsil eden değişkenler

tarafından karakterize edilmektedir. Üçüncü faktör, %5,721 düzeyinde açıklayıcılığa sahiptir ve “işletmenin sorunları”ni temsil eden değişkenler tarafından karakterize edilmektedir. Dördüncü faktör, %5,025 düzeyinde açıklayıcılığa sahiptir ve “işletmenin ölçeği”ni temsil eden değişkenler tarafından karakterize edilmektedir. Beşinci faktör, %4,888 düzeyinde açıklayıcılığa sahiptir ve “altyapı odaklı destek talepleri”ni temsil eden değişkenler tarafından karakterize edilmektedir.

Derinlemesine Görüşme

Adana Arı Yetiştiriciler Birliği Bingöl Arı Yetiştiriciler Birliğine göre arıcı işletmelerle daha fazla toplantı yapmakta olup katılım oranı daha yüksektir. Adana Arı Yetiştiriciler Birliği, Tarım İl Müdürlüğü, Çukurova Üniversitesi, Çukurova Kalkınma Ajansı, belediye/valilik, Ticaret ve Sanayi Odası veya Esnaf Sanatkârlar Odası, TKDK, Toprak Mahsulleri Ofisi gibi kamu kurumları yanında özel sektör ile birçok farklı alanda işbirliği faaliyeti gerçekleştirmiş olup yeterli düzeyde olduğunu ifade etmişken; Bingöl Arı Yetiştiriciler Birliği Bingöl Üniversitesi, Tarım il müdürlüğü ve Fırat Kalkınma Ajansı ile ortak faaliyetler gerçekleştirmiş olup yeterli düzeyde olmadığı ifade etmiştir.

Her iki Arı Yetiştiriciler Birliği arıcılıkta en önemli sorunun girdi maliyetleri olduğunu ifade ederken, üretilen balların hak ettiği değere satılmadığını ifade etmiştir. Diğer taraftan, her iki arı yetiştiriciler birliği devlet desteklerini yeterli düzeyde görmemekte olup, prosedürlerin daha kolaylaştırılarak aktif bir şekilde faaliyet içinde olan arıcı işletmelerin kalkındırmaya yönelik politikalarda tercih edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu sonuçlar arıcı işletmelerin karşılaştığı sorunları ve devlet destekleri konusunda belirttiği ifadeleri desteklemektedir.

Adana Arı Yetiştiriciler Birliği, TKDK, Toprak Mahsulleri Ofisi’nin arıcılık konusunda aktif çalışmalarda yer alması gerektiğini ifade etmiştir. Bingöl Arı Yetiştiriciler Birliği, valilik, belediye, üniversite, Ticaret ve Sanayi Odası, Tarım ve Orman Bakanlığı, Fırat kalkınma ajansı ve TKDK’nın daha etkin ve aktif işbirliği yapması gerektiğini ifade etmiştir.

Adana Arı Yetiştiriciler Birliği, arıcılık eğitimleri konusunda gerçek tecrübeli arıcının katılım sağlamasının oldukça düşük kaldığını, maliyet artışlarından dolayı yeni ürünlerin üretimini gerçekleştirilemediğini ve pazarlama konusunun arıcılık endüstrisinin tekel piyasalara dönüştürülmesinin arıcı işletmelere önemli ölçüde zarar vereceğini ifade etmiştir. Bingöl Arı Yetiştiriciler Birliği, arıcılık üzerine farklı eğitimlerin verilmesi

gerektiğini (Bal, polen, propolis, Arı Sütü, Arı Zehri gibi), diğer arı ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması olmadıkça bal dışında üretimin gerçekleştirilemeyeceğini, balmumu üretim tesisi olmadığı için bu üründe eksik kalındığını, arıcılığa yönelik verilen desteklerin takibinin sağlanması gerektiğini, eğitimlerin sahada geniş kesime hitap edecek şekilde yapılması gerektiğini, arı bakımında besleme ve ilacın ne derecede ve hangi şekilde verilmesi gerektiğini arıcılara gösterilmesinin önemli ölçüde fayda sağlayacağını, pazar konusundaki sorunlar, pazar bulunamaması, üretilen kaliteli balların ucuza satılmasının en önemli sorun olduğunu ifade etmiştir.

Sektöre Yönelik Öneriler

Bingöl Arı Yetiştiriciler Birliği, arıcılara verilen teknik eğitimlerin saha üzerinde etki etmediğini ve yeterli düzeyde olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca Bingöl ilindeki arıcıların Adana ilindekilere kıyasla arı sağlığı ve bakımı konusunda eksikliklerinin olduğu tespit edilmiştir. Bu kapsamda, yerel aktörlerden üniversite ve tarım il/ilçe müdürlüğü gibi kurumlar tarafından, arıcı işletmelere yönelik arı psikolojisini anlamalarını sağlayan eğitimler, modern arıcılık yöntemleri ve arı kayıplarının önüne geçilebilecek eğitimlerin verilmesi arıcılık endüstrisinde verimliliğin ve sürdürülebilirliğin sağlanmasında önemli adımlar olacağı düşünülmektedir. Güçlü arıcılık teknik becerilerine sahip etkili eğitmenler tarafından küçük gruplar halinde yürütülen uygulamalı eğitimler sağlamak için yerel endüstri paydaşları ile kapasite geliştirmeye yönelik adımlar atılmalıdır. Bingöl’de faaliyet gösteren arıcı işletmelere yönelik arıcılık ekipmanlarının bakım ve onarımı ile arı sağlığı ve bakımı konusunda arı yetiştiriciler birliği ile tarım il/ilçe müdürlüğü gibi yerel aktörler daha fazla destek vererek arıcılık endüstrisinde üretim verimliliğini artırabilir.

Arı ürünleri için artan kâr potansiyeline rağmen, Bingöl ilindeki arıcılar çoğunlukla süzme/petek bal üretimine yoğunlaşmıştır. Balmumu, polen, propolis, arı sütü, arı zehri ve arı ekmeği gibi yüksek katma değerli ürünlerin piyasası yeterince kullanılmamaktadır. Üreticilerin ve işleyicilerin yüksek katma değerli ürünler yaratma kapasitesinin arttırılması, bilgilendirilmesi, standartlara uygun şekilde üretim, dolum ve paketleme tesislerinin kurulması arıcı işletmelere fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Arıcı işletmelerin yanı sıra işleyici ve toptancı şirketler tarafından pazarlama stratejileri oluşturulması, katma değeri yüksek pazarlara daha fazla erişim sağlayarak pazar tedarikinde yer alanlar için uygun fiyatlandırma ve daha fazla kâr sağlayabilir.

Bingöl ilindeki arıcıların büyük çoğunluğu Adana ilindekilere kıyasla devlet desteklerinin yeterli olmadığını düşünürken; aynı zamanda devlet desteklerinin şeffaf ve adil bir şekilde dağıtılmadığını düşünmektedir. Diğer taraftan, Bingöl'deki arıcıların büyük çoğunluğu Adana'dakilere kıyasla kurumlardan proje ve hibe desteği almamış ve arıcılık kredisi kullanmamıştır. Arı ürünlerinin çeşitlendirilmesi için yerel aktörler tarafından uygun yardım/kredi programları oluşturmalı ve Bingöl'deki arıcı işletmelerin devlet desteklerinden faydalanmaları için arıcı kooperatifleri kurulmalıdır.

Bingöl ilindeki arıcı işletmeler Adana ilindekilere kıyasla kurumlardan sağlanan eğitim, bilgilendirme, teknik destek, proje üretme gibi hizmetlerden oldukça az düzeyde faydalanmaktadır. Bu sebepten dolayı tarım il/ilçe müdürlüğü, kalkınma ajansı, KOSGEB, üniversiteler ve belediyelerin eğitim, bilgilendirme, teknik destek, proje üretme gibi hizmetler konusunda arıcı işletmelere yönelik destek politikalarında daha fazla yer alması arıcılık endüstrisinde katma değer yaratmasında önemli etki yaratabilir.

Bingöl'deki arıcı işletmelerin büyük çoğunluğu Adana'daki arıcı işletmelere kıyasla ürettiği arı ürünlerini daha çok kendisi satmakta ve ürettiği ürünleri daha çok telefonda ve sosyal medyadan satmaktadır. Bingöl ilinde arıcılık endüstrisini daha rekabetçi hale getirmek için, yerel üreticilerin kooperatifler kurması ve ballarını ihraç etme fırsatlarını araştırmaları arıcılık endüstrisinin rekabet gücüne ve arı ürünleri pazar ağının genişlemesine önemli ölçüde katkı sağlayabilir. Esnaf ve sanatkârlar odası, sanayi ve ticaret odası ve STK gibi yerel aktörler arıcı işletmelerin ürettiği ürünleri pazarlayabilmesi için işleyicilerle, perakendecilerle, toptancı işletmelerle ve birlik veya kooperatiflerle işbirliği yaparak arıcıların satış ve pazarlama ağlarına katkı sağlamalıdır. Diğer yandan, Bingöl'deki arıcı işletmelerin ürettiği ürünleri web sitesi, E-ticaret platformları gibi kanallardan satmak için girişimde bulunmaları pazar ağlarına katkı sağlayabilir.

Satış ve pazarlama konusunda Bingöl'deki arıcıların büyük çoğunluğu Adana'dakilere kıyasla özel temalı ürün üretmemektedir. Bingöl'deki arıcıların daha fazla medikal sektörde kullanılan arı ürünlerini üretmesi satış ve pazarlama faaliyetlerinde önemli ölçüde katma değer yaratabilir. Ayrıca arıcı işletmelerin, organik sertifikalı arı ürünlerine yönelmeleri işletmelere hem ayrı bir gelir kaynağı oluşturabilir hem de pazar ağlarını çeşitlendirmede faydalı olabilir. Bu doğrultuda, Bingöl üniversitesi bünyesinde bulunan arıcılık birimi tarafından medikal sektörde kullanılan arı ürünlerinin tanıtılması arıcı işletmelere üretim faaliyeti açısından yol gösterecektir. Diğer taraftan tarım il

müdürlüğü, organik arı ürünleri üretim sürecini ve yönetmeliğini arıcı işletmelere aktararak üretim faaliyetlerini desteklerken, üretim ve pazarlama sürecinde bağımsız sertifikasyon firması tarafından da denetimleri yapılmalıdır. Arı ürünlerinin pazardaki popülaritesini artırmak için arı ürünlerinin reklam ve pazarlama stratejilerinin geliştirilmesi ve iyileştirilmesi yanında arı ürünleri gıda, ilaç, kozmetik sektöründe kullanılabilir.

Her iki ilde faaliyet gösteren arıcı işletmelerin büyük çoğunluğu iş geliştirme, pazarlama veya girişimcilik konularında eğitim almamıştır. Arıcılık endüstrisinin YEK’de önemli bir yer edinmesi ve önemli bir gelir kaynağı olabilmesi için yerel aktörlerin önemli derecede mali kaynak ayırması arıcılık endüstrisinin rekabet gücünü artırmada önemli bir adım olacaktır. Arıcılık endüstrisinde yeni istihdam olanaklarının sağlanması için, girişimcilerin arıcılığa nasıl başlayacakları ve sektörün önemli özelliklerinin öğretilmesi yanında arıcı eğitim programlarına başlamak için daha güçlü dernekler ve ağlar geliştirilmelidir. Ağ faaliyetleri kapsamında Bingöl’deki arıcıların büyük çoğunluğu Adana’daki arıcılara kıyasla diğer işletmelerle ortaklık faaliyetlerine girişmemiştir. Ekonomik kalkınma sürecinde ağ faaliyetleri işletmenin içeride üretemeyeceği bilgileri bulmasına yardımcı olur. Dolayısıyla, belediye ve meslek gruplarının arıcı işletmelerin diğer işletmelerle ortaklık faaliyetinde aracılık görevini üstlenmesi işletmelerin ağ faaliyetlerine katkı sağlayarak bilgi akışına ve yeni bilgilerin üretilmesine katkı sağlayabilir.

Bingöl ve Adana’daki arıcı işletmelerin büyük çoğunluğu sosyal yardımlaşma, hayırseverlik, topluluklar arasında birlik ve beraberlik duygularını pekiştirmek amacıyla kurulan herhangi bir vakıf veya arıcılıkla ilgili bir kooperatife üye değildir. Ancak YEK sürecinde STK’lar sahip oldukları avantajları faaliyet gösterdikleri bölgede kullanarak yerel kalkınmaya katkı sağlayabilir. Bu noktadan hareketle arıcı işletmelerin vakıf veya kooperatiflere üye olmaları STK’ların sunduğu avantajlardan faydalanmalarına yardımcı olabilir. Diğer taraftan STK’lar, arıcılık bilinci oluşturma sürecini desteklemek ve genç işgücünü arıcılık endüstrisine yönlendirmek için uygun teşvik politikaları sağlamalıdır. Yoksulluğun azaltılmasının bir parçası olarak arıcılığı tabana yayılması için arıcılık endüstrisine yönelik yayın faaliyetleri artırılabilir. Genç girişimcilerin arıcılık endüstrisinde üretime teşviki noktasında, kitle iletişim araçlarından olan görsel-işitsel araçlar, basılı materyaller, TV/radyo kanallarını kullanarak arıcılık endüstrisindeki yenilikler ve arıcılık teknolojileri konusunda bilgilendirmeler yapılabilir.

Arı yetiştirici birlikleri, üyeleri için sosyal ve ekonomik faydalar elde etmek için dayanışma ağlarını kullanmaktadır. Bu bağlamda Bingöl arı yetiştiriciler birliği, arıcı işletmelere yönelik daha çok üretim, eğitim, kurs ve seminer hizmetlerini sunmakta olup bu hizmetlerin yanı sıra pazarlama ve satış, dolum ve paketlenme, destekler konusunda bilgi edinme, lobi oluşturma gibi konularda da arıcı işletmelere yönelik hizmet faaliyetlerini artırması arıcılık endüstrisine olumlu katkı sağlayabilir.

Bingöl ilinde faaliyet gösteren arıcı işletmeler Adana ilindeki işletmelere göre üretim, satış ve pazarlama, finansal hesaplar ile arıcılık konusundaki desteklerden faydalanma sürecinde daha fazla sorun yaşamaktadır. Dolayısıyla üretim sorunlarının çözümünde, satış ve pazarlama konusunda, arıcılık konusundaki desteklerden faydalanma sürecinde Bingöl ilinde yer alan arı yetiştiriciler birliği, tarım il/ilçe müdürlüğü, kalkınma ajansı, KOSGEB, üniversite ve TKDK gibi aktörlerin işbirliği yaparak daha fazla rol üstlenmeleri arıcı işletmelerin sorunlarının çözümünde etkili olabilir. Ayrıca Bingöl’de faaliyet gösteren işletmelerin üretim ve pazar sorunlarını çözmeleri, ihracat kapasitelerini geliştirmeleri meslek örgütleri ve yerel aktörlerle işbirliği faaliyetleri sonucunda gerçekleştirilebilir. Bu süreçte arıcı işletmelerin hem sektörel riskleri yok edilebilir hem de belirlenen hedeflere daha sağlıklı şekilde ulaşabilir.

Bingöl’de faaliyet gösteren arıcı işletmelerin büyük çoğunluğu Adana’daki arıcılara kıyasla son zamanlarda hiçbir alanda yatırım girişiminde bulunmamıştır. Ekonomik kuruluşlar, dernekler ve özel sektör temsilcileri, ekonomik kalkınmaya katkı sağlaması için arıcı işletmeleri yeni arıcılık yöntemleri, yeni ürün geliştirme, pazarlama, dolum ve paketlenme, petek, kovan/koloni sayısını artırma, eğitim gibi konularda yatırımlara yönlentmeleri arıcılık endüstrisinde uzmanlaşmayı ve ekonomik gelişimi önemli ölçüde artıracaktır.

Arıcılık endüstrisinin gelişimi için, arıcı işletmeler kamu kurumları, birlik ve STK gibi yerel aktörlerle işbirliği faaliyeti yaparak yurtiçi ve yurtdışı fuarlara katılım sağlayarak ve teknik gezilerle örnek modelleri inceleyebilir. Belirlenen örnek modeller bölgede uygulanabilir. Diğer taraftan yerel ve geleneksel liderlik ve topluluk grupları, gönüllüleri harekete geçirerek, arıcılık sektöründe iş ortamlarının iyileştirilmesi, özel yatırımların bölgeye çekilmesi ve yeni istihdam fırsatlarının genişletilmesi için yerel yönetim ve topluluk ortaklığını teşvik edebilir.

Yerel bir ekonomik kalkınma sürecinin başarıya ulaşması için belediye meclisi, yerel YEK komitesi ve diyalog grupları oluşturulmalıdır. Bingöl ilinde valilik, kaymakamlık, belediye, kalkınma ajansı, üniversite, birlikler ve STK'lerden oluşan kamu ve özel toplulukların yerel kalkınma için arıcılık endüstrisinin önceliklerinin planlanması, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesinde her aktörün uzmanlık rolünden faydalanması kalkınmaya fayda sağlayabilir.

Bingöl özelinde YEK sürecini başarıya ulaştırmak için arıcılık endüstrisine yönelik politika ve programların uygulanmasında kamu ve özel sektör ortaklıklarının gelişmesi iyi bir yönetime bağlıdır. Bu kapsamda arıcılık endüstrisi için politika oluşturmada ve bürokrasi alanında kararların alınmasında, sosyal ve ekonomik aktörler arasında sorumlulukların dağıtılması YEK sürecini geliştirecektir.

Adana arı yetiştiriciler birliği Bingöl arı yetiştiriciler birliğine kıyasla arıcılık endüstrisine ve arıcı işletmelere yönelik daha fazla uzman firmalarla ve kamu kurumları ile ortak proje faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Bu noktadan hareketle, Bingöl arı yetiştiriciler birliği ile diğer tüm kamu kurumları ve özel sektör temsilcileri ortak diyalog grupları oluşturarak fikir geliştirmesinin yanı sıra proje faaliyetlerine girişmeleri hem üretim verimliliğine hem de arıcılık endüstrisinde katma değer yaratmada önemli adımlar olacaktır.

Uygulamalı çalışmalar incelendiğinde Türkiye'de YEK konusunda ilgili yazında halen tamamlanması gereken boşluklar mevcuttur. YEK konusunda endüstrilerin mevcut durumunu ve sorunlarını ele alan uygulamalı çalışmaların şüphesiz bölgelerin YEK sürecine olumlu katkısı bulunmaktadır. Diğer taraftan, YEK sürecinin Türkiye'deki gelişimiyle birlikte uygulamalı çalışmalarda konunun irdelenme şekilleri açısından farklılık göstermektedir. Yakın zamanda YEK sürecinde kümelenme ve mali yardım programlarına odaklanan çalışmalar da gerçekleştirilmiştir. YEK faaliyetlerine yönelik olarak gerçekleştirilen çalışmalar daha çok girişimcilik, KOBİ'ler ve endüstri konuları üzerinden yürütülmüştür. Ancak yine de endüstrilerin YEK sürecine katkısını karşılaştırmalı olarak araştıran çalışma sayısı kısıtlıdır. Yerel endüstriler arasında spesifik olarak YEK sürecine odaklanan uygulamalı çalışmalara ihtiyaç vardır.

YEK sürecini başlatmak için değişen ve giderek artan rekabetçi piyasa ekonomisinde stratejik planların yapılması gerekmektedir. Bu süreçte sürdürülebilir bir endüstrinin oluşması ve endüstri içerisinde yer alan işletmelerin karşılaştıkları sorunlara

özüm üretilmesi için iyi planlanmış bir YEK stratejisi oluşturulmalıdır. Bu kapsamda YEK'i konu alan yeni araştırma konuları önerilebilir. Yerel işletmelerin rekabet gücünü artırmayı amaçlayan yeni pazarlama stratejileri bu konuya örnek gösterilebilir. Yeni pazarlama yaklaşımlarının temel amacı, müşterilere daha yakın ve samimi davranarak işletme ile iş yapmalarını daha kolay ve çekici kılmak şeklinde özetlenebilir (Alabay, 2010: 227). Acaba YEK sürecine dâhil olan yeni işletmelerin pazarlama stratejileri nasıldır, bulunduğu endüstriye, işletmenin büyüklüğüne veya demografik bilgilerine göre farklılık göstermekte midir? Yerel bir endüstride faaliyet gösteren işletmelerin etkin satış ve pazarlama stratejilerine sahip olan, aynı zamanda güçlü bir işbirliği ve ağ faaliyeti olan işletmeler karşısında pazarlama stratejileri nasıl olmalıdır? Bunlar dışında araştırılması gereken diğer bir konu üretim yöntemleri ve destekleme politikaları olarak düşünülebilir. YEK sürecine yeni giren işletmeler, zaman içerisinde hangi üretim metotlarını uygulamalı ve hangi faktörler yerel işletmelerin yeni üretim metotlarına karşı tutumlarını etkilemektedir? Yerel ve ulusal aktörlerin YEK sürecine yeni dâhil olan işletmelere yönelik sunduğu destekleme politikaları işletmelerin istihdam, üretim ve yatırım stratejilerine ne gibi katkı sunmaktadır? YEK'i konu alan çalışmalar, YEK sürecine yeni dâhil olan işletmelerin veya belirli bir bölgede oluşturulan yeni endüstrilerin farklı yönleri ile daha iyi anlaşılmasına katkı sunması beklenebilir.

Türkiye'de YEK sürecini yenilik ve kalite standartları üzerinden araştıran çalışma sayısı kısıtlıdır. Özellikle dezavantajlı bölgelerde faaliyet gösteren işletmelerin; yenilik faaliyetlerinin ve kalite standartlarının araştırılması, yenilik temelli yatırım politikaların üretilmesi işletmelerin hem YEK sürecine hem de bu alanda yeni endüstrilerin oluşmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Agbevade, A. (2018). "Value Chain And Local Economic Development in The Shai-Osudoku District Assembly of Ghana: The Experience of The Asutware Rice Farming Project". **Journal of Public Administration and Policy Research**, 10(2), 7-19. doi: 10.5897/JPAPR2018.0435
- Agranoff, R. Ve McGuire, M. (1998). "Multinetwork Management: Collaboration and The Hollow State in Local Economic Policy". **Journal of Public Administration Research and Theory**, 8(1), 67-91. doi: <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.jpart.a024374>
- Agrawal, T. J. (2014). "Beekeeping İndustry in India: Future Potential". **International Journal of Research in Applied, Natural and Social Sciences**, 2(7), 133-140. <http://www.impactjournals.us/>
- Akbulut, M. U. F. Ve Göküş, M. (2017). "Küreselleşme ve Yerelleşme Sürecinde Bölgesel Kalkınma Ajansları". **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi**, 20(1), 79-88.
- Akgül, U. (2010). "Sürdürülebilir Kalkınma: Uygulamalı Antropolojinin Eylem Alanı". **Ankara Üniversitesi Antropoloji Dergisi**, 24, 133-164. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/646131>
- Akın, İ. (1983). **Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi**. İstanbul: Gür-ay Yayınevi.
- Akiş, E. (2011). "Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Kalkınma Yaklaşımındaki Gelişmeler ve Bölgesel Kalkınma Ajansları". **İstanbul Journal of Sociological Studies**, (44), 237-256. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/101295>
- Akpınar, B. (2003). "Meslek Yüksek Okullarına Sınavsız Geçiş". **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi**, 33(33), 8-25. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/108444>
- Akpınar, R. (2013). "Türkiye’de Değişen Bölgesel Kalkınma Politikaları". **Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi**, 4(6), 29-46. <https://arastirmax.com/tr/system/files/dergiler/195525/makaleler/4/6/arastirmax-turkiyede-degis-en-bolgesel-kalkinma-politikalari.pdf>

- Aksoy, A. Ve Öztürk, F. G. (2012). “Arıcılık İşletmelerinde Üretimi Etkileyen Faktörler; Ordu İli Örneği”. **10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi**, 5-7 Eylül, Konya, 517-523. <https://tarekoder.org/2012konya/543-549.pdf>
- Aksoy, A. vd. (2017). “Erzurum İli Arıcılık Sektörünün Ekonomik Yapısı”. **Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi**, 4(4), 434-440. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/354719>
- Aktürk, D. Ve Aydın, B. (2019). “Çanakkale İlinde Arıcılık İşletmelerinin Yapısal Özellikleri Ve Arıcılık Faaliyetleri”. **Türk Tarım-Gıda Bilim ve Teknoloji dergisi**, 7(10), 1618-1628. doi: <https://doi.org/10.24925/turjaf.v7i10.1618-1628.2661>
- Alabay, M. N. (2010). “Geleneksel Pazarlamadan Yeni Pazarlama Yaklaşımlarına Geçiş Süreci”. **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 15(2), 213-235. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/194577>
- Al-Badri, B. H. (2017). “Economies of Beekeeping in Iraq”. **Iraqi Journal of Agricultural Sciences**, 48(Special), 126-137. doi: <https://doi.org/10.36103/ijas.v48iSpecial.253>
- Alsaç, F. (2010). **Bölgesel Gelişme Aracı Olarak Kümelenme Yaklaşımı Ve Türkiye İçin Kümelenme Destek Modeli Önerisi**. (Yayınlanmamış DPT Uzmanlık Tezi). DPT Uzmanlık Tezleri, Ankara.
- Alüftekin, N. (2007). **Yerel Düzeyde Ekonomik Kalkınmada Tarımsal Ürün İşleyen KOBİ'lerin Rolü: Karaman İli Araştırması**. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi en Bilimleri Enstitüsü.
- Amin, A. (1999). “An Institutional Perspective on Regional Economic Development”. **International Journal of Urban and Regional Research**, 23(2), 365-378. <http://en.bp.ntu.edu.tw/wp-content/uploads/2012/06/14%20Amin-An%20Institutionalist%20Perspective%20on%20Regional%20Economic.pdf>
- Anamogsi, A. A. (2016). **Fiscal Decentralization and Local Economic Development: A Case Study of the Builsa North District, Ghana** (Yayınlanmamış Doktora Tezi). University of Ghana.

- Andriotis, K. (2002). "Scale of Hospitality Firms and Local Economic Development—Evidence From Crete". **Tourism Management**, 23(4), 333-341. doi: [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(01\)00094-2](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(01)00094-2)
- Appleton, S. Ve Teal, F. (1998). **Human capital and economic development**. African Development Bank Group.
- Arku, G. (2014). "Competition and Cooperation in Economic Development: Examining the Perceptions of Practitioners in Ontario, Canada". **Journal of Urban Affairs**, 36(1), 99-118. doi <https://doi.org/10.1111/j.1467-9906.2012.00647.x>
- Arslan, İ. K. (2005). "Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları". **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 4(7), 275-294. <http://www.ajindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423905087.pdf>
- Arzeni, S. Ve Pellegrin, J. P. (1997). "Entrepreneurship and Local Development". **OECD Observer**, (204), 27-30. <http://www.oecdobserver.org/>
- Åstebro, T. Ve Bazzazian, N. (2011). "Universities, Entrepreneurship and Local Economic Development". In **Handbook of Research on Entrepreneurship and Regional Development**. Edward Elgar Publishing. doi: <https://doi.org/10.4337/9780857936493.00013>
- Atak, A. (2011). **Bölgesel Kalkınma ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları**. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atmaca, Y. Ve Sağır, H. (2017). "Avrupa Birliği Bölgesel Politikası ve Türkiye: Kalkınma Ajansları Bağlamında Bir Analiz". **Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, 3(2), 67-88. doi: <https://doi.org/10.22466/acusbd.304471>
- Ayandibu, A. O. Ve Houghton, J. (2017). "The Role of Small and Medium Scale Enterprise in Local Economic Development (LED)". **Journal of Business and Retail Management Research**, 11(2), 133-139. https://www.jbrmr.com/cdn/article_file/i-26_c-262.pdf

- Aydın, B. vd. (2019). “Economic and Efficiency Analysis of Beekeeping Activity in Turkey: Case of Çanakkale Province”. **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, 67(1), 23-32. doi: 10.33988/ auvfd.571371
- Aydoğdu, Ç. (2010). **Kalkınma Ajansları ve Toplumsal Sermaye İlişkilerinde Stratejik Yaklaşım (İzmir Kalkınma Ajansı Örneği)** (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Azunu, R. Ve Mensah, J. K. (2019). “Local Economic Development and Poverty Reduction in Developing Societies: The Experience of The ILO Decent Work Project in Ghana”. **Local Economy**, 34(5), 405-420. doi: <https://doi.org/10.1177/0269094219859234>
- Bae, K. H. Ve Lee, K. H. (2007). “Internet, Municipal Governance, and Local Economic Development: A Case of The Los Angeles Basin Area”. **International Review of Public Administration**, 12(2), 59-68. doi: <https://doi.org/10.1080/12294659.2008.10805105>
- Bağış, B. Ve Akbakay, Z. (2017). “Arıcılık ve Bal Üretiminin Bingöl İli ve Bölge Ekonomisi İçin Önemi”. **İktisadiyat**, 1(1), 193-211. https://www.researchgate.net/profile/Zeki-Akbakay/publication/335234249_Aricilik_ve_Bal_Uretimini_Bingol_Ili_ve_Bolge_Ekonomisi_Icin_Onemi/links/5d5a5b11299bf1b97cf50b2d/Aricilik-ve-Bal-Uretimini-Bingoel-Ili-ve-Boelge-Ekonomisi-Icin-Oenemi.pdf
- Barlović, N. vd. (2009). “Economic Efficiency of Beekeeping in Croatia”. **Agriculturae Conspectus Scientificus**, 74(1), 51-54. <https://hrcak.srce.hr/file/56547>
- Bartik, T. J. (1991). “Who Benefits from State and Local Economic Development Policies?”. **National Tax Journal**, 45(4), 457-459. <https://www.jstor.org/stable/41788987>
- Bartik, T. “Evaluating the Impacts of Local Economic Development Policies on Local Economic Outcomes: What has been done and What is Doable?” Tartışma Metni No: 03-89, Kasım 2002. doi: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.369303>
- Bartik, T. (2003). “**Local Economic Development Policies**”. UpjohnInstitute Working. Metin No: 03-91.

- Bastalich, W. (2010). "Knowledge Economy and Research Innovation". **Studies in Higher Education**, 35(7), 845-857. doi: <https://doi.org/10.1080/03075070903406533>
- Bayramoğlu, T. (2013). **Biyokütle Enerjisi ve Yerel Ekonomik Kalkınma: TRA1 Bölgesi'nde (Erzurum-Erzincan-Bayburt) Biyokütle Potansiyeli ve Ekonomik Etkileri Üzerine Bir Saha Araştırması**. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bayramoğlu, T. vd. (2016). "Bölgesel Kalkınmada Kümelenme Yaklaşımı; Bayburt İl'indeki Arıcılık Sektörü üzerine Bir Uygulama". **ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (ODÜSOBİAD)**, 6(3), 903-916. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/261546>
- Bazin, S. vd. (2011). "High-Speed Rail Service and Local Economic Development: A Review of the Literature". **RTS-Recherche Transports Securite**, 27(3), 215. file:///C:/Users/user/Downloads/High_speed_Rail_service_and_local_economic_develop%20(1).pdf
- Beer, A. (1996), "What Makes for Regional Development?", The South Australian Development Conference, McLaren, Vale. <http://www.ssn.flinders.edu.au/geog/staff/beerpapers/sarda.htm> (12.04.2021).
- Beer, A. vd. (Eds.). (2003). **Developing Locally: An International Comparison of Local and Regional Economic Development**. Policy Press.
- Bennett, R. J. vd. (2004). "Local Government and Local Economic Development in Britain: An Evaluation of Developments Under Labour". **Progress in Planning**, 62(4), 209-274. doi: <https://doi.org/10.1016/j.progress.2004.07.003>
- Bleaney, M. F. vd. (1992). "What Does A University Add to Its Local Economy?". **Applied Economics**, 24(3), 305-311. doi: <https://doi.org/10.1080/00036849200000143>
- Bellandi, M. (2002). **External Economies and Local Public Goods in Clusters and Industrial Districts: Some Views**. In 6th International EUNIP Conference. 5-7.
- Bennett, R. J. (1998). "Business Associations and Their Potential to Contribute to Economic Development: Reexploring an Interface Between the State and

- Market”. **Environment and Planning A**, 30(8), 1367-1387. doi: <https://doi.org/10.1068/a301367>
- Berber, M. Ve Çelepçi, E. (2005). “Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”. **Doğu Karadeniz Bölgesel Kalkınma Sempozyumu**, 13-14.
- Bianca, P. C. vd. (2011). “Economic Diagnosis of Beekeeping in the North West Region of Romania: A Case Study of Cluj County”. **Analele Universității din Oradea, Fascicula Ecotoxicologie, Zootehnie și Tehnologii de Industrie alimentară**, 10, 279-287. https://protmed.uoradea.ro/facultate/anale/ecotox_zooteh_ind_alim/2011A/imapa/19.POCOL%20CRISTINA.pdf
- Bilen, G. (2005). “Avrupa Birliği’nde Bölgesel Politikalar ve Türkiye’nin Uyumu”. **Dünya Gazetesi**, 18.
- Bilgin, M. (2002). “Yerel Yönetimlerin Bölgesel Kalkınmadaki Etkinliği: Göller Bölgesi Uygulaması”. **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 7(2), 313-330. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/195081>
- Bingham, R. D. Ve Mier, R. (1993) **Theories of Economic Development: Perspectives from Across the Disciplines**. London: Sage.
- Binns, T. Ve Nel, E. (1999). “Beyond the Development Impasse: The Role of Local Economic Development and Community Self-Reliance in Rural South Africa”. **Journal of Modern African Studies**. 37(3), 389-408. doi: <https://doi.org/10.1017/S0022278X99003067>
- Blakely, E. (1994). **Planning Local Economic Development**. Newbury Park, CA: Sage.
- Blakely, E. J. Ve Bradshaw, T. K. (2002). **Planning Local Economic Development: Theory and Practice**. 3rd edition. California: Sage Publications.
- Blanquart, C. Ve Koning, M. (2017). “The Local Economic Impacts of High-Speed Railways: Theories and Facts”. **European Transport Research Review**, 9(2), 12. doi: 10.1007/s12544-017-0233-0

- Boland, P. (2007). “Unpacking the Theory-Policy Interface of Local Economic Development: An Analysis of Cardiff and Liverpool”. **Urban Studies**, 44(5-6), 1019-1039. doi: <https://doi.org/10.1080/00420980701320736>
- Bond, P. (2003). “Debates in Local Economic Development Policy and Practice”. **Urban Forum**, 14(2-3), 147-164.
- Böckenförde, M. (2011). “A Practical Guide to Constitution Building: Decentralized Forms of Government”. **International Institute for Democracy and Electoral Assistance** (International IDEA). Sweden: Stockholm. <https://www.corteidh.or.cr/tablas/28321.pdf>
- Brinkley, I. (2006). “Defining the Knowledge Economy”. **The Work Foundation**, London. https://www.seeda.co.uk/publications/Defining_the_Knowledge_Economy_2007.pdf
- Broadberry, S. Ve Marrison, A. (2002). “External Economies of Scale in the Lancashire Cotton Industry, 1900–1950”. **The Economic History Review**, 55(1), 51-77. doi: <https://doi.org/10.1111/1468-0289.00214>
- Brown, L. A. Ve Holmes, J. (1971). “The Delimitation of Functional Regions, Nodal Regions, and Hierarchies by Functional Distance Approaches”. **Ekistics**, 32(192), 387-391. <http://www.jstor.com/stable/43617893>
- Bureau for Economic Growth Agriculture and Trade ve Urban Institute (2003). **Assessing And Starting A Local Economic Development (LED) Initiative: A Primer For Usaid Field Staff**. Office of Poverty Reduction.
- Burucu, V. Ve Bal, H. S. G. (2017). “Türkiye’de Arıcılığın Mevcut Durumu ve Bal Üretim Öngörüsü”. **Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi**, 3(1), 28-37. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/315991>
- Burucu, V. Ve Bal, H. S. G. (2018). “Arıcılık İşletmelerinin Pazarlama Olanakları: Kastamonu İli Azdavay İlçesi Örneği”. **Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi**, 4(1), 23-35. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/498442>

- Canzanelli, G. (2001). **Overview and Learned Lessons on Local Economic Development, Human Development, and Decent Work**. Universitas Working Papers, ILO.
- Capello, R. (2009). "Space, Growth and Development". R. Capello and P. Nijkamp. Cheltenham (Ed), **In Handbook of Regional Growth and Development Theories**, Northampton: Edward Elgar. 33-52.
- Casanova, F. (2004), **Local Development, Productive Networks and Training: Alternative Approaches to Training and Work for Young People**, ILO. 9-157.
- Ceyhan, V. vd. (2017). "Economic Structure and Services Efficiency of Turkish Beekeepers' Association". **European Journal of Sustainable Development**, 6(4), 53-53. doi: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2017.v6n4p53>
- Chan, K. F. Ve Lau, T. (2005). "Assessing Technology Incubator Programs in the Science Park: The Good, the Bad And the Ugly". **Technovation**, 25(10), 1215-1228. doi: <https://doi.org/10.1016/j.technovation.2004.03.010>
- Clarke, S. E. Ve Gaile, G. L. (1992). "The Next Wave: Postfederal Local Economic Development Strategies". **Economic Development Quarterly**, 6(2), 187-198.
- Cox, K. R. Ve Mair, A. (1988). "Locality and Community in The Politics of Local Economic Development". **Annals of The Association of American Geographers**, 78(2), 307-325. doi: <https://doi.org/10.1177/089124249200600207>
- Cvitković, D. vd. (2009). "Economic Aspects of Beekeeping Production in Croatia". **Veterinarski Arhiv**, 79(4), 397-408.
- Çakmak, E. (2006). **Yerel Ekonomi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları** (İlk Baskı). İmaj Yayınevi.
- Çatal, M. F. (2007). "Bölgesel Kalkınmada Küçük ve Orta Boy İşletmelerin (KOBİ) Rolü". **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 10(2), 333-352. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/32070>
- Çatalbaş, N. (2007). "Üniversite-Yerel Ekonomi İlişkisinde Kutuplaşma Teorisi İyi Bir Model Olabilir mi?". **Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 2007(3), 90-101. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/107491>

- Çayın, M. (2017). **Kurumsal Yapı ve Yerel Ekonomik Kalkınma: Erzurum ve Batman Üzerine Bir Saha Araştırması**. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çayın, M. Ve Atalay, E. (2020). “KOBİ’lerin Finansman Sıkıntılarının Giderilmesi İle Yerel Ekonomik Kalkınma İlişkisi: Batman İli Örneği”. **Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 27(1), 35-49. doi: <https://doi.org/10.18657/yonveek.620521>
- Çelik, F. (2019). “Styria Kalkınma Ajansı’nın (SFG) Yenilikçilik Faaliyetleri”. **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 74(3), 875-893. doi: <https://doi.org/10.33630/ausbf.569743>
- Çetin, M. (2006). “Bölgesel Kalkınmada Sosyal Ağların Rolü: Silikon Vadisi Örneği”. **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 21(1), 1-25. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/211269>
- Çetin, M. (2007). “Yerel Ekonomik Kalkınma Yaklaşımı ve Uluslararası Organizasyonlar”. **Yönetim ve Ekonomi**, 14(1). <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/145943>
- Çevrimli, M. B. (2018). “Türkiye Arıcılık Sektöründe Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözüm Önerileri”. **Erciyes Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, 15(1), 58-67. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/502151>
- Çevrimli, M. B. Ve Sakarya, E. (2019). “Arıcılık Ekonomisine Giriş ve Saha Verileri İle Bir Değerlendirme”. **Veteriner Farmakoloji ve Toksikoloji Derneği Bülteni**, 10(1), 40-48. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/741657>
- Çin, S. Ve Altun, F. (2021). “Kadın Girişimcileri Destekleyen Sivil Toplum Kuruluşlarının Yerel Kalkınma Üzerindeki Etkisi”. In **Journal of Social Policy Conferences**, No. 80, 267-297. doi: 10.26650/jspc.2021.80.000501
- Davis, H. C. (1993). **Regional Economic Impact Analysis And Project Evaluation**. Canada: UBC Press
- Davies, J. S. (2009). “The New Localism”. **Contribution to the Oxford Handbook of British Politics**, 1-30. file:///C:/Users/user/Downloads/SSRN-id1810864%20(1).pdf

- Dawkins, C. J. (2003). "Regional Development Theory: Conceptual Foundations, Classic Works and Recent Developments". **Journal of Planning Literature**, 18(2). 131-172. doi: <https://doi.org/10.1177/0885412203254706>
- Demen, H. (2015). **Diyarbakır İlinde Arıcılığın Yapısı ve Sorunların Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Demonja, D. Ve Gredičak, T. (2015). "Tourism and Culture in the Function of Local Economic Development". **Podravina: Časopis Za Multidisciplinarna Istraživanja**, 14(27), 190-204. <https://hrcak.srce.hr/file/219295>
- Demircan, E. S. (2008). "Yeni Ekonomik Düzendeki Küreselleşme Yerelleşme Bağlamında Belediyelerde Yeni Mali Yönetim Anlayışı". **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 30, 99-128. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/66493>
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2000). **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu**. Rapor No: 2502. Ankara: DPT.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2003). **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**. Rapor No: 2671. Ankara: DPT.
- De Matteis, F. Vd. (2021). "The Relationship Between Local Public Policies for Economic Development and Entrepreneurial Presence: The Italian Case". **Administration & Society**, 1-28. doi: <https://doi.org/10.1177/00953997211025984>
- Deviren, N. V. Ve Yıldız, O. (2014). "Bölgesel Kalkınma Teorileri ve Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımının Türkiye'deki Bölgesel Kalkınma Politikalarına Etkileri". **Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi**, (44), 1-35. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/382853>
- Dia, Y. Z. vd. (2018). "Economics of Beekeeping in Ganye Local Government Area of Adamawa State, Nigeria". **Greener Journal of Agricultural Sciences**. 8(7), 145-154. doi: 10.15580/GJAS.2018.7.071318096
- Dike, O. N. Ve Onwuka, E. (2016). "Entrepreneur Perception and Growth of Beekeeping in Abia State, Nigeria". **Int J Phys Hum Geogr**, 4, 1-11.
- Dinler, Z. (1994). **Bölgesel İktisat**. Bursa: Ekin Kitapevi Yayınları.

- Dinler, Z. (2008). **Bölgesel İktisat**. Bursa: Ekin Kitapevi Yayınları.
- Doğan, S. Ve Yıldız, Z. (2007). “Bölgesel Kalkınma, Turizmin İlişkisi ve Göller Bölgesi Kalkınmasında Alternatif Turizm Potansiyelinin Kullanılabilirliğine Yönelik Bir Araştırma”. **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2(6), 147-181. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/215598>
- Durmuş, B. vd. (2013). **Sosyal Bilimlerde SPSS’le Veri Analizi**. İstanbul: Beta Yayınları.
- Ecarat, T. Ö. (2005). “Bölgesel Yerel Ekonomik Kalkınma Kuramlarının Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişimleri”. **Ekonomik Yaklaşım**, 16(55), 89-106. doi: 10.5455/ey.10522
- Edmiston, K. D. (2007). “The Role of Small and Large Businesses in Economic Development”. **SSRN 993821**. file:///C:/Users/user/Downloads/SSRN-id993821%20(3).pdf
- Ekinci, E. D. Ve Ersungur, Ş. M. (2013). “Yeni Ekonomik Coğrafya ve Teorik Modelleri”. **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 17(3), 205-224. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/32422>
- Elzaki, E. Ve Tian, G. (2020). “Economic Evaluation of the Honey Yield From Four Forest Tree Species and The Future Prospect of the Forest Beekeeping in Sudan”. **Agroforestry Systems**, 94(3), 1037-1045. <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s10457-019-00478-1.pdf>
- Engindeniz, S. vd. (2014). “İzmir İlinde Arıcılığın Ekonomik Yönleri ve Sorunları”. **Tarım Ekonomisi Dergisi**, 20(1 ve 2), 113-120. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/253483>
- Eraydın, A. (1983). “Türkiye’de Ulusal Kalkınma Planlarının Bölgesel Ayrıştırılmasına Yönelik Bir Yaklaşım”. **Anadolu Üniversitesi İİBF Yayınları**, 12.
- Eraydın, A. (2003). “Bölgesel Kalkınma Kavram, Kuram ve Politikalarında Yaşanan Değişimler”. **Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu Tebliğleri**, 1, 126-7.
- Erdem, M. S. (2019). “The New Regionalism Approach at Regional Development: A Case Study of Sinop Province”. **BİLTÜRK Ekonomi ve İlişkili Çalışmalar Dergisi**, 1(1), 57-83. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/643863>

- Eren, M. M. V. vd. (2012). “Yerel Ekonomik Kalkınmada Girişimciliğin Rolü: Gaziantep Örneği”. **In International Conference on Eurasian Economies**, 11, 2018. <http://www.baltalimani.com/pdf/yerelkalkinmadagazianteporneği.pdf>
- Erkan, M. K. (2017). “İslami Perspektiften Kurumsal Yönetim”. **International Journal of Islamic Economics and Finance Studies**, 3(2). http://www.isefe.org/dosyalar/arsiv/2017_1/ISEFEPROCEEDINGS.pdf#page=60
- Erol, E. D. (2012). “Küresel Rekabet Sürecinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Rolü”. **Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi**, 4(1), 87-95. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/85260>
- Ersungur, Ş. M. (2016). **Bölgesel İktisat: Teori, Politika ve Uygulama**. Ankara: İmaj Yayınevi.
- European Comission (2014). “Regional Policy, “Priorities For 2014-2020”, November, Belgium
- EUROSTAT (2010). **Region in The European Union**. Rapor No: NUTS 2010/EU-27. Euoropean Commission.
- Faggian, A. vd. (2019). **Human capital and regional development. In Handbook of regional growth and development theories**. Edward Elgar Publishing.
- FAO (2020). Food and Agriculture Organization of the United Nations, FAO. <https://www.fao.org/faostat/en/#data/QCL>
- Filiztekin, A. (2008). “Türkiye’de Bölgesel Farklar ve Politikalar”. **TÜSİAD**, T/2008-09/471. <https://research.sabanciuniv.edu/id/eprint/8885/1/bolgeselfarklar.pdf>
- Fiseha, G. G. Ve Oyelana, A. A. (2015). “An Assessment of the Roles of Small and Medium Enterprises (Smes) in The Local Economic Development (LED) in South Africa”. **Journal of Economics**, 6(3), 280-290. Doi: <https://doi.org/10.1080/09765239.2015.11917617>
- Fomina, A. vd. (2018). “Industrial Cooperation and Its Influence on Sustainable Economic Growth”. **Entrepreneurship and Sustainability Issues**, 5(3), 467-479. <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01773578/document>

- Fujita, M., Ve Krugman, P. (2004). “The New Economic Geography: Past, Present and the Future”. **Papers in Regional Science**, 83, 139–164.
https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-662-07223-3_6
- Ganbold, B. (2008). “Improving Access to Finance for SME: International Good Experiences and Lessons for Mongolia”. **Institute of Developing Economies**. 438.
<https://www.ide.go.jp/library/English/Publish/Reports/Vrf/pdf/438.pdf>
- Gantsho, S. (2019). **Local Economic Development through Small Businesses in Dimbaza**. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nelson Mandela University.
- Garidzirai, R. vd. (2019). “The Impact of Economic Sectors on Local Economic Development (Led): The Case of The Capricorn Region, Limpopo Province, South Africa”. **International Journal of Economics and Finance Studies**, 11(2), 20-35.
doi: <https://doi.org/10.34109/ijefs.201911202>
- Gébert, J., Ve Bajmócy, Z. (2014). “The Informational Basis of Local Economic Development According to the Capability Approach”. **University Of Szeged Faculty Of Economics and Business Administration**. MT-GTKKK – 2014/1.
http://acta.bibl.u-szeged.hu/57730/1/muhelytanulmanyok_011.pdf
- Genç, N. Ve Erdoğan, Ü. (2013). “Yerel Demokrasi ve Kalkınma Bağlamında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: Aydın Örneği”. **Yerel ve Bölgesel Kalkınma: Küresel ve Yerel Bakış Açıları**, 171-193.
https://akademik.adu.edu.tr/fakulte/nazilliiibf/webfolders/01_1.pdf
- Göktürk A. (2006). **Bölgesel Dengesizliğe Küreselleşme-Yerelleşme Penceresinden Bir Bakış, “Bölgesel Kalkınma Politikalar ve Yeni Dinamikler**, İstanbul: Derin Yayınları.
- Gömleksiz, M. (2018). **Uluslararası Bilgi Taşmaları, Verimlilik ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Ekonometrik Bir İnceleme**. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Göymen, K. (2004). “Yerel Kalkınma Önderi ve Paydaşı Olarak Belediyeler”. **Yerel Kalkınmada Belediyelerin Rolü Uluslararası Sempozyum Kitabı**, 2004, Pendik Belediyesi Kültür Yayınları, No: 21.
<https://research.sabanciuniv.edu/id/eprint/1427/1/KorelGoymen.pdf>

- Güler, M. vd. (2010). “Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Programları ve Yerel Ekonomik Kalkınma: Trakya Bölgesi Örneği”. **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, (45), 219-236. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/426717>
- Güler, U. V. vd. (2011). “Avrupa Birliği’nde Ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikaları”. **26. Türkiye Maliye Sempozyumu**, Şanlıurfa, 2-5 Mayıs. http://www.maliyesempozyumu.org/wp-content/uploads/2017/10/Maliye-Sempozyumu_26_38_55.pdf
- Gündüz, A. Y. (2006). **Bölgesel Kalkınma Politikası**. Bursa: Ekin Kitapevi Yayınları.
- Gürlek, S. (2013). “Petrol ve Doğalgaz İthalat Zorunluluğu”. **TASAV Dergisi**, 12, 3-7.
- Ha, H. vd. (2016). “Organizational Network Activities for Local Economic Development”. **Economic Development Quarterly**, 30(1), 15-31. doi: <https://doi.org/10.1177/0891242415614100>
- Hackett, S. M. Ve Dilts, D. M. (2004). “A Systematic Review of Business Incubation Research”. **The Journal of Technology Transfer**, 29(1), 55-82. <https://link.springer.com/content/pdf/10.1023/B:JOTT.0000011181.11952.0f.pdf>
- Haggard, S. (2018). “Democratic Institutions, Economic Policy, and Development. (Ed. Christopher Clague)”. **In Modern Political Economy and Latin America** 247-260). Routledge.
- Hakenes, H. vd. (2015). “Small Banks and Local Economic Development”. **Review of Finance**, 19(2), 653-683. doi: <https://doi.org/10.1093/rof/rfu003>
- Hasanoğlu, M. Ve Aliyev, Z. (2006). “Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları”. **Sayıştay Dergisi**, (60), 81-103. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1713570>
- Helmsing, A. H. J. (2001). **Partnerships, Meso-Institutions and Learning New Local and Regional Economic Development Initiatives in Latin America**. Institute of Social Studies, The Hague, The Netherlands.
- Helmsing, A. H. J. (2003). “Local Economic Development: New Generations of Actors, Policies and Instruments For Africa”. **Public Administration and Development**, 23 67-76. doi: <https://doi.org/10.1002/pad.260>

- Helmsing, A., H., J. Ve Egziabher, T., G. (2005). Local Economic Development in Africa: Introducing the Issues. In Egziabher, TG Ve Helmsing, AHJ (Eds), **Local Economic Development in Africa: Enterprises, Communities and Local Development**. Shaker Publishing BV, Maastricht.
- Hill, H. (1998). "The Challenge of Regional Development in Indonesia". **Australian Journal of International Affairs**, 52(1), 19-34.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/10357719808445235>
- Hnat, V. vd. (2005). "The Role of Local Government in Local Economic Development Ukraine". **Local Government and Economic Development**, 135-167.
<https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.715.2106&rep=rep1&type=pdf#page=143>
- Hodge, I. Ve Midmore, P. (2008). "Models of Rural Development and Approaches to Analysis Evaluation and Decision-Making". **Économie Rurale. Agricultures, Alimentations, Territoires**, (307), 23-38. doi:
<https://doi.org/10.4000/economierurale.406>
- Holmberg, J. Ve Sandbrook, R. (1992). "Sustainable Development: What is to be Done? Making Development Sustainable: Redefining Institutions, Policy, and Economics. (Ed. J. Holmberg)". **International Institute for Environment and Development**, 19-38, Island Press, Washington, D. C.
- Hopoğlu, S. Ve Çakmak, E. (2015). "Bölgesel Kalkınmada Kurumsal Sermaye". **Iğdır University Journal of Social Sciences**, (7), 47-69.
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2154084>
- Ildırar, M. (2004). **Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri**. İstanbul: Nobel Yayınevi.
- International Labour Organization (2003). **IDEASS (Initiative-Innovations for Development and South-South Cooperation)**, Geneva, September, http://www.ilo.org/dyn/empent/docs/F514423847/adel_eng.pdf (10.07.2006)
- International Labour Organization (2010). **Gender Mainstreaming in Local Economic Development Strategies: A Guide**. ILO Bureau for Gender Equality. International Labour Office Geneva.
- İlkin, A. (1983), **Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi**. İstanbul: Yön Ajans (5. Baskı).

- İnanöz, N. Ve Narin, M. (2017). “Yerel İşletmelerin Markalaşma Sürecinde Sosyal Medyanın Rolü: Burhaniye ve Edremit Yerel Zeytin/Zeytinyağı İşletmeleri Örneği”. **International Journal of Social and Economic Sciences**, 7(1), 52-56.
<https://ijses.org/index.php/ijses/article/view/204/210>
- İncekara, A. Ve Savrul, B. (2011). “Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”. **İstanbul Journal of Sociological Studies**, (44), 91-132.
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/101290>
- İncekara, A. Ve Kılınç Savrul, B. (2011, October). “Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikaları: Yapısal Fonlar ve Diğer Mali Araçlar Çerçevesinde Bir Değerlendirme”. **In International Conference on Eurasian Economies** 12(14), 405-411.
- Jones, C. (1996). “The Theory of Property-Led Local Economic Development Policies”. **Regional Studies**, 30(8), 797-801.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00343409612331350098>
- Julien, P. A. (2008). **A Theory of Local Entrepreneurship in the Knowledge Economy**. Edward Elgar Publishing.
- Kaçar, B. vd. (2016). “Local Economic Development in Theories of Regional Economies and Rural Studies”. **Економика пољопривреде**, 63(1), 231-246.
<https://cyberleninka.ru/article/n/local-economic-development-in-theories-of-regional-economies-and-rural-studies/viewer>
- Kadirhanoğulları, İ. H. (2016). “İğdır İli Arıcılarının Sosyo-Ekonomik Durumu”. **Uludağ Arıcılık Dergisi**, 16(1), 2-11. doi: <https://doi.org/10.31467/uluaricilik.379245>
- Kadiroğlu, A. Ve Türko, E. S. (2018). “Bölgesel Kalkınma Ajansı Mali Destek Programlarından Faydalanan İşletmelerde Proje Süreci: KUDAKA Örneği”. **İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, 1(2), 49-70.
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/502593>
- Kalaycı, Ş. (2018). **SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri** (8. Baskı). Ankara: Dinamik Akademi.

- Kalınkılıç, H. (2019). **Yerel Ekonomik Kalkınmada Turizmin Rolü Ve Niğde Uygulaması** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kalkınma Bakanlığı. **Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018). Mesleki Eğitimin Yeniden Yapılandırılması Çalışma Grubu Raporu**. Ankara 2014.
- Kalkınma Bakanlığı, **Report On Turkey's Initial Steps towards the Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development**, Ankara 2016.
- Kan, M. Ve YILMAZ, İ. (2021). "Türkiye’de Yerel Ekonomik Kalkınmada Yerel Ürünlerin Önemi: Azatlı Biberi Örneği". **Türk Tarım-Gıda Bilim ve Teknoloji dergisi**, 9(9), 1669-1678. <https://search.trdizin.gov.tr/yayin/detay/492467/>
- Kandemir, O. Ve Ergin, Ü. (2018). "Bölgesel Gelişme Bağlamında Kalkınma Ajanslarının Faaliyetleri: TR82 Bölgesi (Kastamonu, Sinop, Çankırı) Örneği". **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, 7(4), 2646-2671. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/589513>
- Karahan, A. vd. (2021). "Muğla ve Afyonkarahisar İli Arıcılık Faaliyetleri, Sorunları ve Çözüm Önerileri". **ADYUTAYAM Dergisi**, 9(2), 112-128. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1858848>
- Karakurt, E. (2004). "Sivil Toplum Örgütleri ve Küresel Direniş Hareketleri İlişkisi". **Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, 6(1). <http://www.isguc.org/?p=article&id=202&cilt=6&sayi=1&yil=2004>
- Karataş, M. Ve Çankaya, E. (2010). "İktisadi Kalkınma Sürecinde Beşeri Sermayeye İlişkin Bir İnceleme". **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (3), 29-55. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/181729>
- Kayan, A. (2012). "Türkiye’de Bölge Planlaması: Sorunlar ve Çözüm Önerileri/Regional Planning in Turkey: Problems And Solutions". **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 9(20), 103-134. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/183079>
- Keleş, R. (2013). **Kentleşme Politikası**. Ankara: İmge Yayınevi.

- Kemp, M. C. (1955). "The Efficiency of Competition as an Allocator of Resources: I. External Economies of Production". **Canadian Journal of Economics and Political Science/Revue Canadienne de Economiques et Science Politique**, 21(1), 30-42. doi: <https://doi.org/10.2307/138230>
- Keskin, H. Ve Sungur, O. (2010). "Bölgesel Politika Ekseninde Yaşanan Dönüşüm: Türkiye’de Kalkınma Planlarında Bölgesel Politikaların Değişimi". **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2010(21), 271-293. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/117935>
- Keskin, A. (2011). "Ekonomik Kalkınmada Beşeri Sermayenin Rolü ve Türkiye". **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 25(3-4), 125-153. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/30382>
- Khusaini, M. (2016). "The Role of Public Sector Expenditure on Local Economic Development". **International Journal of Economic Policy in Emerging Economies**, 9(2), 182-193. doi: <https://doi.org/10.1504/IJEPEE.2016.077279>
- Kılıç, S. E. Ve Mutluer, M. (2004). "Coğrafyada ve Bölge Planlamada Bölge Kavramının Karşılaştırmalı Olarak İrdelenmesi". **Ege Coğrafya Dergisi**, 13(1-2). <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/56800>
- Kılınç, E. (2016). "Küreselleşme Sürecinde Yerel Ekonomik Kalkınma: Gaziantep Örneği". **Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 2(1), 1-18. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/792787>
- Kouchner, C. vd. (2018). "Sustainability of Beekeeping Farms: Development of an Assessment Framework through Participatory Research". **In Proceedings of the 13th European International Farming Systems Association (IFSA) Symposium, Farming Systems: Facing Uncertainties and Enhancing Opportunities**, Crete, Greece, 1-5 Temmuz, 1-5. http://ifsa.boku.ac.at/cms/fileadmin/Proceeding2018/2_Kouchner.pdf
- Köse, Ö. (2003). "Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü". **Sayıştay Dergisi**, 49(3), 3-46.
- Kuran, İ. (2019). **Kalkınma Ajanslarının Kurumsal Sorunları Ve Çözümlerine İlişkin Ampirik Analiz: Türkiye Örneği**. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Kutlutürk, D. S. Ve Orhan, A. (2021). “Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Etkinliği: Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA) ve Çukurova Kalkınma Ajansı (ÇKA)”. **Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi**, 13(2), 210-244. doi: <https://doi.org/10.53881/hiad.1030220>
- Küçük, M. Ve Güneş, G. (2013). “Yerel Kalkınmada Bir Etken Olarak Turizm: Yerel Sivil Toplum Kuruluşlarının Görüşleri”. **Çağdaş Yerel Yönetimler**, 22(4), 23-50.
- Krumholz, N. (1999). “Equitable Approaches to Local Economic Development”. **Policy Studies Journal**, 27(1), 83-95. doi: <https://doi.org/10.1111/j.1541-0072.1999.tb01955.x>
- Lawton Smith, H. vd. (2005). “The Geography of Talent: Entrepreneurship and Local Economic Development in Oxfordshire”. **Entrepreneurship & Regional Development**, 17(6), 449-478. doi: <https://doi.org/10.1080/08985620500247819>
- Levy, B. (2012). “The Role of Globalization in Economic Development”. <http://ssrn.com/abstract=2233648>.
- Lim, S. H. (2003). “Local Partnership and Human Resources Development”. **Paper prepared for KLI/ILO Tripartite Workshop on Skill Development, High Performance, Work Organization and Social Dialog**, Seoul, Korea, (6 March), 335-362.
- Lyons, T. S. Ve Hamlin, R. E. (2001). **Creating an Economic Development Action Plan: A Guide for Development Professionals**. Greenwood Publishing Group.
- Makhubo, T. J. (2015). **Local Economic Development as a Tool for Job Creation: A Case of Mafube Local Municipality** (Yayınlanmamış Doktora Tezi). North-West Üniversitesi.
- Makri, P. vd. (2015). “Efficiency and Economic Analysis of Greek Beekeeping Farms”. **Bulg J Agric Sci**, 21, 479-484. <https://www.agrojournal.org/21/03-02.pdf>
- Maliki, D. S. B. E. vd. (2008). “The Role Of Local Economic Development Agencies (LEDA) On Territorial Development And The Whole Macroeconomic Goals Achievement”. **Les Cahiers Du Mecas N.** 68-80. <https://www.asjp.cerist.dz/en/downArticlepdf/174/4/1/9688>
- Malizia, E. vd. (2020). **Understanding Local Economic Development**. Routledge.

- Manuel, Thelma Castillo (1997). **Promoting Local Economic Development: A Review of City Summit Best Practices**, The Hague: ISS Working Paper Series No. 240.
- Mas-Verdú, F. vd. (2015). “Firm Survival: The Role of Incubators and Business Characteristics”. **Journal of Business Research**, 68(4), 793-796. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2014.11.030>
- Matovu, G. (2002, October). “Policy Options for Good Governance and Local Economic Development in Eastern and Southern Africa”. **In Urban Forum** 13(4), 121-133. Springer Netherlands.
- Mensah, J. K. vd. (2013). “Local Economic Development Initiatives in Ghana: The Challenges and The Way Forward”. **Journal of Public Administration and Governance**, 3(2), 142-160. doi: 10.5296/jpag.v3i2.3781
- Meyer, J. R. (1963). “Regional Economics: A Survey”. **American Economic Review**. 53(1), 19-54. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-349-00460-7_4
- Meyer, D. F. (2014). “Local Economic Development (LED), Challenges and Solutions: The Case of the Northern Free State Region, South Africa”. **Mediterranean Journal of Social Sciences**, 5(16), 624-624. <https://www.mcser.org/journal/index.php/mjss/article/view/3346>
- Midgley, J. Ve Livermore, M. (1998). “Social Capital and Local Economic Development: Implications for Community Social Work Practice”. **Journal of Community Practice**, 5(1-2), 29-40. doi: https://doi.org/10.1300/J125v05n01_03
- Mokoena, S. K. (2017). “The Role of Local Economic Development (LED): Some Empirical Findings on the Small, Medium and Micro Enterprises (SMMEs)”. **Journal of Public Administration**, 52(2), 466-479.
- Morgan, J. Q. (2010). “Governance, Policy Innovation, and Local Economic Development in North Carolina”. **Policy Studies Journal**, 38(4), 679-702. <https://journals.co.za/doi/abs/10.10520/EJC-bf526a0b4>
- Musakwa, W. (2009). **Local Economic Development as a Poverty Alleviation Tool: A Case Study on The Urban Renewal Program in KwaMashu**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). University of Kwazulu-Natal.

- Najam, A. Ve Cleveland, C. J. (2003). "Energy and Sustainable Development at Global". **Environment, Development and Sustainability**, 5, 117-138.
https://link.springer.com/chapter/10.1007/1-4020-3653-1_5
- Naude, M. J. Ve Badenhorst-Weiss, J. A. (2012). "Factors Inhibiting the South African Automotive Industry from Fully Contributing to Local Economic Development". **Journal of Contemporary Management**, 9(1), 48-65.
<https://hdl.handle.net/10520/EJC51124>
- Nauta, P. vd. (2018). "Reflections on the Role of University to Face the Challenges of Knowledge Society for The Local Economic Development". **Journal of the Knowledge Economy**, 9(1), 180-198.
<https://link.springer.com/article/10.1007/s13132-015-0333-9>
- Ndabeni, L. L. vd. (2016). "Innovation and Local Economic Development Policy in The Global South: New South African perspectives". **Local Economy**, 31(1-2), 299-311. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0269094215621865>
- Nel, E. (2001). "Local Economic Development: A Review and Assessment of Its Current Status in South Africa". **Urban Studies**, 38(7), 1003-1024. doi: <https://doi.org/10.1080/00420980120051611>
- Nel, E., & Binns, T. (2002). "Place Marketing, Tourism Promotion, and Community Based Local Economic Development in Post-Apartheid South Africa: The case of Still Bay". **The "Bay of Sleeping Beauty". Urban Affairs Review**, 38(2), 184-208. doi: <https://doi.org/10.1177/107808702762484088>
- Nel, E. Ve Rogerson, C. M. (2016). "The Contested Trajectory of Applied Local Economic Development in South Africa". **Local Economy**, 31(1-2), 109-123. doi: <https://doi.org/10.1177/0269094215623729>
- Newby, L. (1999). "Sustainable Local Economic Development: A New Agenda for Action?". **Local Environment**, 4(1), 67-72.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13549839908725582>
- Odoro-Ofori, E. (2011). **The Role of Local Government in Local Economic Development Promotion at the District Level in Ghana: A Study of the Ejisu-Juaben Municipal Assembly**. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Universitätsbibliothek Technische Universität Dortmund.

OECD (1993) **Territorial Development and Structural Change: A New Perspective on Adjustment and Reform**. Paris: OECD.

Olgun, H. (2007). “Türkiye’de Büyükşehir Belediyelerine Küre-Yerelleşme (Glocalisation) ve Yerellik (Subsidiarity) Kavramları Çerçevesinde Bir Bakış”. **Sosyoekonomi**, 5(5), 109-118. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/197611>

Oman, S. (1996). “The policy challenges of globalisation and integration”. **Policy Brief 11 OECD Development Centre**, Paris: OECD.

Onurlubaş, E. Ve Demirkıran, S. (2017). “Edirne Arıcılık İşletmeleri Üretim ve Pazarlama Sorunlarına Çözüm Önerileri”. **Akademik Bakış Dergisi**. 60, 105-124.

Ortadağ, Y. (2010). **Avrupa Birliği Bölgesel Politikası ve Türkiye’nin Uyum**. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü.

O’Sullivan, D. Ve Jackson, M. J. (2002). “Festival Tourism: A Contributor to Sustainable Local Economic Development?”. **Journal of Sustainable Tourism**, 10(4), 325-342. doi: <https://doi.org/10.1080/09669580208667171>

Öcal, F. M. vd. (2014). “Şırnak Sanayi Sektöründe Faaliyet Gösteren Firmaların Sahiplerinin Sosyo-Kültürel Açından İncelenmesi: 2011”. **Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 1(2), 57-74. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/717513>

Özbilgin, N. vd. (1999). “Ege Bölgesi Arıcılık Faaliyetlerinin Teknik ve Ekonomik Başlıca Karakteristiklerinin Belirlenmesi”. **Anadolu Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü Dergisi**, 9(1), 149-170. <https://search.trdizin.gov.tr/yayin/detay/24714/>

Özdemir, K. (1999). “Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Türkiye’de Bölgesel Dengesizliği Azaltmada Teşvik Uygulamalarının Önemi”. **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, (15), 121-126. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/508425>

Özdoğan, B. (2016). “Girişimciliğin Desteği Olarak Üniversite Kuluçka Merkezleri, Türkiye Perspektifi”. **In 2nd International Congress on Economics and Business**, 115-124.

- Özel, M. (2009). “Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türkiye’de Bölgelerarası Dengesizlik ve Yeni Yönetmelik Birim Arayışları”. **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 64(01), 165-199. doi: https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002091
- Özgökçeler, S. (2014). “Yerel Kalkınmada Etkin Bir Kavram: “Yerel Yönetişim”[Bursa Kent Konseyi Örneği]. **“İş, Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, 16(1), 67-82. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/235155>
- Özgürel, G. vd. (2015). “Yerel Kalkınmada Bir Araç Olarak Festivaller: Munzur Kültür ve Doğa Festivali”. **Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi**, 5 (2), s.113-121. <https://www.ijses.org/index.php/ijses/article/view/156>
- Özkan, K. E. (2017). **Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Çevre Sorunlarının Önemi: Türkiye ve AB Karşılaştırması**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özker, A. N. Ve Biniş, M. (2010). “Vergi Uygulamalarında Bölgesel Kalkınma Hedefleri ve Bölgesel Mali Teşvikler Açısından Değerlendirilmesi”. **Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 10(19), 491-508. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/289181>
- Özmen, C. A. (2007). **Yerel Ekonomik Kalkınma Girişimi Ve Etkileri Beypazarı Örneği**. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, L. (2003). “Bölgelerarası Gelir Eşitsizliği: Coğrafi Bölgeler Üzerine Tanımlayıcı Bir Analiz 1965-2001”. **Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, 22(2), 13-33. <https://acikerisim.uludag.edu.tr/handle/11452/17832>
- Öztürk, A. (2009). **Homojen ve Fonksiyonel Bölgelerin Tespiti ve Türkiye İçin İstatistiksel Bölge Birimleri Önerisi: Planlama Uzmanlığı Tezi**. Devlet Planlama Teşkilatı.
- Palavicini Corona, E. I. (2021). “Globalisation and Local Economic Development: Place-Based and Bottom-up Public Policies in Switzerland and Mexico”. **Local Economy**, 36(2), 98-114. doi: <https://doi.org/10.1177/02690942211034378>
- Panayotou, T. (2000). “Globalization and Environment”. **CID Working Paper Series**. No:53.

<https://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/39569837/053.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

- Parlakay, O. Ve Esengül, K. (2005). “Tokat İli Merkez İlçede Arıcılık Faaliyetinin Ekonomik Analizi ve İşletmecilik Sorunları”. **GOÜ Ziraat Fakültesi Dergisi**. 22(1), 21-30. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/82319>
- Paul, B. (2009). “Institutional Capital: A New Analytical Framework on Theory and Actions for Economic Development”. **7th Development Dialogue, at the International Institute of Social Studies (ISS)**. 25 May 2012, Paper No: 39018. <https://mpira.ub.uni-muenchen.de/39018/>
- Parr, J. B. (2014). “The Regional Economy, Spatial Structure and Regional Urban Systems”. **Regional Studies**, 48(12), 1926-1938. doi :<https://doi.org/10.1080/00343404.2013.799759>
- Pehlivan, P. (2013). “Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının Yerel Ekonomi Üzerine Etkileri: Zafer Kalkınma Ajansı Örneği”. **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 11(03), 412-439. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/45779>
- Pennink, B. (2014). “Dimensions of Local Economic Development: Towards a Multi-Level, Multi Actor Model”. **Journal of Business and Economics**, 1(1), 42-48.
- Petrevska, L. vd. (2016). “Understanding of the Concept of Local Economic Development”. **International Journal Of Economics And Law**, 117. https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/ijecol17&div=14&g_sent=1&casa_token=&collection=journals
- Pike, A. vd. (2006). **Local and Regional Development**. London-New York: Routledge.
- Pike, A. Ve Tomaney, J. (1999). “The Limits to Localization in Declining Industrial Regions? Trans-National Corporations and Economic Development in Sedgefield Borough”. **European Planning Studies**, 7(4), 407-428. Doi: <https://doi.org/10.1080/09654319908720527>
- Planning Commission (2005). **Report of the Inter-Ministry Task Group on Redressing Growing Regional Imbalances**. Government of India, New Delhi.

- Powell, W. W. Ve Snellman, K. (2004). "The Knowledge Economy". **Annu. Rev. Sociol.** 30, 199-220.
https://www.jstor.org/stable/29737691#metadata_info_tab_contents
- Quan, J. Ve Nelson, V. (2005). "Territory and Rural Development: Concepts, Methods and Approaches". **Naturel Resource Institute**, 2, 1-58.
- Rabellotti, R. (2016). **External Economies and Cooperation in Industrial Districts: A Comparison of Italy and Mexico**. Springer.
- Raheem, W. M. vd. (2014). "Regional Imbalances and Inequalities in Nigeria: Causes, Consequences and Remedies". **Research on Humanities and Social Sciences**, 4(18), 163-174.
- Reddy, P. Ve Wallis, M. (2012). "Local Economic Development: A Critique of the African Experience". **Politeia**, 31(2), 70-88.
<https://journals.co.za/doi/abs/10.10520/EJC130229>
- Rengasamy, S. (2014). "Regional Planning and Development Part II Types of Regions and Regionalization of India". **Madurai Institute of Social Science**.
- Richards, G. Ve Hall, D. (2000) **Tourism and Sustainable Community Development**. London: Routledge.
- Rodriguez-Pose, A. (2001) **The Role of the ILO in Implementing Local Economic Development Strategies in a Globalising World**, Geneva: ILO.
- Rodriguez-Pose, A. (2011) "Spatially-Blind Strategies as Place-Based Development Strategies", **Seminar on Territorial Dimension of Development Policies, Polish Presidency of the Council of the EU, Seminar Papers and Proceedings**, 115-122, Ostróda, Poland.
- Rodríguez-Pose, A. Ve Tijmstra, S. (2005). "Local Economic Development as an Alternative Approach to Economic Development in Sub-Saharan Africa". **A report for the World Bank**, World Bank, 339650-1144.
- Rodríguez-Pose, A. Ve Tijmstra, S. (2009). "On the Emergence and Significance of Local Economic Development Strategies". **CAF Working Papers: America Latina**, 2009/07. <http://scioteca.caf.com/handle/123456789/200>

- Rogerson, C. M. (1996). "The Private Sector and Local Economic Development in South Africa". **GeoJournal**, 39(1), 97-104.
<https://link.springer.com/article/10.1007/BF00174934>
- Rogerson, C. M. (2010). "Local Economic Development in South Africa: Strategic Challenges". **Development Southern Africa**, 27(4), 481-495. Doi: <https://doi.org/10.1080/0376835X.2010.508580>
- Rogerson, C. M. (2011). "Mining Enterprise, Regulatory Frameworks and Local Economic Development in South Africa". **African Journal of Business Management**, 5(35), 13373-13382. <https://academicjournals.org/journal/AJBM/article-full-text-pdf/1B8C36823581>
- Rogerson, C. M. Ve Rogerson, J. M. (2019). "Tourism, Local Economic Development and Inclusion: Evidence from Overstrand Local Municipality, South Africa". **Geo Journal of Tourism and Geosites**, 25(2), 293-308.
<https://pdfs.semanticscholar.org/4fee/7251495db41abd5b5f24a3ff2a9003086b9d.pdf>
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2022). **Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması**, Rapor No: 3, Ankara, 2019, 3.
- Saner, G. vd. (2004). "The Economic Analysis of Beekeeping Enterprise in Sustainable Development: A Case Study of Turkey". **Apiacta**, 38(4), 342-351.
- Saner, G. vd. (2019). "Arıcılık Faaliyetinin Ekonomik Yönü Üzerine Bir Analiz: İzmir-Kemalpaşa İlçesi Örneği/Türkiye". **Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, 56(1), 11-20. doi: <https://doi.org/10.20289/zfdergi.420370>
- Sayın, M. (2006). "Yerel Ekonomik Kalkınma Modeli Olarak GAP-GİDEM projesi".
- Sayın, M. vd. (2012). "Tarım Sektöründe Yerel Ekonomik Kalkınmada Kümelenme Yaklaşımı: Çanakkale Zeytin ve Türevleri İçin Kümelenme Örneği". **Ulusal Tarım Kongresi**. 5-7 Eylül, Konya. <https://tarekoder.org/2012konya/655-660.pdf>
- Schragger, R. C. (2010). "Rethinking the Theory and Practice of Local Economic Development". **The University of Chicago Law Review**, 77(1), 311-339.
<https://www.jstor.org/stable/40663035>

- Scitovsky, T. (1954). "Two Concepts of External Economies". **Journal of Political Economy**, 62(2), 143-151.
<https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/257498>
- Scillitoe, J. L. Ve Chakrabarti, A. K. (2010). "The Role of Incubator Interactions in Assisting New Ventures". **Technovation**, 30(3), 155-167. doi: <https://doi.org/10.1016/j.technovation.2009.12.002>
- Scorsone, E. A. Ve Powers, K. (2005). "Entrepreneurial Facilitation: Approaches to Boosting Entrepreneurship in Local Economic Development". **Community Development Society, CD Practice Issue**, (10).
<https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.667.1675&rep=rep1&type=pdf>
- Sedlacek, S. (2013). "The Role of Universities in Fostering Sustainable Development at the Regional Level". **Journal of Cleaner Production**, 48, 74-84. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2013.01.029> [Get rights and content](#)
- Seğmenoğlu, N. (2018). **Adana İlinde Arıcılığın Genel Yapısı ve Arıcılık Faaliyetleri** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Seven, İ. Ve Akkılıç, M. E. (2005). "Elazığ'daki Arıcılık İşletmelerinin Üretim ve Pazarlama Problemlerinin Tespiti ve Çözüm Önerileri". **Lalahan Hayvancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi**, 45(2), 41-52.
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/544273>
- Sevinç, H. (2011). "Bölgesel Kalkınma Sorunsalı: Türkiye'de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları". **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, (6:2), 35-54.
<http://acikerisim.comu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12428/370>
- Shoesmith, D. vd. (2020). "Decentralised Governance in Indonesia's Disadvantaged Regions: A Critique of the Underperforming Model of Local Governance in Eastern Indonesia". **Journal of Current Southeast Asian Affairs**, 39(3), 359-380. doi: <https://doi.org/10.1177/1868103420963140>
- Sıralı, R. (2015). "Arıcılığın Ordu Yöresi İçin Ekonomik Önemi". **Arıcılık Araştırma Dergisi**, 14, 16-18. <https://www.researchgate.net/profile/Recep-Sirali->

[2/publication/322294331_Ariciligin_Ordu_Yoresi_Icin_Onemi/links/5a513f1faca2725638c59386/Ariciligin-Ordu-Yoeresi-Icin-Oenemi.pdf](https://doi.org/10.20546/ijcmas.2018.707.018)

- Singh, B. vd. (2018). “Socio-Economic Status of the People Adopting Beekeeping as an Entrepreneurship”. **International Journal Current Microbiology and Applied Science**, 7(07), 143-149. doi: <https://doi.org/10.20546/ijcmas.2018.707.018>
- Skidmore, D. (2001). “Civil Society, Social Capital and Economic Development”. **Global Society**, 15(1), 53-72.
- Smith, B. C. (1998). “Local Government and the Transition to Democracy: A Review Article”. **Public Administration & Development (1986-1998)**, 18(1), 85. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13600820125650>
- Soja, E. W. (2009). “Regional Planning and Development Theories”. **International Encyclopedia of Human Geography**, 259-270.
- Soyak, A. (2003). “Türkiye’de İktisadi Planlama: Devlet Planlama Teşkilatına İhtiyaç Var mı?”. **Doğuş Üniversitesi Dergisi** 4(2), 167-182. <https://ideas.repec.org/p/pramprapa/2906.html?pagewanted=all>
- Söğüt, B. vd. (2019). “Arıcılık İşletmelerinde Mevcut Durum, Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri Üzerine Bir Araştırma (Bingöl İli Örneği)”. **Uludağ Bee Journal**. 19(1), 50-60. <https://acikerisim.uludag.edu.tr/handle/11452/16068>
- Stiglitz, J. (1999). “Public Policy for a Knowledge Economy”. **Remarks at the Department for Trade and Industry and Center for Economic Policy Research**, 27(3), 1-28. <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.123.9173&rep=rep1&type=pdf>
- Stilwell, F. J. B. (1972) **Regional Economic Policy**, London: The Macmillian Press.
- Supriyadi, R. E. (2012). “Local Economic Development and Triple Helix: Lesson Learned From Role of Universities in Higher Education Town of Jatinangor, West Java, Indonesia”. **Procedia-Social and Behavioral Sciences**, 52, 299-306. doi: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.09.467>
- Swinburn, G. vd. (2004). “Local Economic Development: A Primer Developing and Implementing Local Economic Development Strategies and Action Plans”. **The**

World Bank, 33769, 1-113. <https://policycommons.net/artifacts/1456369/local-economic-development/2092268/>

Şengül, Ü. vd. (2013). “Türkiye’de İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Düzey 2 Bölgelerinin Ekonomik Etkinliklerinin DEA Yöntemi İle Belirlenmesi ve Tobit Model uygulaması”. **Yönetim Bilimleri Dergisi**, 11(21), 75-99. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/46275>

Şolt, H. B. H. (2020). “Yerel Kalkınmada Kentsel Beşerî Sermayenin Yeri ve Önemi”. **Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi**. 6(1), 60-66. http://www.ibaness.org/bnejss/2020_06_01/06_Hendensolt.pdf

Tabur, Z. Ve Gül, A. (2019). “Uşak İlinde Arı Yetiştiricilerinin Sosyo-Ekonomik Durumu ve Arıcılığın Teknik Özelliklerinin Belirlenmesi”. **Mustafa Kemal Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi**, 24(2), 146-152. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/793970>

Taylan, A. Ve Topçu, K. D. (2015). “Küreselleşme-Yerelleşme Ekseninde Yerellik Olgusu Ve Kimlik”. 9(12), 34-41. <http://www.konyamimod.org.tr/upload/files/mimaran-no12.pdf#page=35>

Tekin, A. (2011). “Küreselleşen Dünyada Bölgesel Kalkınma Dinamikleri, Kamu Politikaları ve Bölgesel Kalkınma Ajansları”. **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (29). <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/55671>

TEPGE (2021). **Ürün Raporu Arıcılık**. Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü. Yayın No: 330, Mart/2021.

Timurçin, D. (2010). **Türkiye’de KOBİ’lerin Rekabet Gücü Ve Rekabet Üstünlüğü Sağlamada Kümelenmenin Etkisi**. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tonković, Ž. Ve Zlatar, J. (2014). “Sustainable Development in Island Communities: The Case Study of Postira”. **European Countryside**, 6(3), 254-269. <https://sciendo.com/downloadpdf/journals/euco/6/3/article-p254.xml>

Topkaya, Ö. (2015). “Yerel Kalkınma Stratejilerinin İstihdamı Artırma ve Kayıtdışı İstihdamı Azaltmadaki Rolü”. **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 29(4), 645-658. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/30614>

- Trade Map (2021). “**Trade Statistics for International Business Development**”, <https://www.trademap.org> Erişim Tarihi: 11.01.2022
- Trah, G. (2004). “Business Development Services and Local Economic Development”. **Programme Description of German Technical Cooperation (GTC) Local Economic Development and Business Development Services Programme**, 1-14.
- Tunçsiper, B. Ve Yılmaz, G. Ö. (2009). “Yerel Ekonomik Kalkınma Sürecine Turizm Sektörünün Etkisi”. **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 24, 53-64. <https://dspace.balikesir.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12462/4966>
- Turan, M. (2005). **Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir**. Ankara: Paragraf Yayınevi.
- Turvey, R. (2006). “Development from within: An Evaluative Research on Economic Development Strategies”. **GeoJournal**, 67(3), 207-222. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10708-007-9047-2>
- Tutar, F. vd. (2011). “Bölgesel/Yerel Ekonomik Kalkınmanın Popülerleşen Yeni Aktörü: Kümelenme”. **Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, 3(2), 94-116. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/201578>
- Türko, E. S. Ve Kadiroğlu, A. (2017). “Yerel Ekonomik Kalkınma ve İhracat: Erzurum İlinde Bir Uygulama”. **The Journal of Academic Social Sciences**, 5(57), 76-99. <https://ulk.ist/media/kitap/II-UKODTLK/yerel-ekonomik-kalkinma-ve-ihracat-erzurum-ilinde-bir-uygulama.pdf>
- Türko, E. S. (2017). **Endüstriyel Bölgelerde Dışsal Ekonomiler Ve İşbirliği: Türkiye Ayakkabı Endüstrisinde Bir Uygulama** (1. Baskı). Kriter Yayınevi.
- Türko, E. S. (2020). **Girişimcilik Ekosisteminin Teorik Temelleri Eleştirel Bir Yaklaşım** (1. Baskı). Kriter Yayınevi.
- Tütengil, C. O. (1970). **Az Gelişmenin Sosyolojisi**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- TÜİK (2022). Türkiye İstatistik Kurumu. <https://www.tuik.gov.tr/>
- TRADE MAP (2022). International Trade Centre. <https://www.intracen.org/>

UNDP (2003). **Local Economic Development Series on Promoting Local Economic Development through Strategic Planning**. Volume 2, Cape Town: Oxford University Press.

UN-HABITAT (2009). **Promoting Local Economic Development through Strategic Planning** 5. Trainer's Guide. Nairobi: UN-Habitat and Ecoplan International Inc.

United Nations (2008). **Measuring Sustainable Development**, UN: New York and Geneva.

Uzundumlu, A. vd. (2011). "Arıcılık İşletmelerinde Mevcut Yapı ve Temel Sorunlar; Bingöl İli Örneği". **Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, 42(1), 49-55. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/35371>

Üçeş, E. (2015). **Erzincan Arıcılığının Genel Yapısı ve Arıcılık Faaliyetleri**. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü.

Üçeş, E. Ve Erişir, Z. (2016). "Erzincan İli Arıcılığının Sosyo-Ekonomik Yapısı". **Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Veteriner Dergisi**, 30(1), 33-38. <https://search.trdizin.gov.tr/yayin/detay/210620/>

Van Staveren, I. Ve Knorringa, P. (2007). "Unpacking Social Capital in Economic Development: How Social Relations Matter". **Review of social economy**, 65(1), 107-135. doi: <https://doi.org/10.1080/00346760601132147>

Van Winden, W. vd. (2007). "European Cities in the Knowledge Economy: Towards a Typology". **Urban Studies**, 44(3), 525-549. doi: <https://doi.org/10.1080/00420980601131886>

Vrabcová, P. Ve Hájek, M. (2020). "The Economic Value of the Ecosystem Services of Beekeeping in the Czech Republic". **Sustainability**, 12(23), 10179. doi: <https://doi.org/10.3390/su122310179>

Yavuzçehre, P. S. (2016). "Üniversitelerin Kentlerine Etkileri: Denizli Pamukkale Üniversitesi Örneği". **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 21(1), 235-250. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/195294>

- Yazıcı, H. vd. (2015), “Dünyada Ve Türkiye’de mesleki eğitim ve önemi”. **4th International Vocational Schools Symposium Bildiriler Kitabı**. Türkiye: 1630-1639.
- Yeşildal, A. (2020). “Küreselleşme Sürecinde Yerel Kalkınma ve Yerel Yönetimlerin Değişen İşlevleri Üzerine Bir Değerlendirme”. **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 16(1), 299-316. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1082845>
- Yıldırım, N. (1998). **Türkiye'nin Gelişme Sürecinde Devlet Planlama Teşkilatı**. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, B. (1984). **Ekonomik Yapı ve Büyüme**. Ankara: H.Ü. İ.İ.B.F. Yayınları, No: 5.
- Yılmaz, V. Ve Efşan, N. Ç. (2019). “Yerel Kalkınma Aktörlerinin Yerel Kalkınma Yaklaşımı Perspektifinde İncelenmesi”. **R&S-Research Studies Anatolia Journal**, 2(7), 342-359. doi: <https://doi.org/10.33723/rs.620809>
- Yiğitcanlar, T. (2010). “Making Space and Place for the Knowledge Economy: Knowledge-Based Development of Australian Cities”. **European Planning Studies**, 18(11), 1769-1786. doi: <https://doi.org/10.1080/09654313.2010.512163>
- Walzer, N. (2007). **Entrepreneurship and Local Economic Development**. Lexington Books, United Kingdom.
- Wambua, B. M. vd. (2016). “Socioeconomic Analysis of Beekeeping Technologies in Kenya: A Case Study of Kitui County”. **International Journal of Education and Research**, 4(4), 345-354. <https://www.ijern.com/journal/2016/April-2016/27.pdf>
- Wekwete, K. Ve Chancellor, P. V. (2014). Local Government and Local Economic Development in Southern Africa. **In Draft for Discussion at the Southern African Regional Conference**, Creating Opportunity for Developmental Local Government through Regional Engagement on Local Economic Development. Malawi March. http://www.clgf.org.uk/default/assets/File/Publications/reports/Local_Economic_Development_in_Southern_AfricaCLGF2014.pdf
- Wilson, D. Ve Polter, R. (2020). “Sustainable Local Economic Development Indicator Framework: A Tool for Property Building Redevelopment Projects”. **Community**

Development, 51(5), 609-627. Doi:
<https://doi.org/10.1080/15575330.2020.1825503>

Winny, N. N. (2020). **The Potential of Rural Growth Centers in Fostering Local Economic Development: Case Study of Makhado Biaba**. University of Johannesburg.

Wolman, H. Ve Spitzley, D. (1996). "The Politics of Local Economic Development". **Economic Development Quarterly**, 10(2), 115-150. doi:
<https://doi.org/10.1177/089124249601000201>

Wong, C. (1998). "Interrelationships between Key Actors in Local Economic Development". **Environment and Planning C: Government and Policy**, 16(4), 463-479. doi: <https://doi.org/10.1068/c160463>

Wong, C. (2002). "Developing Indicators to Inform Local Economic Development in England". **Urban Studies**, 39(10), 1833-1863. doi:
<https://doi.org/10.1080/0042098022000002984>

Wood, G. A. Ve Parr, J. B. (2005). "Transaction Costs, Agglomeration Economies, and Industrial Location". **Growth and Change**, 36(1), 1-15. doi:
<https://doi.org/10.1111/j.1468-2257.2005.00264.x>

Woodhouse, A. (2006). "Social Capital and Economic Development in Regional Australia: A Case Study". **Journal of Rural Studies**, 22(1), 83-94. doi:
<https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2005.07.003>

Zaaijer, M. Ve Sara, L. M. (1993). "Local Economic Development as an Instrument for Urban Poverty Alleviation: A Case from Lima, Peru". **Third World Planning Review**, 15(2), 127. doi: 10.3828/twpr.15.2.h86u086180q31730

Zengin, E. vd. (2014). "Yerel Yönetimler ve Yerel Kalkınma". **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 3(2), 95-124. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/577039>

Ziai, A. (2015). "Post-Development: Premature Burials and Haunting Ghosts". **Development and Change**, 46(4), 833-854. doi:
<https://doi.org/10.1111/dech.12177>

EKLER

Ek 1

Sayın Yetkili,

Aşağıda sunulan anket, Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat anabilim dalında yürüttüğüm “**Dezavantajlı Bölgelerde Yerel Ekonomik Kalkınma: Farklı Gelişmişlik Düzeyine Sahip Bölgelerde Karşılaştırmalı Bir Uygulama**” konulu doktora tezimin saha araştırması için kullanılacaktır. Saha araştırması ile kalkınma sürecinde Bingöl ve Adana illerinde yer alan arıcı işletmelerin mevcut durumunu analiz ederek bu işletmelerin yerel ekonomik kalkınmaya katkılarını ve bu katkıların daha fazla olmasının önünde yer alan engelleri tespit etmek ve öneriler geliştirmektedir. Araştırmama katılarak desteklediğiniz için teşekkür ederim.

20.05.2022

Öğr. Gör. Ahmet KADİROĞLU

Bingöl Üniversitesi Rektörlüğü

Sosyal ve Ekonomik Çalışmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi

DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME FORMU

1. Birliğiniz ne zaman kuruldu? Kaç üyesi var?
2. Ne tür faaliyetler yürütüyorsunuz?
3. Hangi sıklıkla arıcılar toplanıyor? Toplantılara üyelerinizin katılım düzeyi nasıl?
4. Resmi toplantılar dışında da arıcılar birlikte toplanıyor mu?
5. Başka birlikler veya kurumlar ile yürüttüğünüz faaliyetler var mı?
6. Başka birlikler veya kurumlar ile yürüttüğünüz Projeler var mı?
7. Birliğin sorunları neler?
8. Birliğinizi hangi konularda güçlü görüyorsunuz?
9. Arıcılık endüstrisinin mevcut durumunu Türkiye’de nasıl görüyorsunuz?
10. Türkiye’de arıcılığın sorunları neler?
11. Türkiye’de arıcılık konusunda yeterince destek olduğunu düşünüyor musunuz?
12. Üniversitenin arıcılık konusunda yürüttüğü bir etkinliğe katıldınız mı? Arıcılık konusundaki faaliyetlerini yeterli buluyor musunuz?
13. Kalkınma ajansının arıcılık konusunda yürüttüğü bir etkinliğe katıldınız mı? Arıcılık konusundaki faaliyetlerini yeterli buluyor musunuz?
14. Belediye ve valilik/kaymakamlığın arıcılık konusunda yürüttüğü bir etkinliğe katıldınız mı? Arıcılık konusundaki faaliyetlerini yeterli buluyor musunuz?

15. Ticaret ve sanayi odası veya esnaf ve sanatkârlar odasının arıcılık konusunda yürüttüğü bir etkinliğe katıldınız mı? Arıcılık konusundaki faaliyetlerini yeterli buluyor musunuz?
16. Tarım Bakanlığının arıcılık konusunda yürüttüğü bir etkinliğe katıldınız mı? Arıcılık konusundaki faaliyetlerini yeterli buluyor musunuz?
17. Hangi kuruluşların arıcılık konusunda faaliyetleri bulunmasını isterdiniz?
18. Belirtmek istediğiniz görüşler...
19. Arıcılık eğitimi, yeni ürün geliştirme ve pazarlama konusunda görüşleriniz.

Ek 2
ETİK KURULU ONAY FORMU

ERZURUM TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİK KURULU

KARAR

ETİK KURULUN BİLGİLERİ	ETİK KURULUN ADI	Erzurum Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu		
	AÇIK ADRESİ	Erzurum Teknik Üniversitesi Yakutiye / ERZURUM		
	TELEFON			
	FAX			
	E-POSTA			
PROJE YÜRÜTÜCÜSÜ/ SORUMLU ARAŞTIRMACI UNVANI/ADI/SOYADI	Dr. Öğr. Üyesi Esra Sena TÜRKO			
DİĞER ARAŞTIRMACILAR ADI /SOYADI	Ahmet KADİROĞLU			
ARAŞTIRMANIN AÇIK ADI	“Dezavantajlı Bölgelerde Yerel Ekonomik Kalkınma: Karşılaştırmalı Bir Uygulama”			
KARAR BİLGİLERİ	Toplantı Sayısı : 5 Karar Sayısı :1 Tarih : 30.05.2022			
	Yukarıda bilgileri verilen başvuru dosyası ile ilgili belgeler araştırmanın gerekçe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak incelenmiş ve çalışmanın gerçekleştirilmesinde etik açıdan sakınca olmadığına, taahhütname hükümleri gereğince çalışma sonucunun Başkanlığımıza bildirilmesine, mevcut oy birliği ile karar verilmiştir. Araştırmacılara çalışmalarında başarılar dileriz.			

Prof. Dr. Murat KÜÇÜKÇUĞURLU
Etik Kurul Başkanı
(Görevli)

Prof. Dr. Elanur YILMAZ KARABULUTLU
Üye
(Görevli)

Prof. Dr. Songül DUMAN
Üye

Prof. Dr. Arzu GÖRMEZ
Üye

Doç. Dr. Nur Hüseyin KAPLAN
Üye

Dr. Öğr. Üyesi Büşra ASLAN CEVHEROĞLU
Üye

Dr. Öğr. Üyesi Nurşen AYDIN
Üye

Dr. Öğr. Üyesi Sami ÇOKSAN

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Belge Doğrulama Kodu: T39HEC7 Belge Takip Adresi: <https://ubys.erasurum.edu.tr/ERMS/Record/ConfirmationPage/Index>

Ek 3

Sayın Yetkili,

Aşağıda sunulan anket, Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat anabilim dalında yürüttüğüm “**Dezavantajlı Bölgelerde Yerel Ekonomik Kalkınma: Farklı Gelişmişlik Düzeyine Sahip Bölgelerde Karşılaştırmalı Bir Uygulama**” konulu doktora tezimin saha araştırması için kullanılacaktır. Saha araştırması ile kalkınma sürecinde Bingöl ve Adana illerinde yer alan arıcı işletmelerin mevcut durumunu analiz ederek bu işletmelerin yerel ekonomik kalkınmaya katkılarını ve bu katkıların daha fazla olmasının önünde yer alan engelleri tespit etmek ve öneriler geliştirmektedir. Araştırmama katılarak desteklediğiniz için teşekkür ederim.

20.05.2022

Öğr. Gör. Ahmet KADİROĞLU

Bingöl Üniversitesi Rektörlüğü

Sosyal ve Ekonomik Çalışmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi

ANKET FORMU

A. GENEL BİLGİLER

1. Doğum Yılıınız:

2. Cinsiyet

a) Kadın b) Erkek

3. Yaşadığınız yer a) Mezra b) Köy c) İlçe d) İl

4. Eğitim düzeyiniz

a) Yok b) İlköğretim c) Ortaokul-Lise d) Ön lisans-Lisans e) Lisansüstü

5. Medeni durum a) Evli b) Bekar

6. Çocuk Sayısı a) Yok b) 1 Çocuk c) 2-3 Çocuk d) 4-5 Çocuk e) 6 Çocuk ve üzeri

7. Arıcılık yapmaktaki temel amacınız nedir? a) Hobi b) Ek gelir c) Esas geçim kaynağı

B. İŞLETME

8. Arıcılığı nasıl öğrendiniz?

a) Babadan b) Kurs görerek c) Bir başka arıcıdan d) Okuyup deneyerek, kendi kendime

e) Üniversite/MYO f) İnternet kaynakları

g) Diğer (Lütfen belirtiniz)...

9. Kaç yıldır arıcılık yapıyorsunuz? a) 0-2 b) 3-5 c) 6-10 d) 11-15 e) 16 ve üzeri

10. Hangi şekilde arıcılık yapmaktasınız? a) Sabit arıcılık b) Gezginci arıcılık

11. Arıcılık yaptığınız arazi kendinize mi ait? a) Hayır b) Evet c) Evet ve Hayır

12. Kaç tane arılığınız var?

13. Arılığınızda siz dahil, toplam kaç kişi çalışıyor? a) 1 b) 2 c) 3 d) 4 e) 5 ve üzeri

14. Arılığınızda ailenizden kaç kişi çalışıyor? a) Hiç kimse b) 1 c) 2 d) 3 e) 4 ve üzeri

15. Son 3 yıl içinde arıcılık gelirlerinizde ne tür bir değişim oldu?

a) Çok azaldı b) Azaldı c) Değişmedi d) Arttı e) Çok arttı

16. Arıcılık geliriniz toplam gelirinizin % kaçını oluşturuyor?

a) %1-20 b) %21-40 c) %41-60 d) %61-80 e) %81-100

17. Başlangıçtaki kovan sayınız kaç? a) 1-10 b) 11-30 c) 31-50 d) 51-100 e) 101+

18. Şu anki kovan sayınız kaç? a) 1-50 b) 51-100 c) 101-150 d) 151-200 e) 201+

19. Arıcılık ile ilgili yayınları ve bilgileri takip ediyor musunuz? Bu bilgilere nasıl ulaşıyorsunuz? (Birden fazla seçebilirsiniz)

a) Takip etmiyorum b) Kitaplardan c) Üniversitelerden d) Tecrübeli arıcılardan e) İnternette f) Birlikten g) Sektörel yayınlardan h) Diğer.....

C. ÜRETİM

20. Ürettiğiniz tüm ürünlerin dağılımını yüzde ile belirtiniz.

a) Arı ürünleri %... b) Et ve süt ürünleri %... c) Meyve-sebze ürünleri %... d) Hububat ürünleri %... e) Arıcılık malzeme ve ekipmanları %... f) Diğer (Lütfen belirtiniz).....%...

21. Ürettiğiniz arı ürünleri üretim oranlarını yüzde olarak belirtiniz?

Ürünler	Yüzde
Süzme/Petek bal	%
Ana/Oğul arı	%
Bal mumu	%
Propolis	%
Polen	%
Arı sütü	%
Arı zehri	%
Arı ekmeği	%

22. Arıcılıkta kullanılan girdileri nereden temin ediyorsunuz?

Ürünler	İl içinden	Bölge içinden	Yurtiçinden	Kendim üretiyorum
Yeni alınan kovan	%	%	%	%
Ana arı ve kolonisi	%	%	%	%
Temel petek	%	%	%	%
Kovan çitası	%	%	%	%
Çerçeve teli	%	%	%	%
Arı keki	%	%	%	%
Şeker	%	%	%	%

23. Yurt dışından girdi temin ediyor musunuz, evet ise belirtiniz. a) Evet..... b) Hayır

24. Ekipmanın bakım ve onarımı nasıl

gerçekleştiriyorsunuz?.....

25. Arıların sağlığı ve bakımı konusunda hizmet satın alıyor

musunuz?.....

26. Arıcılık malzemelerini temin etmekte zorluk çekiyor musunuz?

a) Çok zorluk çekiyorum b) Zorluk çekiyorum c) Kararsızım d) Zorluk çekmiyorum e) Hiç zorluk çekmiyorum

27. İşletmenizde (arılık) yıllık denetimler yapıyor mu?

a) Hiç yapılmıyor b) 1 kez c) 2 kez d) 3 ve daha fazla

28. Dolum ve paketleme sürecini nerede yürütüyorsunuz?

a) Kendim yapıyorum b) Arıcı birliklerinde c) Arıcı işletmelerinde d) Tarım il müdürlüğünde e) Diğer (Lütfen belirtiniz).....

29. Balınızın kalite analizi siz veya başka bir kuruluş tarafından yapıldı mı?

a) Analiz hiç yapılmadı b) Ürünü sattığım işletme kendisi yapıyor c) Üniversiteler d) Tarım Gıda Kontrol Laboratuvarı e) Birlik veya kooperatifler

D. DESTEKLER

30. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK)'nun hibe ve desteklerinden haberdar mısınız? a) Evet b) Hayır

31. Koloni başına destek uygulamasından faydalaniyor musunuz? a) Evet b) Hayır

32. Arılığınızı kurarken aldığınız destekler nelerdir? Birden fazla seçebilirsiniz.

a) Destek almadım b) Aileden aldım c) Hibe aldım d) Banka kredisi kullandım e) Mikro Kredi f) Diğer.....

33. Devlet desteklerinin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?

a) Kesinlikle Hayır b) Hayır c) Kararsızım d) Evet e) Kesinlikle Evet

34. Devlet desteklerinin şeffaf ve adil bir şekilde verildiğini düşünüyor musunuz?

a) Kesinlikle Hayır b) Hayır c) Kararsızım d) Evet e) Kesinlikle Evet

35. Devlet desteklerinden faydalanma konusunda aşağıdaki kurumlardan sağladığınız eğitim, bilgilendirme, teknik destek, proje üretme gibi hizmetleri tek tek derecelendiriniz. Hizmet almadıysanız boş bırakınız. (1 çok kötü, 2 kötü, 3 ne iyi ne kötü, 4 iyi, 5 çok iyi)

- a) Tarım İl-İlçe Müdürlükleri b) Arıcılar Birliği c) Kalkınma Ajansı d) KOSGEB e) Üniversiteler f) Belediyeler g) Diğer.....

36. Aşağıdakilerden proje veya hibe desteği aldınız mı? (Birden fazla seçebilirsiniz)

- a) Tarım İl Müdürlüğü b) TÜBİTAK c) Üniversite (SANTEZ) d) Kalkınma Ajansı e) IPARD f) Diğer.....

37. Yılda ortalama ne kadar arıcılık kredisi kullanıyorsunuz?

- a) Kullanmıyorum b) 10000-20000 c) 21000-30000 d) 31000-40000 e) 41000'den fazla

38. Bakanlıktan öncelikle hangi konuda destek istersiniz? Sıralama yapınız.

(Önem derecesine göre 1'den 5'e, 1- en önemli destek isteği, 5- en az önemli destek isteği)

- a) Ürün (bal, polen vb.) e) Besleme (şeker)
b) Koloni f) Teknik eğitim.....
c) Ana arı..... g) Pazara erişim....
d) Nakliye (mazot desteği) h) Mevcut desteklerin miktarının artması.....
i) Diğer.....

E. SATIŞ VE PAZARLAMA

39. Özel temalı ürünler üretiyor musunuz ? Birden fazla seçebilirsiniz.

- a) Hayır üretmiyorum b) Akasya, meşe, kekik vb. balı
c) Medikal sektörde kullanılan arı ürünleri d) Organik sertifikalı arı ürünleri
e) Diğer.....

40. Ürettiğiniz arı ürünlerini kimlere satıyorsunuz?

Satış Kanalları	Yüzde
1.Kendim satıyorum	%
2.İşleyiciye (Balparmak vb.)	%
3.Perakendeciye	%
4.Toptancıya	%
5.Birlik veya kooperatife satıyorum	%
6.Doğrudan tüketiciye	%
7.Diğer	%

41. Ürettiğiniz ürünleri kendiniz satıyorsanız ürünlerinizin satışında hangi kanalları kullanıyorsunuz? Birden fazla seçebilirsiniz.

- a) Sosyal medya (Facebook, Instagram) b) Telefon c) Kendime ait websitesi d) E-ticaret platformları (Trendyol, Hepsiburada vb.) e) Kendime ait/ortaklığım bulunan satış mağazası f) Diğer.....

42. Ürettiğiniz balı kendi markanızla mı satıyorsunuz? a) Evet b) Hayır

43. Ürettiğiniz arı ürünleri hangi bölgelerde satılmaktadır? Yüzde ile belirtiniz.

- a) İl içinde %... b) Bölge içinde %... c) Yurt içinde %... d) Yurt dışında %...

F) SORUNLAR

Aşağıdaki ifadelerle hangi ölçüde katıldığınızı belirtiniz.

44. Arıcılıkta en önemli sorun,

a) Yüksek girdi fiyatlarıdır.

1- Kesinlikle katılmıyorum 2- Katılmıyorum 3- Kararsızım 4- Katılıyorum 5- Kesinlikle katılıyorum

b) Balın pazarlanamaması veya düşük fiyatla satılmasıdır.

1- Kesinlikle katılmıyorum 2- Katılmıyorum 3- Kararsızım 4- Katılıyorum 5- Kesinlikle katılıyorum

c) Kaliteli ana arı bulunamamasıdır.

1- Kesinlikle katılmıyorum 2- Katılmıyorum 3- Kararsızım 4- Katılıyorum 5- Kesinlikle katılıyorum

d) Konaklama yerlerinin yetersiz olması ve kirasının yüksek olması.

1- Kesinlikle katılmıyorum 2- Katılmıyorum 3- Kararsızım 4- Katılıyorum 5- Kesinlikle katılıyorum

e) Tarımsal ilaçlamadır.

1- Kesinlikle katılmıyorum 2- Katılmıyorum 3- Kararsızım 4- Katılıyorum 5- Kesinlikle katılıyorum

f) Destekleme politikasının yetersizliğidir.

1- Kesinlikle katılmıyorum 2- Katılmıyorum 3- Kararsızım 4- Katılıyorum 5- Kesinlikle katılıyorum

g) Eğitim eksikliğidir.

1- Kesinlikle katılmıyorum 2- Katılmıyorum 3- Kararsızım 4- Katılıyorum 5- Kesinlikle katılıyorum

h) İklim değişiklikleri ve doğal afetlerdir.

1- Kesinlikle katılmıyorum 2- Katılmıyorum 3- Kararsızım 4- Katılıyorum 5- Kesinlikle katılıyorum

ı) Diğer.....

45. Bal pazarlamasında karşılaşılan önemli sorun,

a) Bal pazarlamada etkili kooperatiflerin bulunmaması

1- Kesinlikle katılmıyorum 2- Katılmıyorum 3- Kararsızım 4- Katılıyorum 5- Kesinlikle katılıyorum

b) Balın hak ettiği değere satılmaması

1- Kesinlikle katılmıyorum 2- Katılmıyorum 3- Kararsızım 4- Katılıyorum 5- Kesinlikle katılıyorum

c) Balın belirli bir fiyat standardizasyonunun bulunmaması

1- Kesinlikle katılmıyorum 2- Katılmıyorum 3- Kararsızım 4- Katılıyorum 5- Kesinlikle katılıyorum

d) Dış kaynaklı arı ürünlerinin kontrolsüz piyasa girişi

1- Kesinlikle katılmıyorum 2- Katılmıyorum 3- Kararsızım 4- Katılıyorum 5- Kesinlikle katılıyorum

e) Piyasada sahte bal bulunması

1- Kesinlikle katılmıyorum 2- Katılmıyorum 3- Kararsızım 4- Katılıyorum 5- Kesinlikle katılıyorum

f) Bal piyasasında toptan pazar bulunmaması

1- Kesinlikle katılmıyorum 2- Katılmıyorum 3- Kararsızım 4- Katılıyorum 5- Kesinlikle katılıyorum

g) Tüketicilerin Balın doğallığı konusunda tereddütleri

1- Kesinlikle katılmıyorum 2- Katılmıyorum 3- Kararsızım 4- Katılıyorum 5- Kesinlikle katılıyorum

h) Müşterilerin bal tercihinde bilinçsiz olması

1- Kesinlikle katılmıyorum 2- Katılmıyorum 3- Kararsızım 4- Katılıyorum 5- Kesinlikle katılıyorum

ı) Dolum ve paketlemede yaşanan imkansızlıklar/aksaklıklar

1- Kesinlikle katılmıyorum 2- Katılmıyorum 3- Kararsızım 4- Katılıyorum 5- Kesinlikle katılıyorum

j) Diğer.....

46. Arıcılık faaliyetlerini yürütürken yaşadığınız sorunları derecelendiriniz.

a) Üretim sorunlarını çözmekte sorun yaşıyorum.

1- Kesinlikle katılmıyorum 2- Katılmıyorum 3- Kararsızım 4- Katılıyorum 5- Kesinlikle katılıyorum

b) Satış ve pazarlama konusunda sorun yaşıyorum.

1- Kesinlikle katılmıyorum 2- Katılmıyorum 3- Kararsızım 4- Katılıyorum 5- Kesinlikle katılıyorum

c) Finansal hesaplar konusunda sorun yaşıyorum.

1- Kesinlikle katılmıyorum 2- Katılmıyorum 3- Kararsızım 4- Katılıyorum 5- Kesinlikle katılıyorum

d) Arıcılık konusundaki desteklerden faydalanma sürecinde sorun yaşıyorum.

1- Kesinlikle katılmıyorum 2- Katılmıyorum 3- Kararsızım 4- Katılıyorum 5- Kesinlikle katılıyorum

47. Üretim sorunlarınızın çözümünde size en çok destek olan kurumları yazınız. (3 kurum yazmak şart değil)

a) Kimse destek olmuyor

b) Destek olan kurumlar önem derecesine göre 1.....

2.....3.....

48. Satış ve pazarlama konusundaki sorunlarınızın çözümünde size en çok destek olan kurumları yazınız. (3 kurum yazmak şart değil)

a) Kimse destek olmuyor

b) Destek olan kurumlar önem derecesine göre 1.....

2.....3.....

49. Arıcılık konusundaki desteklerden faydalanma sürecinde size en çok destek olan kurumları yazınız. (3 kurum yazmak şart değil)

a) Kimse destek olmuyor

b) Destek olan kurumlar önem derecesine göre 1.....

2.....3.....

50. Üretim sorunlarının giderilmesi, yeni ürün geliştirme, satış, pazarlama gibi konularda aşağıdaki kurumların faaliyetlerinden faydalanma düzeyinizi derecelendiriniz. (1 hiç faydalanmadım, 2 çok az düzeyde, 3 biraz, 4 faydalandım, 5 çok faydalandım)

Arıcı Birliği

KOSGEB

Üniversite

Tarım İl/İlçe Müdürlüğü

Kalkınma Ajansı

Ticaret ve Sanayi Odası

Esnaf ve Sanatkarlar Odası

51. İş geliştirme, pazarlama veya girişimcilik gibi konularda eğitim aldınız mı?

a)Evet b)Hayır

G.AĞ FAALİYETLERİ

52. Herhangi bir vakıf, dernek vs. üyeliğiniz var mı? a)Evet b)Hayır

Hangileri.....

53. Hangi konularda Arıcılar Birliğinin hizmetlerinden faydalaniyorsunuz? (Birden fazla seçebilirsiniz)

a) Üretim b) Pazarlama ve satış c) Dolum ve paketleme

d) Eğitim, kurs ve seminerler e) Destekler konusunda bilgi edinmek

f) Lobi oluşturmak g) Muhasebe h) Diğer.....

54. Arıcılıkla ilgili herhangi bir kooperatife (pazarlama ya da üretim) üye misiniz?

a) Evet b) Hayır Evet ise kooperatifin adı

.....

55. Başka bir işletmeniz/işletmede ortaklığınız var mı? a)Evet b)Hayır

56. Evet ise

a) Arıcı İşletmeler b) Geri bağlantıları olan işletme (Petek, Kovan, ana arı vb.)

c) İleri bağlantıları olan işletme (pazarlama şirketi, market vb.) d) İlgisiz bir sektörde işletme

57. Diğer arıcı işletmelerin sizde ortaklığı var mı? a)Evet b)Hayır

58. Diğer arıcılarla aşağıdaki alanlarda işbirliği yapıyor musunuz?

a) Üretim b) Malzeme/Ekipman tedariki c) Konaklama yeri d) Pazarlama

e) Diğer.....

59. Diğer arıcı işletmelerle işbirliği kurmanızın ana nedenleri nelerdir? (Birden fazla seçebilirsiniz)

- a) Uzmanlaşmayı artırmak b) Kaliteyi geliştirmek c) Maliyetleri düşürmek d) Riskleri azaltmak e) Bilgi edinmek f) Yeni pazarlara giriş g) Diğer.....

60. Diğer yerel arıcılarla, görüş alışverişi yapar, problemleri ya da stratejileri tartışır mısınız?

- a) Hiçbir zaman b) Ara sıra c) Kararsızım d) Sık sık e) Her zaman

61. Diğer yerel arıcılarla dostluk ilişkileri kurmanın arıcılık faaliyetleriniz için önemli nitelik olduğunu düşünüyor musunuz? a) Evet b) Hayır

62. Bu ilişkilerinizin genellikle kaynağı nedir?

- a) Aile bağları b) Yerel meslek kuruluşlarının düzenlediği toplantı c) Komşuluk ya da mekânsal yakınlık d) Sosyal sebepler e) Diğer.....

H. YATIRIMLAR

63. Son zamanlarda hangilerine yatırım yaptınız?

- a) Yatırım yapmadım b) Yeni arıcılık yöntemleri c) Yeni ürün geliştirme
d) Pazarlama (reklam vb.) e) Dolum, ambalaj f) Kovan/Koloni sayısını artırma
g) Eğitim h) Geri bağlantıları olan firma (Petek, Kovan, ana arı vb.) ı) İleri bağlantıları olan firma (pazarlama şirketi, market vb.) i) Arıcılık dışında bir sektör

I) BÖLGENİN AVANTAJ VE DEZAVANTAJLARI

64. Bingöl'ün arı ürünleri konusunda marka olduğunu düşünüyorum.

- 1- Kesinlikle katılmıyorum 2- Katılmıyorum 3- Kararsızım 4- Katılıyorum 5- Kesinlikle katılıyorum

65. Bingöl'de arıcılar için yeterli destek mekanizmalarının bulunduğunu düşünüyorum.

- 1- Kesinlikle katılmıyorum 2- Katılmıyorum 3- Kararsızım 4- Katılıyorum 5- Kesinlikle katılıyorum

66. Bingöl'de arıcılık erkekler ve kadınlar için eşit fırsatlar sunmaktadır.

- 1- Kesinlikle katılmıyorum 2- Katılmıyorum 3- Kararsızım 4- Katılıyorum 5- Kesinlikle katılıyorum

67. Bu bölgede yerleşik bulunmasaydınız, şu an elde ettiğiniz aynı sonuçları elde edebilir miydiniz?

- a) Kesinlikle Hayır b) Hayır c) Kararsızım d) Evet e) Kesinlikle Evet

68. Bu bölgede yerleşik olmanın avantajları nelerdir?

69. Bu bölgede yerleşik olmanın dezavantajları nelerdir?

70. Bulunduğunuz bölgede arıcılık faaliyetlerinin gelişmesi için aşağıda belirtilen konuların hangilerinde yatırım/iyileştirme yapılması gerekir?

a) Konaklama yeri sayısının artırılması, kiralarının düşmesi.

- 1-Kesinlikle katılmıyorum 2- Katılmıyorum 3- Kararsızım 4- Katılıyorum 5- Kesinlikle katılıyorum

b) Vergi teşviklerinin uygulanması.

- 1-Kesinlikle katılmıyorum 2- Katılmıyorum 3- Kararsızım 4- Katılıyorum 5- Kesinlikle katılıyorum

c) Ürün çeşitliliğinin artırılması konusunda eğitimlerin verilmesi

- 1-Kesinlikle katılmıyorum 2- Katılmıyorum 3- Kararsızım 4- Katılıyorum 5- Kesinlikle katılıyorum

d) Katma değeri yüksek ürünlerin (organik, medikal vb.) üretimi konusunda eğitim ve danışmanlık desteği

- 1-Kesinlikle katılmıyorum 2- Katılmıyorum 3- Kararsızım 4- Katılıyorum 5- Kesinlikle katılıyorum

e) Ortak dolum ve paketleme gibi işlemlerin yapıldığı ortak kullanım atölyelerinin kurulması

1-Kesinlikle katılmıyorum 2- Katılmıyorum 3- Kararsızım 4- Katılıyorum 5- Kesinlikle katılıyorum

f) Pazarlama ve satış konusunda eğitim ve danışmanlık desteği

1-Kesinlikle katılmıyorum 2- Katılmıyorum 3- Kararsızım 4- Katılıyorum 5- Kesinlikle katılıyorum

g) İhracat konusunda eğitim ve danışmanlık desteği

1-Kesinlikle katılmıyorum 2- Katılmıyorum 3- Kararsızım 4- Katılıyorum 5- Kesinlikle katılıyorum

h) İhracat konusunda finansal destekler

1-Kesinlikle katılmıyorum 2- Katılmıyorum 3- Kararsızım 4- Katılıyorum 5- Kesinlikle katılıyorum

ı) Ulaşım/nakliye olanaklarının iyileştirilmesi

1-Kesinlikle katılmıyorum 2- Katılmıyorum 3- Kararsızım 4- Katılıyorum 5- Kesinlikle katılıyorum

i) İletişim olanaklarının (telefon, internet) iyileştirilmesi

1-Kesinlikle katılmıyorum 2- Katılmıyorum 3- Kararsızım 4- Katılıyorum 5- Kesinlikle katılıyorum

j) Arı sağlığı ve bakımı konusunda desteklerin/hizmetlerin iyileştirilmesi.

1-Kesinlikle katılmıyorum 2- Katılmıyorum 3- Kararsızım 4- Katılıyorum 5- Kesinlikle katılıyorum